

ΠΡΟΣΧΕΔΙΟ

ΓΙΑ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ ΧΡΗΣΗ

ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΚΕΛΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΠΟΡΙΣΜΑ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Για σκοπούς ιστορικής αναφοράς η πρώτη απόφαση της Βουλής για τη σύσταση Επιτροπής για το Φάκελο της Κύπρου καταγράφεται σε ψήφισμα το οποίο είχε εγκριθεί στις 22.4.1982, μετά από σχετική συζήτηση που προηγήθηκε στο Κεφάλαιο Δ. Την εγγραφή του θέματος ζήτησαν οι βουλευτές του ΔΗ.ΚΟ Αλέξης Γαλανός και Ρήνα Κατσελλή.

Το θέμα επανήλθε για συζήτηση και σύσταση της Επιτροπής, με επιστολές που κατέθεσαν στον Πρόεδρο του Σώματος το Σ.Κ. ΕΔΕΚ (22.2.1986, 17.6.1987) και το ΔΗΚΟ (25.2.1986, 28.8.1997). Όλα τα κόμματα τάχθηκαν υπέρ του ανοίγματος του φακέλου της Κύπρου και της σύστασης Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για τη διερεύνηση των γεγονότων τα οποία έλαβαν χώρα πριν, κατά και μετά το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή.

Με απόφασή-της η Βουλή των Αντιπροσώπων στις 30.1.1989 αποφάσισε τη σύσταση Εξεταστικής Επιτροπής για το Φάκελο της Κύπρου με σύνθεση και όρους εντολής που εμφανίζονται στο σχετικό σημείωμα (ΠΑΡ I)

Η Επιτροπή θα έχει την ευθύνη να διερευνήσει γεγονότα τα οποία έλαβαν χώρα στην πατρίδα-μας και τα οποία οδήγησαν στο πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου και την τουρκική εισβολή της 20^{ης} Ιουλίου 1974, και να συγκεντρώσει, αξιολογήσει στοιχεία της κυπριακής τραγωδίας, που επικράτησε να ονομάζονται “Φάκελος της Κύπρου”.

Στις 23.2.1989 οι Κοινοβουλευτικοί εκπρόσωποι των κομμάτων είχαν συνάντηση με το Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας από τον οποίον ζήτησαν να απαντήσει σε διάφορα νομικά ερωτήματα αναφορικά με την Επιτροπή. Σχετικό σημείωμα επισυνάπτεται (ΠΑΡ II)

Σημειώνεται ότι η Επιτροπή στα αρχικά στάδια λειτουργίας-της ήταν Ad Hoc Επιτροπή, ενώ στις 10 Οκτωβρίου 2002 έγινε μόνιμη.

Η λειτουργία της Επιτροπής διακρίνεται σε τρεις περιόδους

Στην πρώτη περίοδο λειτουργίας (2/4/1999 - 16/4/2001). Η σύνθεση της Επιτροπής ανακοινώθηκε στις 2.4.1999. Τα μέλη της Επιτροπής σε σύσκεψη με τον Πρόεδρο του Σώματος στις 29.7.1999 υπέδειξαν ομόφωνα για πρόεδρό-της τον κ. Τ. Χατζηδημητρίου. Επίσημα η Επιτροπή καταρτίσθηκε σε σώμα στην πρώτη-της συνεδρία στις 21.10.1999. Η Επιτροπή αποτελείτο από τους Βουλευτές:

Τάκη Χατζηδημητρίου (Σ.Κ.ΕΔΕΚ), Πρόεδρο

Και μέλη τους

Αριστοφάνη Γεωργίου (ΑΚΕΛ)

Σωκράτης Χάσικος (ΔΗΣΥ), (Λόγω υπουργοποίησής-του αντικαταστάθηκε από τον Ευάγγελο Σαμούττα)

Νίκο Κλεάνθους (ΔΗΚΟ), και

Ανδρούλα Βασιλείου (ΕΔΗ)

Στην δεύτερη περίοδο λειτουργίας (1/6/2001 – 10/4/2006) η Επιτροπή αποτελείτο από τους Βουλευτές

Δώρο Θεοδώρου (Κ.Σ.ΕΔΕΚ), Πρόεδρο

Και μέλη τους

Αριστοφάνη Γεωργίου (ΑΚΕΛ)

Ελένη Θεοχάρους (ΔΗΣΥ), και

Ζαχαρία Κουλία (ΔΗΚΟ)

Από την 1η Μαρτίου 2003 και μέχρι τις 10/4/2006 λόγω υπουργοποίησης του προέδρου, η Επιτροπή παρέμεινε χωρίς πρόεδρο και ουσιαστικά ανενεργή.

Στην τρίτη περίοδο λειτουργίας (8/6/2006 – 31/12/2010). Στις 8 Ιουνίου 2006 η Επιτροπή Επιλογής καθόρισε τη νέα σύνθεσή-της. Η Επιτροπή αποτελείτο από τους Βουλευτές

Μαρίνο Σιζόπουλο (Κ.Σ.ΕΔΕΚ), Πρόεδρο

Και μέλη τους

Αριστοφάνη Γεωργίου (ΑΚΕΛ)

Γιώργο Γεωργίου (ΔΗΣΥ), και

Ζαχαρία Κουλία (ΔΗΚΟ)

Στις 15.7.2006 η Επιτροπή πραγματοποίησε συνάντηση με τον Πρόεδρο της Βουλής κ. Δημήτρη Χριστόφια στην οποία παρευρίσκοντο επίσης ο τέως Γενικός Διευθυντής της Βουλής κ. Κωστάκης Χριστοφόρου και η αν. Διευθύντρια των Κοινοβουλευτικών Επιτροπών κα Ελένη Ηλιάδη. Κατά τη συνάντηση καθορίστηκαν οι όροι εντολής της Επιτροπής.

Οι όροι περιλάμβαναν

1. Η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου αναλαμβάνει την ευθύνη για τη διερεύνηση των γεγονότων τα οποία διαδραματίστηκαν την χρονική περίοδο που καλύπτεται μεταξύ του Ιανουαρίου του 1967 και του Δεκεμβρίου του 1974 και τα οποία οδήγησαν στο πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου και στην Τουρκική εισβολή της 20^{ης} Ιουλίου και της 14^{ης} Αυγούστου 1974. Το υλικό που θα συγκεντρωθεί, θα χρησιμοποιηθεί για την δημιουργία αρχείου στην Βουλή, το οποίο θα αποτυπώνει όσο το δυνατό πιο αντικειμενικά τα διαδραματισθέντα γεγονότα.
2. Η διερεύνηση των γεγονότων περιλάμβανε:
 - A. Τη λήψη καταθέσεων από πρόσωπα τα οποία είχαν ενεργή συμμετοχή στα γεγονότα της επίμαχης περιόδου, όπως π.χ. πολιτικοί, στρατιωτικοί, κρατικοί αξιωματούχοι, ή υπάλληλοι, καθώς και από οποιονδήποτε πολίτη της Κυπριακής Δημοκρατίας ο οποίος θα μπορούσε να καταθέσει στοιχεία (προφορικά ή έγγραφα) τα οποία να συνδράμουν στην παραπάνω προσπάθεια. Οι καταθέσεις θα λαμβάνονται στο χώρο της Βουλής από τα μέλη της Επιτροπής και το περιεχόμενό-τους θα είναι απόρρητο.
 - B. Τη συλλογή εγγράφων από Υπουργεία και Υπηρεσίες της Κύπρου (ΓΕΕΦ, ΚΥΠ, Υπ. Εξωτερικών κ.ά.), από ιδιώτες ή άλλες προσιτές πηγές (Ιερά Αρχιεπισκοπή)
 - Γ. Τη μελέτη του αρχειακού υλικού, για την καταγραφή στοιχείων, που υπάρχει στη Βουλή των Ελλήνων ή ενδεχομένως και σε άλλες υπηρεσίες (εφ' όσον παραχωρηθεί η σχετική άδεια)
 - Δ. Τη συλλογή εγγράφων από τρίτες χώρες (ΗΠΑ, Μ. Βρετανία, Ρωσία/ΕΣΣΔ)
 - Ε. Τη συγκέντρωση οπτικο-ακουστικού υλικού το οποίο φυλάσσεται στο ΡΙΚ, ή σε άλλους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς ή/και σε άλλες πηγές
 - ΣΤ. Τη συλλογή δημοσιευμάτων από τον ημερήσιο και εβδομαδιαίο τύπο της Κύπρου, και εφ' όσον κριθεί αναγκαίο της Ελλάδας ή και άλλων χωρών
 - Ζ. Τη συλλογή Βιβλίων που αναφέρονται στα γεγονότα της υπό διερεύνηση περιόδου

Το παραπάνω υλικό θα καταλογογραφηθεί και θα αρχειοθετηθεί.

3. Το παραπάνω υλικό θα φυλάσσεται σε χώρο που θα αποφασίσει η Βουλή.
4. Για την υλοποίηση της αποστολής-της η Επιτροπή θα μπορεί να συνάπτει μνημόνια συνεργασίας με ιδρύματα ή και άτομα τόσο στην Κύπρο, όσο και το εξωτερικό.
5. Το υλικό που θα συγκεντρωθεί θα είναι απόρρητο για όσο χρόνο η Βουλή ήθελε αποφασίσει. Τα πνευματικά δικαιώματα του υλικού ανήκουν στη Βουλή. Η πρόσβαση σε αυτά ιστορικών, ερευνητών ή άλλων προσώπων θα είναι δυνατή μετά από έγκριση της Βουλής.
6. Δηλώσεις ή ανακοινώσεις (στον τύπο ή άλλης μορφής) κατά τη διάρκεια των εργασιών της Επιτροπής θα γίνονται από τον Πρόεδρο της Βουλής, τον Πρόεδρο της Επιτροπής ή άλλο πρόσωπο το οποίο θα εξουσιοδοτηθεί για το σκοπό αυτό.
7. Με την ολοκλήρωση των εργασιών-της η Επιτροπή θα ετοιμάσει πόρισμα στο οποίο θα αναφέρεται το σύνολο των δραστηριοτήτων-της και το οποίο θα παρουσιασθεί στην

ολομέλεια του σώματος. Θα κοινοποιηθεί επίσης όπου η Βουλή ήθελε αποφασίσει. Το πόρισμα ΔΕΝ θα αναφέρεται σε πολιτικές ή ποινικές ευθύνες.

8. Οι εργασίες της Επιτροπής θα καταβληθεί προσπάθεια να ολοκληρωθούν μέχρι το Δεκέμβριο του 2010.

Ακόμα, αποφασίσθηκε να εγκριθεί ειδικός προϋπολογισμός για την Επιτροπή ύψους 150 χιλ. λιρών για τα πρώτα 3 χρόνια (50 χιλιάδες λίρες για κάθε χρόνο). Λεπτομερής έκθεση για τον τρόπο διάθεσης του προϋπολογισμού της Επιτροπής ετοιμάσθηκε από την οικονομική διεύθυνση της Βουλής και επισυνάπτεται (ΠΑΡ III).

Τέλος ο Πρόεδρος της Βουλής ανέλαβε την ευθύνη σε συνεργασία με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να εξασφαλίσει:

- A. την έγκριση για ελεύθερη πρόσβαση της Επιτροπής στα κρατικά αρχεία, και
- B. την εξασφάλιση πρόσβασης στο υλικό που είχε συλλέξει η αντίστοιχη επιτροπή που είχε συσταθεί από τη Βουλή των Ελλήνων την περίοδο 1986-1988.

Τη Γραμματεία της Επιτροπής αποτελούσαν οι

- Κα Ελένη Ηλιάδη, πρώτη Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών
- Κος Ανδρέας Νεοφύτου, Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών Α', και
- Κα Γεωργία Πέτρου, Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών, η οποία ορίσθηκε μέλος της Γραμματείας τον Σεπτέμβριο του 2010

Τα έτη 2007 και 2008 εγκρίθηκε για τις ανάγκες της Επιτροπής το ποσό των 50 χιλ λιρών και των 85 χιλ. ευρώ αντίστοιχα. Το 2009 πέραν των 85 χιλ. ευρώ εγκρίθηκε συμπληρωματικός προϋπολογισμός 35 χιλ ευρώ, ενώ για το 2010 το ποσόν του εγκεκριμένου προϋπολογισμού ανήλθε στις 120 χιλ. ευρώ. Ο λόγος της αύξησης του προϋπολογισμού για τα έτη 2009 και 2010, οφείλετο στην πρόσθετη ευθύνη που ανέλαβε η Επιτροπή για την ψηφιοποίηση του συγκεντρωθέντος υλικού και την ετοιμασία λογισμικού προγράμματος. Οι αναλυτικές οικονομικές καταστάσεις όπως αυτές τηρήθηκαν από την οικονομική υπηρεσία της Βουλής επισυνάπτονται (ΠΑΡ III)

Ο τότε πρόεδρος της Δημοκρατίας κος Τάσος Παπαδόπουλος έδωσε οδηγίες στα διάφορα κυβερνητικά τμήματα να παράσχουν πλήρη υποστήριξη στις εργασίες της Επιτροπής και να θέσουν στη διάθεσή-της το αρχειακό-τους υλικό.

Στο πλαίσιο της παραπάνω οδηγίας στις 13/12/2006 πραγματοποιήθηκε στη Βουλή ειδική συνεδρία της Επιτροπής στην οποία έλαβαν μέρος

- Σοφοκλής Σοφοκλέους, Υπουργός Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης
- Νίκος Συμεωνίδης, Υπουργός Άμυνας
- Κωνσταντίνος Μπισμπίκας, Αρχηγός ΓΕΕΦ
- Κωστάκης Χριστοφόρου, Γενικός Διευθυντής της Βουλής

- Αντης Τρυφωνίδης, Γενικός Διευθυντής υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης
- Αλέξανδρος Ζήνων, αν. Γενικός Διευθυντής υπουργείου Εξωτερικών
- Ε. Παρπαρίνου, Διευθύντρια Κρατικού Αρχείου
- Μιχάλης Χατζηδημητρίου, Διευθυντής Τμήματος Φυλακών
- Μιχάλης Παρέλλης, εκπρόσωπος υπουργείου Εσωτερικών
- Γιώργος Καζαμίας, αν. καθηγητής παν/μίου Κύπρου,
- Ρολάνδος Κατσιαούνης, ερευνητής, συνεργάτης της Επιτροπής

Κατά τη διάρκεια της συνεδρίας οι παραβρισκόμενοι ενημερώθηκαν για τους όρους εντολής της Επιτροπής και επιπρόσθετα

- Συμφωνήθηκε να προσφερθεί στην Επιτροπή κάθε δυνατή διευκόλυνση και πρόσβαση στα αρχεία των υπουργείων και των κρατικών υπηρεσιών, και
 - Ορίσθηκε από την κάθε υπηρεσία σύνδεσμος για τις επαφές με την Επιτροπή, ως εξής:
ΓΕΕΦ	Αντιπλοίαρχος Κων/νος Φυτιρής
Υπουργείο Άμυνας	Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Σοφούλης Παναγιώτου
ΚΥΠ	Αντώνης Αντωνίου
Υπουργείο Εξωτερικών	Ευαγόρας Βρυωνίδης

Το 2ημερο 25-26 Ιουλίου 2006, ο πρόεδρος της Επιτροπής συνοδευόμενος από το λειτουργό της Βουλής Ανδρέα Νεοφύτου επισκέφθηκε την Αθήνα και είχε συναντήσεις με τους

- Παναγιώτη Καμένο, Πρόεδρο της Επιτροπής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων, ο οποίος εκπροσωπούσε την πρόεδρο της Βουλής κα Άννα Ψαρούδα- Μπενάκη
- Απόστολο Κακλαμάνη, πρώην πρόεδρο της Βουλής, και
- Χάρη Καστανίδα, κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο του ΠΑΣΟΚ

τους οποίους ενημέρωσε για την απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων να ενεργοποιήσει την Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου και να ζητήσει τη συνδρομή-τους, για πρόσβαση στο μαρτυρικό υλικό που συγκέντρωσε η αντίστοιχη επιτροπή του Ελληνικού Κοινοβουλίου.

Για τον σκοπό αυτό είχε αποσταλεί σχετική επιστολή στη Βουλή των Ελλήνων με την οποία είχε διαβιβασθεί και επίσημα το σχετικό αίτημα. Το αίτημα τέθηκε ακόμα τόσο στον Έλληνα Πρωθυπουργό κο Κ. Καραμανλή, όσο και στους Προέδρους της Βουλής κα Άννα Μπενάκη και Γ. Σιούφα.

Μέχρι και τον Οκτώβριο του 2009, όταν πρωθυπουργός της χώρας ήταν ο κος Κων. Καραμανλής δεν υπήρξε απάντηση στο σχετικό αίτημα το οποίο είχε διαβιβασθεί.

Στις 5 Μαρτίου 2010 ο Πρόεδρος της Επιτροπής είχε συνάντηση στην Αθήνα με τον Έλληνα Υπουργό Εθνικής Άμυνας κο Ευάγγελο Βενιζέλο, τον οποίο ενημέρωσε για την πορεία των εργασιών της Επιτροπής. Ακόμα αιτήθηκε από τον Έλληνα υπουργό τη συνδρομή-του, ώστε η Επιτροπή να έχει

πρόσβαση για να μελετήσει το αρχείο της ΑΣΔΑΚ το οποίο παραδόθηκε στο ΓΕΣ τον Ιανουάριο του 1968 με την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας και το οποίο φυλάσσεται στη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, καθώς και τις εκθέσεις τις οποίες είχαν υποβάλει οι 400 περίπου ελλαδίτες αξιωματικοί που υπηρετούσαν στην Κύπρο την περίοδο του πραξικοπήματος και της Τουρκικής εισβολής. Για τα ανωτέρω έχει διαβιβασθεί και σχετική επιστολή.

Ταυτόχρονα στις 24.3.2010 εστάλη επιστολή στον Πρωθυπουργό της Ελλάδας κο Γεώργιο Παπανδρέου, στον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων κο Φίλιππο Πετσάλνικο, με την οποία επαναλαμβάνονταν το αίτημα για παραχώρηση πρόσβασης και μελέτης του υλικού που είχε συγκεντρώσει η αντίστοιχη Επιτροπή, καθώς και προς τον υπουργό Εθνικής Άμυνας κο Ευάγγελο Βενιζέλο και τον αν. υπουργό Εξωτερικών κο Δημήτρη Δρούτσα για την παραχώρηση ανάλογης άδειας, για μελέτη συγκεκριμένου υλικού το οποίο έχει εντοπισθεί ότι φυλάσσεται στο αρχείο των υπουργείων-τους.

Όπως διαπιστώνεται από σχετικά έγγραφα της Βουλής των Αντιπροσώπων, το θέμα της πρόσβασης στο υλικό που συγκέντρωσε η Βουλή των Ελλήνων κατά τη διάρκεια των εργασιών της αντίστοιχης Επιτροπής, τέθηκε πολλές φορές στο παρελθόν. Συγκεκριμένα:

- Τον Αύγουστο του 1997 ο Διευθυντής της Βουλής ενεργώντας στα πλαίσια οδηγιών που του έδωσε ο Πρόεδρος της Βουλής, είχε προβεί σε ενέργειες προς τον ομόλογό-του του Ελληνικού Κοινοβουλίου για παραχώρηση αντιγράφου του υλικού.
- Στις 5 Σεπτεμβρίου του 1997 ο Πρόεδρος της Βουλής απέστειλε επιστολή στον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων επαναφέροντας το θέμα.
- Όπως διαβιβάσθηκε προφορικά στη Βουλή από τον Διευθυντή της Βουλής των Ελλήνων, η μη παραχώρηση του σχετικού υλικού, στηρίζεται σε απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης, ότι το σχετικό αρχείο είναι τεράστιο και σε αυτό περιέχονται απόρρητα έγγραφα τα οποία δεν δόθηκαν ποτέ σε κανένα. Τη απόφαση μπορεί να διαφοροποιήσει μόνο η Ελληνική Κυβέρνηση εφόσον κρίνει ότι τα πράγματα παρουσιάζονται σήμερα διαφορετικά.

ΜΝΗΜΟΝΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Το Μάρτιο του 2007 υπογράφηκαν τα Μνημόνια Συνεργασίας με

- το Πανεπιστήμιο Κύπρου (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV/1). Με τη λήξη της συνεργασίας στις 28.2.2010, το σχετικό Μνημόνιο ανανεώθηκε με παράταση της συνεργασίας μέχρι τις 31.12.2010, και
- τον κο Ρολάνδο Κατσιαούνη (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV/2)

Στις 3 Οκτωβρίου 2008 υπεγράφη Μνημόνιο Συνεργασίας διάρκειας 3 μηνών (1.10-31.12.2008) με τον δημοσιογράφο Σπύρο Κέττηρο, ο οποίος ανέλαβε να συγκεντρώσει το οπτικο-ακουστικό υλικό που

υπήρχε στο αρχείο του ΡΙΚ ή και σε άλλους ραδιοηλεκτρονικούς σταθμούς και αφορούσε τα γεγονότα τα οποία διερευνούσε η Επιτροπή (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV/3)

Το πανεπιστήμιο Κύπρου στις 2.4.2007 όρισε σαν Ερευνητική Ομάδα (Ε.Ο.) τους

1. Πέτρο Παπαπολυβίου, αναπληρωτή καθηγητή Ιστορίας
2. Γιώργο Καζαμία, αναπληρωτή καθηγητή Ιστορίας, και τους
3. Μαρία Παναγώτου υποψήφια διδάκτορα (2.4.2007-31.12.2010)
4. Χρίστο Κυριακίδη, υποψήφιο διδάκτορα (2.4.2007-29.2.2008), ο οποίος αντικαταστάθηκε από την
5. Κωνσταντίνα Κωνσταντίνου υποψήφια διδάκτορα (3.3.- 30.9.2008), η οποία τέλος αντικαταστάθηκε από την
6. Ευαγγελία Ματθοπούλου, υποψήφια διδάκτορα (2.10.2008 – 31.12.10), και ο
7. Χαράλαμπος Αλεξάνδρου, υποψήφιος διδάκτορας (15.4.2009-31.12.10) προστέθηκε σαν μέλος της Ε.Ο. λόγω αυξημένων αναγκών

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΛΗΨΗΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ

A. Η λήψη των καταθέσεων πραγματοποιείται στη Βουλή κατά τη διάρκεια ειδικής συνεδρίας, κεκλεισμένων των θυρών. Το δε περιεχόμενο ήταν απόρρητο. Στους προσκεκλημένους δινόταν η δυνατότητα εάν και εφ' όσον το επιθυμούσαν να αναφερθούν σε γεγονότα, ή στοιχεία ή και ονόματα εμπλεκόμενων προσώπων με γραπτό κείμενο το οποίο θα τοποθετούσαν σε ειδικό φάκελο, ο οποίος θα σφραγιζόταν, θα τον μονογραφούσε ο πρόεδρος της Επιτροπής και θα ανοιγόταν σε ημερομηνία που ο μάρτυρας θα καθόριζε.

Την χρήση αυτού του δικαιώματος έκανε μόνο ο μάρτυρας Σπ. Παπαγεωργίου και αφορούσε την κατάθεση δύο εγγράφων.

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια λειτουργίας της Επιτροπής, δεν υπήρξε διαρροή για το περιεχόμενο των καταθέσεων, γεγονός το οποίο αποδεικνύει το υψηλό αίσθημα ευθύνης το οποίο επέδειξαν όλα τα εμπλεκόμενα με τη λειτουργία της Επιτροπής πρόσωπα.

B. Στις συνεδρίες εκτός από τον πρόεδρο και τους βουλευτές μέλη, παρευρίσκοντο η κα Ελένη Ηλιάδη, πρώτη Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών, ο κος Ανδρέας Νεοφύτου Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών Α, η κα Γεωργία Πέτρου Γραμματέας Κοινοβουλευτικών Επιτροπών (από το Σεπτ. 2010), οι στενογράφοι, ο χειριστής του Η/Υ και οι κοινοβουλευτικοί συνεργάτες των βουλευτών μελών της Επιτροπής.

Γ. Η κάθε κατάθεση για σκοπούς ασφάλειας, αλλά και αποφυγής οποιονδήποτε μελλοντικών παρεμβάσεων αλλοίωσης του περιεχομένου-της, τηρήθηκε και φυλάσσεται σε πέντε διαφορετικές μορφές, ως

1. Στενογραφημένο κείμενο
2. Αποστενογραφημένο κείμενο

3. Ηλεκτρονική μορφή
4. Ηχογραφημένη μορφή σε κασέττες των στενογράφων, και
5. Ηχογραφημένη μορφή σε ψηφιακό δίσκο Η/Υ.

Όλες είναι αριθμημένες και μονογραφημένες από τον πρόεδρο της Επιτροπής.

(Σημ. Τα αποσπάσματα των καταθέσεων παρατίθενται στο πόρισμα με κάθε επιφύλαξη από την Επιτροπή λόγω πιθανόν της υποκειμενικότητας που μπορεί να τις χαρακτηρίζει)

Δ. Οι μάρτυρες κλήθηκαν με προσωπική προφορική επικοινωνία του προέδρου ή μέλους της Επιτροπής. Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις πριν από την κλήτευσή-τους ενημερώνονταν από τον πρόεδρο ή τα μέλη της Επιτροπής (οι πλείστοι σε κατ' ιδίαν συνάντηση) για τους λόγους της κλήτευσής-τους καθώς και για τους όρους εντολής της Επιτροπής. Αυτά επαναλαμβάνονταν και κατά την έναρξη της συνεδρίας.

Ε. Για τον κάθε προσκεκλημένο τηρήθηκε ξεχωριστός φάκελος, ο οποίος περιλαμβάνει τις διάφορες μορφές της κατάθεσης, την πρόσκληση σύγκλισης της συνεδρίας, καθώς και τυχόν έγγραφα τα οποία έχουν κατατεθεί, καθώς και σχετικά δημοσιεύματα(αν υπήρξαν) του τύπου.

Στ. Η κατάσταση των προσώπων που κλήθηκαν και εξετάστηκαν από την Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου (με αλφαβητική σειρά) αναγράφονται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V/1

Ζ. Αριθμός προσώπων αρνήθηκε να προσέλθει στην Επιτροπή για κατάθεση (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V/2). Η Επιτροπή παρά τη δυνατότητα που είχε να κλητεύσει τα συγκεκριμένα άτομα με βάση τον κανονισμό της Βουλής και με υποχρέωση να παραβρεθούν και να καταθέσουν το απέφυγε. Θεώρησε ότι οι μάρτυρες θα έπρεπε να προσέλθουν αυτόβουλα μετά την κοινοποίηση της πρόσκλησης και την σχετική ενημέρωση που ετύγχαναν για τον τρόπο λειτουργίας της Επιτροπής.

Η. Η Επιτροπή απέφυγε να καλέσει για κατάθεση υπηκόους άλλων χωρών και περιορίστηκε για ευνόητους λόγους, μόνο σε κύπριους υπηκόους. Εξαίρεση αποτέλεσαν:

- ο τ. Βασιλέας των Ελλήνων Κωνσταντίνος. Η Επιτροπή εκτίμησε ότι η κατάθεσή-του θα μπορούσε να φωτίσει σημαντικές πτυχές των γεγονότων που διερευνούσε, δεδομένου ότι πιθανόν να είναι κάτοχος πληροφοριών ή/και λεπτομερειών που θα την βοηθούσαν στην τεκμηρίωση διαφόρων εκδοχών. Η κατάθεση λήφθηκε από την Επιτροπή στο Λονδίνο στις 10 Δεκεμβρίου 2009, όπου ταξίδευσε ειδικά για αυτό τον σκοπό, και

- ο κος Αλέξανδρος Σημαιοφορίδης, ο οποίος την περίοδο 1969-74 με το βαθμό του Λοχαγού υπηρέτησε ως προϊστάμενος του κλιμακίου της Ελληνικής ΚΥΠ στην Κερύνεια. Είχε συλληφθεί από τα τουρκικά στρατεύματα στις 23.7.1974 και στη συνέχεια είχε ανταλλαγή με τούρκους αιχμαλώτους.

Θ. Για τις συνεδρίες που αφορούσαν διαδικαστικά θέματα, τηρήθηκαν πρακτικά από τη Γραμματεία της Επιτροπής

Ι. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 188 Συνεδρίες. Από αυτές οι 40 αφορούσαν συζήτηση διαδικαστικών θεμάτων και οι υπόλοιπες αφορούσαν τη λήψη καταθέσεων.

Ια. Κλήθηκαν και κατέθεσαν συνολικά 155 άτομα

Ιβ. Ο συνολικός χρόνος των συνεδριάσεων ανήλθε στις 448 ώρες

Ιγ. Τηρήθηκαν συνολικά περίπου 20 χιλ. σελίδες πρακτικών που αφορούν τις καταθέσεις των μαρτύρων

Αναλυτική κατάσταση των παραπάνω κατά κοινοβουλευτική σύνοδο επισυνάπτονται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VI.

Κατά την πρώτη περίοδο λειτουργίας της Επιτροπής πραγματοποιήθηκαν συνολικά 22 συνεδρίες για λήψη καταθέσεων και προσήλθαν 19 μάρτυρες.

Κ. Για σκοπούς αποφυγής αλλά και ελέγχου τυχόν διαρροών, σχετικά με το περιεχόμενο των συνεδριάσεων με εξαίρεση στις πρώτες συνεδριάσεις, η Επιτροπή αποφάσισε να μην επιτρέπει την αντικατάσταση μέλους-της από άλλο συνάδελφο της ίδιας κομματικής ομάδας σε περίπτωση κωλύματος. Ακόμα δεν επέτρεψε σε συναδέλφους μη μέλη της Επιτροπής να παρακολουθούν τις συνεδριάσεις.

ΚΑ. Τα μέλη της Επιτροπής εκφράζουν την ευαρέσκεια και την πλήρη ικανοποίησή-τους για την εξαιρετική βοήθεια που είχαν τόσο από τους υπηρεσιακούς Γραμματείς, τους στενογράφους, τον τεχνικό που είχε την επιμέλεια της ηχογράφησης των καταθέσεων, τη Μηχανογραφική Υπηρεσία, καθώς και τη διεύθυνση της Βουλής. Όλοι-τους επέδειξαν υψηλό αίσθημα ευθύνης και οι επιδόσεις-τους βαθμολογούνται με άριστα. Η συμβολή-τους στην ομαλή λειτουργία της Επιτροπής καθώς και στο έργο που έχει επιτελεσθεί μέσα σε δύσκολες συνθήκες είναι σημαντική.

ΜΕΛΕΤΗ ΑΡΧΕΙΩΝ – ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

1. **Αρχείο Ε.Φ.** Το αρχείο το οποίο τηρείται στη ΔΙΕΦ (Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς) μελετήθηκε από την Ε.Ο. του πανεπιστημίου την περίοδο από 31/08/2007 μέχρι 07/08/2009

Η μελέτη αφορούσε έγγραφα που είχαν τηρηθεί από το ΓΕΕΦ, τις διάφορες Διοικήσεις, καθώς και μονάδες της Ε.Φ., κύρια αυτών που είχαν ενεργό εμπλοκή στο πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 1974, και κατά την διάρκεια των 2 φάσεων της τουρκικής εισβολής της 20^{ης} Ιουλίου και της 14^{ης} Αυγούστου 1974.

Η Ε.Ο. του πανεπιστημίου κατά τη μελέτη του αρχείου αποδελτίωσε 571 φακέλους και πέραν των 50 χιλιάδων εγγράφων. Τελικά ψηφιοποιήθηκαν και λήφθηκαν 30 χιλιάδες έγγραφα συνολικού αριθμού πέραν των 50 χιλιάδων σελίδων

Θα πρέπει να σημειωθεί η εξαιρετική συνεργασία που υπήρξε τόσο με τον τ. Αρχηγό ΓΕΕΦ υποστράτηγο Κωνσταντίνο Μπισμπίκα όσο και με τον σύνδεσμο του ΓΕΕΦ με την Επιτροπή Αντιπλοίαρχο Κων/νο Φυτιρή, τον Διευθυντή της ΔΙΕΦ Ανχη(ΠΖ) Σοφούλη Παναγιώτου, καθώς και με το προσωπικό που υπηρετούσε στην ΔΙΕΦ.

Σημαντική βοήθεια στο έργο της Επιτροπής προσέφερε και ο υπουργός Άμυνας κος Κώστας Παπακώστας.

2. **Αρχείο ΚΥΠ.** Το αρχείο μελετήθηκε την περίοδο από 02/06/2009 μέχρι την 31/12/2010. Από τη μελέτη εντοπίστηκαν και λήφθηκαν σε ψηφιοποιημένη μορφή, έγγραφα συνολικού αριθμού πέραν των 69 χιλιάδων εγγράφων, συνολικού αριθμού πέραν των 130 χιλ σελίδων
3. **Αρχείο Αρχηγείου Αστυνομικής Δύναμης Κύπρου.** Η μελέτη του αρχείου άρχισε στις 10/6/2010 και ολοκληρώθηκε στις 27/10/2010. Από αυτό παραλήφθηκαν σε ψηφιοποιημένη μορφή περίπου 13 χιλιάδων εγγράφων, συνολικού αριθμού περίπου 30 χιλιάδων σελίδων.
4. **Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου.** Το αρχείο μελετήθηκε κατά την περίοδο 25/6-13/7/2007. Στο αρχείο εντοπίστηκαν έγγραφα τα οποία αφορούσαν την εκκλησιαστική κρίση του 1973. Παραλήφθηκαν 2566 ψηφιοποιημένα έγγραφα συνολικού αριθμού πέραν των 5 χιλιάδων σελίδων
5. **Αρχείο Κυπριακής Πρεσβείας στην Αθήνα.** Η μελέτη έγινε την περίοδο 6-11/7/2008. Δεν έχει εντοπισθεί υλικό ιδιαίτερης αξίας για τους σκοπούς της Επιτροπής. Παραλήφθηκαν έγγραφα που περιέχουν κυρίως μαρτυρίες αναφορικά με κακοποιήσεις Ε/Κυπρίων κατά τη διάρκεια της εισβολής, συνολικού αριθμού περίπου 800 εγγράφων.
6. **Αρχείο Κυπριακής Υπάτης Αρμοστείας στο Λονδίνο.** Η μελέτη του αρχείου πραγματοποιήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2008. Δεν έχει εντοπισθεί υλικό ιδιαίτερης αξίας.
7. **Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών.** Η μελέτη του αρχείου πραγματοποιήθηκε την περίοδο Σεπτεμβρίου – Δεκεμβρίου 2010.
8. **Βρετανικά Αρχεία** Αυτά μελετήθηκαν σε τρεις χρονικές φάσεις. Στο διάστημα 25/11 μέχρι 1/12/2007, 16/11 μέχρι 23/11/2008 και 28/1 μέχρι 7/2/2009. Παραλήφθηκαν περίπου 12,5 χιλιάδες αποχαρκτηρισμένα έγγραφα, συνολικού αριθμού πέραν των 25 χιλιάδων σελίδων. Πρόσθετο αρχειακό υλικό συγκεντρώθηκε από την Ε.Ο. του πανεπιστημίου Κύπρου με έξοδα του Ιδρύματος. Επίσης έχει παραληφθεί αριθμός φακέλων προϊόν της προσωπικής έρευνας του καθ. Γιώργου Καζαμία στο χρονικό διάστημα 2005-2007.
9. **Αρχεία ΗΠΑ** Από διάφορες πηγές έχει παραληφθεί αριθμός εγγράφων τα οποία προέρχονται κύρια από το υπουργείο Εξωτερικών και αφορούν πρακτικά συσκέψεων καθώς και αλληλογραφία με τις πρεσβείες των ΗΠΑ
10. **Δικογραφίες.** Στις 15 Ιανουαρίου 2009 η Επιτροπή είχε συνάντηση με τον Πρόεδρο του Ανωτάτου Δικαστηρίου κο Πέτρο Αρτέμη, στον οποίο τέθηκε το αίτημα για να παραδοθεί στην Επιτροπή αντίγραφο των πρακτικών δικών που έχουν σχέση με τα διερευνώμενα από την Επιτροπή γεγονότα. Κατατέθηκε κατάλογος. Για τον ίδιο σκοπό στις 11/11/2009 πραγματοποιήθηκε συνεδρία στην οποία παραβρέθηκαν η διευθύντρια του Κρατικού Αρχείου και εκπρόσωπος του Ανωτάτου Δικαστηρίου με στόχο τη ρύθμιση της διαδικασίας μελέτης και παραλαβής από το κρατικό αρχείο υλικού που αφορά δικογραφίες. Η έρευνα για τη

συγκέντρωση του υλικού πραγματοποιήθηκε από 7/4-3/8/2010. Το υλικό το οποίο παραδόθηκε στην Επιτροπή ανέρχεται περίπου σε 1900 έγγραφα.

11. **Αρχείο της Εξεταστικής Επιτροπής για το Φάκελο της Κύπρου της Βουλής των Ελλήνων.** Όπως έχει ήδη αναφερθεί δεν παραχωρήθηκε άδεια πρόσβασης για μελέτη ή για παραλαβή εγγράφων από το ως άνω αρχείο. Όμως η Επιτροπή με συγκεκριμένες ενέργειες έχει παραλάβει από διάφορες πηγές αριθμό σημαντικών καταθέσεων και εγγράφων, όπως και δημοσιεύσεις οι οποίες έχουν κυκλοφορήσει και δεν έχουν διαψευστεί ως προς το περιεχόμενό-τους.
12. **Αρχείο Γεωργίου Γρίβα (της περιόδου 1971-74).** Η Επιτροπή εντόπισε το συγκεκριμένο αρχείο και είχε προβεί σε συζητήσεις με τα άτομα που το κατείχαν με στόχο την παραχώρησή-του στη Βουλή. Αρχικά υπήρξε θετική ανταπόκριση. Στη συνέχεια όμως υπήρξε άρνηση παραχώρησης. Η επιλεκτική και αποσπασματική παράθεση τμημάτων του αρχείου προς την Επιτροπή δεν της επιτρέπει να προβεί σε αντικειμενική αξιολόγηση του περιεχομένου έτσι που να οδηγεί σε ασφαλή συμπεράσματα.
13. **Ιδιωτικά Αρχεία.** Ο δημοσιογράφος-ιστορικός Α. Παυλίδης παρέδωσε στην Επιτροπή το σύνολο του αρχείου το οποίο διέθετε και που χρησιμοποίησε για τη συγγραφή του βιβλίου “Φάκελος Κύπρου-Ακρως Απόρρητον”
14. Κατάλογοι οι οποίοι περιλαμβάνουν, τους νεκρούς πραξικοπήματος και εισβολής και αγνοούμενους της εισβολής

ΣΥΛΛΟΓΗ ΟΠΤΙΚΟ-ΑΚΟΥΣΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Κύρια πηγή συλλογής του υλικού απετέλεσε το αρχείο του ΡΙΚ. Ο έκτακτος συνεργάτης της Επιτροπής δημοσιογράφος Σπύρος Κέττηρος την περίοδο Οκτ-Δεκ 2008 συνέλλεξε το υλικό το οποίο εμφανίζεται στο επισυναπτόμενο παράρτημα (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VII)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η Επιτροπή συγκέντρωσε αριθμό βιβλίων το περιεχόμενο των οποίων αναφέρεται στα γεγονότα τα οποία επισκοπούσε. Αριθμός από τα βιβλία κατατέθηκαν στην Επιτροπή από τους μάρτυρες οι οποίοι κλήθηκαν και κατέθεσαν ενώπιόν-της. Ο συνολικός αριθμός των βιβλίων τα οποία έχει συγκεντρώσει η Επιτροπή παρατίθεται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VIII.

Επιπρόσθετα η Επιτροπή έχει αποδελτιώσει και ψηφιοποιήσει τις ημερήσιες και εβδομαδιαίες εφημερίδες οι οποίες κυκλοφορούσαν την περίοδο 1967-1974.

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΥΠΟ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1967-1974

Η Επιτροπή κατά τη διάρκεια των εργασιών-της επικέντρωσε την προσπάθειά-της, στη διεξοδική κατά το δυνατό διερεύνηση των παρακάτω γεγονότων της επισκοπούμενης περιόδου, τα οποία θεωρήθηκαν σαν τα πλέον σημαντικά. Φυσικά κατά τη διάρκεια των εργασιών-της εάν και εφόσον προέκυπταν πληροφορίες για πρόσθετα γεγονότα, κατέβαλλε προσπάθεια για συγκέντρωση σχετικού υλικού ή και στοιχείων π.χ. κινητοποίηση μονάδων της Ε.Φ. (32α ΜΚ, 286 ΜΤΠ) κατά την δολοφονική απόπειρα σε βάρος του Αρχ. Μακαρίου το Μάρτιο του 1970.

Τα κυριότερα γεγονότα τα οποία διερευνήθηκαν ήσαν

- Οι συνομιλίες στον Έβρο μεταξύ της Χούντας και της κυβέρνησης της Τουρκίας
- Η στρατιωτική επιχείρηση της Ε.Φ. εναντίον των θέσεων των Τ/Κυπρίων στα χωριά Κοφίνου και Αγ. Θεόδωρος το Νοέμβριο του 1967
- Η αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας
- Οι προεδρικές εκλογές του Φεβρουαρίου του 1968
- Η άφιξη και η δραστηριότητα στην Κύπρο του Αλέκου Παναγούλη
- Η ίδρυση και η δράση του Εθνικού Μετώπου
- Η δολοφονική απόπειρα εναντίον του Αρχ. Μακαρίου στις 8 Μαρτίου του 1970
- Η δολοφονία του Πολ. Γιωρκάτζη στις 15 Μαρτίου του 1970
- Η άφιξη στην Κύπρο του Γεωργίου Γρίβα τον Αύγουστο του 1971 και η ίδρυση της ΕΟΚΑ Β΄
- Η ματαίωση του σχεδίου διενέργειας πραξικοπήματος στις 15 Φεβρουαρίου του 1972
- Η συνάντηση Αρχ. Μακαρίου και Γ. Γρίβα στις 26 Μαρτίου του 1972
- Η εκκλησιαστική κρίση του 1972-73.
- Ο θάνατος του Γ. Γρίβα στις 27 Γενάρη του 1974
- Το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 1974
- Η τουρκική εισβολή της 20^{ης} Ιουλίου και της 14^{ης} Αυγούστου 1974

Κατά την περιγραφή των κυριότερων γεγονότων δεν περιλαμβάνονται θέματα τα οποία αφορούσαν την εσωτερική κατάσταση, καθώς και γεγονότων που συνέβηκαν την περίοδο 1971-74 όπως π.χ. πολιτικές δολοφονίες, επιμέρους επιχειρήσεις από ένοπλες ομάδες. Τα γεγονότα αυτά περιλαμβάνονται στο υλικό το οποίο φυλάσσεται στη Βουλή και αναφέρεται σε δικογραφίες, καταθέσεις που περιέχονται στο αρχείο του Αρχηγείου Αστυνομίας, καθώς και σε έγγραφα τα οποία περιλαμβάνονται στο αρχείο της ΚΥΠ.

Για κάποια θέματα όπως η παράδοση του Αεροδρομίου Λευκωσίας στα ΗΕ καθώς και για τις συνομιλίες της Γενεύης υπάρχει πλήρης βιβλιογραφική κάλυψη με στοιχεία τα οποία περιλαμβάνονται στο αρχείο της Βουλής και προέρχονται από υλικό το οποίο έχει παραληφθεί από ξένα αρχεία κύρια της Μ. Βρετανίας.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Στις 4 Ιουνίου 1878 ο Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας Σελίμ παραχώρησε έναντι ενοικίου την Κύπρο στη Μ. Βρετανία, αφού παρέμεινε κάτω από την Τουρκική κυριαρχία 307 χρόνια (1571-1878)

Από τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας η πολιτική και εκκλησιαστική ηγεσία έθεταν με υπομνήματα, ψηφίσματα και συλλαλητήρια, το αίτημα για ένωση με την Ελλάδα. Η απάντηση που

δινόταν από το Λονδίνο ήταν ότι το “ζήτημα είναι κλειστό” ή (μέχρι το 1914) ότι η Κύπρος ανήκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και δεν μπορούσε η Βρετανία να αποφασίσει για την τύχη-της.

Το 1907 κατά την επίσκεψή-του στην Κύπρο ο υφυπουργός Αποικιών της Βρετανίας Ουίστον Τσώρτσιλ είχε δηλώσει: “Είναι απόλυτα φυσικό ο Κυπριακός λαός που είναι Ελληνικής καταγωγής να έχει σαν ιδανικό την ενσωμάτωσή-του με την μητέρα πατρίδα-του. Και είναι φυσικό να επιδιώκει με πάθος την πραγμάτωση αυτού του ιδανικού”.

Στις 5 Νοεμβρίου 1914 η Βρετανία εκμεταλλευόμενη την είσοδο της Τουρκίας στον πόλεμο στο πλευρό της Γερμανίας προσάρτησε την Κύπρο, ακυρώνοντας τη συνθήκη του 1878.

Στις 17 Οκτωβρίου 1915 ο υπουργός εξωτερικών της Βρετανίας Εντουαρτ Γκρέη, πρότεινε στην Ελλάδα να της παραχωρήσει την Κύπρο “εάν θα έβγαινε αμέσως στον πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων”. Τελικά η προσφορά δεν έγινε αποδεκτή από την τότε ελληνική κυβέρνηση του Αλέξανδρου Ζαΐμη

Στις 13 Μαΐου 1919 ο Βρετανός πρωθυπουργός Λουντ Τζώρτζ δήλωσε στο “Συμβούλιο των τεσσάρων” που επεξεργαζόταν τη συμφωνία των Βερσαλιών: “Πρόθεσή-μου είναι να δώσω επίσης στην Ελλάδα τη νήσο Κύπρο. Όσον αφορά τους Τούρκους δεν έχω κανενός είδους ενδοιασμό απέναντί-τους. Αυτοί δεν έχουν κανένα δικαίωμα σε μια χώρα την οποία μετέτρεψαν σε έρημο”.

Το 1920 η Τουρκία ως ηττημένη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου υπόγραψε τη Συνθήκη των Σεβρών. Σύμφωνα με τα άρθρα 15 και 17 παραιτείτο από όλα τα δικαιώματα και όλους τους τίτλους κυριότητάς-της πάνω στην Κύπρο, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα την προσάρτηση του νησιού από τη Βρετανία.

Η συνθήκη αυτή επιβεβαιώθηκε στη συνέχεια από τη συνθήκη της Λωζάνης το 1923. Η Κύπρος υπαγόταν πλέον στην “κατοχή και διοίκηση” της Βρετανίας. Με το άρθρο 16 της συνθήκης η Τουρκία “απεμπολούσε κάθε δικαίωμα και κάθε τίτλο, οποιασδήποτε φύσης, πάνω σε έδαφος που βρισκόταν πέραν από τα σύνορά-της”. Τα σύνορά-της με τη συμφωνία είχαν καθορισθεί με ακρίβεια. Στο δε άρθρο 20 της συμφωνίας αναγνώριζε την προσάρτηση της Κύπρου από τη Βρετανία.

Με το βασιλικό διάταγμα της 10ης Μαρτίου 1925, η Κύπρος ανακηρύχθηκε Αποικία του Στέμματος.

Η καταψήφιση από τους Έλληνες βουλευτές νομοθεσίας για δασμολόγιο, και η επιβολή-του με διάταγμα του κυβερνήτη θεωρήθηκε ως καταπάτηση των κοινοβουλευτικών θεσμών για ακόμα μια φορά. Αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για τις λαϊκές κινητοποιήσεις της 21^{ης} Οκτωβρίου 1931. Σύντομα όμως, πήραν τη μορφή της εξέγερσης με αίτημα την Ένωση με την Ελλάδα. Ο Μητροπολίτης Κιτίου κήρυξε την Ένωση με την Ελλάδα και την ανυπακοή στις Βρετανικές αρχές. Οι κινητοποιήσεις κράτησαν πέντε μέρες. Οι διαδηλωτές περικύκλωσαν και έκαψαν το κυβερνείο. Ακολούθησε η προκήρυξη του νόμου για έκτακτα μέτρα από τις Βρετανικές αρχές. Συνελήφθησαν και φυλακίσθηκαν πέραν των 1000 ατόμων. Εκτοπίστηκαν πολλοί προύχοντες και θρησκευτικοί

ηγέτες. Το Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου κηρύχθηκε παράνομο και η ηγεσία-του συνελήφθηκε και εξορίστηκε. Απαγορεύτηκε η διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας και η ανύψωση της ελληνικής σημαίας. Επιβλήθηκε στο λαό η καταβολή του ποσού για την ανοικοδόμηση του κυβερνείου. Το καθεστώς των εκτάκτων μέτρων κράτησε 8 χρόνια.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου μεγάλος αριθμός κυπρίων κατατάχθηκε εθελοντικά στο Βρετανικό στρατό και πολέμησε σε διάφορα πολεμικά μέτωπα, κύρια στη Μ. Ανατολή, την Βορ. Αφρική και την Ιταλία. Επιπρόσθετα σημαντικός αριθμός είχε καταταχθεί στον Ελληνικό στρατό και υπηρέτησε σε μονάδες στο Ελληνο-Αλβανικό μέτωπο, ενώ στη συνέχεια έλαβε μέρος στον αγώνα του ελληνικού λαού εναντίον της Γερμανικής Ναζιστικής κατοχής, συμμετέχοντας σε διάφορες αντιστασιακές οργανώσεις.

Τα αρνητικά αποτελέσματα του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα και το διχαστικό κλίμα που είχε επικρατήσει, σημάδεψαν την πολιτική ζωή της χώρας στα χρόνια που ακολούθησαν. Το κλίμα αυτό όπως ήταν φυσικό σταδιακά επιχειρήθηκε να μεταφερθεί και στην Κύπρο, λαμβάνοντας ανησυχητικές διαστάσεις κατά την περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας στην Ελλάδα.

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, τον Μάιο του 1948, οι Βρετανοί πρότειναν νέο σχέδιο συντάγματος το οποίο παραχωρούσε στους Κυπρίους μια μορφή “διοικητικής αυτονομίας”. Τους στερούσε όμως το δικαίωμα της άμεσης εφαρμογής της αυτοδιάθεσης. Το σχέδιο αυτό υποβλήθηκε στο πλαίσιο της “ Διασκεπτικής Συνέλευσης του 1947-1948”, απορρίφθηκε από τον Κυπριακό λαό.

Το 1948 έμελλε να αποτελέσει χρόνο σταθμό για τις μελλοντικές εξελίξεις στο κυπριακό. Τον χρόνο αυτό εκλέχθηκε Μητροπολίτης Κιτίου ο Μακάριος Γ΄ και τον Οκτώβριο του 1950 Αρχιεπίσκοπος. Ο Αρχ. Μακάριος εξελίχθηκε σε ηγέτη και Εθνάρχη των Ελλήνων της Κύπρου και σημάδεψε την ιστορία-της κατά τρόπο καθοριστικό τα επόμενα 30 χρόνια.

Στις 15 Ιανουαρίου του 1950 διοργανώνεται Παγκύπριο δημοψήφισμα για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Από τους 224.747 που είχαν δικαίωμα ψήφου, υπέγραψαν υπέρ της ένωσης 215.108 (ποσοστό 95.7%), ανάμεσά-τους και μεμονωμένοι Τ/Κύπριοι. Εναντίον της Ένωσης ψήφισαν 57 άτομα.

Μετά το ενωτικό δημοψήφισμα του 1950, επιχειρείται για πρώτη φορά το 1953 από τον Αρχ. Μακάριο, η εγγραφή για συζήτηση του κυπριακού στη Γ.Σ. των Η.Ε. Η ελληνική κυβέρνηση αρνήθηκε να στηρίξει την προσφυγή.

Το 1954 με τη σύμφωνη γνώμη (και τις πιέσεις) του Αρχ. Μακαρίου η ελληνική κυβέρνηση του Αλέξανδρου Παπάγου, κατέθεσε την πρώτη προσφυγή για το κυπριακό στη Γ.Σ. των Η.Ε. Στο ψήφισμα που είχε εκδοθεί αν και αναγνωρίζεται το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, στην ουσία-του υιοθετεί τις θέσεις της Βρετανίας.

Την 1^η Απριλίου 1955 αρχίζει επίσημα ο ένοπλος απελευθερωτικός αντιαποικιακός αγώνας της ΕΟΚΑ με στόχο την Αυτοδιάθεση-Ένωση. Πολιτικός αρχηγός του αγώνα ο Αρχ. Μακάριος και

στρατιωτικός ο Γ. Γρίβας Διγενής. Κατά τη διάρκεια του 4χρονου αγώνα ο οποίος έλαβε παλλαϊκό χαρακτήρα, υπήρξαν στιγμές απaráμιλλης ανδρείας και ηρωισμού που προκάλεσαν διεθνή θαυμασμό. Ο αγώνας έληξε με τις συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου.

Το Σεπτέμβριο του 1955 μετά από πρόσκληση της Μ. Βρετανίας, η Ελλάδα και η Τουρκία έλαβαν μέρος σε τριμερή διάσκεψη για το κυπριακό στο Λονδίνο. Ήταν η πρώτη επίσημη εμπλοκή της Τουρκίας στο κυπριακό μετά τη συμφωνία της Λωζάνης του 1923. Η εξέλιξη αυτή αποτέλεσε την πρώτη μεγάλη διπλωματική επιτυχία της Τουρκίας και ταυτόχρονα μεγάλη διπλωματική αποτυχία για την Ελλάδα. Για την πραγματοποίηση της διάσκεψης ο Αρχ. Μακάριος είχε εκφράσει σοβαρές διαφωνίες.

Της διάσκεψης ακολούθησε το όργιο βιαιοπραγιών από τον τουρκικό όχλο σε βάρος των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης. Τις βιαιοπραγίες όπως έχει αποδειχθεί, οργάνωσε και καθοδήγησε το τουρκικό κράτος μέσα στα πλαίσια της πολιτικής-του για εθνικό ξεκαθάρισμα και αφομοίωση ή εξαφάνιση όλων των μειονοτήτων.

Την ίδια περίοδο, το 1956, η τουρκική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ατνάν Μεντερές, ανάθεσε στον καθηγητή συνταγματικού δικαίου Νιχάτ Ερίμ ,την εκπόνηση σχεδίου για την επανάκτηση της Κύπρου. Οι δύο σχετικές εκθέσεις είχαν υποβληθεί με ημερομηνία 22.11 και 12.12.1956.

Το σχέδιο περιλάμβανε τις παρακάτω πέντε βασικές αρχές.

1. Οι διεκδικήσεις στην Κύπρο θα πρέπει να στηρίζονται σε πολιτικούς λόγους χωρίς να διαταράσσονται οι σχέσεις με τη Μ. Βρετανία.
2. Στο νησί υπάρχουν δύο διαφορετικές εθνικές κοινότητες, η κάθε μία από τις οποίες έχει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Η λύση θα αποφασισθεί με ξεχωριστά δημοψηφίσματα.
3. Η αρχή της αυτοδιάθεσης θα πρέπει να εφαρμοσθεί με την μετακίνηση ελληνικού πληθυσμού για να υπάγονται στην διοίκηση της επιθυμίας-τους, αλλά και για να μην καταπατούνται τα δικαιώματα της τουρκικής κοινότητας που είναι μειοψηφία, και να διασφαλίζεται επίσης η ασφάλεια της Τουρκίας.
4. Η Τουρκία θα πρέπει να καθορίσει την προσφορότερη μορφή διχοτόμησης , λαμβάνοντας υπόψη τα οικονομικά και στρατιωτικά-της συμφέροντα, καθώς και τα συμφέροντα των Τ/Κυπρίων. Στην ασφάλεια της περιοχής που θα παραχωρηθεί στους Ρωμιούς της Κύπρου θα πρέπει να συμμετέχει και η Τουρκία γιατί το θέμα σχετίζεται τόσο με την ασφάλεια της ίδιας, όσο και με αυτή της Μ. Ανατολής.
5. Πρέπει να επιδιωχθεί η ελεύθερη μετάβαση Τούρκων προς την Κύπρο. Υπό την προϋπόθεση ότι θα λάβουμε τα μέτρα-μας, το σύνολο του τουρκικού πληθυσμού μπορεί να αυξηθεί στο ποσοστό που ανερχόταν επί Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τότε δεν θα ανησυχούμε για την έκβαση του δημοψηφίσματος που θα γίνει είτε για τον καθορισμό του συνόλου της νήσου, είτε για τη διχοτόμηση.

Το Μάρτιο του 1957 επισημοποιείται η εμπλοκή των ΗΠΑ στο κυπριακό. Στις Αμερικανο-Βρετανικές συνομιλίες οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στις Βερμούδες (20-24.3.1957), συμφωνήθηκαν τα παρακάτω για το ζήτημα της Κύπρου

- A. Οι ΗΠΑ θα υποστήριζαν τη δράση της Αγγλίας στην Αθήνα
- B. Το κυπριακό θα αντιμετωπιζόταν στο εξής στα πλαίσια του ΝΑΤΟ, και
- Γ. Οι διαπραγματεύσεις στο κυπριακό έπρεπε να προσανατολιστούν σε μια απευθείας συμφωνία ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα

(Ε.Ν. Τσελέπη, Το Κυπριακό και οι συνωμότες-του, σελ. 100-103)

Την 1^η Απριλίου 1955 αρχίζει επίσημα ο ένοπλος απελευθερωτικός ανταποικιακός αγώνας της ΕΟΚΑ με στόχο την Αυτοδιάθεση-Ένωση. Πολιτικός αρχηγός του αγώνα ο Αρχ. Μακάριος και στρατιωτικός ο Γ. Γρίβας Διγενής. Κατά τη διάρκεια του 4χρονου αγώνα ο οποίος έλαβε παλλαϊκό χαρακτήρα, υπήρξαν στιγμές απaráμιλλης ανδρείας και ηρωισμού που προκάλεσαν διεθνή θαυμασμό. Ο αγώνας έληξε με τις συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου.

Τον Φεβρουάριο του 1959 οι κυβερνήσεις του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ελλάδας και της Τουρκίας προσυπέγραψαν στη Ζυρίχη τη συμφωνία παραχώρησης ανεξαρτησίας στην Κύπρο. Η συμφωνία επαναβεβαιώθηκε στο Λονδίνο το Φεβρουάριο του 1959, με τη συμμετοχή και των εκπροσώπων της Ελληνοκυπριακής και της Τουρκοκυπριακής κοινότητας της Κύπρου. Με την υπογραφή των συμφωνιών διαφώνησαν οι εκπρόσωποι του ΑΚΕΛ, ο Τάσος Παπαδόπουλος, ο Βάσος Λυσσαρίδης και ο Γλαύκος Χρίστης.

Η συμφωνία περιελάμβανε

1. Το κείμενο συμφωνίας (συνθήκη εγκαθίδρυσης)
2. Τη συνθήκη εγγυήσεως
3. Τη συνθήκη συμμαχίας, και
4. Μία συμφωνία κυρίων μεταξύ των Κ. Καραμανλή και Α. Μεντερές, το περιεχόμενο της οποίας δεν δόθηκε ποτέ στη δημοσιότητα και η ύπαρξη της οποίας ήταν εν πολλοίς άγνωστη.

Το σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας (το οποίο δεν τέθηκε στη δοκιμασία της λαϊκής έγκρισης και επικύρωσης), τέθηκε σε εφαρμογή την 16^η.8.1960, επίσημη ημέρα ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας

Οι πρώτες εκλογές για την ανάδειξη προέδρου και αντιπρόεδρου πραγματοποιήθηκαν στις 13.12.1959 και εξελέγησαν από την Ε/Κυπριακή κοινότητα Πρόεδρος ο Αρχ. Μακάριος με ποσοστό 67.8% και από την Τ/Κυπριακή κοινότητα Αντιπρόεδρος ο κ. Φ. Κουτσιούκ.

Οι πρώτες Βουλευτικές εκλογές για την εκλογή των 35 Ε/Κυπρίων και των 15 Τ/Κυπρίων βουλευτών πραγματοποιήθηκαν στις 31 Ιουλίου 1960.

Η Κυπριακή Δημοκρατία αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο κράτος από το σύνολο των χωρών και έγινε αποδεκτή σαν πλήρες μέλος του ΟΗΕ. Το 1961 με επίσημη δήλωση του προέδρου Αρχ. Μακαρίου προσχώρησε στο Κίνημα των Αδεσμεύτων.

Το Νοέμβριο του 1963 ο Αρχ. Μακάριος υπέβαλε στον αντιπρόεδρο Φ. Κουτσιούκ έγγραφο προς συζήτηση με το οποίο πρότεινε προς την Τ/Κυπριακή κοινότητα την αναθεώρηση 13 άρθρων του συντάγματος, ώστε η λειτουργία της νεαρής δημοκρατίας να καταστεί πλέον εύρυθμη. Οι προτάσεις είχαν κοινοποιηθεί και στις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις.

Τις προτάσεις απέρριψε η Τουρκία στις 6.12.1963 χωρίς να προηγηθεί οποιαδήποτε συζήτηση. Ακολούθησε η απόρριψή-τους και από την Τ/Κυπριακή κοινότητα.

Στις 23.12.1963 ξέσπασε η Τ/Κυπριακή ένοπλη ανταρσία. Οι Τ/Κύπριοι υπουργοί αποχώρησαν από την κυβέρνηση και οι Τ/Κύπριοι δημόσιοι υπάλληλοι από τη δημόσια υπηρεσία. Υπό την ένοπλη βία των ανδρών της τρομοκρατικής Τ/Κυπριακής Οργάνωσης ΤΜΤ ηγέτης της οποίας ήταν ο Ρ. Ντενκτάς, οι Τ/Κύπριοι κάτοικοι του νησιού μετακινήθηκαν και συγκεντρώθηκαν σε συγκεκριμένες περιοχές όπου σχηματίστηκαν αμιγείς θύλακες, στους οποίους δεν επιτρεπόταν η είσοδος Ε/Κυπρίων, ούτε και η άσκηση ελέγχου από τη νόμιμη κυβέρνηση.

Με τη βοήθεια αξιωματικών του τουρκικού στρατού οι Τ/Κύπριοι προέβησαν στη συγκρότηση ένοπλων τμημάτων και προχώρησαν στην κατασκευή οχυρωματικών έργων. Παράλληλα η Τουρκία προέβαινε στην κρυφή αποστολή οπλισμού στους Τ/Κυπρίους, καθώς και στρατιωτικών για την ενίσχυση των ένοπλων τμημάτων-τους. Από τις πληροφορίες τις οποίες είχαν συγκεντρώσει οι αρχές ασφαλείας του κράτους, κατά το 1964 υπήρχαν περίπου 1000 τούρκοι αξιωματικοί και στρατιώτες στους Τ/Κυπριακούς θύλακες.

Το Μάρτιο του 1964 οι Τ/Κύπριοι προχώρησαν στη σύσταση της Γενικής Επιτροπής, η οποία τέθηκε υπό την ηγεσία του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Φ. Κουτσιούκ και ανέλαβε παράνομα και αυθαίρετα την άσκηση νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας.

Τον ίδιο μήνα με το υπ' αριθμό 186/4 ψήφισμά-του το Σ.Α. του ΟΗΕ ανεγνώριζε τον Αρχ. Μακάριο και την κυβέρνησή-του, σαν τους νόμιμους εκπροσώπους και συνεχιστές της Κυπριακής Δημοκρατίας, ανεξάρτητα με την αποχώρηση των Τ/Κυπρίων.

Τον Ιούνιο του 1964 συγκροτήθηκε η Εθνική Φρουρά (Ε.Φ.) η οποία στελεχώθηκε από Ελλαδίτες αξιωματικούς καθώς και Ε/Κύπριους αξιωματικούς και άνδρες που υπηρετούσαν στον Κυπριακό στρατό. Το σύνολο των υπηρετούντων στην Ε.Φ. το 1974 ανήρχετο περίπου σε 15 χιλ. άνδρες.

Η αποστολή της Ελληνικής Μεραρχίας

Την ίδια περίοδο (1964) με απόφαση του πρωθυπουργού της Ελλάδας Γ. Παπανδρέου εγκαταστάθηκε σταδιακά στην Κύπρο η Ελληνική Μεραρχία, για “να προστατεύσει το νησί από ενδεχόμενη υλοποίηση από την Τουρκία της απόφασης για εισβολή”. Η Μεραρχία αριθμούσε περίπου 8500 άνδρες (3 Συντάγματα Πεζικού, 2 Μοίρες Καταδρομών, 2 Ίλες Αρμάτων (η μία αποτελείτο από 17 άρματα Μ47 και η άλλη από 17 άρματα Μ24). Επιπλέον η ΕΛΔΥΚ αριθμούσε 1200 άνδρες (3 Τάγματα Πεζικού).

Η αποστολή της Μεραρχίας έγινε σταδιακά. Η πρώτη αποστολή έφθασε στην Κύπρο στις 7.5.1964 και ολοκληρώθηκε στις 20.10.1964. Η Μεραρχία είχε δύναμη πυρός Σώματος Στρατού. Τα τμήματα

τα οποία την συγκροτούσαν στα διάφορα έγγραφα και αναφορές, αναφέρονται και ως “καμουφλαρισμένες δυνάμεις”. Η ηγεσία της Μεραρχίας ανατέθηκε στον διοικητή της ΕΛΔΥΚ Ταξίαρχο Περίδη, ενώ οι υπόλοιπες στρατιωτικές δυνάμεις συγκροτούσαν την Στρατιωτική Διοίκηση Κύπρου (ΣΔΙΚ) και είχαν διοικητή τον στρατηγό Γ. Καραγιάννη.

Η δυαδική στρατιωτική αρχή, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στο Γ. Γρίβα και τον στρατηγό Γ. Καραγιάννη, αλλά και στον υπουργό Εσωτερικών και Άμυνας Πολ. Γιωρκάτζη.

Σε επιστολή-του ο στρατηγός Γρίβας προς τον Έλληνα πρωθυπουργό στις 30.6.1964, (Σπ. Παπαγεωργίου *Τα κρίσιμα Ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967, Τόμος Β, σελ. 73-74*), αναφέρει σχετικά: “Δεν δύναμαι να πιστεύσω ότι υπάρχουν στρατιωτικοί λόγοι υπαγορεύσαντες την λήψιν των μέτρων τούτων και την δημιουργίαν του εξαμβλώματος αυτού των αρμοδιοτήτων των διοικήσεων εις μίαν νήσον ευρισκομένην υπό την απειλήν εισβολής και δι’ ὧν δεν γνωρίζει τις ποίος είναι ο υπεύθυνος δια την άμυναν, διότι υπάρχουν δύο Διοικήσεις έχουσαι εκάστη ιδίαν αποστολήν και μεταξύ των οποίων ουδεμία συνεργασία υπάρχει”.

Με την παραπάνω επιστολή-του ο Γ. Γρίβας θέτει και ορισμένα σοβαρά ερωτήματα προς τον Έλληνα πρωθυπουργό, όπως:

1. Αι αφιχθείσαι ἐξ’ Ελλάδος μονάδες, ... σταθμεύσασαι ουχί βάσει πιθανών αποστολών των δι’ ἐχθρικήν απόβασιν, αλλά μόνον προς τον σκοπόν της άνέτου διαβιώσεως-των. Μήπως υπάρχει άλλη αποστολή των μονάδων τούτων, και εάν υπάρχει πως δεν την γνωρίζει ο στρατηγός Καραγιάννης, υπεύθυνος δια την άμυναν της νήσου;
2. Εάν την νύκτα της 27-28 τρέχ. εγίνετο Τουρκική απόβασιν εν Κύπρω, ως ειδοποιήθημεν, πως και που θα έδρων αι δυνάμεις αύται, τελείως αποπροσανατόλιστοι, αφού ουδεμία επαφή επετεύχθη μεταξύ τούτων και του Στρατηγού Καραγιάννη; Εκτός εάν υπάρχουν δύο σχέδια και δύο αρχηγοί, αι δε δυνάμεις ἐξ’ Ελλάδος προορίζονται δι’ άλλον σκοπόν άγνωστον εις ημάς.

Εξάλλου σε επιστολή-του στις 30.6.1964 προς τον Αρχ. Μακάριο ο Διοικητής της Ε.Φ. στρατηγός Γ. Καραγιάννης (Σπ. Παπαγεωργίου *Τα κρίσιμα Ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967, Τόμος Β, σελ. 75*), σε σχέση με το πρόβλημα που προέκυψε με τη διοίκηση της ελληνικής Μεραρχίας, αναφέρει:

“Η δημιουργηθείσα κατάσταση εις την νήσον είναι στρατιωτικώς απαράδεκτος, διότι δύο διοικήσεις Μεγάλων Μονάδων ευρισκόμεναι εν αυτή προς τον αυτόν σκοπόν, ουδεμίαν επιχειρησιακήν επαφήν έχουσιν, έχει δε δημιουργηθή η εντύπωσις ότι ο μεταξύ των δεσμός είναι χαλαρός.

Η εντύπωσίς-μου είναι ότι ο υποφαινόμενος Διοικητής Σ.Δ.Κ (Στρατιωτική Διοίκησης Κύπρου) Αντιστράτηγος Καραγιάννης Γεώργιος, δεν εμπνέει εμπιστοσύνην προς το Γ.Ε.ΕΘ.Α., όστις έχει επιφορτισθή με το βαρύν καθήκον της αμύνης Κύπρου”.

Τέλος, σε επιστολή-του (21.6.1964) ο Πολ. Γιωρκάτζης προς τον υπουργό Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας Πέτρο Γαρουφαλιά, επισημαίνει τα προβλήματα που προκύπτουν από την απόφαση για

ανάθεση της διοίκησης στο διοικητή της ΕΛΔΥΚ και όχι στον αρχηγό της Σ.ΔΙ.Κ, καθώς και το γεγονός ότι ικανός αριθμός των τμημάτων της Μεραρχίας συγκεντρώθηκαν στην περιοχή Λευκωσίας και δεν υπήρξε ικανοποιητική διασπορά σύμφωνα με τις ανάγκες άμυνας και απόκρουσης τουρκικής εισβολής (Σπ. Παπαγεωργίου *Τα κρίσιμα Ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967, Τόμος Β, σελ. 19-20*)

Ενισχυτικό των παραπάνω υπονοιών περί ενδεχόμενης και άλλης επιχειρησιακής αποστολής της Μεραρχίας πέραν της αντιμετώπισης τουρκικής εισβολής, είναι και το απόρρητο τηλεγράφημα (477) το οποίο απέστειλε ο υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Τζ. Μπώλ στις 22.8.1964 προς τον Ντην Ατσεσον, με κοινοποίηση προς τις πρεσβείες των ΗΠΑ στην Αθήνα και το Λονδίνο. Αναφέρει σχετικά: “Το αρχηγείο της CAS μας ενημέρωσε ότι ο ελληνικός στρατός διαθέτει την ισχύ στο νησί για να κανονίσει το Μακάριο, αν δοθεί η εντολή. Έτσι το μπαλάκι της απόφασης ρίχνεται πίσω στην Αθήνα και πιστεύω ότι πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι αυτή είναι και η δική-μας αντίληψη της κατάστασης”. Επιπρόσθετα αναφέρει ότι: “Μετά την ανάγνωση των τηλεγραφημάτων απόψε, διαφαίνεται ότι ο Μακάριος έχει το επάνω χέρι στη σχέση με την ελληνική κυβέρνηση. Σύμφωνα με όλα τα δεδομένα, η Αθήνα φοβάται να κινηθεί εναντίον-του, εκτός και αν ο στρατηγός Γρίβας είναι διατεθειμένος να αναλάβει αυτή την ευθύνη. Αυτό υποδηλώνει ότι θα πρέπει να κινηθούμε προς την κατεύθυνση επηρεασμού του στρατηγού Γρίβα-κάτι που δεν κάναμε ακόμη.”

Τελικά για επίλυση του προβλήματος που προέκυψε και την επίτευξη στρατιωτικού συντονισμού, συστάθηκε η Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Άμυνας Κύπρου (ΑΣΔΑΚ), η οποία αποτελείτο από τις Ελληνικές και Ε/Κυπριακές Δυνάμεις που βρίσκονταν στην Κύπρο. Διοικητής της ΑΣΔΑΚ ανέλαβε ο Γ. Γρίβας Διγενής, ο οποίος είχε αφιχθεί μυστικά στην Κύπρο στις 10.6.1964. Οι δυνάμεις όμως της Μεραρχίας θα τίθεντο υπό την διοίκηση και τις διαταγές-του μόνο σε περίπτωση τουρκικής εισβολής.

Σε έκθεσή-του προς το ΓΕΕΘΑ (21.6.1964) ο στρατηγός Δημ. Γεωργιάδης (Σπ. Παπαγεωργίου *Τα κρίσιμα Ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967, Τόμος Β, σελ.2 1-37*) μετά από επίσκεψη στην Κύπρο, συνόψισε το σχεδιασμό των επιχειρήσεων για την αντιμετώπιση εχθρικής ενέργειας ως εξής:

“Η εκκαθάριση των Τ/Κ εστιών θα εκτελεσθή δια των ως ανωτέρω αναφερομένων δυνάμεων της Ε.Φ. ΚΥΠΡΟΥ με ελαφράν ενίσχυσιν δια καμουφλαρισμένων δυνάμεων.

Η συντριβή της αποβάσεως δια του όγκου των καμουφλαρισμένων Ελληνικών δυνάμεων της Ε.Φ., της Ελληνικής Αεροπορίας και του Ναυτικού”.

Από τη μελέτη της παραπάνω έκθεσης συνάγεται το συμπέρασμα ότι η επιχειρησιακή βαρύτητα θα έπρεπε να δοθεί στην αντιμετώπιση της αποβατικής ενέργειας.

Επιπρόσθετα στην έκθεσή-του ο στρατηγός Δημ. Γεωργιάδης επισημαίνει την ανάγκη να εγκατασταθεί σύστημα προειδοποίησης δια επικείμενη τυχόν απόβαση, ώστε να μπορεί να επισημαίνει τον απόπλου των αποβατικών σκαφών από την Τουρκία και να είναι δυνατή η προετοιμασία αντιμετώπισης τουλάχιστον 2 ώρες προτού πλησιάσουν τις ακτές της Κύπρου.

Για την υλοποίηση αυτής της προϋπόθεσης εισηγήθηκε τα παρακάτω:

1. Σύστημα Ραντάρ το οποίο να χειρίζεται έμπειρο προσωπικό
2. Μηχανοκίνητα εξοπλισμένα μέσα, τα οποία να ελέγχουν δια νυκτερινών περιπολιών σε ικανό βάθος το θαλάσσιο χώρο.
3. Τορπιλάκατοι και άλλα ευέλικτα μαχητικά σκάφη επιφανείας, υποβρύχια και άλλα μέσα
4. Ναρκοθέτηση του θαλάσσιου χώρου για προσβολή και αποδιοργάνωση των αποβατικών σχηματισμών
5. Έγκαιρη επέμβαση της αεροπορίας για διάλυση του αποβατικού σχηματισμού
6. Άμεση ναρκοθέτηση επικίνδυνων αρματικών ακτών δια ναρκοζωνών, βαλλομένων δια Α/Τ όπλων, πολυβόλων και Πυροβόλων, δια την πρόκληση σοβαρών ζημιών σε άρματα του εχθρού τα οποία θα αποβιβασθούν από τα μεταφερόμενα αυτά αποβατικά σκάφη
7. Ανάπτυξη λογικού ποσοστού ημετέρων αρμάτων τύπου Μ 47 για την τελική συντριβή των εχθρικών αρμάτων

Τον Αύγουστο του 1964 με αφορμή τις ένοπλες συγκρούσεις που προκλήθηκαν στην περιοχή Μανσούρας – Κοκκίνων, η Τουρκία απείλησε και πάλι με απόβαση στην Κύπρο, ενώ η τουρκική πολεμική αεροπορία είχε προβεί σε βομβαρδισμούς στην περιοχή, κάνοντας χρήση απαγορευμένων βομβών τύπου Ναπάλμ.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο η Επιτροπή να προβεί στην παρακάτω διευκρίνιση. Σε πολλές περιπτώσεις από διάφορες πλευρές έχει επιχειρηθεί να κατηγορηθεί ο Αρχ. Μακάριος ότι αθέτησε υπόσχεση προς τον Έλληνα Πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου αναφορικά με την κήρυξη της ένωσης με την Ελλάδα η οποία είχε συμφωνηθεί από κοινού. Για τη δικαιολόγηση αυτής της εικασίας προβάλλεται η δήλωση του Έλληνα πρωθυπουργού “Άλλα συμφωνούμε και άλλα πράττετε”. Από τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή-της η Επιτροπή προκύπτει ότι:

Η συμφωνία Αθήνας – Λευκωσίας αφορούσε την αποφυγή εμπλοκής της ΕΦ σε οποιοσδήποτε στρατιωτικές επιχειρήσεις χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της Ελληνικής κυβέρνησης. Μετά την έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων στη Μανσούρα τον Αύγουστο του 1964, ο Έλληνας Πρωθυπουργός διαβίβασε μέσω του υπουργού Εξωτερικών Κωστόπουλου στις 8.8.1964, μήνυμα προς τον Αρχ. Μακάριο, τον στρατηγό Γ. Γρίβα και τους στρατηγούς Δ. Γεωργιάδη και Γ. Καραγιάννη στο οποίο ανέφερε: “Εκφράζομεν βαθυτάτην λύπην διότι όλαι αι συμφωνίαι μας αποβαίνουν εις μάτην. Άλλα συμφωνούμεν και άλλα πράττετε, επακολουθούν δε δυσμενέσταται συνέπειαι....” Το μήνυμα επέδωσε στους παραλήπτες ο Έλληνας Πρέσβης στη Λευκωσία κ. Δελιβάνης.

Σε απαντητικό μήνυμα προς το Ελληνικό υπουργείο εξωτερικών ο Έλληνας πρέσβης ανέφερε ότι οι δύο στρατηγοί(Γεωργιάδης και Καραγιάννης) του “προσέθεσαν μετ’εμφάσεως ότι δεν είχαν παραλείψει τηρήσει ενήμερον Γ.Ε.ΕΘ.Α., παρά του οποίου ουδεμίαν αντίθετον οδηγίαν έλαβον”(Σπ. Παπαγεωργίου Τα κρίσιμα Ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967, Τόμος Β, σελ. 107-120).

ΣΧΕΔΙΟ ΑΤΣΕΣΟΝ

Τον Ιούλιο του 1964 πραγματοποιήθηκαν στη Γενεύη συναντήσεις αντιπροσωπειών της Ελλάδας και της Τουρκίας για διευθέτηση του κυπριακού. Των συνομιλιών προηγήθηκε η επίσκεψη στις ΗΠΑ του Έλληνα Πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου (24-28 Ιουνίου 1964).

Στο επίκεντρο των συνομιλιών τόσο με τον Αμερικανό Πρόεδρο Λ. Τζόνσον, όσο και με τους άλλους Αμερικανούς αξιωματούχους, ήταν το κυπριακό και η διαδικασία διευθέτησής-του.

Από τα πρακτικά των συναντήσεων τα οποία τήρησε η ελληνική αντιπροσωπεία (Σπ. Παπαγεωργίου *Τα κρίσιμα Ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967, Τόμος Β, σελ.44-67*) προκύπτει ότι :

Σταθερή θέση των ΗΠΑ, ήταν η απομάκρυνση του κυπριακού από τα πλαίσια των ΗΕ και η ενδοΝΑΤΟική διευθέτησή-του, με μυστικές συνομιλίες μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στο Καμπ Νταϊνβιντ, υπό την εποπτεία των ΗΠΑ. Τη θέση αυτή απέρριψε σθεναρά ο Έλληνας Πρωθυπουργός, ο οποίος επέμενε η διαδικασία να βρίσκεται εντός των πλαισίων των ΗΕ υπό την ευθύνη του εκπροσώπου-του. Η όποια συμμετοχή των ΗΠΑ να είναι επικουρική εφόσον τη ζητήσουν τα ΗΕ. Ακόμα η Ελλάδα απέρριψε τις απευθείας συζητήσεις με την Τουρκία. Αντιπρότεινε εκ του σύνεγγυς συνομιλίες και η συνάντηση των εκπροσώπων των δύο χωρών να πραγματοποιηθεί μόνο εφόσον η Τουρκία μετακινηθεί από τη θέση-της και προκύψουν σοβαρές πιθανότητες σύγκλησης.

Από την πλευρά των ΗΠΑ υπήρξε εμφανής εκβιασμός, για την αποδοχή της πρότασης-τους, κινδυνολογώντας ότι σε περίπτωση απόρριψης δεν επρόκειτο να αποτρέψουν την Τουρκία από την πραγματοποίηση εισβολής στην Κύπρο, όπως έπραξαν στις αρχές Ιουνίου του 1964. Σε περίπτωση δε πολέμου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας δήλωσαν ότι δεν έχουν πρόθεση παρέμβασης. Η θέση των ΗΠΑ είχε συνοψισθεί στην εξής διατύπωση: “Οι ΗΠΑ θα πράξουν παν το δυνατόν για να αποθαρρύνουν τουρκική ενέργεια, αλλά δεν θα την παρεμποδίσουν δυναμικά”.

Τέλος, οι ΗΠΑ ξεκαθάρισαν ότι η λύση η οποία θα εξευρεθεί, θα πρέπει να διασφαλίζει την ασφάλεια της Τουρκίας. Ταυτόχρονα όμως να μην αποτελεί πλήρη νίκη είτε της Τουρκίας, είτε της Ελλάδας.

Δύο εβδομάδες μετά την επίσκεψη Γ. Παπανδρέου στις ΗΠΑ, τον Ιούλιο του 1964 διεξήχθησαν στη Γενεύη οι συνομιλίες ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, με στόχο την “εκτόνωση της κρίσης” που προκλήθηκε λόγω της Τ/Κυπριακής ανταρσίας του Δεκεμβρίου του 1963 και της αποχώρησης των Τ/Κυπρίων υπουργών από την κυβέρνηση, καθώς και τις απειλές της Τουρκίας για εισβολή στην Κύπρο. Στόχος των συνομιλιών ήταν “η επίλυση του κυπριακού προβλήματος”. Στις συνομιλίες ρόλο μεσολαβητή είχαν αναλάβει εκ μέρους του ΟΗΕ ο Σακχάρι Τουομιόγια και των ΗΠΑ ο Ντην Ατσεσον τέως υπουργός Εξωτερικών.

Όπως προκύπτει από έκθεση που συνέταξε ο εκπρόσωπος της Ελλάδας στις συνομιλίες πρέσβης Δημήτρης Νικολαρεϊζης (14.7.1964), στις συνομιλίες από πλευράς Ατσεσον τέθηκαν κατά προτεραιότητα ζητήματα τα οποία είχαν σχέση με την ασφάλεια της Τουρκίας και δευτερευόντως με τα δικαιώματα των Τ/Κυπρίων. Συγκεκριμένα η έκθεση αναφέρει:

“Την Τουρκία ευλόγως ανησυχεί μελλοντική τύχη Κύπρου. Διότι από βορρά συνορεύει με Σοβιετική Ενωση, εις ευρωπαϊκόν ηπειρωτικόν τμήμα της με Βουλγαρία και εν συνεχεία με Ελλάδα, η οποία δια

συνόρων Έβρου και σειράς ελληνικών νήσων κυκλώνει Μικρασιατική ακτή Τουρκίας. Κύκλωσις θα συνεπληρούτο εάν εις Ελλάδα περιήρχετο και Κύπρος, η οποία θα απετέλει νέαν σφήνα προς κατεύθυνση κόλπου Αλεξανδρέττας. Τούτο Τουρκία δεν δύναται δεχθή λόγω ανταγωνισμού και συχνών συρράξεων δια των οποίων διήλθον σχέσεις δύο γειτόνων Εθνών”.

Σχέδιο Ατσεσον 1

Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών ο Ατσεσον υπέβαλε το πρώτο σχέδιο λύσης του κυπριακού, το οποίο μεταξύ άλλων προέβλεπε:

Σε αντάλλαγμα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, η Ελλάδα θα προέβαινε σε ορισμένες παραχωρήσεις προς την Τουρκία, σύμφωνα με τις παρακάτω εισηγήσεις:

Παραχώρηση τμήματος της Κύπρου προς την Τουρκία με πλήρη κυριαρχία

Το τμήμα αυτό θα χρησιμοποιείται από την Τουρκία ως στρατιωτική βάση, με δικαίωμα να αναπτύσσει σε αυτό στρατεύματα ξηράς, θάλασσας και αέρος.

Ο χώρος αυτός ουσιαστικά πρέπει να είναι μεγάλος για να μπορεί να αναπτύσσεται οικοδόμηση εγκαταστάσεων και για τη διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων και επιχειρήσεων

Σαν τέτοιος χώρος προτάθηκε η χερσόνησος της Καρπασίας.

Καθορισμό ειδικών περιοχών οι οποίες θα περιλάμβαναν Τ/Κυπριακή πλειοψηφία και οι οποίες θα απολάμβαναν ειδικού διοικητικού καθεστώτος με ευρείας έκτασης αρμοδιότητες. Τον συντονισμό των αρμοδιοτήτων θα αναλάμβανε Κεντρική Τ/Κυπριακή Διοίκηση η οποία θα έδρευε στο Τ/Κυπριακό τμήμα της Λευκωσίας.

Οι ειδικές εγγυήσεις των μειονοτικών δικαιωμάτων θα εξασφαλιζονταν σύμφωνα με τη συνθήκη της Λωζάνης.

Σχέδιο Ατσεσον 2

Σαν αποτέλεσμα της απόρριψης του πρώτου σχεδίου από την ελληνική κυβέρνηση, ο Ατσεσον υπέβαλε δεύτερο συμβιβαστικό σχέδιο, του οποίου οι κυριότερες πρόνοιες ήσαν:

Η περιοχή για την τουρκική στρατιωτική βάση θα παραχωρηθεί έναντι ενοικίου π.χ. για 50 χρόνια

Η περιοχή θα είναι μικρότερης έκτασης και η γραμμή διαχωρισμού-της να καθορισθεί στη βάση στρατιωτικών συζητήσεων, μετά από μελέτη από τον Ύπατο Αρχηγό των Συμμαχικών Δυνάμεων της Ευρώπης.

Αντί των Τ/Κυπριακών γεωγραφικών διοικητικών περιοχών, οι δύο από τις έξι επαρχίες της Κύπρου θα διοικούντο μόνιμα από Τ/Κυπρίους έπαρχους και θα ήσαν αυτές οι οποίες θα περιλάμβαναν ένα ουσιώδη Τ/Κυπριακό πληθυσμό.

Η Κεντρική Τ/Κυπριακή Διοίκηση αντικαταστάθηκε από υψηλό επίσημο, ο οποίος θα βρίσκεται υπό τον Έλληνα Γενικό Διοικητή, ο οποίος θα πλαισιώνεται από προσωπικό και θα ασχολείται με την παρακολούθηση της εφαρμογής των δικαιωμάτων των Τ/Κυπρίων.

Τελικό σχέδιο Ατσεσον

Η συνέχιση των συνομιλιών και η μη αποδοχή του σχεδίου 2 από την Ελλάδα και την Τουρκία, οδήγησαν τον Ατσεσον στην υποβολή του τελικού-του σχεδίου, το οποίο αποτελείτο από 15 σημεία. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονταν:

- Άμεση ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και αναγνώριση της Ελληνικής κυριαρχίας
- Ορίζεται υπουργός Γενικός Διοικητής ο οποίος θα είναι μέλος της ελληνικής κυβέρνησης
- Η βάση προς την Τουρκία θα εκμισθωθεί για 50 χρόνια, η δε έκτασή-της δεν θα υπερβαίνει το 4.5% του εδάφους της Κύπρου. Τα κυριότερα Ελληνικά χωριά θα εξαιρεθούν της περιοχής και στην υπό εκ μίσθωση περιοχή αναγνωρίζεται η Ελληνική κυριαρχία.
- Οι επαρχίες της Κύπρου δεν θα υπερβαίνουν τις οκτώ και σε δύο από αυτές θα διορίζονται Τ/Κύπριοι έπαρχοι
- Δημιουργείται θέση Συμβούλου επί Μουσουλμανικών υποθέσεων
- Για τους Τ/Κυπρίους καθορίζεται ειδικό μειονοτικό καθεστώς ανάλογο με αυτό της Δυτικής Θράκης
- Μόνιμα εγκατεστημένος στην Κύπρο εκπρόσωπος του ΟΗΕ, θα επιβλέπει την εφαρμογή του μειονοτικού καθεστώτος
- Αναγνώριση στην Ελλάδα και την Τουρκία του δικαιώματος ατομικών προσφυγών, βάση της σύμβασης της Ρώμης για τα δικαιώματα του ανθρώπου
- Δημιουργείται κοινό αμυντικό όργανο Ελλάδας και Τουρκίας για συνεργασία στον στρατιωτικό, πολιτικό και τουριστικό τομέα.
- Η Τουρκία αναλαμβάνει την υποχρέωση να δεχθεί την επανεγκατάσταση των απελαθέντων από την Κωνσταντινούπολη και άλλες τουρκικές πόλεις Ελλήνων, καθώς και το σεβασμό των διεθνών-της υποχρεώσεων για την Ίμβρο και την Τένεδο.

Στις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν στη Γενεύη, η κυπριακή κυβέρνηση δεν είχε συμμετοχή και φαίνεται για όλα τα παραπάνω να μην είχε και οποιαδήποτε επίσημη ενημέρωση.

Σε δηλώσεις-του στην Αθήνα στις 30.7.1964 ο Αρχ. Μακάριος ανέφερε σχετικά:

“Δεν δύναμαι να αποκρύψω το γεγονός ότι αυτόκλητοι μεσολαβηταί ανέπτυξαν προσπάτως εις τα παρασκήνια της Γενεύης έντονον δραστηριότητα προς εκτροχιασμό του Κυπριακού εκ της ακολουθητέας γραμμής, συνεχίζονται δε εις ετέρους κύκλους προσπάθειαι προς μετατόπισιν του προβλήματος εκ της διεθνούς βάσεώς του. Αισθάνομαι βαθυτάτην ικανοποίησιν διότι τα σχέδια ταύτα προσέκρουσαν επί της σταθεράς αντιστάσεως της Ελληνικής κυβερνήσεως”(Σπ. Παπαγεωργίου *Τα κρίσιμα Ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967, Τόμος Β, σελ.231*).

Σε αντίθεση με την σταθερή θέση του Αρχ. Μακαρίου έναντι των συζητήσεων στη Γενεύη και των σχεδίων που είχαν υποβληθεί από τον Ατσεσον, από την πλευρά της Ελληνικής κυβέρνησης φαίνεται ότι υπήρξαν παλινδρομήσεις. Η αρχική θέση ήταν αρνητική, στη συνέχεια φαίνεται ότι ο Έλληνας Πρωθυπουργός διαφοροποίησε τη θέση-του από την οποία εκπορεύεται και η περίφημη δήλωσή-του, “όταν σου χαρίζουν μία πολυκατοικία, μπορείς να δώσεις ένα διαμέρισμα”, για να διατυπώσει αργότερα την τελική-του θέση με τη φράση “Η Ελλάς ουδέν ζητεί, διατί να δώσει; Η Τουρκία ουδέν δίδει, διατί να πάρει;”(Α. Παυλίδη, *Φάκελος Κύπρου – άκρως απόρρητον*, σελ.54)

Ενδεικτικό της ελληνικής στάσης είναι το απόρρητο τηλεγράφημα (347) το οποίο απέστειλε στις 22.8.1964 ο Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών Τζ. Μπώλ στον Αμερικανό πρέσβη στην Αθήνα για δράση, με κοινοποίηση στον Ατσεσον και τις πρεσβείες των ΗΠΑ στην Άγκυρα και το Λονδίνο, και το οποίο αναφέρει: “Δεν μπορούμε να δεχθούμε την αμφιταλάντευση της ελληνικής κυβέρνησης και πρέπει να τους το ξεκαθαρίσετε αυτό.... Χρησιμοποιούμε κάθε δυνατό μέσο, ώστε να συμφωνήσει η Τουρκία και δεν μπορούμε να αποδεχθούμε οποιεσδήποτε δεύτερες σκέψεις από ελληνικής πλευράς, σε αυτή τη φάση.

Γι’ αυτό και κατά την επόμενη συνάντησή-σου με τον Παπανδρέου, εισηγούμαι να του μεταφέρεις το βαθύτατο αίσθημα έκπληξης της Ουάσινγκτον από την υπαναχώρησή-του. Πρέπει να διατηρήσεις την πίεση στο μέγιστο επίπεδο, ωσότου επιτύχουμε με όλη αυτή τη δουλειά”.

Σε μεταγενέστερες δηλώσεις-του, ο Γεώργιος Παπανδρέου στις 10.2.1966 ανέφερε σχετικά για το σχέδιο Ατσεσον:

“Η Τουρκία απέρριψε την πρόταση, διότι ήθελεν κυριαρχίαν, η οποία ισοδυναμεί προς διχοτόμησιν. Και ο Μακάριος επίσης την απέρριπτε, διότι ήθελεν Ενωσιν άνευ όρων. Τοιουτοτρόπως εματαιώθη η πρότασις.

Αναγράφεται επίσης ότι το σχέδιον Ατσεσον δεν είχε ανακοινωθεί επισήμως εις τον Αρχ. Μακάριον. Τούτο είναι αληθές. Και δεν ανακοινώθη ακριβώς διότι δεν είχε γίνει αποδεκτόν από την ελληνικήν κυβέρνησιν. Εάν είχε γίνει αποδεκτόν βεβαίως θα ανακοινούτο”(Σπ. Παπαγεωργίου *Τα κρίσιμα Ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967, Τόμος Β, σελ.239-240*).

Ο Πέτρος Γαρουφαλιάς υπουργός Εθνικής Άμυνας το 1964, στις 11.2.1966 είχε αναφέρει σχετικά με το παραπάνω θέμα:

“Δεν είχα μεταβεί εις Κύπρον, δια να βολιδοσκοπήσω τον Αρχιεπίσκοπον Μακάριον, ως προς την αποδοχήν του σχεδίου Ατσεσον, ως κακώς κατά κόρον ανεγράφη.

Ο Αρχιεπίσκοπος γνωρίζει καλύτερον παντός άλλου, εάν του ανεκοίνωσα ποτέ το σχέδιον Ατσεσον ή άλλον παρόμοιον.

.... έκτασις 200 – 300 τετρ. μιλίων δεν αποτελεί στρατιωτικήν βάσιν, η συνήθης έκτασις των οποίων κυμαίνεται μεταξύ 40 – 60 τετρ. μιλίων, αλλά συγκαλυμμένην διχοτόμησιν και ότι η Καρπασία, ως διαμόρφωσις εδάφους, καθιστά δυσχερεστάτην την στρατιωτικήν αποβολήν των Τούρκων, εάν αρνηθούν ούτοι να αναχωρήσουν μετά την λήξιν της εκμισθώσεως. Ο Γ. Παπανδρέου εύρεν ορθάς τα

απόψεις μου, τας υιοθέτησε και έσπευσε κατεπειγόντως να δώσει οδηγία απορριπτικής της προτάσεως. Ο ατυχής Τουομιόγια, ευρεθείς προ αρνητικών απαντήσεων Ελλάδος και Τουρκίας και προ υπαναχωρήσεων, ενώ είχε πιστεύσει εις την λύσιν τελικώς του κυπριακού προβλήματος, επλήρωσε με την ζωήν-του της περιπέτειαν εκείνην”(Σπ. Παπαγεωργίου *Τα κρίσιμα Ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967, Τόμος Β, σελ.240-241*).

Ο τ. Βασιλιάς Κωνσταντίνος (κατάθεση 10.12.2009, σελ. 56-58) ανέφερε στην Επιτροπή ότι σε επίσκεψη την οποία είχε πραγματοποιήσει στην Αθήνα τον Αύγουστο του 1964 ο Αρχ. Μακάριος τόσο ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου όσο και ο ίδιος σε πολύωρες συναντήσεις προσπάθησαν να τον πείσουν να αποδεχθεί το σχέδιο Ατσεσον. Ο Αρχιεπίσκοπος πρόβαλλε σθεναρή άρνηση. Ο πρωθυπουργός απέτυχε να τον πείσει. Ο τ. Βασιλέας ανέφερε ότι ο ίδιος κατόρθωσε να αποσπάσει κατ’αρχή τη συγκατάθεση του Μακαρίου ο οποίος του ανέφερε: “Αν επιμένετε θα το αποδεχθώ. Ακούστε κάτι, εγώ το δέχομαι τώρα. Σας το λέω αυτή τη στιγμή”. Στη συνέχεια όμως ο Μακάριος το απέρριψε δεδομένης και της απάντησης του προέδρου των ΗΠΑ Τζόνσον στο τηλεγράφημα που του απέστειλε για ενημέρωση σχετικά με την Ελληνική θέση επί του σχεδίου “Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί η τουρκική βάση(η Καρπασία) να μη μπορεί μείνει μόνιμα(εννοεί στην Τουρκία)” (I don’t understand why the Turkish base cannot be allocated in perpetuity)

Ο κος Κ. Μητσοτάκης σε επιστολή-του στην εφημερίδα των Αθηνών “ΤΑ ΝΕΑ” στις 14.7.2009, ανέφερε ότι το Υπουργικό Συμβούλιο στην Ελλάδα ομόφωνα είχε αποδεχθεί το σχέδιο Ατσεσον.

Η εμπλοκή των ΗΠΑ στις συνομιλίες αποσκοπούσε στην εξεύρεση λύσης εντός των Νατοϊκών πλαισίων, με προφανή στόχο αφενός να μην διαταράσσονται οι σχέσεις ανάμεσα σε δύο χώρες μέλη (Ελλάδα και Τουρκία), ικανοποιώντας ταυτόχρονα αλλά προσωρινά τα αιτήματα και των δύο και αφετέρου η απομάκρυνση του Αρχ. Μακαρίου, ώστε να αποτραπεί μία ενδεχόμενη αύξηση της Σοβιετικής επιρροής επί της Κύπρου.

Σε τηλεγράφημα στην πρεσβεία των Αθηνών (ημερ. 22.8.1964, αρ. 347)ο Αμερικανός υπουργός εξωτερικών δίνει οδηγίες στον πρέσβη της χώρας-του πως θα δράσει για να πείσει την ελληνική κυβέρνηση να αποδεχθεί το σχέδιο Ατσεσον. Επιπρόσθετα αναφέρει: “Μια ταχεία λύση μέσω της αμερικανικής πρότασης, είναι η μόνη δίοδος που παραμένει ανοικτή στην προσπάθεια αποτροπής κομμουνιστικοποίησης της Κύπρου, ...”

Φαίνεται ότι η βασική φιλοσοφία του σχεδίου Ατσεσον που ήταν η διχοτόμηση, παρέμεινε η κύρια επιλογή των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ, καθώς και των συζητήσεων που ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια, μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και αφορούσαν την επίλυση του κυπριακού.

Οι πραγματικές προθέσεις του Ατσεσον επιβεβαιώθηκαν στη συνέχεια από τον ίδιο, όταν τον Οκτώβριο του 1966 είχε δηλώσει: “Η καλύτερη λύση για το πρόβλημα της Κύπρου, είναι η διχοτόμηση. Και σας λέγω πως αν είχα στη διάθεσή-μου τον έκτο στόλο, θα μπορούσα να το λύσω ακόμα και αύριο...”

Επιπρόσθετα, σε άκρως απόρρητη αναφορά ο τότε υπουργός Άμυνας της Ελλάδας Πέτρος Γαρουφαλιάς αναφέρει σχετικά:

“Αντιθέτως την Αμερικήν ενδιέφερε κυρίως ο τερματισμός της εκκρεμότητας δια την αποκατάσταση της ενότητας των συμμάχων της του ΝΑΤΟ και η εξασφάλισις της Κύπρου από τυχόν έλεγχο της Ρωσσίας. Την ολοκληρωτική άλλωστε Ένωσιν της Κύπρου με την Ελλάδα με εκμίσθωσιν ως βάσεως εις τους Τούρκους της περιοχής της Καρπασίας εδέχθη αμέσως η Αμερική δια του δευτέρου σχεδίου Ατσεσον” Σπ. Παπαγεωργίου *Τα κρίσιμα Ντοκουμέντα του Κυπριακού, 1959-1967, Τόμος Β, σελ.240-287*).

ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΤΟΥ ΕΒΡΟΥ

Μετά την παραίτηση του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου στις 15^{ης} Ιουλίου 1965 λόγω απώλειας της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας συνεπεία της αποστασίας αριθμού βουλευτών του κόμματος-του και μέχρι του πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου 1967, πραγματοποιήθηκαν σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις συνομιλίες μεταξύ αντιπροσωπειών των υπουργείων Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας για την επίλυση του κυπριακού.

Δεν υπάρχει πληροφόρηση αλλά ούτε και οποιαδήποτε στοιχεία βρίσκονται στη διάθεση της Επιτροπής, από τα οποία να προκύπτει ότι η Κυπριακή κυβέρνηση και ο Αρχ. Μακάριος ήσαν ενήμεροι για το περιεχόμενο των συνομιλιών, ούτε και εάν οι θέσεις που πρότεινε η ελληνική αντιπροσωπεία στις συνομιλίες ήταν αποτέλεσμα διαβουλεύσεων με την κυπριακή κυβέρνηση και τύγχαναν της έγκρισής-της.

Σε Άκρωσ Απόρρητον σημείωμα του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών αναφέρεται ότι σε σύσκεψη η οποία πραγματοποιήθηκε στο υπουργείο στις 11 Αυγούστου 1966 υπό την προεδρία του πρωθυπουργού και με τη συμμετοχή των Ι. Τούμπα (υπ. Εξωτερικών) και Κ. Μητσστάκη (υπ. Συντονισμού), καθορίσθηκαν σαν βασικές διαπραγματευτικές θέσεις της ελληνικής πλευράς οι κάτωθι:

- Η προβολή του επιχειρήματος ότι η λύση της ανεξαρτησίας είναι ασύμφορος για την Τουρκία
- Η Ελλάδα να συζητήσει μόνο τη λύση της ένωσης
- Να μην αποκλεισθεί η σταδιακή πραγματοποίηση της ένωσης με την προϋπόθεση ότι οι φάσεις εφαρμογής-της θα συμφωνηθούν εκ των προτέρων, και
- Να επιχειρηθεί να εκμαιευθεί το αντάλλαγμα με το οποίο θα ικανοποιείτο το τουρκικό γόητρο για την επίτευξη της συμφωνίας.

Όπως αναφέρεται, οι προθέσεις της Ελλάδας ήταν η παραχώρηση στην Τουρκία με τη μορφή της μίσθωσης ή της κυριαρχίας, στρατιωτικής βάσης. Σαν τέτοια υποδεικνυόταν η Βρετανική Βάση της Δεκέλειας. Δεν αναφέρεται και δεν έχει εντοπισθεί πουθενά εάν η Μ. Βρετανία είχε βολιδοσκοπηθεί για αυτό και ποια ήταν η άποψή-της.

Επιπρόσθετα στις 17 Δεκεμβρίου 1966 ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Ι. Τούμπας συνοδευόμενος από τους πρέσβεις Γ. Χριστόπουλο, Βύρωνα Θεοδωρόπουλο και Ευστάθιο Λαγάκο, είχε μυστική

συνάντηση με τον Τούρκο υπουργό Εξωτερικών Τσαγλαγιαγκιλ και τους συνεργάτες-του στην οικία του Ζακ Πολίτη στο Παρίσι.

Σύμφωνα με το πρακτικό των συνομιλιών το οποίο τήρησε η ελληνική αντιπροσωπεία, η Ελλάδα καθόρισε τη θέση-της ως εξής σε σχέση με την επίλυση του κυπριακού:

“Πιστεύομεν ανενδοιάστως, ότι η μόνη διαρκής λύσις η κατοχυρούσα πλήρως και μακροπροθέσμως την ειρήνην είναι η Ένωσις. Άλλως τε η διατήρησις μιάς ανεξαρτήτου Κύπρου ενέχει τον κίνδυνον εκτροπής ταύτης εκτός των ορίων του ελευθέρου κόσμου και πιθανώς δημιουργίας, νέας Κούβας, ήτοι εστίας μεγίστης ανωμαλίας εις Ανατολικήν Μεσόγειον, της οποίας πρώτος στόχος θα ήτο ασφαλώς η Τουρκία”.

Από την πλευρά-του ο τούρκος υπουργός εξωτερικών ανέφερε ότι:

“Λύσεις είναι δύο Ένωσις ή διχοτόμησις. Πάσα άλλη λύσις δεν είναι διαρκής. Άλλά τα σημερινά δεδομένα δεν επιτρέπουν ούτε Ένωσιν, ούτε διχοτόμησιν. Προς αποτροπήν των εκ της ανεξαρτησίας κινδύνων, θα έδει να αφαιρεθή η εξωτερική κυριαρχία από την Κύπρον και να αναληφθή αυτή υπό μικτής ελληνοτουρκικής επιτροπής κατ’ αναλογίαν των πληθυσμών”.

Από έγγραφα τα οποία κατέχει η Επιτροπή προκύπτει ότι υπάρχει πρακτικό των συνομιλιών το οποίο συμφώνησαν και προσυπέγραψαν οι δύο υπουργοί στις 17.12.1966. Το σημείο 2 των πρακτικών αναφέρει:

“Οι δύο υπουργοί συνεφώνησαν ότι η βάση της Δεκελείας θα εχρησιμοποιείτο προς τον σκοπόν όπως εξασφαλίση την στρατηγικήν ασφάλειαν της Τουρκίας. Ο Τούρκος Υπουργός εγνώρισεν ότι το μόνον παραδεκτόν δια την Τουρκίαν καθεστώς, εν σχέσει προς την εν λόγω βάση, θα ήτο η μεταβίβασις της πλήρους επ’ αυτής κυριαρχίας εις την Τουρκίαν”.

Συνέχεια των παραπάνω προσπαθειών επεδίωξε να δώσει και το δικτατορικό καθεστώς των Αθηνών το οποίο είχε προκύψει από το στρατιωτικό πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967, με τις συνομιλίες τις οποίες είχε συγκαλέσει στον Έβρο.

Των συνομιλιών μεταξύ της Χούντας και της τουρκικής κυβέρνησης στην Αλεξανδρούπολη και την Κεσάνη, προηγήθηκε η επίσκεψη στην Κύπρο του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου (υπό την ιδιότητα του υπουργού Προεδρίας) για συνομιλίες με τον Αρχ. Μακάριο. Δεν είναι γνωστό το ακριβές περιεχόμενο των συνομιλιών των δύο ανδρών.

Οι συνομιλίες στον Έβρο πραγματοποιήθηκαν με πρωτοβουλία της χούντας, χωρίς προκαθορισμένη ημερήσια διάταξη, αλλά και χωρίς προετοιμασία όπως αποδεικνύεται από το περιεχόμενο των συζητήσεων. Έλαβαν χώρα την 9^η και 10^η Σεπτεμβρίου 1967. Το μοναδικό θέμα για το οποίο συγκλήθηκε ήταν η επίλυση του κυπριακού. Δεν είναι γνωστό εάν ο Αρχ. Μακάριος έλαβε γνώση των προθέσεων της χούντας κατά την επίσκεψη του Γ. Παπαδόπουλου, αλλά και των προτάσεων τις οποίες η Ελλάδα είχε καταθέσει στις συνομιλίες.

Στην κατάθεσή-του στην Βουλή των Ελλήνων ο Κ. Κόλλιας ανέφερε ότι ο Μακάριος δεν είχε ενημερωθεί γιατί ήταν υπέρ της ανεξαρτησίας της Κύπρου και ότι υπήρχε καχυποψία στο πρόσωπό-του λόγω των καθημερινών εκθέσεων που υπέβαλλε εναντίον-του ο Γρίβας, προσθέτοντας ότι: “Όμως, το θέμα δεν το ανακοινώσαμε ούτε στον Μακάριο τότε. Εγώ, απλώς εγνωστοποίησα και ενημέρωσα τον Μακάριο ότι θα γίνει μία συνάντηση επί του Κυπριακού. Δεν γνωρίζω τας διαθέσεις και τας ενεργείας του Μακαρίου”. Σε σχετική ερώτηση που του είχε υποβάλει ο Πρόεδρος της Επιτροπής εάν για την προετοιμασία της συνάντησης είχε συνεργασία με τον Μακάριο, ο Κ. Κόλλιας απάντησε: “Όχι, διότι ο Μακάριος τότε ενδιαφερόταν πολύ για την ανεξαρτησία της Κύπρου.... (κατάθεση 26.2.1987, σελ. 28-29).

Άγνοια τόσο για τις προθέσεις, όσο και για τις προτάσεις της χούντας κατά τη διάρκεια των συνομιλιών του Έβρου, δήλωσε και ο τέως βασιλέας των Ελλήνων Κωνσταντίνος προς την Επιτροπή (κατάθεση 10.12.2009, σελ. 106). Αντίθετα ο Κ. Κόλλιας στην κατάθεσή-του στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων ανέφερε σχετικά: “Συνεφώνησε και ο Βασιλεύς υπό την προεδρία του οποίου εγένοντο αλληπάλληλοι συσκέψεις εις τα Ανάκτορα όσον αφορά τον τρόπο του χειρισμού ” (κατάθεση 26.2.87, σελ. 75).

Σύμφωνα με τα πρακτικά τα οποία τηρήθηκαν στη σύσκεψη προκύπτουν τα παρακάτω. Η Επιτροπή έχει στην κατοχή-της τόσο τα πρακτικά τα οποία τήρησε η Ελληνική αντιπροσωπεία, όσο και τα αντίστοιχα που τήρησε η Τουρκική. Από τον έλεγχο των δύο πρακτικών προκύπτει ταυτότητα στη διατύπωση των θέσεων των δύο πλευρών κατά τη διάρκεια των συζητήσεων.

Την ελληνική αντιπροσωπεία αποτελούσαν οι

- Κ. Κόλλιας, Πρόεδρος της τότε στρατιωτικής κυβέρνησης
- Γρ. Σπαντιδάκης, Αντιπρόεδρος
- Π. Οικονόμου-Γκούρας, υπουργός Εξωτερικών
- Γ. Παπαδόπουλος, υπουργός Προεδρίας
- Γ. Χριστόπουλος, υφυπουργός Εξωτερικών
- Δελιβάνης και Θεοδωρόπουλος, Πρεσβευτές
- Κωττάκης και Λαγάκος, Σύμβουλοι, και ο
- Ι. Αλεξάνδρου, Συνταγματάρχης, Σύμβουλος, Διερμηνέας

Επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας ήσαν οι Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, Πρωθυπουργός και Ι. Τσαγλαγιαγκίλ υπουργός Εξωτερικών. Επιπλέον συμμετείχαν οι

- Zeki Kuneralp, Γεν. Γραμματέας Υπ. Εξωτερικών (πρακτικογράφος)
- Ilter Turkmen, Turan Tuluy πρεσβευτές
- Muammer Ekonom, Adnan Bulak, Oktay Iscen, Σύμβουλοι
- Suat Bilge, καθηγητής Διεθνούς Δικαίου, νομικός σύμβουλος στο υπ. Εξωτερικών και ο
- Συνταγματάρχης Tansou (πιθανόν ο Ισμαήλ)

Όπως προκύπτει από τα πρακτικά, η ελληνική αντιπροσωπεία επανέφερε την προηγούμενη χρονολογικά πρόταση (1966) για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα με αντάλλαγμα την παραχώρηση της βάσης της Δεκέλειας στην Τουρκία, υπό τη μορφή της εκμίσθωσης, χωρίς να αποκλείει και την παραχώρηση στην Τουρκία καθεστώτος πλήρους κυριαρχίας. Η δικαιολογία κατάλυσης της κυπριακής ανεξαρτησίας με την προώθηση της παραπάνω πρότασης ήταν η αποτροπή προσχώρησης της Κύπρου στο “Σιδηρούν Παραπέτασμα”.

Κατά τη δεύτερη μέρα των συζητήσεων (10.9.67), ο Τούρκος πρωθυπουργός απαντώντας στις ελληνικές προτάσεις, ανέφερε (χωρίς να διαψευσθεί), ότι σε προηγηθείσες συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών ο Έλληνας υπ. Εξωτερικών κ. Ι. Τούμπας ανέφερε στον κ. Ι. Τσαγλαγιανκίλ ότι επί αρνήσεως του Μακαρίου να αποδεχθεί την προτεινόμενη λύση υπήρχε τρόπος να πεισθεί, δεδομένου όπως είχε δηλώσει, ότι “η Ελλάς είναι σήμερα ντε φάκτο δυνάμεις εν Κύπρω” και ότι “ ο Μακάριος έχει μόνον πολιτική εξουσία” (σελ. 3 των πρακτικών).

Σύμφωνα με τα πρακτικά της συνάντησης, η τουρκική αντιπροσωπεία συνόψισε τις θέσεις-της για μελλοντική λύση του κυπριακού στα εξής:

1. Διασφάλιση των στρατηγικών συμφερόντων της Τουρκίας, η όποια δε συμφωνία θα πρέπει να παρέχει συγκεκριμένες εγγυήσεις
2. Διασφάλιση πολιτικής ισορροπίας την οποία καθιέρωσαν οι συνθήκες (Ζυρίχης – Λονδίνου) για τα δικαιώματα και τα συμφέροντα τόσο των δύο κοινοτήτων, όσο και της Ελλάδας και Τουρκίας
3. Συγκεκριμένες εγγυήσεις για τη διασφάλιση της Τ/Κυπριακής κοινότητας
4. Αναγνώριση χωριστής προσωπικότητας στην Τ/Κυπριακή κοινότητα
5. Συμμετοχή της Τ/Κυπριακής κοινότητας στη διοίκηση της νήσου
6. Διασφάλιση της τοπικής αυτοδιοίκησης των Τ/Κυπρίων
7. Το μελλοντικό καθεστώς της νήσου θα είναι καθεστώς που δεν θα μπορεί να παραβιασθεί
8. Λήψη μέτρων που να διασφαλίζουν το οικονομικό μέλλον των Τ/Κυπρίων
9. Επίτευξη των παραπάνω με τη μεταβολή της Κύπρου σε ομοσπονδία με γεωγραφική βάση. Θα αποτελείτο από δύο επαρχίες την Ελληνική και την Τουρκική. Η κάθε μία θα είχε εσωτερική αυτονομία, νομοθετική, διοικητική και δικαστική εξουσία
10. Οι Βρετανικές βάσεις οι οποίες θα εγκαταλείπονταν θα περιέρχονταν ανά μία στην κατοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας
11. Ελλάδα και Τουρκία θα διατηρούσαν στην Κύπρο ισοδύναμες στρατιωτικές δυνάμεις σε αριθμό στρατιωτών και οπλισμού.

Ο κ. Ντεμιρέλ τόνισε ότι το σύνταγμα του 1960 προέβλεπε ομοσπονδία βασιζόμενη επί των ατόμων. Λόγω της σημερινής κατάστασης για να αποφευχθούν στο μέλλον οι ίδιες εξελίξεις θα πρέπει να μεταβληθεί σε ομοσπονδία με γεωγραφική βάση.

Επιπρόσθετα η τουρκική αντιπροσωπεία δήλωσε πως αν στόχος της Ελλάδας είναι η κατάργηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου, τότε η λύση θα ήταν η συγκυριαρχία Ελλάδας και Τουρκίας. Σε αυτή την περίπτωση οι Ε/Κύπριοι θα ελάμβαναν την ελληνική ιθαγένεια και οι Τ/Κύπριοι την τουρκική.

Τόσο από τα πρακτικά των συναντήσεων, όσο και από τις καταθέσεις στην Εξεταστική Επιτροπή της Ελληνικής Βουλής, ατόμων τα οποία παρευρίσκονταν στη σύσκεψη (Κόλλιας, Σπαντιδάκης, Λαγάκος), επιβεβαιώνεται ότι σε καμιά περίπτωση η τουρκική αντιπροσωπεία δεν έθεσε θέμα αποχώρησης της ελληνικής μεραρχίας.

Οι συνομιλίες έληξαν χωρίς να υπάρξει συμφωνία.

Σημειώνεται επίσης το γεγονός ότι τον Μάιο του 1967 επισκέφθηκε τον τότε πρωθυπουργό της χούντας Κ. Κόλλια για συνομιλίες ο Ρ. Νίξον μετέπειτα πρόεδρος των ΗΠΑ (1968-1974), ο οποίος την περίοδο εκείνη εκτελούσε χρέη νομικού συμβούλου της Τουρκικής κυβέρνησης (*κατάθεση Κ. Κόλλια, 26.2.1987, σελ. 113*).

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗΣ ΤΟΥ Τ/Κ ΘΥΛΑΚΑ ΚΟΦΙΝΟΥ – ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Στις 31 Οκτωβρίου 1967, είχε συλληφθεί ο Ραούφ Ντενκτάς στην ακτή της Καρπασίας στη Βοκολίδα (αποφυλακίσθηκε στις 12 Νοεμβρίου και απελάθηκε στην Τουρκία), όταν προσπάθησε ανεπιτυχώς να αποβιβασθεί στην Τ/Κυπριακή συνοικία της Λάρνακας. Στο ταξίδι της παράνομης εισόδου-του συνοδευόταν από άλλα δύο άτομα, τους Νετζάτ Κονούκ και Ιρφάν Χασάν . Και οι τρεις ήσαν ένοπλοι. Ήταν η τρίτη προσπάθεια παράνομης επιστροφής του Ντενκτάς στην Κύπρο μετά το 1964. Η πρώτη ήταν λίγο πριν από τα γεγονότα στη Μανσούρα-Κόκκινα, η δεύτερη το 1966 όπου δεν έγινε κατορθωτή η προσάραξη στην ακτή του καϊκιού που τον μετέφερε. Η προσπάθεια άφιξης του Ντενκτάς στην Κύπρο ενδεχομένως να μην ήταν άσχετη με τις συχνές αποκοπές της οδικής αρτηρίας Λευκωσίας – Λεμεσού, την ένταση των Τ/Κυπριακών προκλήσεων στην περιοχή της Κοφίνου και με τα γεγονότα τα οποία ακολούθησαν.

Τόσο ο Ντενκτάς (όπως προκύπτει από την κατάθεσή-του κατά τη σύλληψή-του) όσο και άλλοι κύκλοι των Τ/Κυπρίων θεωρούσαν ότι η παρουσία των 12000 ανδρών του Ελληνικού Στρατού επέβαλαν ντε φάκτο την ένωση με την Ελλάδα. Γι' αυτό και φαίνεται ότι εκτίμησαν ότι ο μόνος τρόπος ανατροπής των δεδομένων που δημιούργησε η παρουσία της Ελληνικής Μεραρχίας, ήταν η πρόκληση μικρής έκτασης ένοπλης σύγκρουσης που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κάτω από την πίεση της απειλής για εισβολή, για την απομάκρυνση της Μεραρχίας από την Κύπρο. Στη βάση αυτής της εκτίμησης είναι δυνατό να δικαιολογηθούν οι συνεχείς προκλήσεις των Τ/Κυπρίων στην περιοχή Κοφίνου – Αγίου Θεοδώρου. Ο στρατιωτικός διοικητής των Τ/Κυπρίων στην περιοχή ήταν ο κύριος υπεύθυνος για τις προκλήσεις και ελάμβανε οδηγίες από την Άγκυρα.

Η στρατιωτική επιχείρηση κατάληψης των θέσεων των Τ/Κυπρίων στα χωριά Κοφίνου και Άγιος Θεόδωρος, πραγματοποιήθηκε την 15η Νοεμβρίου 1967.

Η επιχείρηση είχε σαν στόχο την εκκαθάριση των ένοπλων ομάδων των Τ/Κυπρίων που είχαν εγκατασταθεί στα παραπάνω δύο χωριά και διάλυσης του θύλακα.

Οι λόγοι οι οποίοι οδήγησαν την ηγεσία της ΑΣΔΑΚ στη λήψη της απόφασης για την διενέργεια της επιχείρησης δεν είναι πλήρως επιβεβαιωμένοι. Αυτό το οποίο έχει επιβεβαιωθεί είναι πως το σχέδιο της επιχείρησης είχε υποβληθεί για έγκριση στο Γενικό Επιτελείο Στρατού (ΓΕΣ) της Ελλάδας, το οποίο

αφού το διαμόρφωσε στην τελική-του μορφή το επέστρεψε στην ΑΣΔΑΚ (καταθέσεις Κώστα Αχιλλείδη 24.9.2008, σελ. 39-41, Γιώργου Αγγελίδη 11.9.2008, σελ. 18-19).

Σύμφωνα με τις καταθέσεις αξιωματικών της Ε.Φ. που έλαβαν μέρος στην επιχείρηση, η διαταγή για την έναρξή-της δόθηκε από το ΓΕΣ.

Από τις αναφορές και τις περιγραφές μαρτύρων που προσήλθαν και κατέθεσαν στην Επιτροπή, προέκυψαν διάφορες εκδοχές για τους λόγους που οδήγησαν τελικά την Ε.Φ. στη διενέργεια της επιχείρησης. Από τις εκδοχές όπως καταγράφονται στη συνέχεια δεν αποκλείεται να ισχύουν και πέραν της μιας.

Πρώτη εκδοχή

Αναφέρει ότι η εκκαθάριση του θύλακα ήταν επιθυμία του στρατηγού Γ. Γρίβα αρχηγού της ΑΣΔΑΚ, καθώς και της λοιπής στρατιωτικής ηγεσίας. Οι λόγοι που επέβαλλαν την πραγματοποίηση της επιχείρησης ήταν στρατιωτικοί. Δεδομένου ότι μέχρι τα νότια παράλια της Κύπρου δεν υπήρχε Ε/Κυπριακό χωριό, θα μπορούσε η περιοχή να αξιοποιηθεί από τους Τ/Κύπριους ενόπλους για να δημιουργηθεί θύλακας, ο οποίος να χρησιμοποιηθεί σαν χώρος υποδοχής στρατιωτικού προσωπικού και οπλισμού από την Τουρκία, με στόχο την προώθησή-τους στη συνέχεια στους υπόλοιπους Τ/Κυπριακούς θύλακες. Η παραπάνω άποψη σύμφωνα με τον Τ. Παπαδόπουλο υποστηρίχθηκε από τον στρατηγό Γρίβα σε σύσκεψη που έλαβε χώρα στο προεδρικό Μέγαρο υπό την προεδρία του Αρχ. Μακαρίου, στην παρουσία του ίδιου, άλλων υπουργών και της τότε στρατιωτικής ηγεσίας της Κύπρου και η οποία είχε συγκληθεί για να δοθεί η έγκριση για τη διενέργεια της επιχείρησης. Είχε μάλιστα υποστηρίξει ο στρατηγός Γρίβας ότι είχε την έγκριση και της Ελλάδας, παρά την άποψη που είχε εκφράσει ο Αρχιεπίσκοπος ότι η δική-του πληροφόρηση ήταν πως η ελληνική κυβέρνηση δεν επιθυμούσε την πραγματοποίηση τέτοιας επιχείρησης (κατάθεση 25.6.2008, σελ. 9,20).

Ο διευθυντής του γραφείου του προέδρου Χάρης Βωβίδης επιβεβαίωσε ότι και ο Αρχ. Μακάριος συμεριζόταν τις παραπάνω ανησυχίες και απόψεις του Γ. Γρίβα, (κατάθεση 23.9.2009, σελ.35).

Σύμφωνα με τις καταθέσεις παρευρισκομένων στη σύσκεψη του Προεδρικού, οι τελικές οδηγίες του Αρχ. Μακαρίου προς την στρατιωτική ηγεσία ήταν συγκεκριμένες. Η ΕΦ να περικυκλώσει την περιοχή για να μη δημιουργηθεί καντόνιο, αλλά να μην εισέλθει μέσα στην κατοικημένη περιοχή και να μην πυροβολήσει, εκτός εάν υπάρξουν πυροβολισμοί μέσα από την Κοφίνου (κατάθεση Γλ. Κληρίδη 25.4.2007, σελ. 13). Η επιχείρηση εκκαθάρισης θα πραγματοποιείτο μόνον εφόσον υπήρχε σοβαρή πρόκληση από την πλευρά των Τ/Κυπρίων(κατάθεση Τ. Παπαδόπουλου 25.6.2008,σελ. 28,29) και κατ' αυτή να ληφθούν μέτρα ώστε να μην είναι εμφανής η συμμετοχή της ΕΦ, και να μη χρησιμοποιηθούν Ελληνικά Στρατεύματα (κατάθεση Γλ. Κληρίδη 25.4.2007, σελ. 13).

Ενισχυτικό στοιχείο αυτής της εκδοχής ήταν και η παρουσία του στρατηγού Γρίβα στην περιοχή των επιχειρήσεων, τις οποίες μάλιστα και διηύθυνε. Της επιχείρησης προηγήθηκε επίσκεψη του Γ. Γρίβα και συνάντηση με τους Τ/Κυπρίους, καθώς και της πραγματοποίησης στρατιωτικής σύσκεψης της οποίας προήδρευσε (Αντρος Παυλίδης, Φάκελος Κύπρος, Ακρως Απόρρητον, τόμος 1, εκδόσεις Χρ. Ανδρέου, Λευκωσία 1983, σελ.128).

Δεύτερη εκδοχή

Αναφέρει ότι η αποχώρηση της Μεραρχίας ήταν ειλημμένη απόφαση της χούντας. Οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτή την απόφαση δεν είναι απόλυτα επιβεβαιωμένοι. Συμπεραίνεται ότι στην προσπάθειά-της να ανακτήσει και να διατηρήσει τον πλήρη έλεγχο στο εσωτερικό της χώρας, φοβόταν ότι ένα σημαντικό τμήμα του στρατού το οποίο βρισκόταν στην Κύπρο θα μπορούσε να ήταν εκτός ελέγχου και να ενεργήσει σαν αποσταθεροποιητικός παράγοντας.

Ο δεύτερος και πιθανότερος λόγος αφορά ενδεχόμενη απόφαση των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ για οριστική διευθέτηση του κυπριακού στη βάση του σχεδίου Ατσεσον το οποίο είχε απορριφθεί. Για την υλοποίηση του σχεδίου θα έπρεπε να αποχωρήσει η Ελληνική Μεραρχία για να προωθηθεί το σχέδιο της μερικής και ελεγχόμενης ένοπλης σύρραξης Ελλάδας – Τουρκίας, ώστε να δικαιολογηθεί η λύση της διπλής ένωσης και ο πλήρης Νατοϊκός έλεγχος, σχέδιο το οποίο τελικά επιχειρήθηκε να εφαρμοσθεί το 1974. Η εκδοχή αυτή ενισχύεται και από τα παρακάτω γεγονότα:

- Την επιχειρούμενη παράνομη άφιξη του Ρ. Ντενκτάς στην επαρχία Λάρνακας
- Τις συστηματικές προκλήσεις των Τ/Κυπρίων του θύλακα Κοφίνου – Αγίου Θεοδώρου, οι οποίες υποκινούνταν από την Τουρκία,
- Το σχέδιο της επιχείρησης εκκαθάρισης εγκρίθηκε από το ΓΕΣ,
- Η τελική διαταγή για την έναρξη των επιχειρήσεων δόθηκε από το ΓΕΣ, και τέλος
- Η ευκολία με την οποία η χούντα (χωρίς ουσιαστική διαπραγμάτευση) αποδέχθηκε να αποσύρει τη μεραρχία

Στην κατάθεσή-του στη Βουλή των Ελλήνων ο Κ. Κόλλιας ανέφερε ότι: “Η συνάντηση κορυφής απέτυχε(συνομιλίες Έβρου). Μετά την αποτυχία της οι Τούρκοι απεφάσισαν δυναμική λύση του κυπριακού. Γι’ αυτό δημιούργησαν τον θύλακα (εννοεί της Κοφίνου), για να μας προκαλέσουν δηλαδή, γι αυτό έγιναν τα επεισόδια αυτά” (κατάθεση 26.2.1987, σελ. 152).

Τρίτη εκδοχή

Οι Τ/Κυπριακές προκλήσεις στην περιοχή των δύο χωριών, αξιοποιήθηκαν από αξιωματικούς επιτελείς στο ΓΕΣ, οι οποίοι ήσαν φιλικά προσκείμενοι στον τ. Βασιλιά Κωνσταντίνο και ενέκριναν την έναρξη των επιχειρήσεων ώστε να προκληθεί αναταραχή και να διευκολυνθεί η διενέργεια του Βασιλικού στρατιωτικού κινήματος, το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 13.12.1967. Προς επιβεβαίωση αναφέρεται ότι πρωταγωνιστικό ρόλο στην πραγματοποίηση της επιχείρησης είχε διαδραματίσει ο στρατηγός Γρηγόρης Σπαντιδάκης υπουργός Εθνικής Άμυνας της χούντας, ο οποίος εμφανιζόταν ως συνεργάτης του τ. βασιλιά. Το κίνημα όπως είναι γνωστό απέτυχε στην εφαρμογή-του και ο τ. Βασιλέας κατέφυγε στη Ρώμη.

Ο τ. Βασιλιάς στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή, απέρριψε αυτό τον ισχυρισμό τονίζοντας ότι ο ίδιος πληροφορήθηκε για την έναρξη των επιχειρήσεων εκ των υστέρων.

Αναφορικά με τις επιχειρήσεις ανέφερε ότι μετά την ενημέρωση που είχε, το απόγευμα της ημέρας έναρξης των επιχειρήσεων, ακολούθησε σύσκεψη με την στρατιωτική ηγεσία στο ΓΕΕΘΑ παρουσία και

του Γ. Παπαδόπουλου. Όπως ανέφερε στην Επιτροπή αφού έτυχε της σχετικής ενημέρωσης από τους επιτελείς, επεσήμανε τους κινδύνους που δημιουργεί η κατάσταση από ενδεχόμενη υλοποίηση της απειλής της Τουρκίας για εισβολή στην Κύπρο. Απαίτησε την άμεση αποχώρηση των δυνάμεων της Ε.Φ. από τα δύο χωριά και ταυτόχρονα ενημέρωσε σχετικά τον πρέσβη των ΗΠΑ στην Αθήνα(κατάθεση 10.12.2009 σελ.110-111).

Αναφορικά με το ρόλο του στρατηγού Σπαντιδάκη ανέφερε ότι τόσο αυτός όσο και ο Κ. Κομπόκης έπαψαν να είναι άτομα της εμπιστοσύνης και του περιγυρου-του από την επιβολή του πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου. Άφησε μάλιστα αιχμές για τη στάση-τους απέναντί-του, τόσο κατά την εκδήλωση του πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου, όσο και για γεγονότα τα οποία ακολούθησαν (κατάθεση 10.12.2009 σελ. 77-79), και τέλος

Παρά το γεγονός ότι η προετοιμασία για την πραγματοποίηση του βασιλικού κινήματος για την ανατροπή της χούντας, άρχισε μερικούς μήνες πριν, η απόφαση για την πραγματοποίησή- του λήφθηκε πολύ αργότερα, μετά την ολοκλήρωση της επιχείρησης στην Κοφίνου. Ανέφερε ακόμα ότι η πραγματοποίησή-του ήταν προγραμματισμένη για μεταγενέστερο χρόνο. Επισπεύτηκε όμως, μετά από εισήγηση των συνεργατών-του, για να αξιοποιηθεί η επιφυλακή στην οποία βρίσκονταν οι ένοπλες δυνάμεις της Ελλάδας, μετά τα γεγονότα της Κοφίνου. Και αυτό για να μην απαιτηθεί η επιλεκτική διανομή οπλισμού στις φιλικές προς αυτόν μονάδες οι οποίες θα λάμβαναν μέρος στο κίνημα, ενέργεια η οποία ενδεχομένως θα προκαλούσε υποψίες (κατάθεση 10.12.2009 σελ.143-148).

Τέταρτη εκδοχή

Τόσο από μάρτυρες όσο και από άλλες πηγές προβλήθηκε η εκδοχή, ότι η επιχείρηση ήταν αποτέλεσμα προσχεδιασμένης ενέργειας (προβοκάτσιας), την οποία διενήργησαν άτομα προσκείμενα στον τότε υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης Πολ. Γιωρκάτζη. Κατά τον Γλ. Κληρίδη γιατί ήθελε να προκαλέσει ένταση (κατάθεση 25.4.2007, σελ. 14).

Σε επαφή που είχε ο Πρόεδρος της Επιτροπής το άτομο το οποίο φέρεται ότι πραγματοποίησε την επιχείρηση-προβοκάτσια, επιβεβαίωσε την πραγματοποίησή-της, μετά από εντολή που έλαβε από ελλαδίτες αξιωματικούς στην παρουσία του τότε υπουργού Εσωτερικών και Αμύνης Πολ. Γιωρκάτζη. Η μυστική συνάντηση πραγματοποιήθηκε σε διαμέρισμα στη Λευκωσία και σε αυτή παρευρίσκοντο εκτός του υπουργού Εσωτερικών και Αμύνης και τρεις ελλαδίτες (άγνωστοι σε αυτόν), οι δύο με πολιτική περιβολή και ο τρίτος με στρατιωτική στολή, ο οποίος έφερε διακριτικά του βαθμού του συνταγματάρχη. Αφού του υπέδειξαν τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε να ενεργήσει του τόνισαν ότι η πραγματοποίηση της επιχείρησης είναι αναγκαία για να κηρυχθεί η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Σε κατ' ιδίαν ερώτηση προς τον υπουργό εάν αυτό ήταν σε γνώση του Αρχ. Μακαρίου του απάντησε με υπεκφυγή "Εσύ πήγαινε και είναι εντάξει".

Το ενδεχόμενο η εκδοχή αυτή να αποτέλεσε την κύρια αιτία έναρξης των επιχειρήσεων, παρουσιάζει κατά την άποψη της Επιτροπής σοβαρές αδυναμίες, δεδομένου ότι η πρόκληση (προβοκάτσια) πραγματοποιήθηκε τα χαράματα της 15^{ης} Νοεμβρίου, ενώ η διαταγή έναρξης της επιχείρησης δόθηκε νωρίς το απόγευμα της ίδιας ημέρας. Ακόμα, ο σχεδιασμός και η προετοιμασία της επιχείρησης έλαβαν χώρα αρκετές βδομάδες πριν από τις 15 Νοεμβρίου, ενώ η συγκέντρωση των δυνάμεων της Ε.Φ.

πραγματοποιήθηκε 7-8 μέρες πριν από την έναρξη της επιχείρησης (κατάθεση Γιώργου Αγγελίδη, 11.9.2008, σελ. 25)

Κατά καιρούς δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι η όλη επιχείρηση έγινε με την υπόδειξη ή την ανοχή του Μακαρίου και αποσκοπούσε στην απομάκρυνση του Γ. Γρίβα και της Ελληνικής Μεραρχίας από την Κύπρο. Τόσο η ροή των γεγονότων όσο και τα στοιχεία τα οποία κατέχει η Επιτροπή, διαψεύδουν αυτή την εκδοχή.

Στην κατάθεσή-του ο Τ. Παπαδόπουλος (25.6.2008, σελ. 13) ανέφερε ότι “..η επιχείρηση ξεκίνησε με εισήγηση του Γρίβα και όχι ως σχεδιασμός του Μακαρίου για να πετύχει αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας”.

Πέραν από τους δύο προαναφερθέντες μάρτυρες τ. Προέδρους της Δημοκρατίας, η Επιτροπή προσκάλεσε για κατάθεση τους Κύπριους αξιωματικούς της Ε.Φ. Κώστα Αχιλλείδη, Γιώργο Αγγελίδη και Ανδρέα Βελετινά, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην επιχείρηση και οι οποίοι αναφέρθηκαν στον τρόπο εκτέλεσης της επιχείρησης.

Σε επιστολή-του (την οποία κατέχει η Επιτροπή) προς Έλληνα υπουργό (προφανώς τον υπουργό Εθνικής Αμύνης), με ημερομηνία 17.11.1967 ο τότε υπουργός Εσωτερικών και Αμύνης Πολ. Γιωρκάτζης μεταξύ άλλων ανέφερε και τα εξής:

“ Βασικόν συμπέρασμά μου είναι ότι, αθελήτως παρεσύρθητε και πάλιν υπό της εδώ στρατιωτικής ηγεσίας, η οποία εδημιούργησε την όλην κατάστασιν δια να επιδειχθή αφενός και διά να εκθέση, ως αφελώς ενόμιζε, την Κυπριακήν Κυβέρνησιν αφετέρου.

Η Κυπριακή Κυβέρνησις είχαν σοβαράς επιφυλάξεις, ως προς τον χρόνον της αναλήψεως της επιχειρήσεως. Ιδιαίτέρως επιφυλακτικός ήτο ο Μακαριώτατος, ο οποίος ενώπιον μου εξέφρασεν επίσης αμφιβολίας ως προς τον χρόνον αναλήψεως αυτής. Δυστυχώς, όμως, η στρατιωτική ηγεσία ήτο τόσοσ ανένδοτος, ώστε δεν ηδυνάμεθα να πράξωμεν διαφορετικά. Αύτη εκαλύπτετο όπισθεν ιδικής-σας εγκρίσεως, την οποία επιμόνως προέβαλλε, με κίνδυνον να εμφανισθώμεν και πάλιν, ως προδόται από των στηλών του τύπου της πολιτικολογούσης στρατιωτικής ηγεσίας .

Από της πρώτης ημέρας προέβλεψα ότι ο Γρίβας θα διεξήγε την επιχείρησιν καθότι διακατείχεται από την μανία να εμφανισθή ως ο καταπολεμήσας τους Τούρκους και σωτήρ των Ελληνοκυπρίων, καθ’ όν χρόνον ημείς είχομεν προ ολίγου μόνον, συμβιβασθή μετ’ αυτών, απολύσαντες τον ηγέτην των Ραούφ Ντεκτάς”

Η Επιτροπή με βάση τα όσα τέθηκαν ενώπιόν-της, τα όσα επακολούθησαν με την αποστολή Σάουρος Βανς, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο ενήργησε η χούντα για την ανάκληση της Μεραρχίας, εκτιμά ότι τα γεγονότα εκτυλίχθηκαν σύμφωνα με τη δεύτερη εκδοχή. Παράλληλα αξιοποιήθηκε η επιθυμία της τότε στρατιωτικής ηγεσίας για εκκαθάριση του θύλακα, επιθυμία η οποία δεν αποκλείεται να είχε καλλιεργηθεί εντέχνως (πρώτη εκδοχή) από ελλαδίτες αξιωματικούς κατ’ εντολή της στρατιωτικής ηγεσίας της Ελλάδας.

Για την δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών εκτέλεσης της επιχείρησης πέραν από τις προκλήσεις των Τ/Κυπρίων απαιτείτο και μία αφορμή για περαιτέρω όξυνση της κατάστασης. Αυτή επιχειρήθηκε να δοθεί με την προώθηση της τέταρτης εκδοχής καθ' υπόδειξη ελλαδιτών αξιωματικών οι οποίοι προφανώς ενεργούσαν σύμφωνα με τις εντολές του ΓΕΣ και ενδεχομένως εν γνώση της τότε στρατιωτικής ηγεσίας της Κύπρου.

Στην κατάθεσή-του στη Βουλή των Ελλήνων (28.4.1987) ο Γρ. Σπαντιδάκης υπουργός Εθνικής Άμυνας της κυβέρνησης της χούντας ανέφερε σχετικά με το ρόλο του στρατηγού Γρίβα στην επιχείρηση: “Ο Γρίβας προφανώς από τις περιπολίες, οιστρηλατούμενος από την επιθυμία να εξαλείψει αυτή την περιοχή την τουρκική που είναι Μαρί, Κοφίνου, Αγ. Θεόδωροι Φαίνεται ότι από κεί παρεσύρθη... Από την άλλη μεριά, όπως είχε εκδηλώσει στο παρελθόν μήπως κατηγορηθεί ότι δεν βοηθά. Εν τη επιθυμία του προφανώς, σας είπα προκαταβολικώς, του να εξαλείψει όλο το θύλακα, που δεν ήταν θύλακας, να δείξει ότι προσέφερε ακόμα μία πολεμική υπηρεσία επιτυχία κατά των Τούρκων, μήπως ήθελε να δημιουργήσει θέματα στον Μακάριο; Και αυτό ίσως...” (Νέτας Βίκτωρ (επιμ.), «Φάκελος Κύπρου: Τα απόρρητα ντοκουμέντα», *Ελευθεροτυπία (Ιστορικά)*, Αθήνα, Ιούλιος 2010, σελ. 150, 152.

Η Εξεταστική των Πραγμάτων Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων για το Φάκελο της Κύπρου αναφέρει στο πόρισμά-της (σελ. 67) σχετικά με την επιχείρηση στην Κοφίνου: “ Αναμφισβήτητα προκύπτει από μαρτυρικές καταθέσεις ότι τα γεγονότα τα σχεδίασαν και τα προκάλεσαν η χούντα της Αθήνας και σε καμιά περίπτωση ο Μακάριος ”

Στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή ο Χριστόδουλος Βενιαμίν Έπαρχος Λεμεσού τότε ανέφερε: “Εγώ πιστεύω ότι αναλύοντας τα γεγονότα, η Κοφίνου ήταν οργανωμένη με σκοπό να φύγει η Μεραρχία” (κατάθεση 25.7.2007, σελ. 4).

Στην έκθεσή-του προς το Σ.Α. ο Γ.Γ. του ΟΗΕ Ου Θάντ καταλήγει: “Αυτή η συμπλοκή ήταν αποτέλεσμα μιας επίθεσης η οποία σχεδιάστηκε, προετοιμάστηκε από το Στρατηγό Γρίβα πάνω σε ευρύτατο μέτωπο χρησιμοποιώντας βαριά όπλα και τεθωρακισμένα οχήματα. Ο Εράλπ (ο Τούρκος αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ) μου διαβίβασε σοβαρή ανησυχία της τουρκικής κυβέρνησης απειλώντας επέμβαση”.

Η ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ

Στις 17.11.67 ο τούρκος υπουργός Εξωτερικών Ι. Τσαγλαγιανκίλ επέδωσε στον έλληνα πρέσβη στην Άγκυρα Δεληβάνη διακοίνωση με βασικά αιτήματα την άμεση απομάκρυνση από την Κύπρο της Ελληνικής Μεραρχίας και του στρατηγού Γρίβα. Η χούντα στις 18.11.67 ανακάλεσε το Γρίβα στην Αθήνα με πρόσχημα τη διεξαγωγή συνομιλιών και τον έθεσε υπό περιορισμό.

Η Ελληνική Μεραρχία ανεξάρτητα από τους λόγους οι οποίοι οδήγησαν στην αποστολή και την εγκατάστασή-της στην Κύπρο, εφόσον θα αξιοποιείτο για την προστασία της Κύπρου από ξένες επιβουλές, αναμφισβήτητα αποτελούσε ισχυρό παράγοντα για την άμυνα της Κύπρου και δύναμη αποτροπής οποιασδήποτε εχθρικής ενέργειας για εισβολή στο νησί.

Αμέσως μετά τα γεγονότα της Κοφίνου-Αγ. Θεοδώρου συνεπεία των Τουρκικών αντιδράσεων και απειλών για εισβολή στην Κύπρο, οι ΗΠΑ ανέλαβαν μεσολαβητική προσπάθεια με προσωπικό απεσταλμένο του προέδρου Τζόνσον τον Σάουρους Βανς για εκτόνωση της κρίσης. Ο Βανς πραγματοποίησε επισκέψεις στην Άγκυρα, την Αθήνα και τη Λευκωσία. Στόχος του Αμερικανού απεσταλμένου φαίνεται ότι ήταν η αποτροπή έντασης ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, και της ικανοποίησης του τουρκικού αιτήματος για αμυντική αποδυνάμωση της Κύπρου, με την απομάκρυνση της Μεραρχίας και την διάλυση της Ε.Φ.

Ο Βανς αρχικά επισκέφθηκε την Άγκυρα. Στη συνέχεια κατά την επίσκεψή-του στην Αθήνα μετέφερε τις Τουρκικές απαιτήσεις μεταξύ των οποίων ήταν και η ανάκληση της Μεραρχίας, επισείοντας τον κίνδυνο ελληνο-τουρκικής σύγκρουσης συνεπεία τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, και την αδυναμία των ΗΠΑ να την αποτρέψουν, καθώς και τον (ανύπαρκτο) κίνδυνο Βουλγαρικής εισβολής στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας.

Στην κατάθεσή-του στη Βουλή των Ελλήνων ο Κ. Κόλλιας ανέφερε ότι δεν υπήρξε καμιά διαπραγμάτευση για την αποχώρηση της Μεραρχίας γιατί η παρουσία-της στην Κύπρο ήταν κατά παράβαση των συμφωνιών της Ζυρίχης και άρα παράνομη. Ακόμα ότι ο Σ. Βανς πίεζε φορτικά για την αποχώρηση της Μεραρχίας για να αποφευχθεί Ελληνο-τουρκικός πόλεμος. Επιπρόσθετα ανέφερε ότι την απόφαση για αποχώρηση της Μεραρχίας την έλαβε το “Μικρό Υπουργικό Συμβούλιο” το οποίο αποτελούσαν ο ίδιος και οι Σπαντιδάκης, Μακαρέζος, Παπαδόπουλος και Πατακός. Ο Βασιλέας δεν έλαβε μέρος, έλαβε γνώση για την απόφαση εκ των υστέρων (κατάθεση 26.2.1987, σελ. 18, 73, 77-78, 127).

Επιπλέον στην κατάθεσή-του ο Κ. Κόλλιας είχε αναφέρει ότι απ’ ότι γνωρίζει, ποτέ η Τουρκία δεν είχε διαμαρτυρηθεί για την παρουσία της ελληνικής μεραρχίας στην Κύπρο και ούτε ποτέ του είχε ζητηθεί η ανάκλησή-της. Για πρώτη φορά τέθηκε το θέμα από τον Βανς (κατάθεση 26.2.1987, σελ.130).

Η κυβέρνηση της Χούντας έκανε αποδεκτό το τουρκικό αίτημα για ανάκληση της Μεραρχίας και στις 29.11.1967 ανακοίνωσε την απόφασή-της, χωρίς να προηγηθεί οποιαδήποτε μορφή διαβούλευσης με την κυπριακή κυβέρνηση.

Την απόφαση είχε ανακοινώσει ο υπουργός Εξωτερικών Παν. Πιτινέλης ο οποίος είχε αναλάβει καθήκοντα στις 20.11.1967, δηλ. πέντε μέρες μετά την επιχείρηση εκκαθάρισης του θύλακα Κοφίνου-Αγίου Θεοδώρου. Η ανάληψη του υπουργείου από τον Π. Πιτινέλη, ήταν προσωπική επιλογή του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου.

Στην κατάθεσή-του στη Βουλή των Ελλήνων στις 28.4.1987 ο Γρ. Σπαντιδάκης υπουργός Εθνικής Άμυνας της κυβέρνησης της χούντας ανέφερε σχετικά: “Μόλις παρέλαβε υπουργός (ο Π. Πιτινέλης) - παρέλαβε στις 20 Νοεμβρίου- στις 22 δήλωσε ότι η Ελλάς θα εξετάσει τα θέματα μετά μεγάλης σοβαρότητας. Ακριβώς κατάλαβα εγώ, για να μιλάει έτσι ο υπουργός έβλεπα ότι οι προθέσεις-του δεν είναι πολύ ευχάριστες. Δηλαδή, ότι πάει να απαλλαγεί από την υπόθεση...” (Νέτας Βίκτωρ (επιμ.), «Φάκελος Κύπρου: Τα απόρρητα ντοκουμέντα», *Ελευθεροτυπία (Ιστορικά)*, Αθήνα, Ιούλιος 2010, σελ. 150, 152).

Στη συνέχεια ο Σάυρους Βανς επισκέφθηκε τη Λευκωσία μεταφέροντας αίτημα από δέκα σημεία προς αποδοχή. Ανάμεσα στα αιτήματα τα οποία μετέφερε ήταν και η διάλυση της Ε.Φ. Ο Αρχ. Μακάριος και η κυπριακή κυβέρνηση απέρριψαν το σχετικό αίτημα στο μέρος που αφορούσε την Κύπρο.

Σύμφωνα με τον Τ. Παπαδόπουλο (κατάθεση 25.6.2008, σελ. 14) ο οποίος παρεβρισκόταν στη συνάντηση με τον Σ. Βανς το κείμενο με τα 10 σημεία που είχε προσκομίσει στον Αρχ. Μακάριο και αφορούσε τις απαιτήσεις της Τουρκίας, ήταν ήδη υπογραμμένο από τον ίδιο και τον υπουργό Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας.

Ο τ. Βασιλέας Κωνσταντίνος ανέφερε στην Επιτροπή ότι ο τότε υπουργός Εξωτερικών Π. Πιπινέλης του ζήτησε να επικοινωνήσει με τον Αρχ. Μακάριο για να δεχθεί τους όρους του Βανς (κατάθεση 10.12.2009, σελ. 137)

Η κυπριακή κυβέρνηση παράλληλα επεχείρησε να πείσει τη χούντα να απορρίψει τους όρους της διακοίνωσης Τσιαγλαγιαγκίλ. Σε συναντήσεις που είχε ο πρέσβης Νίκος Κρανιδιώτης με τον Παν. Πιπινέλη (25-26.11.67) ζήτησε πλην της απόρριψης των τουρκικών όρων, την παραμονή της Μεραρχίας και την ενίσχυση της άμυνας της Κύπρου με πρόσθετες δυνάμεις και οπλισμό.

Στην κατάθεσή-του ο τ. πρόεδρος Τ. Παπαδόπουλος ανέφερε ότι σε κατ' ιδίαν συνομιλία που είχε με τον Βάνς, σε κάποιο διάλειμμα της συνεδρίας στο Προεδρικό, του ανέφερε σχετικά με τη μεσολαβητική-του προσπάθεια, ότι αυτή του επεφύλασσε μία μοναδική εμπειρία στη ζωή-του σε σχέση με τη στάση της Ελλάδας και της Τουρκίας. Η τουρκική κυβέρνηση τον είχε ταλαιπωρήσει 7 ώρες μέχρι να του επιδώσει τις προτάσεις-της. Αντίθετα η ελληνική κυβέρνηση τον εξέπληξε ευχάριστα γιατί σε σύντομο διάστημα και χωρίς δυσκολία αποδέχτηκε το αίτημα για απόσυρση της Μεραρχίας και υπέγραψε τη συμφωνία (κατάθεση Τ. Παπαδόπουλου 25.6.2008, σελ. 15 και 23)

Οι λόγοι που οδήγησαν τη χούντα στην απομάκρυνση της Μεραρχίας μπορεί να οφείλονται, είτε σε συμμαχικές παρεμβάσεις, είτε στο φόβο μήπως ένα σημαντικό τμήμα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων το οποίο βρίσκεται εκτός ελληνικής επικράτειας, να μην ελέγχεται αποτελεσματικά και το οποίο ενδεχομένως θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για αποσταθεροποίηση του καθεστώτος. Η επίσημη όμως εκδοχή ήταν η αποκατάσταση της νομιμότητας με βάση της συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου η οποία είχε διαταραχθεί με την δήθεν παράνομη μεταφορά της Μεραρχίας.

Ανεξάρτητα από τους πραγματικούς λόγους, η αποχώρηση της ελληνικής Μεραρχίας είχε σαν αποτέλεσμα:

- Την αποδυνάμωση των αμυντικών ικανοτήτων της Κύπρου και κατ' επέκταση την αύξηση των πιθανοτήτων επιτυχίας επιθετικής ενέργειας από την πλευρά της Τουρκίας, καθώς και
- Τις επιπτώσεις επί του ηθικού των δύο πλευρών. Θετικές για την Τουρκική (Τουρκία και Τ/Κύπριοι) , αρνητικές για τους Ε/Κυπρίους.

Τελικά το Δεκέμβριο του 1967 άρχισε η σταδιακή αποχώρηση των τμημάτων της Ελληνικής Μεραρχίας και ολοκληρώθηκε τον Ιανουάριο του 1968. Με την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας διαλύθηκε και η ΑΣΔΑΚ. Ο στρατηγός Γρίβας είχε ήδη ανακληθεί από την Κύπρο στις 18.11.1967.

Για σκοπούς ιστορικής αναφοράς η ανάκληση της Μεραρχίας αποφασίσθηκε από την τότε κυβέρνηση της χούντας με πρωθυπουργό τον Κων/νο Κόλλια, υπουργό Εξωτερικών τον Παν. Πιτινέλη, υπουργό Εθνικής Άμυνας τον αντιστράτηγο Γρ. Σπαντιδάκη, υφυπουργό Άμυνας τον Γ. Ζωιτάκη και υπουργό προεδρίας τον αρχηγό του πραξικοπήματος Γ. Παπαδόπουλο. Επιτελάρχης του ΓΕΕΦ την επίμαχη περίοδο των γεγονότων της Κοφίνου και της αποχώρησης της Μεραρχίας ήταν ο Γρ. Μπονάνος.

Σε διάφορες κατά καιρούς αναφορές προβλήθηκε η άποψη ότι ο Αρχ. Μακάριος και η κυπριακή κυβέρνηση είχαν συγκατατεθεί στην αποχώρηση της Μεραρχίας. Αυτό δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Πέραν των όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων για το Φάκελο της Κύπρου, διάφοροι μάρτυρες κατέθεσαν τα εξής για την αποχώρηση της Μεραρχίας:

Ο Κ. Κόλλιας (26.2.1987, σελ. 170-171) ανέφερε ότι από την πλευρά του Μακαρίου δεν υπήρχε εκπεφρασμένη γνώμη για την απόσυρση της Μεραρχίας.

Αθανάσιος Σκλαβενίτης (15.7.1986, σελ. 17): Τη διαταγή την έδωσε το τότε Επιτελείο Εθνικής Άμυνας.

Αριστέιδης Παλαίνης (13.11.1986, σελ. 119, 121): Η επίσημη δικαιολογία της ανάκλησης της μεραρχίας ήταν ότι εξασθενεί σε σημαντικό βαθμό την άμυνα της Ελλάδας. Παρασκηνιακώς είχε δεχθεί ότι έγιναν πιέσεις στην τότε κυβέρνηση από τους Τούρκους, ίσως και από τους Αμερικανούς.

Ευστάθιος Λαγάκος (9.2.1986, σελ. 86-88): Όλοι (ΗΠΑ, Καναδάς, Αγγλία) συνιστούσαν στην τότε ανυπόληπτη βέβαια, κυβέρνηση της Ελλάδος να δεχθεί τους Τουρκικούς όρους και να αποσύρει τη Μεραρχία.

Φαίδων Γκιζίκης (24.2.1987, σελ. 135): Δεν ξέρω υπό ποιες συνθήκες ο κ. Παπαδόπουλος αποφάσισε να ανακαλέσει τη μεραρχία. Ίσως να δέχθηκε πιέσεις.

Κων/νος Παναγιωτάκος (28.4.1987, σελ. 73): Έφυγε η μεραρχία, νομίζω, κατόπιν Τουρκικής πίεσεως. Δεν την έδιωξε ο Μακάριος.

Συν/χης Ιωάννης Αλεξάνδρου (Σύμβουλος στις συναντήσεις του Έβρου, 3.12.1986, σελ. 139-140, 152): Για την απόσυρση της Μεραρχίας νομίζω ήταν και ξένος δάκτυλος. Δεν ξέρω ποιοι πίεσαν τον Παπαδόπουλο. Η αποχώρηση έγινε για να εξυπηρετήσει, να εξευμενίσει κάποιους ξένους. Έτσι πιστεύω.

Επιπρόσθετα στις καταθέσεις-τους προς την Επιτροπή ανέφεραν:

τ. Βασιλέας Κωνσταντίνος (10.12.2009, σελ. 126): Για το συγκεκριμένο θέμα της Μεραρχίας δεν μου είπαν τίποτα, εκτός όταν αποφάσισαν να το κάνουνε. Και τότε τους είπα ότι αυτό είναι τρέλα, αλλά

αυτοί ήταν αποφασισμένοι να το κάνουν, λόγω της τεράστιας πίεσης που υπήρχε από την Τουρκία και από τον Βανς.

Κροίσος Χριστοδουλίδης (Κατάθεση 5.5.2010, σελ. 28) Αυτό που δήλωσε ο Μακάριος είναι ότι: Όσον αφορά την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης είναι θέμα που την αφορά, δεν είναι θέμα που αφορά εμένα και δεν κρίνω. Όσον αφορά αυτά που αφορούν εμάς ως κυπριακή κυβέρνηση για τη διάλυση της Εθνικής Φρουράς δεν την αποδέχομαι.

Η εκτίμηση της Εξεταστικής Επιτροπής της Βουλής των Ελλήνων είναι ότι, για την ανάκληση αυτής της δύναμης δεν ζητήθηκε η έγκριση, αλλά ούτε καν η γνώμη της Κυπριακής Κυβέρνησης, η οποία πιστεύοντας ότι η παρουσία της Ελληνικής Μεραρχίας στην Κύπρο ήταν αναγκαία για την άμυνά της και ακόμα ότι αποτελούσε αποτρεπτικό παράγοντα για κάθε σκέψη εχθρικής αποβατικής ενέργειας (*Πόρισμα Βουλής των Ελλήνων, σελ. 53*).

ΟΙ ΠΡΟΕΔΡΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 1968

Η αναφορά στις προεδρικές εκλογές του 1968, κρίνεται αναγκαία καθότι το γεγονός αυτό συνδέεται με την εκκλησιαστική κρίση η οποία εμφανίσθηκε στη συνέχεια, αλλά και γιατί ήταν η πρώτη προσπάθεια συγκρότησης οργανωμένης πολιτικής αντιπολίτευσης στον Αρχ. Μακάριο. Αντιπολίτευση η οποία αξιοποιήθηκε στη συνέχεια από τη χούντα για να αποδυναμωθεί και να αποσταθεροποιηθεί ο Αρχ. Μακάριος.

Στις 25 Φεβρουαρίου του 1968 πραγματοποιήθηκαν οι δεύτερες προεδρικές εκλογές από την ανεξαρτησία της Κύπρου. Μετά τα γεγονότα της Κοφίνου, την αποχώρηση από την Κύπρο του στρατηγού Γρίβα και της Ελληνικής Μεραρχίας, ο Αρχ. Μακάριος θέλησε να ανανεώσει την λαϊκή εμπιστοσύνη προς το πρόσωπό-του. Την ίδια εποχή (Ιανουάριος 1968) είχε εξαγγείλει την πολιτική του εφικτού έναντι του ευκταίου, πολιτική η οποία συνάντησε την σθεναρή άρνηση και αντίδραση της Γριβικής παράταξης.

Υποψήφιοι για την προεδρία ήσαν ο Αρχ. Μακάριος και ο Δρ Τάκης Ευδόκας ο οποίος παρουσιάσθηκε σαν ο υποψήφιος-εκπρόσωπος της Γριβικής παράταξης. Οι διαδικασίες επιλογής του Τ. Ευδόκα άρχισαν την επομένη της συνεδρίας της Ιεράς Συνόδου στις 25.1.1968 όπου οι τρεις Μητροπολίτες είχαν θέσει θέμα διαχωρισμού των καθηκόντων του Μακαρίου και παραίτησης-του από την προεδρία.

Της υπόδειξης του κου Τ. Ευδόκα προηγήθηκαν συσκέψεις παραγόντων της παράταξης, οι οποίες όμως παρουσίασαν δυστοκία στην ανεύρεση υποψηφίου. Πριν από την αποδοχή της υποψηφιότητας ο κος Ευδόκας πραγματοποίησε επίσκεψη στην Αθήνα και είχε συνάντηση με τον Γ. Γρίβα.

Αντίστοιχα τον Αρχ. Μακάριο είχαν υποστηρίξει οι διάφορες οργανώσεις που συγκροτούσαν παλαιότερα το ΕΔΜΑ, αυτή δε τη φορά και το ΑΚΕΛ.

Οι κύριες θέσεις των δύο υποψηφίων και των υποστηρικτών-τους αφορούσαν το εθνικό θέμα.

Η πλευρά του Τ. Ευδόκα τασσόταν ανεπιφύλακτα υπέρ της Ένωσης με την Ελλάδα, κατηγορώντας τον Μακάριο για την υπογραφή των συνθηκών Ζυρίχης-Λονδίνου, καθώς και της διακήρυξής-του για διαχωρισμό του εφικτού από το ευκαίριο το Γενάρη του 1968. Ακόμα ότι η υποψηφιότητά-του αποτελούσε μορφή έκφρασης εναντίον του μονοκομματισμού. Όμως, άκρως αποκαλυπτική για το ποιοι ήσαν υπέρ και ποιοι ήσαν κατά των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου φαίνεται από τη σχετική επιστολή την οποία είχε αποστείλει ο Τ. Παπαδόπουλος το Φεβρουάριο του 1959 προς τον Γ. Γρίβα.

Αντίστοιχα η πλευρά του Μακαρίου απαντούσε ότι η ένωση διέρχεται μέσα από την ακηδεμόνευτη ανεξαρτησία και ότι η επίλυση του κυπριακού θα πρέπει να προέλθει μέσα από τις διαδικασίες και τις διακηρύξεις του ΟΗΕ. Ακόμα θεωρούσε τις εκλογές σαν μέσω λαϊκής επικύρωσης των θέσεων του Μακαρίου και των χειρισμών-του στο κυπριακό.

Η προεκλογική περίοδος αν και σύντομη σημαδεύτηκε από διάφορα έκτροπα από τους οπαδούς και των δύο πλευρών. Δύο όμως από αυτά θεωρούνται ως τα πλέον σοβαρά.

Το πρώτο, ήταν τα επεισόδια τα οποία προκλήθηκαν κατά την προεκλογική συγκέντρωση του Τ. Ευδόκα στις 23.2.1968 στην πλατεία Ηπείρου (Αγαλμα Σολωμού) στη Λευκωσία. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι οι υποστηρικτές του Ευδόκα μεγιστοποίησαν την έκταση των επεισοδίων για σκοπούς πολιτικής εκμετάλλευσης, επιρρίπτοντας την ευθύνη άμεσα στον Αρχ. Μακάριο, η πρόκληση και μόνο των επεισοδίων αποτέλεσε κηλίδα για τους δημοκρατικούς θεσμούς.

Η ανεπαρκής επιτήρηση της συγκέντρωσης από τις δυνάμεις ασφαλείας, επισύρει ευθύνες στον πολιτικό-τους προϊστάμενο, τον υπουργό Εσωτερικών Πολ. Γιωρκάτζη, ο οποίος μάλιστα παρακολουθούσε την ομιλία του Τ. Ευδόκα από το μπαλκόνι παρακείμενου κτιρίου. Η εμπλοκή σε αυτά ανδρών της αστυνομικής δύναμης, ανεξαρτήτως κινήτρων ή και των υποκινητών, έπρεπε να καταδικασθεί. Οι δε συμμετέχοντες σε αυτά αστυνομικοί και πολίτες έπρεπε να τιμωρηθούν για να υπάρξει αποκατάσταση του αισθήματος δικαίου και δικαιοσύνης.

Το δεύτερο αφορούσε το δικαιολογημένο παράπονο των υποστηρικτών του Ευδόκα για το γεγονός ότι το κρατικό ραδιόφωνο απέφυγε να καλύψει με επάρκεια τις προεκλογικές δραστηριότητες των υποψηφίων και αρνήθηκε να παραχωρήσει βήμα στους υποψηφίους, ενέργεια η οποία σαφώς και απέβαινε σε βάρος του Τ. Ευδόκα. Αντίθετα οι υποστηρικτές του Αρχ. Μακαρίου πρόβαλλαν το επιχείρημα ότι αυτό συνέβηκε για να αποφευχθεί η προεκλογική ένταση και η αχρείαση υπό τις συνθήκες της εποχής διαίρεση του λαού.

Χαρακτηριστικό ήταν το τελικό εκλογικό αποτέλεσμα. Το μικρό ποσοστό αποχής σε συνδυασμό με το ψηλό ποσοστό (95.5%) με το οποίο ο Αρχ. Μακάριος είχε επανεκλεγεί Πρόεδρος, αποτελούσε ένδειξη της ισχυρής λαϊκής στήριξης της οποίας τύγγανε, αλλά και της έγκρισης των χειρισμών-του στο εθνικό θέμα. Ο ανθυποψήφιος-του έλαβε ποσοστό 3.7%.

Μετά τις εκλογές και τη μεσολάβηση του Γεν. Γραμματέα των Η.Ε. Ου Θάντ, άρχισαν οι διακοινοτικές συνομιλίες με στόχο την επίλυση του κυπριακού προβλήματος.

Σαν συνομιλητές ορίσθηκαν ο Γλ. Κληρίδης και ο Ρ. Ντενκτάς, ο οποίος μερικούς μήνες προηγουμένως, τον Οκτώβριο του 1967, είχε επιχειρήσει να εισέλθει παράνομα στην Κύπρο από την Τουρκία στην οποία είχε καταφύγει το 1964, και συνελήφθη στην ακτή της Καρπασίας παρά το χωριό Άγιος Θεόδωρος και είχε απελαθεί.

Η πρώτη συνάντηση των διακοινοτικών έγινε στη Βηρυτό τον Ιούνιο του 1968 και συνεχίσθηκαν στη Λευκωσία στο ξενοδοχείο Λήδρα Πάλλας.

Το κεφάλαιο των συνομιλιών δεν θεωρεί η Επιτροπή σκόπιμο να το αναπτύξει σε έκταση, παρά το γεγονός ότι προκάλεσε αντιπαραθέσεις ανάμεσα στον Αρχ. Μακάριο και τη χούντα, σε μερικές δε περιπτώσεις ιδιαίτερα έντονες, γιατί δεν παρουσιάζει άμεση σύνδεση με τους λόγους που οδήγησαν στο πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή. Στο αρχείο που έχει η Επιτροπή υπάρχουν στοιχεία, όπως μέρος της αλληλογραφίας που ο Αρχ. Μακάριος είχε ανταλλάξει με τον τότε δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλο καθώς και τα πρακτικά συσκέψεων που είχαν πραγματοποιηθεί στην Αθήνα με επίκεντρο τις προτάσεις της Ε/Κυπριακής πλευράς στις συνομιλίες.

Η ΑΦΙΞΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΛΕΚΟΥ ΠΑΝΑΓΟΥΛΗ

Παρά το ότι η άφιξη, παραμονή στην Κύπρο και η μεταγενέστερη δραστηριότητα του Αλέκου Παναγούλη, δεν φαινόταν εκ πρώτης όψεως να έχει ιδιαίτερη σημασία για τις εργασίες της Επιτροπής, καθώς και διασύνδεση με τα υπό διερεύνηση γεγονότα, εν τούτοις, η σε βάθος διερεύνηση των παραμέτρων καθώς και των λεπτομερειών της υπόθεσης, απέδειξε ακριβώς το αντίθετο.

Τελικά φαίνεται ότι αποτέλεσε κομβικό γεγονός στις μεταγενέστερες εξελίξεις εκείνης της περιόδου. Μοιραίο γεγονός φαίνεται να αποτέλεσε η γνωριμία του Αλ. Παναγούλη με τον τότε υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης Πολ. Γιωρκάτζη και η συνεργασία την οποία ανέπτυξαν στη συνέχεια.

Όπως είναι γνωστό ο Αλ. Παναγούλης έφθασε στην Κύπρο στις 15 Ιουνίου του 1967 χρησιμοποιώντας το διαβατήριο του Χαρ. Ζόππου από τη Γεροσκήπου, στο σπίτι του οποίου διέμενε τις πρώτες ημέρες άφιξής-του. Παρέμεινε στην Κύπρο μέχρι τις 28 Ιανουαρίου του 1968, οπότε και αναχώρησε αεροπορικώς για τη Βηρυτό.

Αμέσως μετά τον εντοπισμό-του στην Κύπρο από τις ελληνικές μυστικές υπηρεσίες, σε συνεργασία με τις αντίστοιχες κυπριακές, υπήρξε προσπάθεια σύλληψής-του. Οι πιέσεις οι οποίες ασκήθηκαν στις κυπριακές αρχές ήσαν έντονες και συστηματικές.

Στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή ο Α. Παναγιώτου ανέφερε ότι σε συνάντηση που είχε με τον Π. Γιωρκάτζη μετά από αίτημα του τελευταίου, του ζήτησε να πείσει τον Παναγούλη να παραδοθεί ή να τον παραδώσει ο ίδιος ή να πεί που βρίσκεται για να τον συλλάβουν. Ακόμα ο υπουργός του είχε εξηγήσει ότι έχουν απηυδήσει από την πίεση που τους ασκούσαν από την Ελλάδα για να τον συλλάβουν και να τους τον παραδώσουν για να τελειώσει αυτό το κεφάλαιο (*κατάθεση Α. Παναγιώτου 10.12.2008, σελ. 39*).

Κατά την παραμονή-του στην Κύπρο ο Αλέκος Παναγούλης είχε φιλοξενηθεί από μέλη της Επιτροπής για την Αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα (ΕΑΔΕ). Παράλληλα έγιναν συζητήσεις και σχεδιασμοί για την οργάνωση αντιστασιακών ομάδων στην Ελλάδα και την εκδήλωση ένοπλης δράσης με την υποστήριξη και τη συνδρομή κυπρίων φίλων-του. Για τον σκοπό αυτό, έτυχε εκπαίδευσης στην χρήση εκρηκτικών.

Σε Άκρωσ Απόρρητη επτασέλιδη έκθεσή-του ο Χριστόδουλος Βενιαμίν, Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Εξωτερικών ημερομηνίας 16.9.1968, αναφέρει σχετικά ότι:

- Ο Παναγούλης έκαμε την πρώτην εμφάνισιν του εις Λευκωσίαν εις μίαν των συνεδριάσεων της Επιτροπής δια την Αποκατάστασιν της Δημοκρατίας εις την Ελλάδα, συνοδευόμενος υπό του εκ Λευκωσίας Ανδρέα Χριστοδουλίδη, φοιτητού της Νομικής εις Αθήνας
- Ο Παναγούλης παρευρέθη εις αρκετάς συνεδριάσεις χωρίς οιονδήποτε μέλος της Επιτροπής να γνωρίζη την ταυτότητα του, συσταθείς υπό του Χριστοδουλίδη ως Γιώργος.

Καταλήγοντας η έκθεση στα συμπεράσματα μεταξύ άλλων αναφέρει:

“ Φαίνεται ότι ο Παναγιώτου ήτο το πρόσωπον, το οποίον έπαιζε τον πρωτεύοντα ρόλον εις την όλην υπόθεσιν Παναγούλη μετά την άφικσιν του εκ Πάφου εις Λευκωσίαν.

Υπό Παναγιώτου και Λυσσαρίδη εξεπαιδεύθη ο Παναγούλης εις την κατασκευήν πλαστικών βομβών, χρήσιν όπλων και κατασκευήν κρησφυγέτων ”.

Μετά την αποκάλυψη της πραγματικής ταυτότητας του Αλ. Παναγούλη τα μέλη της ΕΑΔΕ προσπάθησαν να τον φυγαδεύσουν στο εξωτερικό για να αποφύγει τη σύλληψη(κατάθεση Α. Χριστοδουλίδη 28.1.2009, σελ. 14, κατάθεση Τ. Χατζηδημητρίου 7.1.2009, σελ. 70-71) . Με παρέμβαση του Β. Λυσσαρίδη ο πρόεδρος Μακάριος έδωσε εντολή στον υπουργό Εσωτερικών Πολ. Γεωρκάτζη να του παραχωρήσει Ταξιδιωτικό Έγγραφο (πάσο) για να αναχωρήσει από την Κύπρο. Τελικά ο υπουργός Εσωτερικών μετά από συνάντηση με τον Παναγούλη του παραχώρησε διαβατήριο.

Κατά την αναχώρησή-του από την Κύπρο ο Αλ. Παναγούλης χρησιμοποίησε διαβατήριο της Κυπριακής Δημοκρατίας (αριθμός διαβατηρίου Α-01402) με το όνομα Μάριος Ανδρέου, το οποίο εκδόθηκε στις 27.1.1967 με εντολή του υπουργού Εσωτερικών.

Σε σχετικό χειρόγραφο σημείωμα του Υπουργού Εσωτερικών ημερομηνίας 27.1.1968 προς τον Α. Ρήγα (η Επιτροπή κατέχει αντίγραφο του σημειώματος), αναφέρεται επί λέξη. Εις κ. Ρήγαν. Παρακαλώ να φροντίσης όπως εκδοθή διαβατήριο εις τον καταζητούμενον Αλεξ. Παναγούλην τον οποίον και θα σου στείλη εις το γραφείον σου ο γιατρός Λυσσαρίδης. Έδωσε προς τούτο οδηγίες ο Μακαριώτατος ο οποίος επέμενε, παρ' όλον ότι του εξήγησα περί τίνος προσώπου πρόκειται. Ισχυρίζεται ότι δια του τρόπου τούτου θα τον “ξεφορτωθούμεν”.

Ο Αλ. Παναγούλης επισκέφθηκε και δεύτερη φορά την Κύπρο στις 29.6.1968, προερχόμενος από τη Βηρυτό, χρησιμοποιώντας Ελληνικό πλαστό διαβατήριο με το όνομα Αντώνιος Καραπέτρος, και αναχώρησε στις 11.7.1968 για τη Ρώμη.

Κατά την διάρκεια της δίκης που πραγματοποιήθηκε στο Έκτακτο Στρατοδικείο Αθηνών (μέρος των πρακτικών της δίκης βρίσκεται στην κατοχή της Επιτροπής), η οποία και άρχισε στις 4.11.1968 ο Πηλίτσης στέλεχος της Ελληνικής ΚΥΠ (*Πρακτικά Δίκης, σελ. 7,8*) ανέφερε ότι:

«Βραδύτερον μετά την δολοφονικήν απόπειραν διαπιστούται ότι η οργάνωσις αυτή είναι η Ελληνική Αντίστασις και εξαρτάται απ' ευθείας από την οργάνωσιν της Ρώμης της οποίας αρχηγοί είναι ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο Νικολαΐδης, διαπιστούται δε και ανάμιξις του υπουργού της Κύπρου Γιωρκάτζη»

“Η υπηρεσία μου ενεργεί έρευνας εις τον χώρον της Κύπρου και διαπιστώνει ότι το στρατιωτικόν υλικόν δια την δολοφονικήν απόπειραν της Ελλάδος έχει αποσταλή από την Κύπρο, έχει αποσταλή από τον υπουργόν Εσωτερικών κ. Γιωρκάτζη».

Οι στενές σχέσεις που ανέπτυξε με τον τότε Υπουργό Εσωτερικών και Άμυνας Πολ. Γιωρκάτζη, η προμήθεια στον Αλ. Παναγούλη εκρηκτικών τα οποία είχαν αποσταλεί στην Αθήνα με το διπλωματικό σάκο του υπουργείου Εξωτερικών και είχαν παραληφθεί από την Κυπριακή Πρεσβεία, καθώς και η αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου και η σύλληψη του Παναγούλη, οδήγησαν:

- Σε περαιτέρω δραματική επιδείνωση των σχέσεων της Χούντας με τον Αρχ. Μακάριο και την κυπριακή κυβέρνηση
- Σε παύση του Πολ. Γιωρκάτζη από την υπουργική-του θέση. Η παραίτηση του υπουργού έγινε την 1^η Νοεμβρίου 1968, μετά από υπόδειξη του Αρχιεπισκόπου (Νίτσα Χριστοδούλου, *ΜΑΚΑΡΙΟΣ ένα προσωπικό ημερολόγιο, σελ. 14*), και τελικά
- Σε σύγκρουση τους δύο άνδρες οι συνέπειες της οποίας ήταν ιδιαίτερα αρνητικές, όπως αποδεικνύεται από τα γεγονότα τα οποία επακολούθησαν.

Η ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

Τα όσα θα αναφερθούν για την ίδρυση και τη δράση του Εθνικού Μετώπου (ΕΜ) προέρχονται από στοιχεία και πληροφορίες που περιλαμβάνονται

- Σε αρχειακές πηγές (αρχείο ΚΥΠ, Βρετανικά κρατικά αρχεία, αρχείο Αρχ. Μακαρίου)
- Σε δημοσιεύματα εφημερίδων της εποχής
- Στις δικογραφίες των μελών του ΕΜ,
- Στο βιβλίο του Α. Παυλίδη Φάκελος Κύπρου – άκρως απόρρητον, σελ.212-266, και
- Στις καταθέσεις ηγετικών στελεχών της οργάνωσης στην Επιτροπή

Το ΕΜ εμφανίστηκε και δραστηριοποιήθηκε το Μάρτιο του 1969. Οι διεργασίες συγκρότησης άρχισαν στα μέσα του 1968. Σαν πρώτος αρχηγός και εμπνευστής φέρεται ο Χριστάκης Τρυφωνίδης από τη Λεμεσό με βοηθό τον Ανδρέα Ευθυμίου.

Σύμφωνα με την κατάθεση του Ναπολέοντα Χριστοφή ο Μιχαλάκης Ρωσσίδης ήταν ο συναρχηγός. Ακόμα πιθανολογείται ότι η ενέργεια συγκρότησης της οργάνωσης ήταν σε γνώση του Αρχ. Μακαρίου, λόγω των σχέσεων-του με τον Χρ. Τρυφωνίδη. Η εμπλοκή του ονόματος του Αρχιεπισκόπου φαίνεται να λειτούργησε θετικά στην ένταξη στην οργάνωση και φιλομακαριακών στοιχείων. Επιπλέον η οργάνωση φιλοδοξούσε να αποτελέσει το αντίβαρο στην δραστηριότητα των οργανωμένων οπαδών του Πολ. Γιωρκάτζη.

Ο Παναγιώτης Ρωσσίδης ανέφερε ότι όταν τον προσέγγισε ο Χρ. Τρυφωνίδης μαζί με τον αδελφό-του για να ενταχθούν στην οργάνωση τους ανέφερε ότι ο στόχος ήταν να πιέσουν το Μακάριο ώστε να αλλάξει την πολιτική-του, να στραφεί προς την ένωση. Σε καμιά περίπτωση δεν τους ανέφερε ότι η οργάνωση γίνεται με εντολές του Αρχιεπισκόπου (*κατάθεση 22.9.10, σελ.12 και 22*).

Στην κατάθεσή-του ο Μιχ. Καλογερόπουλος ανέφερε ότι στα αρχικά στάδια ήταν και αυτός μέλος του Εθνικού Μετώπου (μαζί και ο Κροίσος Χριστοδουλίδης). Σε συνάντηση που είχε το καλοκαίρι του 1969 ο Πολ. Γιωρκάτζης του είχε εκμυστηρευτεί ότι ο Αρχ. Μακάριος του ζήτησε να συνεργασθούν για να διαλύσουν το ΕΜ. Ο ίδιος μάλιστα όπως ανέφερε είχε διευθετήσει συνάντηση Τρυφωνίδη – Γιωρκάτζη η οποία πραγματοποιηθεί στο σπίτι του πρώτου στη Λεμεσό και στην οποία ήταν παρών(*κατάθεση Μιχ. Καλογερόπουλου 26.9.2007, σελ.56, 63-65*).

Αναφορικά με την προέλευση του οπλισμού της οργάνωσης υπάρχουν αντιφατικές αναφορές.

Οι Κώστας Παπαδούρης (*κατάθεση 30.6.2010, σελ. 21*) και Παναγιώτης Ρωσσίδης (*κατάθεση 22.9.2010, σελ. 24*) ανέφεραν ότι αυτός προερχόταν από όπλα που κάποιοι κατείχαν από τον αγώνα της ΕΟΚΑ ή το 1964, καθώς και από επιχειρήσεις υφαρπαγής από αστυνομικά όργανα.

Αντίθετα, ο Ν. Χριστοφή ανέφερε ότι 40 περίπου όπλα δόθηκαν στην οργάνωση από τον υπασπιστή του Αρχ. Μακαρίου Αθ. Πουλίτσα. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώθηκε και από τον Α. Γαστριώτη και ο χρόνος παραχώρησης προσδιορίστηκε στα τέλη του 1969.

Ο Α. Ευθυμίου ανέφερε ότι η Ε.Φ. διέθεσε τις αποθήκες οπλισμού-της (π.χ. στην Κυπερούντα) στην οργάνωση για εξοπλισμό προς διενέργεια των διαφόρων επιχειρήσεων.

Τέλος, οπλισμός παραλήφθηκε με καταδρομική επιχείρηση και από αποθήκη επιστράτευσης της Ε.Φ. στο Όμοδος

Όμως, τόσο από τη μελέτη εγγράφων της οργάνωσης, όσο και από την όλη-της δράση φαίνεται ότι δεν υπήρχαν ξεκαθαρισμένοι στόχοι. Η προέλευση των στελεχών-της ήταν ανομοιογενής και η γραμμή-της παρουσίαζε σύγχυση. Αυτό οδήγησε τελικά σε εσωτερικές συγκρούσεις, αντιπαραθέσεις και τελικά τη διάσπαση και τη διάλυση.

Ο Ανδρέας Ευθυμίου στην κατάθεσή-του ανέφερε ότι ο ίδιος εκτελούσε χρέη οδηγού του Χρ. Τρυφωνίδη και ότι σε αρκετές περιπτώσεις πριν και μετά την ίδρυση της οργάνωσης, τον είχε μεταφέρει σε συναντήσεις που είχε με τον Αρχ. Μακάριο. Το περιεχόμενο των συζητήσεων δεν είναι γνωστό. Δεν αποκλείεται ο Μακάριος να γνώριζε τους φανερούς πολιτικούς στόχους της οργάνωσης. Δεν μπορούμε να επιβεβαιώσουμε εάν γνώριζε και τη μεθοδολογία και την πρακτική την οποία θα ακολουθούσε.

Η εκδοχή η οποία προβάλλεται από διάφορους κύκλους ότι η οργάνωση ιδρύθηκε με την έγκριση και την υποστήριξη του Μακαρίου, φαίνεται να παρουσιάζει αδύνατα σημεία. Όμως, υπάρχουν μαρτυρίες και ενδείξεις για την εμπλοκή του υπασπιστή-του Αθ. Πουλίτσα, ο οποίος φαίνεται ότι σε αρκετές περιπτώσεις ενεργούσε εν αγνοία του Αρχ. Μακαρίου και με καθοδήγηση κατά πάσα πιθανότητα από κύκλους της ελληνικής χούντας, όπως

- Η εμπλοκή-του στην απόπειρα δολοφονίας του Μακαρίου στις 8.3.1970, καθώς και στα γεγονότα που είχαν διαδραματισθεί σε σχέση με τον Πολ. Γιωρκάτζη τις μέρες πριν από τη δολοφονία-του στις 15.3.1970
- οι στενές σχέσεις που είχε τόσο με το Δ. Παπαποστόλου, όσο και με τους αξιωματικούς του 2^ο Ε.Γ. του ΓΕΕΦ,
- τις μαρτυρίες ότι την ίδια περίοδο προσπαθούσε να διαπιστώσει εάν το αυτοκίνητο του Προέδρου ήταν αλεξίσφαιρο, καθώς και η προσπάθεια εξασφάλισης τεχνικών χαρακτηριστικών του ελικοπτέρου από το εγχειρίδιο, πράγμα που δεν κατόρθωσε λόγω της άρνησης του χειριστή του ελικοπτέρου Ζ. Παπαδογιάννη να του το παρδώσει.

Με βάση τα παραπάνω μπορεί κανείς να συμπεράνει τί κρυβόταν πίσω από την ίδρυση και τη δράση της οργάνωσης και ποιοι ήσαν οι πραγματικοί σκοποί-του.

Σύμφωνα με τον Κώστα Παπαδούρη το Φεβρουάριο του 1970 με την διάσπαση της οργάνωσης και την ίδρυση του Ιερού Λόχου, είχαν συνάντηση με το Δ. Παπαποστόλου ο οποίος τους είχε διαβεβαιώσει ότι ο Μιχαλάκης Ρωσσίδης “είναι εντάξει” και άρα μπορούν να του έχουν εμπιστοσύνη. Ακόμα σε νέα συνάντηση η οποία είχε πραγματοποιηθεί μερικές μέρες πριν από την επιχείρηση εναντίον του κεντρικού αστυνομικού σταθμού Λεμεσού με τον Δ. Παπαποστόλου ή πιθανόν με κάποιο άλλο ελλαδίτη αξιωματικό τους ειπώθηκε ότι όταν δημιουργηθεί κάποια έκρυθμη κατάσταση “θα επέμβει ο στρατός”(κατάθεση 30.6.2010, σελ. 35,43)

Η οργάνωση τύγχανε υποστήριξης και οικονομικής αρωγής από γνωστά φανατικά αντιμακαριακά στοιχεία, όπως ο Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος. Στην κατάθεσή-του ο Κώστας Παπαδούρης ανέφερε ότι μετά τη σύλληψη των στελεχών του ΕΜ στη Λεμεσό οι οικογένειές-τους έτυχαν οικονομικής αρωγής από τον Μητροπολίτη Κιτίου Άνθιμο.

Μεγάλος αριθμός στελεχών ήσαν γνωστά άτομα με αντιμακαριακή δράση και στάση.

Ο Παν. Ρωσσίδης ανέφερε ότι στη συνάντηση που είχε με τον αδελφό-του Μιχαλάκη, με τον Χρ. Τρυφωνίδη για να ενταχθούν στο ΕΜ, δεν τους αναφέρθηκε ότι ο Μακάριος γνώριζε ή είχε

οποιαδήποτε εμπλοκή στην ίδρυσή-του. Πρόσθεσε δε ότι ο βασικός λόγος για τη διάσπαση της οργάνωσης και τη διαγραφή της ομάδας Τρυφωνίδη ήταν αποτέλεσμα της διαπίστωσης ότι δεν λειτουργούσε αντιΜακαριακά.

Το κλιμάκιο της Λευκωσίας φέρεται να είχε στενές σχέσεις με ελλαδίτες αξιωματικούς της ΕΦ. Στο σχέδιο πραξικοπήματος ΕΡΜΗΣ(λεπτομέρειες αναφέρονται σε άλλο κεφάλαιο) αναφέρεται η οργάνωση σαν μέρος των δυνάμεων που θα συμμετείχαν για την επιβολή και σταθεροποίηση του πραξικοπήματος μετά τη δολοφονία του Αρχ. Μακαρίου.

Η κυκλοφορία της ιδρυτικής διακήρυξης του ΕΜ την 1^η Μαρτίου 1969, συνέπεσε με την δολοφονική απόπειρα εναντίον του τότε αρχηγού της Αστυνομίας Κύπρου Χαράλαμπου Χασάπη. Αν και η οργάνωση δεν ανέλαβε την ευθύνη για την απόπειρα, εντούτοις οι υποψίες στρέφονταν εναντίον μελών του ΕΜ.

Απώτερος δεδηλωμένος στόχος του ΕΜ, ήταν η ένωση με την Ελλάδα. Παράλληλα η εξυγίανση της δημόσιας υπηρεσίας και η απομάκρυνση υψηλά ιστάμενων προσώπων, τα οποία η οργάνωση θεωρούσε ότι παρεξέτρεπαν τον Αρχ. Μακάριο από τον στόχο της ένωσης. Ιδιαίτερες κατηγορίες ότι δρούσαν υπόγεια με σκοπό την ικανοποίηση των πολιτικών-τους φιλοδοξιών, εκτοξεύονταν εναντίον των Γλ. Κληρίδη, Πολ. Γιωρκάτζη και Τ. Παπαδόπουλου. Επί μέρους στόχοι όπως αυτοί αναφέρονται σε προκηρύξεις της οργάνωσης, ήταν η διασφάλιση του ελληνικού χαρακτήρα του νησιού, η διατήρηση υψηλού φρονήματος στο λαό, η επιθυμία για ένωση, καθώς και η πραγματική εθνική ελευθερία.

Σε ανακοίνωση που κυκλοφόρησε στις 13.3.1970 η οργάνωση ανέφερε μεταξύ άλλων και τα εξής: “Πολλάκις έχομεν κατηγορήσει τον Αρχηγόν της Κυπριακής Κυβερνήσεως ως τον αίτιον δια την αποπλάνησιν του λαού και εκτροπήν Τούτου από την γραμμήν της ΕΝΩΣΕΩΣ”.

Σε επιστολή-του προς τον Αρχ. Μακάριο η οποία είχε δημοσιευθεί στην εφημερίδα “ΠΑΤΡΙΣ” στις 25.10.1971, ο Χρ. Τρυφωνίδης καταγγέλλει τον Αρχιεπίσκοπο, ότι ενώ αφόριζε σαν παράνομη οργάνωση το ΕΜ είχε πολύωρη συνάντηση με στέλεχος-του, από το οποίο ζήτησε κατάλογο ονομάτων για διορισμό σε υπουργικές θέσεις και έδωσε διαβεβαιώσεις για εξυγίανση της Δημόσιας Υπηρεσίας και του Υπουργικού Συμβουλίου. Σε καμία όμως περίπτωση στην επιστολή δεν αναφέρεται ότι η οργάνωση ιδρύθηκε εν γνώσει ή με την παρότρυνση του Αρχιεπισκόπου. Εάν όντως αυτό είχε συμβεί ανάμεσα στα πολλά που ο Χρ. Τρυφωνίδης καταμαρτυρούσε στον Αρχ. Μακάριο στη συγκεκριμένη επιστολή, ασφαλώς και θα ανέφερε και αυτό που θα ήταν και το πλέον σημαντικό και συνάμα επιβαρυντικό στοιχείο.

Η οργάνωση είχε στρατιωτική δομή και παρά την προσπάθεια επέκτασης σε ολόκληρη την Κύπρο, από τα στοιχεία που υπάρχουν διαπιστώνεται ότι κύρια περιοχή δράσης ήταν η Λεμεσός και σε μικρότερο βαθμό η Λευκωσία. Η οργάνωση διαιρείτο σε τομείς, την αρχηγία των οποίων είχαν οι τομεάρχες. Κάθε τομέας διαιρείτο επίσης σε ομάδες, την αρχηγία των οποίων είχαν οι ομαδάρχες. Η κάθε ομάδα είχε συγκεκριμένο αριθμό μελών. Η εσωτερική επικοινωνία γινόταν με συνδέσμους και τα μέλη έφεραν ψευδώνυμα.

Περί τα τέλη Ιανουαρίου με αρχές Φεβρουαρίου του 1970, η συνεχιζόμενη αντιπαράθεση ανάμεσα στα μέλη της οργάνωσης οδήγησε στη διάσπαση. Η μία ομάδα με αρχηγό το Μιχαλάκη Ρωσσίδη είχε προτείνει πιο δυναμική δράση, σε αντίθεση με τη δεύτερη στην οποία περιλαμβάνεται και ο Χρ. Τρυφωνίδης, η οποία υποστήριζε πιο μετριοπαθή και ήπια δράση. Η πρώτη τελικά απέπεμψε τη δεύτερη με την κατηγορία ότι προσπαθούσε να δημιουργήσει καπετανάτο και αναρχία στην οργάνωση, καθώς και ότι στις τάξεις-της περιλάμβανε πράκτορες του Μακαρίου, με τον οποίο συμφώνησε να κηρύξει εκχειρία. Ακόμα τα μέλη-της κατηγορήθηκαν για συνεργασία με τους εχθρούς του ΕΜ και ότι έλαβαν υποσχέσεις για ικανοποίηση προσωπικών-τους συμφερόντων (είχε κυκλοφορήσει η φήμη περί υπουργοποίησης του Χρ. Τρυφωνίδη εάν συμβάλει στην παρέκκλιση του ΕΜ από τους αρχικούς-του στόχους).

Από την πρώτη ομάδα προήλθε η δημιουργία δύο νέων κλιμακίων, της Εθνικής Αντίστασης και του Ιερού Λόχου.

Η Εθνική Αντίσταση ιδρύθηκε από την ηγεσία του ΕΜ στη Λευκωσία με αρχηγό τον Μιχ. Ρωσσίδη. Σύμφωνα με φυλλάδιο που κυκλοφόρησε, ο σκοπός-της ήταν η εθνική αποκατάσταση της Κύπρου και η ένωση με την Ελλάδα. Ταυτόχρονα εκτόξευσε κατηγορίες εναντίον του Αρχ. Μακαρίου.

Ο Ιερός Λόχος ήταν το κλιμάκιο του νέου ΕΜ με κύριο τομέα δράσης την επαρχία Λεμεσού και αρχηγό τον Σταύρο Παπουή. Στόχος η πραγματοποίηση δυναμικών ενεργειών ώστε να εξαναγκασθεί η κυβέρνηση να ακολουθήσει το δρόμο της ένωσης. Ακόμα σαν στόχος είχε τεθεί η διασφάλιση των εθνικών παραδόσεων και η χάραξη της ορθής οδού των πεπρωμένων της φυλής, βαδίζοντας στον δρόμο που χάραξε ο Διγενής.

Οι δύο ομάδες όπως κατατέθηκε στην Επιτροπή, είχαν πραγματοποιήσει σειρά επαφών με στόχο τον συντονισμό των ενεργειών-τους. Όμως, φαίνεται ότι μεταξύ-τους υπήρχε κλίμα επιφύλαξης και καχυποψίας, γι' αυτό και οι επαφές είχαν καταλήξει, η δράση του κάθε τμήματος της οργάνωσης να είναι αυτόνομη, αλλά συμπληρωματική.

Η επιδρομή και η κατάληψη του κεντρικού αστυνομικού σταθμού Λεμεσού και η κλοπή του οπλισμού ήταν μέρος ευρύτερου σχεδίου που θα εφαρμοζόταν σε όλες τις επαρχιακές αστυνομικές διευθύνσεις. Τελικά υλοποιήθηκε μόνο στη Λεμεσό. Ήταν η πρώτη δυναμική ενέργεια του Ιερού Λόχου, που έμελλε να είναι και η τελευταία, γιατί στάθηκε η αφορμή για την εξάρθρωση της οργάνωσης, τη σύλληψη των στελεχών-της και την προσαγωγή-τους ενώπιον της δικαιοσύνης.

Ταυτόχρονα με την επιδρομή, μέλη της οργάνωσης συνέλαβαν τον Χρ. Τρυφωνίδη, ενώ επεχείρησαν ανεπιτυχώς να συλλάβουν και τον Α. Ευθυμίου.

Την επιχείρηση ανακάλυψης του κλαπέντος οπλισμού, καθώς και τη σύλληψη των μελών της οργάνωσης που έλαβαν μέρος, παρακολουθούσε αυτοπροσώπως ο Αρχ. Μακάριος ο οποίος είχε μεταβεί στην αστυνομική διεύθυνση Λεμεσού.

Ο κύκλος της δράσης της οργάνωσης έκλεισε με την προσαγωγή στο δικαστήριο των συλληφθέντων και την καταδίκη-τους. Αποφυλακίσθηκαν στις 19.1.1971 με χάρη που απένειμε ο Αρχ. Μακάριος λόγω της ονομαστικής-του εορτής.

Σημαντικός αριθμός από τα μέλη του ΕΜ στη συνέχεια είχε ενταχθεί στην ΕΟΚΑ Β΄.

Εκτίμηση της Επιτροπής είναι πως πίσω από την ίδρυση και τη δράση του Εθνικού Μετώπου βρίσκονταν κύκλοι της ελληνικής χούντας με κύριους συντονιστές και καθοδηγητές τους Δ. Παπαποστόλου και Αθ. Πουλίτσα. Στόχος η πρόκληση εσωτερικών συγκρούσεων μεταξύ οπαδών και αντιπάλων του Αρχ. Μακαρίου και η δημιουργία συνθηκών που να δικαιολογούν στρατιωτική επέμβαση. Αυτό συνάγεται από τα εξής γεγονότα.

- Ενώ η οργάνωση εμφανιζόταν σαν δήθεν φιλομακαριακή στις προκηρύξεις-της στρεφόταν εναντίον στενών συνεργατών του Αρχιεπισκόπου, όπως οι Γλ. Κληρίδης, Πολ. Γιωρκάτζης, Τ. Παπαδόπουλος
- Η προέλευση των στελεχών-της ήταν ανομοιογενής και η γραμμή-της παρουσίαζε σύγχυση. Την ίδια στιγμή φιλοξενούσε στις τάξεις-της γνωστά αντιΜακαριακά στοιχεία, ενώ είχε συνεργασία με γνωστούς αντιΜακαριακούς κύκλους(π.χ. Μητροπολίτης Κιτίου Ανθιμος)
- Η παραχώρηση οπλισμού από τον υπασπιστή του Αρχ. Μακαρίου Αθ. Πουλίτσα (πιθανότατα εν αγνοία-του) ερμηνευόταν ως “ υποστήριξη” του Προέδρου προς την οργάνωση, όμως ο οπλισμός τελικά κατέληγε σε αντιΜακαριακά στοιχεία
- Η αναφορά της οργάνωσης στο σχέδιο ΕΡΜΗΣ και η αξιοποίησή-της για σκοπούς σταθεροποίησης και επιβολής του πραξικοπήματος το οποίο θα πραγματοποιείτο μετά τη δολοφονία του Αρχ. Μακαρίου στις 8.3.1970

Στην αρκετά αποκαλυπτική κατάθεσή-του στην Επιτροπή ο Ν. Χριστοφής ανέφερε ότι σε συνάντηση που είχε τον Ιούνιο του 1970 με τον Αρχ. Μακάριο στον Άγιο Γεώργιο Αλαμάνου του είχε πεί “... πρέπει να ξέρετε ότι είμαι ο άνθρωπος που θέλω να συνδέσω το όνομά-μου με την Ένωση, αλλά δυστυχώς δεν μπορεί να γίνει τίποτε. Και όπως πάτε, με το πνεύμα που πάτε τούτο τον τόπο θα τον μοιράσετε” (κατάθεση 15.9.2010, σελ. 38-39).

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΚΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΑΡΧ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΤΟ ΜΑΡΤΙΟ ΤΟΥ 1970

Η απόπειρα δολοφονίας του Αρχ. Μακαρίου στις 8.3.1970, δεν ήταν ένα στιγμιαίο ή έστω μεμονωμένο περιστατικό.

Αποτέλεσε την αποκορύφωση σειράς από δολοφονικές απόπειρες, η υλοποίηση των οποίων άρχισε τον Ιανουάριο του 1970.

Η περίοδος αυτή συμπίπτει με την παρουσία στην Κύπρο ως διοικητή των Δυνάμεων Καταδρομών του Δημήτρη Παπαποστόλου, έμπιστου και στενού συνεργάτη του ισχυρού άνδρα της χούντας των Αθηνών Δημήτρη Ιωαννίδη.

Η πρώτη από αυτές είχε προγραμματισθεί να γίνει στην Αθήνα τον Ιανουάριο του 1970, κατά την επιστροφή του Αρχ. Μακαρίου από το ταξίδι-του στην Κένυα. Επίδοξος εκτελεστής ήταν ο Αδάμος Χαρίτωνος. Όπως κατέθεσε ο ίδιος στην Επιτροπή είχε συνάντηση με τον Δημ. Παπαποστόλου ο οποίος τον προμήθευσε με πιστόλι. Σε στιχομυθία που είχαν οι δύο άνδρες ο Παπαποστόλου υπέδειξε ότι σε περίπτωση σύλληψης-του να πει ότι ήταν εντεταλμένος από τον Γιωρκάτζη για τη δολοφονία (*Αδάμου Χαρίτωνος, ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ, Λευκωσία 1985, σελ. 30*). Σε παρατήρηση ότι δεν τον γνωρίζει, ο Παπαποστόλου τον καθησύχασε να μην ανησυχεί γιατί αυτός(δηλ. ο Γιωρκάτζης) ούτως ή άλλως δεν θα ζει για να διαμαρτυρηθεί, εννοώντας ότι θα εκτελεσθεί (*κατάθεση Αντωνάκη Σολομώντος 4.2.2009, σελ. 30, κατάθεση Ανδρέα Παναγιώτου, 2.1.2009, σελ 90*). Η απόπειρα τελικά ματαιώθηκε μετά από παρέμβαση του Τάκη Ευδόκα, ο οποίος είχε πληροφορηθεί για τον σχεδιασμό της απόπειρας δολοφονίας και κάλεσε τον επίδοξο εκτελεστή να επιστρέψει επειγόντως στην Κύπρο, όπως και έγινε.

Οι απόπειρες που ακολούθησαν, για διάφορους λόγους δεν ολοκληρώθηκαν, παρά το γεγονός ότι στις πλείστες από αυτές στήθηκαν ενέδρες.

Στις δικαιολογίες που προβλήθηκαν από τους εκτελεστές, καθώς και στους λόγους που είχαν οδηγήσει στη ματαίωσή-τους, ο Δ. Παπαποστόλου φαίνεται να διέγινωσεν απροθυμία για τη δολοφονία του Αρχ. Μακαρίου. Για αυτό και προέτρεπε τους εκτελεστές απλά να πυροβολήσουν εναντίον του Αρχ. Μακαρίου, έστω και αν δεν θα πληγεί, αρκεί να υπάρξει απόπειρα ανεξαρτήτως αποτελέσματος, όπως έχει κατατεθεί στην Επιτροπή. Ακόμα, σύμφωνα με κατάθεση μέλους της ομάδας των εκτελεστών, η απόφαση να πληγεί ο Αρχιεπίσκοπος εντός του ελικοπτερίου ήταν επιλογή του Δ. Παπαποστόλου. (*Αδάμου Χαρίτωνος, ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ, Λευκωσία 1985, σελ. 39*). Φέρεται μάλιστα να ανάφερε ότι “θέλω να δω αυτόν τον τράγο να πέφτει από ψηλά και να καίγεται”. Ήθελε η ενέργεια να έχει θεαματικότητα και δραματικότητα.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες ατόμων τα οποία συμμετείχαν στις απόπειρες, αυτές συντονίζονταν από τον διοικητή των Δυνάμεων Καταδρομών Δ. Παπαποστόλου και τον τ. υπουργό Εσωτερικών και Άμυνας Πολ. Γιωρκάτζη. Ο οπλισμός που χρησιμοποιήθηκε για τις απόπειρες διατέθηκε από τον τ. υπουργό εσωτερικών. Η ομάδα των εκτελεστών της απόπειρας αποτελείτο από άνδρες της απόλυτης εμπιστοσύνης των δύο ανδρών, ενώ η ευθύνη σχεδιασμού της απόπειρας είχε ανατεθεί στους Κ. Ιωαννίδη, Αντ. Σολομώντος και Αδ. Χαρίτωνος (*κατάθεση Αντωνάκη Σολομώντος 4.2.2009, σελ. 24*).

Όπως αναφέρθηκε στην Επιτροπή ο Πολ. Γιωρκάτζης μετά από κάθε ματαίωση απόπειρας έδειχνε ανακουφισμένος, αλλά σε σύντομο διάστημα (ημερών) ζητούσε επανάληψη της απόπειρας (*κατάθεση Αντωνάκη Σολομώντος σελ.32*). Ενωρίς το βράδυ της παραμονής την ομάδα των εκτελεστών είχε επισκεφθεί και ο Πολ. Γιωρκάτζης (*Αδάμου Χαρίτωνος, ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ, Λευκωσία 1985, σελ. 40*).

Σειρά στοιχείων επιβεβαιώνουν το ρόλο του Δ. Παπαποστόλου στην οργάνωση και την εκτέλεση της απόπειρας. Την παραμονή της απόπειρας (7.3.70) ανέφερε στον Αδάμο Χαρίτωνος: “Μην ανησυχείτε τίποτε. Και αν ακόμη το ελικόπτερο δεν συντριβεί και γλυτώσει, η ενέργεια θα έχει δραματικότητα και θεαματικότητα. Οι Μακαριακοί πιστεύω θα δημιουργήσουν αντίποινα, θα επικρατήσει χαώδης κατάσταση και έτσι μου δίνεται η ευκαιρία να επέμβω και να βάλω τα πράγματα στη θέση τους”. Επιπρόσθετα τη μέρα της απόπειρας είχε αναλάβει ειδική αποστολή. Θα παρέμενε στο σπίτι-του σε

κοντινή απόσταση από την Αρχιεπισκοπή και μετά την εκδήλωση της απόπειρας θα μετέβαινε στο χώρο της πτώσης του ελικοπτήρου. Εάν ο Μακάριος δεν ήταν νεκρός να του έριχνε τη χαριστική βολή (Αδάμου Χαρίτωνος, ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ, Λευκωσία 1985, σελ. 40, 42).

Ενήμερος των σχεδίων δολοφονίας (ίσως και ένας εκ των σχεδιαστών) ήταν και ο υπασπιστής του Προέδρου, Αθανάσιος Πουλίτσας, ο οποίος σύμφωνα με καταθέσεις ατόμων του περίγυρου του Αρχ. Μακαρίου, είχε στενές επαφές τόσο με το Δ. Παπαποστόλου, όσο και τον διευθυντή του 2^{ου} Ε.Γ. του ΓΕΕΦ. Μάλιστα φέρεται σε προγενέστερο της απόπειρας χρόνο, να επεχείρησε να εξακριβώσει εάν το προεδρικό αυτοκίνητο ήταν αλεξίσφαιρο. Ακόμα επίμονα ζητούσε να παραλάβει το εγχειρίδιο με τα τεχνικά χαρακτηριστικά του προεδρικού ελικοπτήρου. Τους μήνες που προηγήθηκαν της απόπειρας απέφευγε να συνοδεύει τον Αρχιεπίσκοπο εντός του ελικοπτήρου, προβάλλοντας διάφορες δικαιολογίες. Το ίδιο συνέβηκε και κατά την ημέρα της απόπειρας, όπου ο Αρχιεπίσκοπος είχε επιβιβασθεί του ελικοπτήρου με συνεπιβάτη μόνο τον χειριστή-του, τον ελλαδίτη αξιωματικό Ζαχαρία Παπαδογιάννη.

Τις παραμονές της απόπειρας μεταφέρθηκε στον Αρχιεπίσκοπο, αλλά και την προεδρική φρουρά πληροφορία ότι επρόκειτο να πραγματοποιηθεί απόπειρα δολοφονίας στο Μαχαιρά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η προεδρική φρουρά να μεταβεί στο Μαχαιρά. Το πρωί της Κυριακής κατά την αναχώρηση του Αρχιεπισκόπου από την Αρχιεπισκοπή, δεν είχαν ληφθεί ιδιαίτερα μέτρα ασφαλείας. Ως εκ τούτου το έργο των εκτελεστών ήταν πολύ πιο εύκολο. Απόδειξη τούτου η κατασκήνωση της μιας εκ των δύο ομάδων στην ταράτσα της Σεβερείου Βιβλιοθήκης αρκετές ώρες πριν την απόπειρα, χωρίς να γίνει αντιληπτή. Όπως ανέφερε ο Αντωνάκης Σολομώντος σε συνάντηση που είχε με το Δ. Παπαποστόλου τον ενημέρωσε ότι την ημέρα της απόπειρας θα φροντίσει να μην υπάρχει αστυνομική φρουρά στην Αρχιεπισκοπή και να βρουν τρόπο να πυροβολήσουν το ελικόπτερο (κατάθεση Αντωνάκη Σολομώντος 4.2.2009, σελ. 32).

Η αποτυχία της απόπειρας και η σύλληψη των 4 από τα 8 μέλη της ομάδας των εκτελεστών, αποκάλυψε αμέσως αυτούς που κρύβονταν πίσω από αυτή. Η βδομάδα που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από σοβαρά και κρίσιμα γεγονότα, τα οποία τελικά οδήγησαν στη δολοφονία του Πολ. Γιωρκάτζη.

Η απόπειρα δολοφονίας φαίνεται να αποτελούσε μέρος ευρύτερου σχεδίου, το οποίο περιλάμβανε

1. Τη δολοφονία του Αρχ. Μακαρίου
2. Τη δολοφονία του τ. υπουργού Εσωτερικών και Αμύνης Πολ. Γιωρκάτζη ή/και άλλων πολιτικών προσώπων
3. Την πρόκληση συνθηκών εμφύλιας αντιπαράθεσης με επίρριψη των ευθυνών για την έναρξη εκατέρωθεν, και
4. Την επέμβαση του στρατού και την ανάληψη της εξουσίας για δήθεν αποφυγή του εμφύλιου σπαραγμού

Επιπρόσθετα από μαρτυρίες αλλά και έγγραφα που περιήλθαν στην κατοχή της Επιτροπής, προκύπτει ότι τον Γενάρη του 1970 ο Δ. Παπαποστόλου είχε εκπονήσει σχέδιο πραξικοπήματος με κωδική ονομασία ΕΡΜΗΣ.

Το Άκρως Απόρρητον έγγραφο της Διοίκησης Καταδρομών φέρει ημερομηνία 27.1.1970 και αναφέρει σχετικά. “Δυνάμεις καταδρομών θα προελάσουν από 282330 Μαΐου εν τη κατευθύνσει ΑΕΤΟΦΩΛΙΑ, με τελικόν Α.Ν.Σ.Κ. την πόλιν ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ, και επιδίωξις καταλήψεως ταύτης αναίμακτως”.

Η επιχείρηση θα πραγματοποιείτο από μία Μοίρα Καταδρομών (6 Λόχοι) υποστηριζόμενη από Λόχο 2^{ης} Μοίρας Καταδρομών, τμήματα Πεζικού, δύο Διμοιρίες Διαβιβάσεων και τον 791 Λ.Γ.Μ. (Λόχος Γενικών Μεταφορών). Τα τμήματα Πεζικού θα υποβοηθούσαν την επιχείρηση από τις τέσσερις κατευθύνσεις (Ανατολικά, Δυτικά, Βόρεια, Νότια) με δυνάμεις που αποτελούσαν ένα Τάγμα ανά κατεύθυνση.

Στο βιβλίο του ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ο Φανής Δημητρίου αναφέρει ότι ο Αρχ. Μακάριος του απέστειλε επιστολή στην οποία του υποδείκνυε ότι ο αξιωματικός της Ε.Φ. που παρέδωσε το σχέδιο στον Πολ. Γιωρκάτζη του είχε αποκαλύψει ότι το συγκεκριμένο έγγραφο ήταν πλαστό και δεν είχε λόγους να το αμφισβητήσει. *(Φανής Δημητρίου, Πολιτικά Εγκλήματα, Άγνωστες ιστορικές πτυχές 1960-1978, Λευκωσία 2007, σελ. 306-307).*

Στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή, ο εν λόγω αξιωματικός της Ε.Φ. ανέφερε ότι το συγκεκριμένο σχέδιο αποτελείτο από διάφορα τμήματα, άλλα χειρόγραφα και άλλα δακτυλογραφημένα και ότι ο ίδιος τα δακτυλογράφησε και τα ενοποίησε. Επιβεβαίωσε μάλιστα ότι ο γραφικός χαρακτήρας της αναγραφής των λέξεων ΑΚΡΩΣ ΑΠΟΡΡΗΤΟΝ στην πρώτη σελίδα του εγγράφου είναι ο δικός-του. Παρέδωσε το σχέδιο στον Πολ. Γιωρκάτζη. Δύο φωτοτυπημένα αντίγραφα του σχεδίου ετοίμασε κατ’ εντολή του Πολ. Γιωρκάτζη ο Κυρ. Πατατάκος, ο οποίος και επιβεβαίωσε στην κατάθεσή-του το παραπάνω γεγονός *(κατάθεση Κίκη Χαννίδη 21.1.2009)*.

Το γεγονός ότι στο σχετικό έγγραφο η Α.Τ.Η.Κ. αναφέρεται σαν Ο.Τ.Ε. (ΣΙΤΑ) πιθανόν να είναι ενισχυτικό στοιχείο ότι ο συντάκτης του σχεδίου ήταν ελλαδίτης αξιωματικός.

Αντίγραφο του συγκεκριμένου σχεδίου βρίσκεται στην κατοχή της Επιτροπής.

Σύμφωνα με κατάθεση εθνοφρουρού ο οποίος υπηρετούσε τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην 32^α ΜΚ, (1^η Μοίρα όπως αναγράφεται στο σχέδιο), η οποία στάθμευε στον Άγιο Χρυσόστομο (η ευρύτερη περιοχή είναι γνωστή με το όνομα Αετοφωλιά), το πρωί της ημέρας της απόπειρας (8 Μαρτίου 1970), οι καταδρομείς χρεώθηκαν πυρομαχικά και αφού έγινε διανομή ξηράς τροφής, η μονάδα κινήθηκε ένοπλη προς τη Λευκωσία. Παρά τον κυκλοφοριακό κόμβο της Μιας Μηλιάς η στρατιωτική φάλαγγα σταμάτησε για 30-40 λεπτά, αναμένοντας προφανώς το αποτέλεσμα της απόπειρας και τη διαταγή για την εφαρμογή του σχεδίου. Μετά την πληροφορία για την αποτυχία της απόπειρας, αφού οι αξιωματικοί διαβουλευτήκαν μεταξύ-τους με εμφανή τα στοιχεία της έντασης στις κινήσεις και ενέργειές-τους, δόθηκε διαταγή για επιστροφή της μονάδας στο στρατόπεδο. Κατά την επιστροφή σε ερώτηση του εθνοφρουρού ο λοχαγός-του του απεκάλυψε τις προθέσεις και τους λόγους κινητοποίησης της Μοίρας ότι δηλ. ήταν στα πλαίσια πραγματοποίησης πραξικοπήματος. Ακόμα στη συνέχεια είχε κυκλοφορήσει στη Μοίρα ότι η αποστολή που θα εκτελούσε ήταν η κατάληψη του Προεδρικού. Όπως επίσης, έχει αναφέρει στην Επιτροπή ο Δ. Παπαποστόλου την επισκεπτόταν την 32^α ΜΚ πολύ συχνά, δύο με τρεις φορές τη βδομάδα, κυρίως βραδινές ώρες. *(κατάθεση Παναγιώτη Ιωάννου 8.4.2009, σελ.6-7 και 9-10).*

Παρόμοια κινητοποίηση την ίδια ακριβώς χρονική στιγμή, παρατηρήθηκε και από το 286 ΜΤΠ (Μηχανοκίνητο Τάγμα Πεζικού) το οποίο έδρευε στη Λακατάμεια (Νότια κατεύθυνση). Σύμφωνα με τη σχετική μαρτυρία που δόθηκε στην Επιτροπή από εθνοφρουρό που υπηρετούσε τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην ανωτέρω μονάδα της Ε.Φ., το πρωί της 8^{ης} Μαρτίου 1970, η μονάδα τέθηκε σε συναγερμό. Οι οπλίτες με πλήρη εξάρτηση είχαν επιβιβασθεί στα τεθωρακισμένα οχήματα. Εξήλθαν του στρατοπέδου και παρατάχθηκαν σε φάλαγγα. Παρέμειναν για κάποιο χρονικό διάστημα και στη συνέχεια λύθηκε ο συναγερμός και επανήλθαν στο στρατόπεδο. Τις βδομάδες που είχαν προηγηθεί αυτού του γεγονότος, είχαν πραγματοποιηθεί συχνοί συναγερμοί μικρότερης έκτασης, που αποσκοπούσαν στην ταχεία κινητοποίηση της μονάδας, όμως σε καμία των περιπτώσεων δεν είχαν εξέλθει του στρατοπέδου και δεν είχαν πραγματοποιηθεί ημέρα Κυριακή (*κατάθεση Πάμπου Χαραλάμπους, 7.1.2010, σελ.11-13*).

Τελικά για την απόπειρα δολοφονίας του Αρχιεπισκόπου συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν 4 άτομα, οι Αδάμος Χαρίτωνος, Αντωνάκης Γεναγρίτης, Αντωνάκης Σολομώντος και Γεώργιος Ταλιαδώρος.

Οι δύο πρώτοι την 28^η Οκτωβρίου 1972 απέδρασαν από τις Κεντρικές Φυλακές όπου κρατούντο. Στο σχεδιασμό, αλλά και στην υλοποίηση της απόδρασης συμμετείχαν και ελλαδίτες αξιωματικοί της Ε.Φ. Αυτό προκύπτει από τηλεφωνική συνομιλία (είχε υποκλαπεί από την ΚΥΠ) την οποίαν είχαν στις 9.10.1972 ο συνταγματάρχης Τσαγγαγιάννης με τον Πάρη Κατσανάκη. Για την απόδραση χρησιμοποιήθηκαν και στρατιώτες φιλικά προσκείμενοι στον Γ. Γρίβα και την ΕΟΚΑ Β' και οι οποίοι υπηρετούσαν στην περιοχή των Κεντρικών Φυλακών. Παρ' όλα αυτά δεν φαίνεται να είχαν ληφθεί ιδιαίτερα μέτρα ασφάλειας στις Κεντρικές Φυλακές για αποτροπή της απόδρασης.

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛ. ΓΙΩΡΚΑΤΖΗ ΤΟ ΜΑΡΤΙΟ ΤΟΥ 1970

Τα σημαντικότερα γεγονότα της βδομάδας 9-15 Μαρτίου ήσαν

- Η προσπάθεια του Πολ. Γιωρκάτζη να συναντηθεί με τον Αρχ. Μακάριο. Η προσπάθεια απέτυχε λόγω της άρνησης του Αρχιεπισκόπου να τον συναντήσει. Πιθανολογείται ότι ο Αθ. Πουλίτσας είχε διαδραματίσει ρόλο σε αυτή την απόφαση του Αρχιεπισκόπου για να αποτραπεί η γνωστοποίηση λεπτομερειών της απόπειρας, καθώς και η αποκάλυψη των προσώπων που εμπλέκονταν σε αυτή σαν οργανωτές και καθοδηγητές της απόπειρας
- Η καταδίκη του Πολ. Γιωρκάτζη από το επαρχιακό δικαστήριο Λ/σίας για την κατοχή δύο πιστολιών μετά από ένταλμα έρευνας της Αστυνομίας
- Στις 13.3.1970 ο Πολ. Γιωρκάτζης επιχειρήσει να αναχωρήσει για τη Βηρυτό. Η προσπάθεια απέτυχε λόγω παρέμβασης προς τη διεύθυνση του αεροδρομίου, η οποία έδωσε εντολή στο αεροπλάνο το οποίο είχε τροχοδρομήσει για απογείωση, να επιστρέψει στο χώρο στάθμευσης και να αποβιβασθεί ο Πολ. Γιωρκάτζης. Η πληροφορία για αναχώρηση του Πολ. Γιωρκάτζη δόθηκε στο διευθυντή του ^{2ου} Ε.Γ. του ΓΕΕΦ Παντελή Λαλαούνη από άτομο εντεταλμένο προς τον σκοπό αυτό που βρισκόταν στο χώρο του αεροδρομίου. (*κατάθεση Στέλιου Δρυμιώτη, 14.1.2009, σελ. 11-16*). Στη

συνέχεια η πληροφορία διαβιβάσθηκε προς τον Αθ. Πουλίτσα, ο οποίος εκ μέρους του Προέδρου Μακαρίου έκανε την παρέμβαση προς τη διεύθυνση του αεροδρομίου. Φαίνεται ότι με το διευθυντή του αεροδρομίου Μιχαλάκη Πατσαλίδη συνομίλησε και ο ίδιος ο Αρχ. Μακάριος(κατάθεση Κυριάκου Πατατάκου, 5.11.2008, σελ. 25). Στις 13.3.70 και ώρα 13.00 και 13.05 είχαν εκδοθεί δύο διαταγές από το Αρχηγείο Αστυνομίας όπου κατόπιν εντολής του Μακαρίου είχε απαγορευτεί η έξοδος από την Κύπρο του Πολ. Γιωρκάτζη (Αρ. Σήματος 405)

- Μετά την αποτυχημένη προσπάθεια αναχώρησης από την Κύπρο, ο Πολ. Γιωρκάτζης επεχείρησε να συναντηθεί ξανά με τον Δ. Παπαποστόλου. Το βράδυ της 13ης.3.70 ο Πολ. Γιωρκάτζης συναντήθηκε με το Δ. Παπαποστόλου. Η συνάντηση ήταν μικρής διάρκειας γιατί ο Δ. Παπαποστόλου διαπίστωσε ότι ο Πολ. Γιωρκάτζης δεν ήταν μόνος όπως είχε συμφωνηθεί, αλλά τον συνόδευαν από απόσταση άλλα πρόσωπα. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Κυριάκου Πατατάκου που τον συνόδευε, την πραγματοποίηση της συνάντησης επεδίωξε ο Πολ. Γιωρκάτζης. Όπως του είχε αναφέρει, είναι σίγουρο ότι θα πραγματοποιήσουν πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου, αλλά για να το κάμουν θα εκτελέσουν πολιτικά πρόσωπα για να προκαλέσουν αναταραχή και ανασφάλεια, και αυτός επιχειρεί να τους σώσει (κατάθεση Κυριάκου Πατατάκου 5.11.2008, σελ. 35-38)
- Την επομένη καθορίσθηκε νέα συνάντηση η οποία δεν είχε πραγματοποιηθεί γιατί ο Δ. Παπαποστόλου διαπίστωσε και πάλι ότι το Γιωρκάτζη συνόδευαν από απόσταση άλλα άτομα, και τελικά
- Η συνάντηση των δύο ανδρών καθορίσθηκε για το βράδυ της 15^{ης} Μαρτίου, όπου και δολοφονήθηκε ο Γιωρκάτζης. Ο Κυρ. Πατατάκος στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή ανέφερε ότι ο Γιωρκάτζης του είπε πριν τον αποβιβάσει από το αυτοκίνητο, ότι θα σταματήσει μόνο εάν στο σημείο συνάντησης θα βρίσκεται ο Δ. Παπαποστόλου. Βεβαιώνει ότι πριν από το άκουσμα των πυροβολισμών το αυτοκίνητο είχε σταματήσει. Δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία ότι ο Δ. Παπαποστόλου ήταν στο σημείο της συνάντησης (κατάθεση Κυριάκου Πατατάκου, 5.11.2008, σελ. 45-47). Αυτό που δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί κατά τρόπο απόλυτο, είναι εάν αυτός ήταν ένας από τους εκτελεστές ή απλά ήταν παρόν στη δολοφονία. Εξ' άλλου στο γιλέκο που φορούσε ο Πολ. Γιωρκάτζης βρέθηκε σημείωμα με το τηλέφωνο του Δ. Παπαποστόλου, όπου σύμφωνα με μαρτυρία το συμβουλευτήκε για να επικοινωνήσει με το άτομο που θα συναντούσε κατά την επιβεβαίωση της συνάντησης μερικά λεπτά πριν από την αναχώρησή-του.
- Ο Ανδρέας Μάτσης ανέφερε στην Επιτροπή ότι την ημέρα δολοφονίας του Πολ. Γιωρκάτζη κατά τη διάρκεια συνεδρίας της Επιτροπής της Ένωσης Αγωνιστών Λευκωσίας, κάποιος τηλεφώνησε στα γραφεία της οργάνωσης και με καθαρή ελλαδική προφορά είπε ότι "τον Γιωρκάτζη τον δολοφόνησαν οι Παπαποστόλου και Πουλίτσας" (κατάθεση 13.1.2010, σελ.14)
- Επιπρόσθετα τη νύκτα της δολοφονίας ο διευθυντής του 2^{ου} ΕΓ/ΓΕΕΦ (Παντελής Λαλαούνης) έδωσε εντολή σε στρατιώτες να προσέχουν για σκοπούς ασφάλειας το σπίτι στο οποίο διέμενε η οικογένεια-του, φοβούμενος για φασαρίες τις οποίες θα

προκαλούσαν οι οπαδοί του Γιωρκάτζη *(κατάθεση Στέλιου Δρυμιώτη, 14.1.2009, σελ. 17-18)*.

Σύμφωνα με αναφορά ατόμου που γνώριζε πολύ καλά τον Δ. Παπαποστόλου επέλεγε τα σημεία συνάντησης με διάφορα πρόσωπα, να βρίσκονται κοντά σε στρατόπεδα των Καταδρομών. Παρουσιάζοταν πάντοτε με στρατιωτική στολή για να μπορεί να δημιουργεί άλλοθι.

Επιπρόσθετα προς την Επιτροπή έχουν αναφερθεί και τα ακόλουθα

- Η γνωριμία του Πολ. Γιωρκάτζη με τον Παπαποστόλου έγινε με τη μεσολάβηση κύριου αξιωματικού του Ελληνικού Στρατού, που υπηρετούσε στις Δυνάμεις Καταδρομών και χρονικά τοποθετείται στο δεύτερο ήμισυ του 1969 *(κατάθεση Αντωνάκη Σολομώντος 4.2.2009, σελ. 29)*.
- Ο Πολ. Γιωρκάτζης μιλούσε με κολακευτικά λόγια για τον Παπαποστόλου και είχε συχνή επικοινωνία μαζί-του, καθώς και συχνές συναντήσεις *(κατάθεση Ανδρέα Παναγιώτου 2.1.2009, σελ. 79)*. Όταν επικοινωνούσε στο γραφείο-του στη Διοίκηση Καταδρομών χρησιμοποιούσε άλλο όνομα *(κατάθεση Α. Σκαρπάρη 18.2.2009)*
- Ο Πολ. Γιωρκάτζης είχε βεβαιωθεί ότι η δολοφονία του Μακαρίου ήταν θέμα χρόνου, για αυτό και εκτιμούσε ότι εάν είχε στενή επαφή με τον Παπαποστόλου, θα μπορούσε να αξιοποιήσει την νέα κατάσταση που θα προέκυπτε. Μάλιστα σε κάποιες των περιπτώσεων εξέφρασε αμφιβολίες για την πραγματοποίηση των βουλευτικών εκλογών του Ιουλίου του 1970 *(κατάθεση Α. Παναγιώτου 2.1.2009, σελ. 83, 86-87)*.

Η απροθυμία επιβεβαίωσης (πέραν από τις ισχυρές υποψίες) των ηθικών αυτουργών, αλλά και των εκτελεστών της δολοφονίας του Πολ. Γιωρκάτζη, καθώς και η μη προσαγωγή του Παπαποστόλου για ανάκριση μετά τα στοιχεία που προέκυψαν, θεωρούνται από την Επιτροπή ως αρνητική εξέλιξη η οποία πιθανόν να εξέθρεψε μεταγενέστερα γεγονότα.

Η πλήρης διαλεύκανση των δύο γεγονότων καθώς και η επιβεβαίωση του ρόλου του Παπαποστόλου και όσων κρύβονταν πίσω από αυτόν, θα έδινε τη δυνατότητα επαγρύπνησης του λαού, αλλά και αποτροπής του αχρείαστου διχασμού που προέκυψε αμέσως μετά τη δολοφονία του Πολ. Γιωρκάτζη. Μάλιστα το γεγονός αυτό έδωσε τη δυνατότητα σε διάφορους κύκλους να ισχυρίζονται ότι στη δολοφονία έλαβε μέρος και άτομο του στενού περιβάλλοντος του Αρχιεπισκόπου. Όμως από το σύνολο των στοιχείων που κατέχει η Επιτροπή αυτός ο ισχυρισμός δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Η ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΡΙΒΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ, Η ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚΑ Β.

Την απόφασή-του για άφιξη στην Κύπρο ο Γ. Γρίβας την είχε λάβει σύμφωνα με τον Κροίσο Χριστοδουλίδη το 1969, με τον οποίο επικοινωνούσε με ειδικό κρυπτογραφικό κώδικα που του είχε κοινοποιήσει *(κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη 5.5.2010, σελ. 65-67)*.

Σύμφωνα πάντα με την κατάθεση του Κροΐσου Χριστοδουλίδη το σίγουρο είναι ότι η δράση-του στην Κύπρο δεν θα ήταν πολιτική, αλλά θα κινείτο περισσότερο στο πλαίσιο μυστικής στρατιωτικής οργάνωσης. Είχε ζητήσει την ετοιμασία μυστικού κρησφύγετου στο οποίο θα διέμενε. Η αναχώρησή-του από την Αθήνα δεν θα γινόταν από την κανονική οδό, θα πραγματοποιείτο μυστικά με πλοiάριο, το οποίο θα κατάπλεε στην Κύπρο σε περιοχή την οποία θα γνώριζαν μόνο μερικά άτομα τα οποία θα αποτελούσαν την ομάδα παραλαβής-του.

Το πλοiάριο με το οποίο θα έφθανε μυστικά στην Κύπρο, φρόντισε να εξασφαλίσει ο εφοπλιστής Α. Ποταμιάνος, όπως ακριβώς είχε συμβεί και κατά την μυστική-του άφιξη στην Κύπρο το καλοκαίρι του 1964. Αναχώρησε από το Πόρτο Χέλι στις 28 Αυγούστου με προορισμό την Κύπρο. Στο ταξίδι προς την Κύπρο τον Γ. Γρίβα συνόδευε ο Κοσμάς Μαστροκόλιας, ο οποίος επέστρεψε στην Ελλάδα με το ίδιο πλοiάριο (*καταθέσεις Κροΐσου Χριστοδουλίδη 5.5.2010, σελ. 100,*). Το ακριβές σημείο άφιξης δεν είχε εκ των προτέρων ανακοινωθεί. Τις λεπτομέρειες άφιξης καθώς και το ακριβές σημείο αποβίβασης μετέφερε μερικές μέρες προηγουμένως ο στενός συνεργάτης του Γρίβα Σπ. Παπαγεωργίου όπως ανέφερε ο ίδιος στην Επιτροπή (*κατάθεση σελ.*). Αυτή την εκδοχή την απέρριψαν άλλα στελέχη της οργάνωσης μεταξύ των οποίων και ο Λευτέρης Παπαδόπουλος, ο οποίος ήταν και ο επικεφαλής της ομάδας παραλαβής στον κόλπο Πισσουρίου. Η άφιξη έγινε τη νύκτα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου με καθυστέρηση δύο ημερών λόγω θαλασσοταραχής. Μετά την παραλαβή ο Γ. Γρίβας είχε μεταφερθεί στη Λεμεσό. Μέλη της ομάδας παραλαβής στον κόλπο Πισσουρίου εκτός από τον Λευτέρη Παπαδόπουλο ήσαν και οι Κώστας Παπασταύρου και Στέλιος Στυλιανού.

Την εποχή εκείνη οι πληροφορίες ανέφεραν ότι η αναχώρησή-του από την οικία στην οποία διέμενε στην Αθήνα, δεν ήταν σε γνώση της Χούντας και ότι δεν είχε γίνει αντιληπτή από τους φρουρούς-του.

Όμως αριθμός στοιχείων θέτουν σε αμφισβήτηση την παραπάνω εκδοχή.

Το πρώτο. Τις προθέσεις του στρατηγού γνώριζαν οι Α. Ποταμιάνος, Κ. Μαστροκόλιας και τα αδέρφια Σκλαβενίτη (Γιάννης και Αθανάσιος), άτομα τα οποία όπως έχει επιβεβαιωθεί ήσαν έμπιστοι συνεργάτες του δικτάτορα Δ. Ιωαννίδη (*καταθέσεις Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ. 58-59 , Ελένης Γεωργιάδου 12.11.2008, σελ. 36*). Τα παραπάνω πρόσωπα ήσαν στενοί και έμπιστοι συνεργάτες του Γ. Γρίβα (*κατάθεση Σταύρου Σταύρου-Σύρου 17.6.2009, σελ. 94-98*)

Τα παραπάνω άτομα φαίνεται ότι είχαν αναλάβει την οργάνωση και την προετοιμασία της αναχώρησής-του από την Αθήνα. Ως εκ τούτου είναι απίθανο η χούντα (τουλάχιστον η ομάδα Δ. Ιωαννίδη) να αγνοούσε αυτούς τους σχεδιασμούς. Εάν δεν τους κατηύθυνε και τους υποκινούσε μέσα από το ελεγχόμενο στενό περιβάλλον του στρατηγού, το ολιγότερο τους γνώριζε.

Ο Αθανάσιος Σκλαβενίτη, μετά το θάνατο του Γρίβα είχε αναλάβει για κάποια περίοδο την ηγεσία της ΕΟΚΑ Β', την οποία και καθοδηγούσε από την Αθήνα. Η άφιξή-του στην Κύπρο μετά τη φυγάδευση του Καρούσου, δεν υλοποιήθηκε γιατί η κυπριακή κυβέρνηση είχε πληροφορηθεί τα τεκταινόμενα και ως εκ τούτου αυτή δεν ήταν δυνατή. Η ανάληψη της ηγεσίας είχε συνοδευτεί και με την υπόσχεση να καλύψει τις ανάγκες της οργάνωσης σε οπλισμό και χρήματα (*κατάθεση Κροΐσου Χριστοδουλίδη*). Με την εκδήλωση του πραξικοπήματος το απόγευμα της 15^{ης} Ιουλίου έφθασε στην Κύπρο με ειδική πτήση και στις 16 Ιουλίου ανέλαβε καθήκοντα στο 2^ο Ε.Γ. του ΓΕΕΦ.

Ο άλλος στενός συνεργάτης του Γρίβα Κοσμάς Μαστροκόλιας τον Μάρτιο του 1974 απελάθηκε από την Κύπρο με απόφαση της κυβέρνησης λόγω της ύποπτης δραστηριότητας την οποία ανέπτυξε στην Κύπρο καθώς και της εμπλοκής-του στην επιχείρηση απομάκρυνσης του Γ. Καρούσου.

Η Επιτροπή δεν έχει γνώση εάν και κατά πόσο τους σχεδιασμούς του Γ. Γρίβα γνώριζε και ο πρώην σωματοφύλακός-του Αριστείδης Παλαίνης, ο οποίος ήταν μέλος της ομάδας των εμπίστων αξιωματικών του δικτάτορα Δ. Ιωαννίδη.

Το δεύτερο. Σύμφωνα με μαρτυρίες προς την Επιτροπή, το τελευταίο χρονικό διάστημα υπήρξε σταδιακή μείωση των μελών της αστυνομικής φρουράς στην οικία του Γρίβα στο Χαλάνδρι, γεγονός που ενισχύει την άποψη της προγραμματισμένης διευκόλυνσης της φυγής-του.

Το τρίτο. Αμέσως με την άφιξή-του στην Κύπρο ο Γ. Γρίβας, έτυχε άμεσης υποστήριξης από τους ελλαδίτες αξιωματικούς που υπηρετούσαν τόσο στην Ε.Φ. όσο και στην ΕΛΔΥΚ, όπως μάλιστα με λεπτομέρειες θα αναφερθούν στη συνέχεια.

Δεν είναι δυνατή η επιβεβαίωση εάν και σε ποιο βαθμό ο Γ. Γρίβας γνώριζε τις παραπάνω σχέσεις των συνεργατών-του. Λογικά θα έπρεπε εάν όχι στο σύνολό-τους τουλάχιστον στο μεγαλύτερο μέρος-τους, να τις γνώριζε.

Κάποιοι από τους μάρτυρες οι οποίοι είχαν προσέλθει για κατάθεση στην Επιτροπή, προέβαλαν σαν λόγους καθόδου Γ. Γρίβα στην Κύπρο:

1. την πρόθεσή-του να συνεργασθεί με τον Μακάριο για ανατροπή της χούντας και στην συνέχεια να προωθήσουν από κοινού το στόχο της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα(*κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη 5.5.2010 ,σελ. 68-69*).
2. τους κινδύνους που ελλόχευαν για την Κύπρο και την εθνική-της υπόθεση που προέρχονταν από την τουρκική επεκτατική πολιτική και τις απειλές για εισβολή και διχοτόμηση του νησιού, που συχνά πυκνά εκτόξευε η εκάστοτε τουρκική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία, και
3. την ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου και την ανάληψη της εξουσίας για να προωθήσει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (*κατάθεση Σπύρου Παπαγεωργίου 30.5.2007*).

Από τα στοιχεία τα οποία η Επιτροπή φρόντισε να συλλέξει, καθώς και από τις μαρτυρίες που έλαβε, αναφορικά με τις παραπάνω υποθέσεις, προκύπτουν τα εξής:

Σε ανακοίνωσή-του ο Γ. Γρίβας στις 8.4.1970 υποστήριξε ότι: “ ... Η ενότης εν Κύπρω θα έλθει μόνον όταν αποχωρήσει της πολιτικής σκηνής ο κ. Μακάριος και οι καθ’ οιονδήποτε τρόπο υποβοηθήσαντες αυτόν εις τον διχασμόν, προς δημιουργίαν Μακαριακού κράτους και τον καταποντισμόν του ενωτικού αγώνος...”.

Στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή ο Κροίσος Χριστοδουλίδης (5.5.2010, σελ. 135) ανέφερε ότι σε κατ’ ιδία συνάντηση που είχε με τον Γ. Γρίβα του είπε ότι επ ουδενί δε ζητά την εξόντωση του Μακαρίου. “Απλώς , αν χρειαστεί δια λόγους εθνικού θέματος και μόνον πιθανόν να τον ανατρέψω, για να τον κάνω στην άκρη και να βάλω την κατάσταση την οποία εγώ θέλω για προσανατολισμό του εθνικού θέματος στην ορθή του θέση”.

Σε άκρως απόρρητον σημείωμα το οποίο συνέταξε ο Άγγελος Χωραφάς πληρεξούσιος υπουργός Β΄, με ημερομηνία 2.11.1971(δηλ. δύο μήνες μετά την άφιξη του Γρίβα στην Κύπρο) το οποίο αναφερόταν στη “θέση της Ελληνικής Κυβερνήσεως έναντι της δραστηριότητας του Στρατηγού Γρίβα και των οπαδών-του” καταγράφονται μεταξύ άλλων και τα εξής:

- “σε περίπτωση αποκηρύξεως της κινήσεώς-του (δηλ του Γ. Γρίβα) εκ μέρους της Ελληνικής Κυβερνήσεως θα αποδυναμώση την θέσιν των γριβικών και θα περιορίση, ούτω, τας πιθανότητας ανατροπής της Κυπριακής Κυβερνήσεως η οποία θα ηδύνατο να οδηγήση εις εσωτερικάς περιπετείας”
- “είναι πράγματι ακριβές ότι μία δήλωσις, οσονδήποτε ανωδύνως και αν συνταχθή θα εξασθενήση την θέσιν των γριβικών, θα ενισχύση την Κυπριακήν Κυβέρνησιν και θα περιορίση τας πιθανότητας δυναμικών ενεργειών εναντίον της τελευταίας”.
- “Οπωσδήποτε, υπό αυτάς τας συνθήκας, θα απετέλει τουλάχιστον περιέργον ενέργειαν μία δήλωσις αποβλέπουσα κατ’ουσίαν εις ενίσχυσιν του κυπριακού κατεστημένου.”

Το σημείωμα Χωραφά απαντά κατά τρόπο πιστικό στο ερώτημα εάν η χούντα γνώριζε την κάθοδο του Γ. Γρίβα στην Κύπρο, καθώς και για τους λόγους που η δράση-του θα αξιοποιείτο για την προώθηση των δικών-της σχεδιασμών.

Εντός του 1969 ο στρατηγός Γρίβας είχε δώσει οδηγίες για την στρατολόγηση ανδρών και τη σύσταση ένοπλων ομάδων. Στόχος η δημιουργία οργάνωσης με στρατιωτική δομή η οποία να είναι σε θέση να εκτελεί στρατιωτικές επιχειρήσεις. Πριν από την άφιξή-του στην Κύπρο, η οργάνωση αριθμούσε περί τους 560 ένοπλους άνδρες, καθώς και αριθμό πληροφοριοδοτών σε υπουργεία και διάφορες υπηρεσίες του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Την ευθύνη στρατολόγησης και εξοπλισμού των ανδρών ανέλαβε ο Κροΐσος Χριστοδουλίδης, σύμφωνα με την κατάθεσή-του στην Επιτροπή (κατάθεση 5.5.2010 σελ. 69-75).

Στα τέλη του 1971 είχε ήδη συσταθεί η ΕΟΚΑ Β΄ με δομή μυστικής στρατιωτικής οργάνωσης, καθώς και η Επιτροπή Συντονισμού Ενωτικού Αγώνα (ΕΣΕΑ) η οποία αποτελούσε την πολιτική-της έκφραση.

Πριν από την άφιξή-του στην Κύπρο (το 1970) ο Γ. Γρίβας είχε προτείνει στον Α. Ποταμιάνο και αυτός είχε αποδεχθεί, την εργοδότηση στις επιχειρήσεις-του στον Πειραιά, ατόμου το οποίο χρησιμοποιήθηκε σαν σύνδεσμος μεταφοράς αλληλογραφίας προς τον Σωκράτη Ηλιάδη, καθώς και σε στενό συνεργάτη του Γ. Γρίβα στη Λεμεσό, ο οποίος προφανώς εκτελούσε χρέη συνδέσμου με τον αρχηγό-του μετά την άφιξή-του στην Κύπρο. Οι Α. Ποταμιάνος και Κ. Μαστροκόλιας ήσαν τα πρόσωπα τα οποία παρέδιδαν και παραλάμβαναν την αλληλογραφία στον Πειραιά. Αριθμός εργαζομένων στο αεροδρόμιο Αθηνών ήσαν μνημένοι και όποτε χρειαζόταν προσέφεραν διευκολύνσεις στον κομιστή της αλληλογραφίας (Κατάθεση Ελένης Γεωργιάδου, 12.11.2008, σελ. 6-9,12-14).

Κύριος παραλήπτης της αλληλογραφίας αλλά και της αποστολής χρημάτων από την Ελλάδα φέρεται ο Σωκράτης Ηλιάδης, ο οποίος σύμφωνα με τον Κίκη Κωνσταντίνου ήταν και ο ταμίας της ΕΟΚΑ Β΄ (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ. 21).

Αναφορικά με την προέλευση της χρηματοδότησης της ΕΟΚΑ Β' ο Κροίσος Χριστοδουλίδης είχε αναφέρει στην Επιτροπή: "... ξέρω όμως αργότερα ότι ερχόντουσαν χρήματα από την Ελλάδα, διότι έτυχε εγώ να είμαι ο τελευταίος υπεύθυνος της οργάνωσης και ήξερα ότι κάθε μήνα έφθανε κάποιο ποσό, το οποίο είχα υποχρέωση να το διανέμω για να πληρωθούν οι οικογένειες των ανθρώπων οι οποίοι ήσαν στην παρανομία, ήσαν αντάρτες και καταζητούμενοι.

... ανέλαβε η Ελληνική κυβέρνηση, τώρα δεν ξέρω ποιος της Ελληνικής κυβερνήσεως είχε την ευθύνη, απλούστατα ερχόντουσαν λεφτά μέσω του Σκλαβενίτη (Αθανάσιου). Τώρα από πού ήταν η πηγή του ποσού αυτού δεν ξέρω" (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ24-25).

Οι παρακάτω πληροφορίες προέρχονται από υποκλοπές τηλεφωνικών συνδιαλέξεων που πραγματοποίησε η ΚΥΠ/Κ και οι οποίες δόθηκαν στην Επιτροπή.

Την 30.1.1973 ο Ποταμιάνος παρακαλεί τον Σ. Ηλιάδη να διαβιβάσει προς τον Γρίβα ότι οι επιστολές και τα χρήματα θα του αποσταλούν μέσω του Κ. Μαστροκόλια.

Την 31.10.1973 ο Ποταμιάνος έδωσε τη διαβεβαίωση στο Σ. Ηλιάδη ότι το θέμα των χρημάτων θα διευθετηθεί και θα αποσταλούν μέσω του Μ.Χ. που βρίσκεται στην Αθήνα.

Την 1.11.1973 ο Σ. Ηλιάδης διατύπωσε παράπονα (προς τον Α. Ποταμιάνο) για τη στασιμότητα που παρουσιάζει η υπόθεση των χρημάτων και έλαβε και πάλι την υπόσχεση ότι θα σταλούν με πρόσωπο που βρίσκεται κοντά-του στο γραφείο-του.

Το Νοέμβριο του 1973 ο Σωκράτης Ηλιάδης ερωτά τον Ποταμιάνο εάν επήρε από την Αμερική τις προμήθειες των 300 χιλ. δραχμών, και αυτός απάντησε καταφατικά.

Ο Σ. Ηλιάδης σε τηλεφωνική επικοινωνία-του με τον Ποταμιάνο στις 25.2.1974 του αναφέρει ότι έφθασαν τα λεφτά στην ΜΠΑΡΚΛΕΥΣ και ότι προχωρούν κανονικά και με ταχύτητα για τον σκοπό.

Το 1972 η ΕΟΚΑ Β' είχε προβεί στην αγορά οπλισμού ο οποίος είχε εισαχθεί παράνομα στην Κύπρο. Η αγορά έγινε από το Λίβανο μετά από σχετική επαφή με Λιβάνιο έμπορο αρμενικής καταγωγής. Αρχικά ο εκπρόσωπος της οργάνωσης προσέγγισε Ισραηλίτες, οι οποίοι όμως διακριτικά αρνήθηκαν. Η καταβολή των χρημάτων για την αγορά του οπλισμού της ΕΟΚΑ Β' έγινε από τον Σωκράτη Ηλιάδη ο οποίος πραγματοποίησε ταξίδι στη Βηρυτό ειδικά για αυτό το σκοπό. Τη μεταφορά του οπλισμού ανέλαβε ομάδα της οργάνωσης την οποία αποτελούσαν οι Κίκης Κωνσταντίνου (επικεφαλής), Ανδρέας Ππουρής, Κώστας Παπαδούρης και Γεώργιος Χαραλάμπους. Η εκφόρτωση του οπλισμού έγινε στην παραλία του Αγίου Γεωργίου του Αλαμάνου περί την 15^η Αυγούστου 1972. Επικεφαλής της ομάδας παραλαβής του οπλισμού ήταν ο Σταύρος Σταύρου Σύρος (καταθέσεις Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ. 10,16-18 και Κώστα Παπαδούρη σελ.).

Ακόμα τα καταζητούμενα μέλη της ΕΟΚΑ Β' λάμβαναν για σκοπούς βιοπορισμού μισθό, τον οποίον κατέβαλε ο Σωκράτης Ηλιάδης (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη 5.5.2010, σελ. 144.). Μηνιαίο μισθό ελάμβαναν από τον Σ. Ηλιάδη και άλλα ανώτατα στελέχη της οργάνωσης.

Διανομή χρημάτων σε διάφορα σωματεία και οργανώσεις προσκείμενες στην χούντα και την ΕΟΚΑ Β΄ της περιοχής Λευκωσίας, γινόταν και από το 2^ο Ε.Γ. της ΙΙΙ ΑΤΔ την περίοδο όπου διοικητής ήταν ο Μιχ. Γεωργίτσος (κατάθεση Χάρη Παττίχη 2.12.2009, σελ. 11).

Επιπρόσθετα των παραπάνω, ο στενός συνεργάτης του Γ. Γρίβα Σπύρος Παπαγεωργίου κατέθεσε στην Επιτροπή αλληλογραφία μεταξύ του στρατηγού και του ισχυρού ανδρός του στρατιωτικού καθεστώτος των Αθηνών Δ. Ιωαννίδη τον Οκτώβριο του 1973, η οποία αποκαλύπτει ότι υπήρχε τακτική επικοινωνία και συντονισμός δράσης. Μάλιστα ο Γ. Γρίβας παραπονείται στην επιστολή-του ότι δεν έτυχε της βοήθειας που χρειαζόταν για να επιτύχει τους στόχους-του. Σε απαντητική-του επιστολή ο Δ. Ιωαννίδης, η οποία είχε παραληφθεί στις 3.11.1973, τον προέτρεπε να κάνει υπομονή γιατί σύντομα θα υπάρξουν αλλαγές και η βοήθεια θα είναι δεδομένη. Η αναφορά στην επιστολή “Ελπίζω σύντομα έως 10 Νοεμβρίου και εκ νέου μετά 2 Δεκεμβρίου θα ενισχυθούμε σημαντικά”, φαίνεται να μην ήταν άσχετη και με τη σχεδιαζόμενη ανατροπή του Γ. Παπαδόπουλου και την ανάληψη της εξουσίας από την σκληροπυρηνική ομάδα του Δ. Ιωαννίδη.

Ο Κροίσος Χριστοδουλίδης ανέφερε ότι δεν έτυχε να δει οποιοδήποτε σχέδιο το οποίο να είχε εκπονήσει ο Γ. Γρίβας ή συνεργάτες-του για ανατροπή της χούντας, αλλά και ούτε ήταν αποδέκτης τέτοιου σχεδίου (κατάθεση 5.5.2010, σελ. 111)

Κατά τη διάρκεια των 3.5 χρόνων δράσης της οργάνωσης υπό την αρχηγία του Γ. Γρίβα, είχε εκπονηθεί αριθμός σχεδίων επιχειρήσεων τα οποία βρίσκονται στην κατοχή της Επιτροπής.

Στις 19.12.1971 η ΕΟΚΑ Β΄ κυκλοφόρησε απόρρητον έγγραφο με το κωδικό όνομα “**Επιχείρησις ΣΦΕΝΔΟΝΗ**”, το οποίο εκπονήθηκε με οδηγίες του Γ. Γρίβα (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ) και αφορούσε επιχείρηση κατάληψης του Αρχηγείου Αστυνομίας, του Λόχου Αστυνομίας ο οποίος έδρευε πλησίον του Αρχηγείου και του ΡΙΚ. Η εκπόνηση έλαβε χώρα προτού πραγματοποιηθεί οποιαδήποτε συνάντηση με τον Αρχ. Μακάριο, ώστε να διαπιστωθούν οι προθέσεις-του.

Το σχέδιο πραξικοπήματος “**ΑΠΟΛΛΩΝ**” από τα στοιχεία τα οποία κατέχει η Επιτροπή φαίνεται ότι διαμορφώθηκε σε διάφορες φάσεις και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Την τελική επιμέλεια είχε ο Γρίβας ο οποίος και θα ηγείτο της εφαρμογής-του. Το τελικό κείμενο ήταν πολυσέλιδο και παρουσίαζε εξειδίκευση εκτέλεσης ανά επαρχία, πλην της Κερύνειας.

Σύμφωνα με τον Κροίσο Χριστοδουλίδη ο πρώτος συγγραφέας το σχέδιο ΑΠΟΛΛΩΝ ήταν ο ίδιος, κατόπιν εντολών του Γ. Γρίβα το 1968. Το σχέδιο αυτό είχε υποστεί συμπληρώσεις μετά το 1971 με βάση τα νέα δεδομένα τα οποία δημιουργήθηκαν. Στην τελική διαμόρφωση επί ΕΟΚΑ Β΄ συνέβαλαν εκτός από τον Γ. Γρίβα και οι Γ. Καρούσος και Σταύρος Σταύρου Σύρος. Η οδηγία που είχε ο Κροίσος Χριστοδουλίδης από τον Γ. Γρίβα ήταν “Κυοφορείται αντεθνική λύση του κυπριακού προβλήματος, φτιάξε μου ένα μηχανισμό μέσα στις ένοπλες δυνάμεις, στην αστυνομία και τον κυβερνητικό μηχανισμό της Κύπρου, έναν τέτοιο που να είμεθα εις θέσιν να καταλάβουμε την αρχή, εάν παραστεί ανάγκη”(κατάθεση 19.5.2010, σελ. 66-69).

Η πρώτη έκδοση του σχεδίου επί ΕΟΚΑ Β΄ φέρει ημερομηνία 27.3.1972 και υποβλήθηκε από τον Γ. Καρούσο (ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ) προς τον Γ. Γρίβα (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ). Ως στόχοι προσβολής είχαν καθορισθεί, το

Προεδρικό, η Αρχιεπισκοπή, το Αεροδρόμιο Λευκωσίας, η ΣΥΤΑ, το Αρχηγείο Αστυνομίας-ΡΙΚ, Αστυνομικοί Σταθμοί στη Λευκωσία κ.α.

Η δεύτερη έκδοση φέρει ημερομηνία 14.6.1972 και υπογραφή του Γ. Καρούσου (ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ). Αποστολή της επιχείρησης όπως αναφέρεται είναι “η κατάλυσις της εξουσίας του Μακαρίου και η ανάληψις αυτής υφ’ ημών”

Η τρίτη έκδοση του σχεδίου “ΑΠΟΛΛΩΝ” φέρει ημερομηνία 25.2.1973 και αφορά επιχείρηση κατάλυσης των αρχών και κατάληψης της εξουσίας. Το σχέδιο ανακαλύφθηκε κατά την σύλληψη του Σταύρου Σταύρου-Σύρου στη Λεμεσό στις 9 Αυγούστου του 1973 κατά τη σύλληψή-του.

Στο χειρόγραφο προσχέδιο για τον τομέα της Λεμεσού (ΟΥΡΑΝΟΣ) με ημερομηνία 25.2.1973, πρέπει να έγιναν διορθώσεις από ελλαδίτη αξιωματικό, γιατί σε κάποιο σημείο η λέξη ΣΥΤΑ διορθώνεται με τη λέξη ΣΙΤΑ. Κύπριος ο οποίος είναι γνώστης της έννοιας της λέξης, δεν είναι δυνατόν να προβεί σε τέτοια διόρθωση (Σημ. η ίδια διατύπωση υπάρχει και στο σχέδιο ΕΡΜΗΣ το οποίο είχε εκπονηθεί το Γενάρη του 1970 από τον Δ. Παπαποστόλου) .

Στις 2.3.1973 ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος (ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ) είχε εκπονήσει το σχέδιο “ΓΡΟΝΘΟΣ” . Σκοπός του σχεδίου ήταν ο καθορισμός των μέτρων και της διαδικασίας επιβολής αντιποίνων κατά συλλήψεων-απαγωγών και κακοποιήσεων στελεχών και μελών της ΕΟΚΑ Β’ από την Αστυνομία και άλλων αντιπάλων ομάδων.

Το σχέδιο δράσης “ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΣ” εκπονήθηκε από το Γ. Καρούσο (ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ) και φέρει ημερομηνία 8.4.1973. Η εφαρμογή του σχεδίου αποσκοπούσε στην “ασφάλεια των εν τη πρωτευούση ημετέρων από παρανόμους ενεργείας των παρακρατικών και η άμεσος αντίδρασις δι’ ανταποδόσεως των προσβολών των”. Το σχέδιο αποτελείτο από σειρά μικροεπιχειρήσεων ανταπόδοσης ενεργειών, οι οποίες θα εφαρμόζονταν μόνο κατόπιν διαταγής. Στον επισυναπτόμενο πίνακα σαν ενέργειες αναφέρονται:

- Απαγωγές προσώπων (Παπαιωάννου, Λυσσαρίδη, Τομπάζου, Λοιζιά),
- Τοποθέτηση εκρηκτικών (υπ. Παιδείας),
- καταστροφή εγκαταστάσεων (Φιλελεύθερος, Χαραυγή),
- προσβολή συγκεντρωμένων προσώπων στην πολυκατοικία Λυσσαρίδη.

Στις 11.3.1973 ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος (ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ) είχε εκπονήσει το σχέδιο “ΤΥΦΩΝ”. Αυτό αφορούσε τον καθορισμό συγκεκριμένων μεθόδων ενέργειας και αποστολών σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ο αντίπαλος θα ήθελε να εντοπίσει, εγκλωβίσει, συλλάβει, ή απειλήσει από θέση ισχύος, δια εξοντώσεως, ηγετικά στελέχη και καταζητούμενους της ΕΟΚΑ Β’. Στον επισυναπτόμενο κατάλογο αναφέρονται τα ονόματα των ατόμων που οι άνδρες της ΕΟΚΑ Β’ θα συλλάμβαναν.

Στις 11.7.1973 ο Γ. Γρίβας (ΑΕ/2) συνέταξε Γενικό Σχέδιο Ενέργειας με την κωδική ονομασία “ΝΙΚΗ”. Σκοπός του σχεδίου η κατάληψη της εξουσίας δια την επαναφορά και λύση του κυπριακού εντός των πλαισίων της αυτοδιάθεσης. Στην εκτέλεση του σχεδίου προβλέπεται η συμμετοχή και τμημάτων της Ε.Φ. (Ουλαμός Τ/Θ και Ουλαμός Αρμάτων)

Στις 23.7.1973 ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος (ΚΟΝΔΥΛΗΣ), κυκλοφόρησε έγγραφο με στοιχεία που αφορούσαν την άσκηση “ΕΞΠΡΕΣ ΕΝΑ”. Η άσκηση αποσκοπούσε στον έλεγχο της κατάστασης Γενικής Επιφυλακής και Δράσης του δικτύου αγγελιαφόρων της οργάνωσης και βεβαίωση της λειτουργικότητας και αποδοτικότητας-της με ταυτόχρονη εκπαίδευση του προσωπικού στην ανάληψη σοβαρών καθηκόντων. Η άσκηση είχε προγραμματισθεί να εκτελεσθεί την Πέμπτη 27.7.1973

Το σχέδιο “ΚΕΡΑΥΝΟΣ” (άγνωστος ο συγγραφέας και άγνωστη η ημερομηνία έκδοσης), αφορά ενέργεια κατάληψης του Κεντρικού Αστυνομικού Σταθμού Λεμεσού.

Σε έγγραφα της οργάνωσης τα οποία κατέχει η Επιτροπή αναφέρεται και το σχέδιο επιχείρησης “ΑΛΩΠΗΞ”, το οποίο όμως δεν βρίσκεται στην κατοχή της Επιτροπής.

(Σημ. την αυθεντικότητα των σχεδίων ΝΙΚΗ, ΓΡΟΝΘΟΣ, ΤΥΦΩΝ και ΒΡΟΝΤΗ, επιβεβαίωσε στην κατάθεση στην Επιτροπή ο Σταύρος Σταύρου Σύρος στις 17.6.2009, σελ. 126-132)

ΚΡΙΣΗ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ – ΑΘΗΝΩΝ. ΠΑΡΑΛΑΒΗ ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΚΟΥ ΟΠΛΙΣΜΟΥ

Από την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας οι σχέσεις Λευκωσίας – Αθηνών ταλανίζονταν από το ζήτημα ποιος θα έχει το προβάδισμα ή τον τελευταίο λόγο στη διαχείριση του κυπριακού. Αυτό αποτέλεσε σε πολλές περιπτώσεις πρόβλημα και οδήγησε σε ένταση τις σχέσεις. Η Αθήνα, φέροντας τον τίτλο του Εθνικού Κέντρου ήθελε να έχει τον αποφασιστικό ρόλο στο κυπριακό, υποστηρίζοντας ότι τα τεκταινόμενα στην Κύπρο θα μπορούσε να είχαν επιπτώσεις στον ευρύτερο ελληνισμό. Από την άλλη η Λευκωσία, υποστήριζε ότι αποτελούσε μεν κομμάτι του ελληνισμού, αλλά ταυτόχρονα ήταν ανεξάρτητο κράτος με χωριστές πολιτειακές δομές. Αποδεχόταν τη συνεννόηση και τον συντονισμό με την Αθήνα, επεφύλασσε όμως στον εαυτό-της το δικαίωμα να έχει τον τελευταίο λόγο.

Στο πλαίσιο των παραπάνω αντιλήψεων η Αθήνα ακόμα και μετά την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας, επεδίωξε για τους δικούς-της λόγους να έχει αν είναι δυνατόν τον πλήρη έλεγχο της Ε.Φ. για να μπορεί να ελέγχει και τον Μακάριο.

Από την άλλη ο Μακάριος σε μια προσπάθεια ενδυνάμωσης της θέσης-του επιχείρησε να ενισχύσει την Αστυνομική Δύναμη στην οποία ασκούσε περισσότερο έλεγχο. Σε δύο περιπτώσεις προχώρησε στην εισαγωγή Τσεχοσλοβακικού οπλισμού. Αν και οι δύο περιπτώσεις παρουσιάζουν κοινά σημεία εντούτοις δεν είναι ταυτόσημες.

Το 1966 έγινε η πρώτη εισαγωγή με στόχο την αντικατάσταση και εκσυγχρονισμό του οπλισμού της αστυνομίας και ειδικότερα του τμήματος (το πρώτο εφεδρικό σώμα) που είχε την αποστολή να αντιμετωπίσει τις τουρκικές ενέργειες. Ο οπλισμός αυτός περιλάμβανε εκτός από ελαφρά αυτόματα, οπλοπολυβόλα καθώς και τεθωρακισμένα οχήματα. Η άφιξη και παραλαβή αποκαλύφθηκε συνεπεία ενός μικροατυχήματος κατά την εκφόρτωση των κιβωτίων.

Αρχικά αντέδρασαν ο στρατηγός Γρίβας και η Ελληνική κυβέρνηση και απαίτησαν ο οπλισμός να τεθεί υπό τον έλεγχο της Μεραρχίας. Στη συνέχεια αντέδρασε και η Τουρκία η οποία απειλήσε να διακόψει τον ελληνοτουρκικό διάλογο που είχε αρχίσει με στόχο την επίλυση του κυπριακού.

Τελικά η κυπριακή κυβέρνηση μετά την απειλή της Ελληνικής να διακόψει τις διπλωματικές σχέσεις με τη Λευκωσία(15.12.1966), υπέκυψε στις πιέσεις και αποδέχθηκε ο οπλισμός να μεταφερθεί στις αποθήκες της αστυνομίας και να επιθεωρείται σε τακτά χρονικά διαστήματα από την ΟΥΝΦΙΚΥΠ.

Το Γενάρη του 1972 έγινε η δεύτερη εισαγωγή Τσεχοσλοβακικού οπλισμού. Ο κατάλογος ετοιμάσθηκε σε συνεργασία του Α/ΓΕΕΦ Χ. Χαραλαμπόπουλου με τον Χρ. Βενιαμίν Γενικό Διευθυντή του υπουργείου Εξωτερικών, ο οποίος μυστικά είχε προβεί και στη σχετική παραγγελία τον Ιούνιο του 1971. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το βιβλίο του Χαραλαμπόπουλου “Περιμένοντας τον Αττίλα” (σελ. 114).

Ως λόγος προβλήθηκε όπως και στην περίπτωση του 1966, η ενίσχυση της αστυνομίας για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις των Τ/Κυπρίων, που αυτή τη φορά εκδηλώνονταν στην περιοχή του χωρίου Τζιάος το Μάιο του 1971. Το προηγούμενο με την επιχείρηση στην Κοφίνου δικαιολογούσε τον εξοπλισμό της αστυνομίας, ώστε η όποια επιχείρηση εναντίον Τ/Κυπριακού θύλακα να εμφανίζεται ως προσπάθεια αποκατάστασης της τάξης και όχι ως στρατιωτική επιχείρηση.

Επιπρόσθετα η κυβέρνηση θα έπρεπε να είχε πληροφορηθεί και για τις κινήσεις συγκρότησης ένοπλων παράνομων ομάδων, δεδομένου ότι η στρατολόγηση των ανδρών που θα αποτελούσαν στη συνέχεια την ΕΟΚΑ Β΄ βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο.

Ο Χαραλαμπόπουλος ανέφερε ότι το ΓΕΕΦ είχε συμφωνήσει στην παραγγελία του οπλισμού γιατί θα αντικαθιστούσε τον πεπαλαιωμένο οπλισμό των Μονάδων Καταδρομών, τον οποίον θα παραλάμβανε η αστυνομία. Δεν αποκλείεται στην πορεία ο Αρχ. Μακάριος με αφορμή την άφιξη στην Κύπρο του Γ. Γρίβα και την ίδρυση της ΕΟΚΑ Β΄, να αποφάσισε να διαθέσει τον οπλισμό για την ενίσχυση της αστυνομίας προς αντιμετώπιση παράνομων ενεργειών και όχι στην Ε.Φ.

Το 2^ο Ε.Γ./ΓΕΕΦ στις 25.1.72 (*επικοινωνία Δασκαλόπουλου-Λαλαούνη- στοιχεία ΚΥΠ*) είχε ενημερωθεί για τον απόπλου από λιμάνι της Γιουγκοσλαβίας του πλοίου που θα μετέφερε τον οπλισμό στην Κύπρο. Ο οπλισμός ξεφορτώθηκε στο λιμάνι του Ξερού και μεταφέρθηκε στο μεταλλείο Μιτσερού για αποθήκευση από άνδρες της Προεδρικής φρουράς. Την εκφόρτωση παρακολουθούσε και η ΕΟΚΑ Β΄, συζητήθηκε μάλιστα και η οργάνωση επιχείρησης υφαρπαγής του οπλισμού (*κατάθεση Μιχ. Καλογερόπουλου 3.10.2007, σελ.67-68*).

Το γεγονός ήλθε στη δημοσιότητα από δημοσίευμα της Αθηναϊκής εφημερίδας ΕΣΤΙΑ την 1.2.1972. Η πληροφορία δόθηκε στην εφημερίδα από τη Λευκωσία.

Στις 9.2.1972 συγκλήθηκε στην Αθήνα υψηλού επιπέδου σύσκεψη για το θέμα. Την απόφαση μετέφερε στον Αρχ. Μακάριο ο πρέσβης της χούντας στη Λευκωσία Κ. Παναγιωτάκος. Αυτή αποτελούσε “Διακοίνωση” η οποία ουσιαστικά απαιτούσε από τον Μακάριο, την παράδοση του οπλισμού στην ΟΥΝΦΙΚΥΠ για φύλαξη και τον σχηματισμό κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας με τη συμμετοχή αντιπροσώπων από την εθνικόφρονα παράταξη.

Η πρόκληση και η όξυνση τεχνητής κρίσης από την πλευρά της χούντας δεν ήταν τυχαία. Όπως έχει αποδειχθεί την ίδια περίοδο προγραμματιζόταν η πραξικοπηματική ανατροπή του Μακαρίου

(15.2.1972), αλλά ταυτόχρονα βρισκόταν σε εξέλιξη και η προετοιμασία για την εκδήλωση της εκκλησιαστικής κρίσης, όπως θα γίνει εκτενής αναφορά παρακάτω.

Η ΜΑΤΑΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ ΤΟ ΦΕΡΟΥΑΡΙΟ ΤΟΥ 1972

Της απόφασης πραξικοπηματικής ανατροπής του Αρχ. Μακαρίου, προηγήθηκε τον Ιανουάριο του 1972 η απειλητική υπόδειξη της χούντας, να αποχωρήσει από την προεδρία της Δημοκρατίας και την ενεργό πολιτική.

Το Φεβρουάριο του 1972 η χούντα των Αθηνών είχε αποφασίσει την ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου χρησιμοποιώντας δυνάμεις της Ε.Φ. Πρωταγωνιστές στην εκτέλεση του πραξικοπήματος ήταν ο κουμπάρος του Δ. Ιωαννίδη και τότε διοικητής της ΕΛΔΥΚ Παύλος Παπαδάκης και ο Ανδρέας Κονδύλης.

Η ενέργεια περιήλθε σε γνώση του Αρχ. Μακαρίου και της Κυπριακής Κυβέρνησης από υποκλοπή τηλεφωνήματος μεταξύ της Ελληνικής πρεσβείας στη Λευκωσία και του υπ. Εξωτερικών στην Αθήνα. Τις πρωινές ώρες της 14ης.2.72 ο Κ. Παναγιωτάκος ζήτησε από την Αθήνα το πράσινο φως για την διενέργεια του πραξικοπήματος. Το αίτημα επανέλαβε αργότερα και ο διευθυντής του 2^{ου} Ε.Γ. του ΓΕΕΦ Παντελής Λαλαούνης προς την ελληνική ΚΥΠ στην Αθήνα.

Συγκεκριμένα από το περιεχόμενο των υποκλαπέντων τηλεφωνημάτων (από την ΚΥΠ/Κ) στις 14.2.72 μεταξύ του πρέσβη Κ. Παναγιωτάκου και των Αλεξανδρή (ζητήθηκε ο Χωραφάς αλλά απουσίαζε) και Ξένου του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών, επιβεβαιώνονται τα εξής:

- Στις 13.2.72 οι ΗΠΑ έδωσαν προφορικά τη συγκατάθεσή-τους για τη διενέργεια του πραξικοπήματος. Ο κ. Αλεξανδρής ανέφερε επί λέξη “ο κος υπουργός είχε υπ’ όψη του και το ότι από την πλευρά της άλλης, της υπέρ του Ατλαντικού είχε δοθεί προφορικώς χθες δια του συμβούλου, του ΟΚ”. Ο Κ. Παναγιωτάκος συμπλήρωσε “Το GREEN LIGHT επομένως”. Δεν έχει επιβεβαιωθεί εάν η προφορική συγκατάθεση δόθηκε από αξιωματούχο της Αμερικανικής κυβέρνησης ή του υπουργείου Εξωτερικών ή της ΣΙΑ.
- Ο Κ. Παναγιωτάκος επιμένει για την ανάγκη να δοθεί η εντολή διενέργειας του πραξικοπήματος και απευθυνόμενος προς τον Αλεξανδρή αναφέρει. “Δεν ξέρω πάντως αν δεν γίνει σήμερα θα χάσουμε το λεωφορείο”.
- Σε στιχομυθία-του με τον Ξένο, ο Παναγιωτάκος αναφέρει:
 - “Πες του (του υπουργού), φοβούμαι αν δεν γίνει θα έχουμε περιπλοκές”
 - “Εντάξει κάνετε ότι καταλαβαίνετε αλλά γρήγορα πρέπει να γίνει ότι γίνει”
 - “Εφόσον την στιγμή κατά την οποία εδόθη το GREEN LIGHT από αλλού”

Κατά τη διάρκεια του τηλεφωνήματος του Παναγιωτάκου με τον Ξένο, στο γραφείο-του στην Ελληνική πρεσβεία παρών ήταν και ο τότε Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος.

Την υποκλοπή των τηλεφωνημάτων καθώς και το περιεχόμενο-τους, επιβεβαίωσε στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή (3.3.2010) ο Μίκης Μιχαηλίδης υπάλληλος στο ΡΙΚ, ο οποίος εκτελούσε εθελοντικά

χρέη τεχνικού υποκλοπών της ΚΥΠ. Ο ίδιος μάρτυρας επιβεβαίωσε και την ενημέρωση που είχε σχετικά με το θέμα ο Αρχ. Μακάριος (κατάθεση Μίκη Μιχαηλίδη, 3.3.2010, σελ. 72-73).

Για το γεγονός αυτό ο πρόεδρος της Δημοκρατίας ενημέρωσε τον πρόεδρο της Βουλής Γλαύκο Κληρίδη, από τον οποίο ζήτησε να μεταφέρει την πληροφορία στον Αμερικανό πρέσβη στην Λευκωσία.

Το μεσημέρι της 14^{ης}.2.72 ο Γλ. Κληρίδης συναντήθηκε με τον Αμερικανό πρέσβη Πόπερ και τον ενημέρωσε για την έγκυρη πληροφορία της κυβέρνησης για το σχεδιαζόμενο πραξικόπημα. Ο Πόπερ δεσμεύθηκε να μεταφέρει την πληροφορία στην κυβέρνησή-του.

Σύμφωνα με στοιχεία από το αρχείο της ΚΥΠ, την ίδια χρονική περίοδο, τις παραμονές εκδήλωσης του σχεδιαζόμενου πραξικόπηματος ανατροπής του Αρχ. Μακαρίου, ο στρατηγός Γ. Γρίβας είχε πραγματοποιήσει συναντήσεις με τους φερόμενους ως πρωταγωνιστές του πραξικοπήματος.

Στις 10.2.72 είχε μεταβεί στη Λευκωσία, όπου και είχε συνάντηση με τον Έλληνα πρέσβη Κ. Παναγιωτάκο, με στελέχη του κλιμακίου της ΚΥΠ/Ε, τον Σωκράτη Ηλιάδη κ.ά. παράγοντες, ενώ στη συνέχεια είχε μεταβεί στο στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ.

Την επομένη 11.2.72 είχε συνάντηση στο ΓΕΕΦ με τον αρχηγό της Ε.Φ. Αντιστράτηγο Χαραλαμπόπουλο, ο οποίος μόλις είχε επιστρέψει στη Λευκωσία από την Αθήνα, όπου είχε μεταβεί για τη λήψη οδηγιών και εντολών. Φαίνεται ότι τόσο η επίσκεψη του Α/ΓΕΕΦ στην Αθήνα, όσο και οι ληφθείσες οδηγίες δεν πρέπει να ήταν άσχετες με την εκδήλωση του ήδη προγραμματισθέντος για τις 15.2.72 πραξικόπηματος. Την επιθυμία του Γρίβα για συνάντηση με τον Α/ΓΕΕΦ μετέφερε στον Επιτελάρχη του ΓΕΕΦ Ραγκούση, ο διοικητής της Ι ΑΤΔ (Αμμοχώστου) Συνταγματάρχης Γιάννης Ζαχαρίας.

Τελικά το πραξικόπημα ματαιώθηκε. Πιθανοί λόγοι για την ματαιώσή-του να ήταν η παρέμβαση των ΗΠΑ προς το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών μετά τη διαρροή του εγχειρήματος, αλλά και η μαζική κινητοποίηση του λαού ο οποίος διανυκτέρευσε στην πλατεία της Αρχιεπισκοπής. Την επομένη (15.2.1972) πραγματοποιήθηκε ογκώδης συγκέντρωση υποστήριξης του Αρχ. Μακαρίου. Όπως αναφέρθηκε στην Επιτροπή για την κινητοποίηση του λαού και την ασφαλή μετάβασή-του στη Λευκωσία, ένοπλες ομάδες πολιτών προστάτευσαν τις κύριες οδικές αρτηρίες από πιθανές ενέργειες της ΕΟΚΑ Β' ή και τμημάτων της ΕΦ.

Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο όπως κατάθεσε στην Επιτροπή-μας εθνοφρουρός, ο οποίος υπηρετούσε στην 33^η Μ.Κ., στη μονάδα έγινε αντικατάσταση του ατομικού οπλισμού των καταδρομέων, οι οποίοι χρεώθηκαν αυτόματα όπλα και στη Μοίρα μεταστάθμευσαν οχήματα μεταφοράς προσωπικού από το Λ.Γ.Μ. Η Μοίρα είχε τεθεί σε συναγερμό για μερικές ημέρες. Οι καταδρομείς είχαν πληροφορηθεί εκ των υστέρων από τους οικείους-τους τα περί διενέργειας πραξικόπηματος (κατάθεση Μιχάλη Ιερείδη 20.1.2010, σελ. 12-14, 16).

Λόγω ακριβώς της διαρροής όπως θα δούμε στη συνέχεια, το 1974 η χούντα εφάρμοσε άλλο τρόπο επικοινωνίας με την πραξικοπηματική ηγεσία της Ε.Φ. για τη μεταβίβαση των οδηγιών για την εκδήλωση του πραξικόπηματος.

Την πληροφορία για διενέργεια πραξικοπήματος για την ανατροπή-του, πρώτος τη μετέφερε στον Αρχ. Μακάριο ο πρέσβης της Σοβιετικής Ένωσης, ο οποίος τον συνάντησε στις 11.12.1971. Χαρακτηριστικά ο Σοβιετικός πρέσβης του ανέφερε ότι στην τελευταία σύνοδο του NATO (προφανώς θα πρόκειται για τη σύνοδο του Ιουνίου του 1971 στη Λισσαβώνα), όπου συζητήθηκε και το κυπριακό αποφασίσθηκε να δοθεί λύση το γρηγορότερο δυνατό και η λύση αυτή να είναι προς το συμφέρον της συμμαχίας. Δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο για την επίτευξη του σκοπού-του το NATO να προβεί σε ανατροπή του Μακαρίου (*Νίτσα Χριστοδούλου ΜΑΚΑΡΙΟΣ ένα προσωπικό ημερολόγιο, σελ. 53*).

Την παραπάνω πληροφορία φαίνεται ότι επιβεβαίωσε και ο Γερμανός πρέσβης στην Αθήνα ο οποίος σε σημείωμα που απέστειλε στον συνάδελφό-του στη Λευκωσία του είχε αναφέρει, ότι η Ελληνική κυβέρνηση έχει συμφωνήσει με την Τουρκία για τον παραμερισμό του Μακαρίου από την εξουσία και ότι η Τουρκία απλώς δίνει πίστωση χρόνου στην Ελλάδα. Η πληροφορία αυτή μεταφέρθηκε και στον Αρχ. Μακάριο στις αρχές Μαρτίου του 1972 (*Νίτσα Χριστοδούλου ΜΑΚΑΡΙΟΣ ένα προσωπικό ημερολόγιο, σελ. 72*).

Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΜΕ ΤΟΝ Γ. ΓΡΙΒΑ ΤΟ ΜΑΡΤΙΟ ΤΟΥ 1972

Η παρουσία στην Κύπρο του Γ. Γρίβα και η ίδρυση της ΕΟΚΑ Β΄ ήταν πλέον γεγονός.

Η πρωτοβουλία για την πραγματοποίηση της συνάντησης ανήκε στον Αρχ. Μακάριο. Στις 19.2.1972 διεμήνυσε την επιθυμία-του προς τον Γ. Γρίβα με τον Σωκράτη Ηλιάδη. Όπως ο ίδιος ανέφερε ήθελε να συναντηθεί με τον στρατηγό, γιατί πίστευε ότι υπάρχει η δυνατότητα να συνεννοηθούν και να σώσουν τον τόπο (*Νίτσα Χριστοδούλου ΜΑΚΑΡΙΟΣ ένα προσωπικό ημερολόγιο, σελ. 66*).

Ο Αρχ. Μακάριος οδηγήθηκε σε αυτή την απόφαση κατά πάσα πιθανότητα μετά τις σοβαρές εξελίξεις οι οποίες παρατηρήθηκαν εκείνη την περίοδο, όπως η ματαίωση του πραξικοπήματος, η τροπή που έλαβε η εισαγωγή του Τσεχοσλοβάκικου οπλισμού, η υποβόσκουσα εκκλησιαστική κρίση, οι κακές σχέσεις με τη χούντα, αλλά και οι πιέσεις που ασκούσε η χούντα και όπως αυτές είχαν εκφραστεί με τη διακοίνωση που προηγήθηκε.

Ο τ. Βασιλέας Κωνσταντίνος ανέφερε στην κατάθεσή-του (*κατάθεση τ. Βασιλέα των Ελλήνων Κωνσταντίνου, 10.12.2009, σελ. 29*) ότι ο ίδιος προέτρεψε τους δύο άνδρες (λόγω των φιλικών σχέσεων που είχε και με τους δύο) να συναντηθούν και να επιλύσουν τις διαφορές-τους. Για τον σκοπό αυτό όπως ανέφερε, ζήτησε από τον στρατηγό ε.α. Ανδρέα Σιαπκαρά να αναλάβει ρόλο μεσολαβητή. Είναι γεγονός ότι ο Α. Σιαπκαράς επισκέφθηκε την Κύπρο και συναντήθηκε και με τους δύο χωριστά.

Στις 12.3.1972 ο πρέσβης της Κύπρου στο Παρίσι κος Πόλυς Μοδινός επικοινωνήσε με τον Αρχιεπίσκοπο για να του διαβιβάσει ότι ο βασιλέας Κωνσταντίνος επικοινωνήσε με τον Γ. Γρίβα δια μέσου αξιωματικού (Α. Σιαπκαράς) και τον συμβούλευσε να συμφιλιωθεί με τον Μακάριο. Ο Γρίβας εξέφρασε την προθυμία-του για συμφιλίωση αρκεί ο Μακάριος να τον όριζε αρχηγό του στρατού. Ο βασιλέας ανέμενε την απάντηση του Μακαρίου για τη διαβιβάσει στο Γρίβα. Η απάντηση του Μακαρίου ήταν καταρχήν “ναι”.

Στις 13.3.1972 ο Αρχ. Μακάριος είχε διαβιβάσει με τον γιατρό Μάριο Τριτοφτίδη και νέα πρόσκληση προς το στρατηγό Γρίβα για συνάντηση, θεωρώντας αυτή αναγκαία.

Στις 21 Μαρτίου 1972 συναντήθηκαν με τον Αρχ. Μακάριο εκ μέρους του Γ. Γρίβα ο Μάριος Τριτοφτίδης και ο Σταύρος Σταύρου Σύρος, για να προετοιμάσουν τη συνάντηση.

Η αρχική εισήγηση από την πλευρά των απεσταλμένων του Γρίβα ήταν η συνάντηση να πραγματοποιηθεί στις 23.3.72 σε ερημική περιοχή στην οποία θα μεταφερόταν ο Αρχιεπίσκοπος χωρίς την παρουσία της φρουράς-του. Η πρόταση αρχικά έγινε αποδεκτή από τον Αρχιεπίσκοπο, όμως στη συνέχεια μετά από δεύτερες σκέψεις η πρόταση απορρίφθηκε και έτσι η συνάντηση ναυάγησε.

Τελικά συμφωνήθηκε η συνάντηση να πραγματοποιηθεί στο σπίτι της αδελφής του Αρχ. Μακαρίου Μαρίας Χατζηκλεάνθους το οποίο βρισκόταν στην περιοχή του ξενοδοχείου Χίλτον.

Οι δύο άνδρες συναντήθηκαν στις 26 Μαρτίου 1972. Η μεταξύ-των συζήτηση έγινε χωρίς την παρουσία των συνεργατών-τους. Ως εκ τούτου το τί διημείφθη κανένας δεν μπορεί να το επιβεβαιώσει. Ο καθένας γνωρίζει ότι μετάφεραν οι δύο άνδρες στο περιβάλλον-τους, καθώς και από τις επιστολές τις οποίες αντάλλαξαν στη συνέχεια διαμέσου του Μ. Τριτοφτίδη.

Η πλευρά του στρατηγού Γρίβα ισχυρίζεται ότι στη συνάντηση συμφωνήθηκε ο Αρχ. Μακάριος να περιορισθεί στα εκκλησιαστικά-του καθήκοντα και την προεδρία της Δημοκρατίας να την αναλάβει κοινά αποδεκτός υποψήφιος. Στη συνέχεια κατηγόρησε μάλιστα τον Αρχιεπίσκοπο ότι αθέτησε την συμφωνία και δικαιολόγησε την δράση της ΕΟΚΑ Β.

Από την πλευρά του Αρχ. Μακαρίου προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι στην εισήγηση του Γρίβα για πρόεδρο κοινής αποδοχής, ο Μακάριος δεν είχε συμφωνήσει. Επιφυλάχθηκε να απαντήσει. Την επιφύλαξη για την απάντηση επιβεβαίωσε και ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος, ο οποίος ανέφερε ότι σε αυτό το σημείο της συνάντησης ήταν και ο ίδιος παρών (*Κατάθεση 17.6.2009, σελ 113-5*). Τελικά η απάντηση ήταν αρνητική. Αντιπρότεινε στον Γ. Γρίβα να εγκαταλείψει την παρανομία και να προχωρήσει σε ανοικτή πολιτική δράση.

Σε επιστολή την οποίαν απέστειλε στις 17.5.72 ο Μ. Τριτοφτίδης προς Γ. Γρίβα αναφέρει χαρακτηριστικά:

“Προς αποφυγήν οιωνδήποτε παρεξηγήσεων θα επεθύμουν να διευκρινίσω τα λεχθέντα υπ’ εμού προς τον σύνδεσμόν σας όσον και προς τον Μακαριώτατον κατά την συνάντησίν μου της 6^{ης} Μαΐου.

Εκ της αναγνώσεως των δύο κειμένων του ιδικού σας ημ. 17 Απριλίου 1972 και του Μακαριωτάτου ημ. 4 Μαΐου 1972, τα οποία είχατε την ευγενή καλωσύνην να μου αποστείλετε διεπιστώθη ότι εδίδετο διάφορος εξήγησις ως προς τα μεταξύ υμών και του Μακαριωτάτου συζητηθέντα κατά τη συνάντησιν σας της 26^{ης} Μαρτίου 1972.

...Ποία θέματα συνεζητήσατε και επί ποίων εκ τούτων συνεφωνήσατε ουδεμίαν γνώσιν είχαν μέχρι της ημέρας ότε έλαβον γνώσιν των δύο αναφερομένων εγγράφων ότε και αντελήφθην ότι υπήρχε διαφορά γνώμης.”

Επιπρόσθετη επιβεβαίωση των παραπάνω προκύπτει και από επιστολή την οποία απέστειλε ο στρατηγός Α. Σιαπκαράς προς τον στρατηγό Γρίβα στις 15.6.1972 και την οποία κοινοποίησε και προς τον Αρχ. Μακάριο με την ίδια ημερομηνία, διαπιστώνεται ότι, μετά από 3 πολύωρες όπως αναφέρει συναντήσεις με τον Αρχ. Μακάριο, ο τελευταίος τον παρακάλεσε να μεταφέρει στον Γρίβα ότι συμφωνεί με τον σκοπό, διαφωνεί όμως ως προς τη μεθόδευση και ότι εμμένει σε ότι διατύπωσε εις την επιστολή την οποία είχε αποστείλει στο Γρίβα

Οι παραπάνω επιστολές βρίσκονται στο αρχείο της Επιτροπής.

ΧΟΥΝΤΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Είναι φυσικό τα Μέσα Ενημέρωσης και κύρια ο έντυπος τύπος της εποχής, να μην είχε εξαιρεθεί από τις προσπάθειες της χούντας για έλεγχο και καθοδήγηση. Η προσπάθεια επικεντρώθηκε κύρια στις αντιπολιτευόμενες τον Μακάριο εφημερίδες, κατά κύριο λόγο *Η ΠΑΤΡΙΣ*, *Η ΕΘΝΙΚΗ*, *Η ΠΡΩΙΝΗ* και η *ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ* και κατά δεύτερο *Η ΓΝΩΜΗ* και *Η ΜΑΧΗ*.

Ο έλεγχος και η καθοδήγηση της αρθρογραφίας και της εν γένει πολιτικής αυτών των εφημερίδων, στηριζόταν κατά κύριο λόγο στη χρηματοδότηση, χωρίς ενδεχομένως να αποκλείεται και η χρησιμοποίηση άλλων μέσων.

Κύρια πηγή χρηματοδότησης όλων των προαναφερθέντων εφημερίδων φαίνεται ότι ήταν η Ελληνική Πρεσβεία στη Λευκωσία.

Κέντρα καθοδήγησης, το κλιμάκιο της ΚΥΠ/Ε στη Λευκωσία, και το 2^ο Ε.Γ. του ΓΕΕΦ.

Κύρια πηγή πληροφόρησης της Επιτροπής καθώς και συγκέντρωσης στοιχείων, απετέλεσε το Αρχείο της ΚΥΠ/Κ, καθώς και η αλληλογραφία του Σωκράτη Ηλιάδη με τον Ανδρέα Ποταμιάνο.

Από την υπάρχουσα αλληλογραφία μεταξύ Σ. Ηλιάδη και Α. Ποταμιάνου προκύπτει ότι από το 1964 αντι-Μακαριακοί κύκλοι συζητούσαν την έκδοση εφημερίδας, η οποία να αντιπαρατίθεται και να αντιπολιτεύεται τον Αρχ. Μακάριο, καθώς και να προπαγανδίζει υπέρ της ένωσης. Οι κύκλοι αυτοί επίμονα ζητούσαν από την Αθήνα (διαμέσου του Α. Ποταμιάνου) την χρηματοδότηση της έκδοσης της εφημερίδας.

Σε σειρά επιστολών που καλύπτουν την περίοδο Οκτ. 1964 – Ιούνιος 1965, διαπιστώνεται:

- Η κατάπληξη που προκάλεσε η διακοπή της οικονομικής χορηγίας από την Αθήνα δια μέσω της Ελληνικής Πρεσβείας, προς την εφημερίδα *Η ΠΑΤΡΙΣ*
- Η διατύπωση της άποψης ότι η μη οικονομική στήριξη θα οδηγήσει σε κλείσιμο της εφημερίδας και “αυτό δεν θα είναι ευχάριστο δια την όλην Εθνικήν υπόθεσιν”
- Η διερεύνηση σε συνεργασία με την Αθήνα της ίδρυσης πρακτορείου τύπου για την διανομή των εθνικοφρόνων εφημερίδων
- Η υποβολή αιτήματος προς την Αθήνα για τη διατύπωση εισηγήσεων επί προτάσεων αντιπροπαγάνδας την οποία θα ανέπτυσαν οι συγκεκριμένες εφημερίδες

- Ότι σημαντικό ρόλο στην αρθρογραφία της εφημερίδας *Η ΠΑΤΡΙΣ* την περίοδο 1964-65 διαδραμάτιζε ο υπεύθυνος του Γραφείου Δημοσίων Σχέσεων της ΑΣΔΑΚ Γεώργιος Ζωτιάδης

Επιπλέον παρακάτω αναφέρονται ενδεικτικά περιπτώσεις όπου ελλαδίτες αξιωματικοί έδωσαν συγκεκριμένες κατευθυντήριες οδηγίες προς τις παραπάνω εφημερίδες (στοιχεία ΚΥΠ/Κ):

Τον Οκτώβριο του 1971 ο Παντελής Λαλαούνης του 2^{ου} Ε.Γ./ΓΕΕΦ μετά από συνάντηση με τον Κ. Χατζηνικολάου της *ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗΣ*, ζήτησε από τη Γενική Γραμματεία να μεριμνήσει ώστε τα χρήματα του ομολογιακού δανείου να σταλούν στην εφημερίδα.

Το Φεβρουάριο του 1972 ο Νίκος Δοντάς του 2^ο Ε.Γ./ΓΕΕΦ έδωσε γραμμή στη *ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ* για τον τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε να προβάλλει τις μαθητικές διαδηλώσεις

Στις 18 Φεβρουαρίου 1972 ο Π. Λαλαούνης επέκρινε σε τηλεφωνική επικοινωνία τον Ν. Σαμψών για αλλαγή της γραμμής της εφημερίδας *Η ΜΑΧΗ* και διερωτήθηκε αν έχει εξαγορασθεί από τον Μακάριο. Ο Σαμψών διασκέδασε την επίκριση προβάλλοντας το πρόβλημα της υγείας-του και την επικείμενη επίσκεψή-του στις ΗΠΑ για θεραπεία.

Τον Οκτώβριο του 1972 οι εφημερίδες *ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ* και *ΠΡΩΙΝΗ* αιτούνται αυξημένη επιχορήγηση από την Ελληνική Πρεσβεία

Στις 10.2.1973 ο Νίκος Δοντάς του 2^{ου} Ε.Γ./ΓΕΕΦ παρεμβαίνει στις εφημερίδες *Η ΓΝΩΜΗ* και *ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ* για δημοσιεύματά-τους

Στις 20.2.1973 ο Νίκος Δοντάς υποδεικνύει στη *ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ* να γράψει άρθρο με τίτλο “Ποιοι οι νυκτοβάται Μακαριώτατε”. Το άρθρο θα αποτελούσε απάντηση στις δηλώσεις του Αρχ. Μακαρίου και τον χαρακτηρισμό που απέδωσε στα μέλη της ΕΟΚΑ Β΄ που συμμετείχαν στις επιχειρήσεις κατάληψης των αστυνομικών σταθμών.

Τον Απρίλιο του 1973 καθ΄ υπόδειξη του Νίκου Δοντά η *ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ* προβάλλει δημοσίευμα για δήθεν ρίψη πυροβολισμών εναντίον του στρατοπέδου της ΕΛΔΥΚ από παρακρατικά στοιχεία.

Σημαντικό ρόλο στη χάραξη της πολιτικής του αντιπολιτευόμενου τύπου στην Κύπρο, είχε διαδραματίσει και ο δημοσιογράφος της Αθηναϊκής εφημερίδας *ΕΣΤΙΑ* Δημητρώπουλος.

Όμως κάποια στιγμή είχαν προκύψει προβλήματα τόσο με την Ελληνική Πρεσβεία, όσο και μεταξύ των διαφόρων εντύπων της Γριβικής παράταξης.

Το πρώτο σοβαρό πρόβλημα είχε προκύψει το φθινόπωρο του 1972 όταν το καθεστώς Γ. Παπαδόπουλου άρχισε να μεταβάλλει τη στάση-του έναντι του Αρχ. Μακαρίου. Ζητήθηκε από τις εφημερίδες *ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ* και *ΠΡΩΙΝΗ* να αναπροσαρμόσουν τη γραμμή-τους, για να συνεχισθεί η χρηματοδότησή-τους. Υπέδειξε να συνεχίσουν την υποστήριξη προς το καθεστώς των Αθηνών και τις απόψεις-του, να σταματήσουν την υποστήριξη προς τον Γρίβα και να κατευνάσουν την πολιτική-τους

έναντι του Αρχ. Μακαρίου. Από τον εκδότη των εφημερίδων υπήρξε άρνηση, η χρηματοδότηση διακόπηκε και ως εκ τούτου η κυκλοφορία των δύο εφημερίδων είχε ανασταλεί λόγω χρεών.

Το δεύτερο ήταν “ενδοοικογενειακή υπόθεση” της Γριβικής παράταξης και αφορούσε την έκδοση της εβδομαδιαίας εφημερίδας *Η ΓΝΩΜΗ* εκφραστικού οργάνου του ΔΕΚ, σε καθημερινή και πρωινή. Αυτό φαίνεται να προκάλεσε την αντίδραση της ΕΣΕΑ η οποία προγραμμάτιζε την έκδοση εφημερίδας με το όνομα ΕΘΝΙΚΗ. Για την αποτροπή της κρίσης έγιναν διάφορες συναντήσεις. Εμπλοκή στη υπόθεση είχε και ο Γ. Γρίβας. Τελικά φαίνεται ότι οι προσπάθειες δεν ευοδώθηκαν και η ΓΝΩΜΗ κυκλοφόρησε τον Δεκέμβριο του 1972 σαν καθημερινή και πρωινή.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1972-73.

Για την καταγραφή των στοιχείων που αφορούν την εκκλησιαστική κρίση μελετήθηκαν έγγραφα τα οποία προέρχονται από το αρχείο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, της ΚΥΠ, τα Βρετανικά αρχεία, τον τύπο της εποχής, έγγραφα που προέρχονται από άλλες πηγές, καθώς και τη σχετική βιβλιογραφία.

Για πρώτη φορά το Δεκέμβριο του 1967 οι τρεις Μητροπολίτες Πάφου Γεννάδιος, Κιτίου Άνθιμος και Κυρηνείας Κυπριανός, έθεσαν θέμα διαχωρισμού των καθηκόντων του Αρχιεπισκόπου, με αφορμή τις προεδρικές εκλογές του Φεβρουαρίου του 1968.

Στις 25.1.68 κατά τη συνεδρία της Ιεράς Συνόδου ζήτησαν την παραίτηση του Μακαρίου από το προεδρικό αξίωμα και τον περιορισμό-του στα εκκλησιαστικά-του καθήκοντα.

Αφετηρία για την εκδήλωση της εκκλησιαστικής κρίσης απετέλεσε η συνεδρία της Ιεράς Συνόδου στις 2.3.1972, κατά την οποίαν οι τρεις Μητροπολίτες αξίωσαν την παραίτηση του Αρχ. Μακαρίου από το προεδρικό αξίωμα.

Απάντηση στην αξίωση των τριών Μητροπολιτών έδωσε ο Αρχ. Μακάριος στις 19.3.1972 με επιστολή στην οποία υπεραμυνόταν των θέσεων-του, επικρίνοντάς-τους ταυτόχρονα για παραλείψεις και παραβιάσεις του καταστατικού χάρτη της εκκλησίας της Κύπρου.

Στις 7.3.1973 οι τρεις Μητροπολίτες προχώρησαν σε καθαίρεση του Μακαρίου και σε διορισμό του Μητροπολίτη Πάφου Γενναδίου στη θέση του τοποτηρητή του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου. Η ενέργεια αυτή δεν είχε αναγνωρισθεί από καμία ορθόδοξη εκκλησία. Επικρίθηκε μάλιστα και από μέλη της χουντικής κυβέρνησης των Αθηνών. (Ήταν η εποχή όπου η χούντα του Γ. Παπαδόπουλου άρχισε σταδιακά να αποστασιοποιείται από τις εξελίξεις στην Κύπρο και να επιδιώκει βελτίωση των σχέσεων με τον Αρχ. Μακάριο)

Αντιδρώντας ο Αρχ. Μακάριος σε αυτή την ενέργεια, συγκάλεσε Μείζονα και Υπερτελή Σύνοδο, η οποία συνήλθε στη Λευκωσία από τις 5 μέχρι τις 14.7.1973. Στις 6.7.1973 η Σύνοδος ακύρωσε την απόφαση για καθαίρεση του Μακαρίου και αφού οι τρεις Μητροπολίτες αρνήθηκαν να επιλύσουν το θέμα ειρηνικά, στις 14.7.1973 προχώρησε στην καθαίρεσή-τους.

Της καθαίρεσης ακολούθησε η διαδικασία αποκατάστασης της εκκλησιαστικής τάξης. Αρχικά είχε εκλεγεί Μητροπολίτης Πάφου ο Χωρεπίσκοπος Κωνσταντίας Χρυσόστομος. Ακολούθως χειροτονήθηκαν δύο νέοι χωρεπίσκοποι Λήδρας και Σαλαμίνας. Έτσι η εκκλησία της Κύπρου απέκτησε και πάλι αυτοδύναμη Ιερά Σύνοδο, η οποία προχώρησε αυξάνοντας τον αριθμό των Μητροπόλεων από τρεις σε πέντε με την ίδρυση δύο νέων, της Λεμεσού και της Μόρφου.

Στις εκλογές που ακολούθησαν εξελέγησαν, Μητροπολίτης Λεμεσού ο Χρύσανθος Χρυσοστόμου, Κιτίου ο Χρυσόστομος Μαχαιριώτης, Κυρηνείας ο Γρηγόριος Κυκκώτης και Μόρφου ο Χρύσανθος Σαρηγιάννης.

Αναφορικά με τους λόγους που οδήγησαν τους τρεις Μητροπολίτες στις συγκεκριμένες ενέργειες, από τα στοιχεία τα οποία έχει στη διάθεσή-της η Επιτροπή προκύπτει ότι:

Κατά την περίοδο όπου πρέσβης της Ελλάδας στη Λευκωσία ήταν ο Κ. Παναγιωτάκος, αναπτύχθηκε στενή συνεργασία με τους τρεις Μητροπολίτες. Όπως αποκαλύπτεται και από σχετικά έγγραφα ο Κ. Παναγιωτάκος ήταν ο συντονιστής της δραστηριότητας (κατ' εντολή της χούντας) των τριών Μητροπολιτών για την καθαίρεση του Μακαρίου.

Την ίδια περίοδο αναπτύσσονται στενές σχέσεις και με τον στρατηγό Γρίβα με τον οποίο συναντούνται συχνά και την ΕΟΚΑ Β'. Οι δύο από τους τρεις (Κιτίου και Κυρηνείας) φέρονται και ως χρηματοδότες της οργάνωσης. Μετά την καθαίρεση του Αρχ. Μακαρίου και υπό το φόβο της πρόκλησης αντιποίνων εναντίον-τους από οπαδούς του Αρχιεπισκόπου, ανέλαβαν τη φρούρηση και προστασία-τους ένοπλοι άνδρες της ΕΟΚΑ Β' (*κατάθεση Παν. Ρωσσίδη, 22.9.2010, σελ. 53*)

Σε Μνημόνιο το οποίο συνέταξε στις 25 Φεβρουαρίου 1972 ο τότε υφυπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας και τέως πρέσβης στην Κύπρο κος Κ. Παναγιωτάκος, μετά από συνάντηση την οποία είχε με τον τούρκο πρέσβη στην Αθήνα κο Τουρκμέν, αναφέρει μεταξύ άλλων ότι "... η ελληνική κυβέρνηση είναι σε συνεχή επαφή με τα τρία Μητροπολιτικά. Και του αποκάλυψε ότι, κατά την διάρκεια της τελευταίας εν Κύπρω παραμονής, είχαν σειρά συναντήσεων μετ' αυτών. Ότι οι Μητροπολίτες, μετά την εις αυτούς αποκάλυψιν στοιχείων περί των κινδύνων ούς συνεπάγεται η μετά των κομμουνιστών πολιτική συνεργασία του Μακαρίου, υπεσχέθησαν ενεργό συμμετοχήν εις τας προσπάθειάς ανατροπής του κυπρίου προέδρου".

Τα παραπάνω επιβεβαιώθηκαν και σε συνέντευξη την οποία παρεχώρησε ο Κιτίου Άνθιμος το 1975 στο περιοδικό Ταχυδρόμος. Είχε αναφέρει συγκεκριμένα πως οι κινήσεις των τριών Μητροπολιτών "προέκυψαν κατόπιν εντολής που ήρθε από την Αθήνα μέσω του Παναγιωτάκου."

Την άποψη αυτή ενισχύει και η εκτίμηση του Βρετανού πρέσβη στην Αθήνα. Σε αναφορά-του προς το Βρετανικό υπουργείο εξωτερικών στις 4.3.1972 (TNA, FCO 9/1502, έγγραφο 4, From Athens 040955Z to immediate FCO, Telegram number 146, 4/3/1972), αναφέρει ότι το αίτημα των τριών Μητροπολιτών στην Ιερά Σύνοδο στις 2.3.1972 για παραίτηση του Μακαρίου, πιθανότατα προωθήθηκε και ίσως μέχρι ενός βαθμού να οργανώθηκε από την Ελληνική κυβέρνηση.

Σε άλλο σημείωμα του Ελληνικού Υπ. Εξωτερικών ημερ. 15.11.1973 αναφέρεται σχετικά “ Η άρσις της καθαιρέσεως ασφαλώς θα συνέβαλεν εις την ημετέραν γενικωτέραν πολιτικήν λήθης και κατευνασμού εν Κύπρω, αλλά και θα απετέλει πράξιν δικαιοσύνης έναντι των τριών Αρχιερέων, οίτινες, ως γνωστόν, είχαν ενθαρρυνθή αρχικώς από ελληνικής πλευράς (προ Μαρτίου 1972) εις την λήψιν της αποφάσεως περί καθαιρέσεως του Αρχιεπισκόπου ”.

Από τα παραπάνω στοιχεία καθίσταται προφανές, ότι όλες οι κινήσεις και ενέργειες των τριών Μητροπολιτών σε σχέση με την εκκλησιαστική κρίση η οποία είχε προκληθεί την περίοδο 1972-73, αποτελούσαν μέρος του ευρύτερου σχεδιασμού για αποδυνάμωση του Αρχ. Μακαρίου και εξαναγκασμού-του σε παραίτηση, ώστε η χούντα να μπορέσει να προωθήσει τους σχεδιασμούς-της για επίλυση του κυπριακού στη βάση της απόφασής-της για διπλή ένωση.

ΚΡΙΣΗ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΧΟΥΝΤΑΣ – Γ. ΓΡΙΒΑ

Όπως προκύπτει από διάφορες πηγές και κύρια το Σημείωμα του πληρεξούσιου υπουργού Άγγελου Χωραφά (2.11.1971) το δικτατορικό καθεστώς των Αθηνών όχι μόνο δεν ήταν δυσαρεστημένο με την κάθοδο του Γ. Γρίβα στην Κύπρο, αλλά αντίθετα με διάφορους τρόπους στήριξε την δράση της ΕΟΚΑ Β΄ τόσο οικονομικά, όσο και σε επίπεδο ανθρώπινης υποστήριξης από ελλαδίτες αξιωματικούς, καθώς και με υποβοήθηση κλοπής όπλων από στρατόπεδα της Ε.Φ. για εξοπλισμό των ομάδων της ΕΟΚΑ Β΄ (κλοπή από το στρατόπεδο του Τρικώμου, και του ΚΕΝ Πάφου).

Η αρχή της κρίσης προσδιορίζεται στην άνοιξη του 1972, μετά την ματαίωση του πραξικοπήματος της 15^{ης} Φεβρουαρίου. Το φθινόπωρο του 1973 η υποβόσκουσα κρίση στις σχέσεις του Γ. Γρίβα και του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου κορυφώθηκε.

Η αντιπαράθεση μεταξύ Γρίβα και Γ. Παπαδόπουλου φαίνεται ότι ήταν αποτέλεσμα από την μια της αλλαγής γραμμής της χούντας αναφορικά με τη λύση του κυπριακού, στήριξης των ενδοκυπριακών συνομιλιών που βρισκόνταν σε εξέλιξη και της εγκατάλειψης της σκληρής γραμμής για ένωση (στην ουσία διπλή ένωση), και από την άλλη της απροθυμίας να στηρίξει υλικά και άλλως πως την ΕΟΚΑ Β΄. Όμως και οι προσωπικές σχέσεις των δύο ανδρών δεν ήσαν σε καλό επίπεδο.

Εξ΄ άλλου δεν υπάρχει η αμφιβολία ότι τόσο ο Γ. Γρίβας όσο και η δράση της ΕΟΚΑ Β΄ όπως αποκαλύπτεται από έγγραφα τα οποία παρατίθενται σε άλλα τμήματα του κειμένου, χρησιμοποιήθηκαν από τη χούντα για τη δημιουργία κλίματος αποσταθεροποίησης του Μακαρίου και δημιουργίας συνθηκών στρατιωτικής επέμβασης. Με τον ίδιο τρόπο η χούντα είχε προγραμματίσει να ενεργήσει και στις περιπτώσεις του Εθνικού Μετώπου, της δολοφονικής απόπειρας εναντίον του Αρχ. Μακαρίου στις 8.3.1970 και της δολοφονίας του Πολ. Γιωρκάτζη στις 15.3.1970.

Την ίδια περίοδο παρατηρείται και η έναρξη της σταδιακής βελτίωσης των σχέσεων Αθήνας – Λευκωσίας, η οποία γίνεται πλέον εμφανής το φθινόπωρο του 1972 με την τοποθέτηση του Ευστάθιου Λαγάκου στη θέση του πρέσβη στη Λευκωσία. Οι σχέσεις αυτές είχαν διαταραχθεί σε μεγάλο βαθμό μετά την αποκάλυψη της εμπλοκής του Πολ. Γιωρκάτζη στην δολοφονική απόπειρα εναντίον του Γ.

Παπαδόπουλου τον Αύγουστο του 1968, την εισαγωγή του Τσεχοσλοβάκικου οπλισμού, τη “Διακοίνωση” του Γ. Παπαδόπουλου προς τον Αρχ. Μακάριο το Φεβρουάριο του 1972, όπου του ζητούσε να παρατηθεί από την προεδρία της Δημοκρατίας, καθώς και της αποκάλυψης του ματαιωθέντος πραξικοπήματος της 15^{ης} Φεβρουαρίου 1972. Είναι ακόμα γνωστή και η δήλωση του Αρχ. Μακαρίου ότι δεν τρέφει συμπάθεια προς τα δικτατορικά καθεστώτα.

Ενδεικτικά δείγματα αυτής της αλλαγής αποτελούν τα παρακάτω :

Στις 29.11.1972 ο τότε “υπουργός εξωτερικών” Καβαλιεράτος αφού επιχείρησε να ματαιώσει επίσκεψη που είχε προγραμματίσει αντιπροσωπεία της ΕΣΕΑ στην Αθήνα, δήλωσε ότι κανένας επίσημος δεν θα έχει συνάντηση μαζί-της.

Στις 15.3.1973 ο Γ. Παπαδόπουλος αρνήθηκε να συναντηθεί με τους Μητροπολίτες Κιτίου και Πάφου οι οποίοι πραγματοποιούσαν επίσκεψη στην Αθήνα.

Τον Ιούλιο του 1973 η ΕΟΚΑ Β΄ είχε προβεί στην απαγωγή του υπουργού Δικαιοσύνης Χρίστου Βάκη, προβάλλοντας σαν όρους απελευθέρωσης

- Την απόδοση πολιτικών ελευθεριών στον Ελληνικό Κυπριακό λαό για να εκφράσει ελεύθερα τη θέλησή-του επί του εθνικού θέματος
- Τη διενέργεια γνήσιων και ελεύθερων εκλογών
- Το διαχωρισμό της εκκλησίας από την πολιτική
- Την παραχώρηση γενικής αμνηστίας, και
- Την επάνοδο στη θέση-τους, όλων των παυθέντων αστυνομικών και δημοσίων υπαλλήλων (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΧ)

Το καθεστώς Γ. Παπαδόπουλου επέκρινε έντονα την ενέργεια απαγωγής του υπουργού και ζήτησε την άμεση απελευθέρωσή-του.

Με ανακοίνωσή-του το καθεστώς των Αθηνών στις 24 Αυγούστου 1973 κάλεσε τον Γ. Γρίβα να διαλύσει την παράνομη οργάνωση ΕΟΚΑ Β΄ και να επιστρέψει στην Αθήνα. Σταμάτησε ακόμα η χρηματοδότηση της οργάνωσης. Επιπρόσθετα έπαυσε να έχει υπό την προστασία και καθοδήγησή-του τους τρεις έκπτωτους Μητροπολίτες.

Σχετικό σημείωμα του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών ημερ. 15.11.1973 (το οποίο κατέχει η Επιτροπή) αναφέρει σχετικά με τα παραπάνω:

“.. η Ελληνική κυβέρνηση διεμήνυσε (30.3.1973) εις τον στρατηγόν Γρίβα την πλήρη αντίθεσίν της εις τας δυναμικάς ενέργειας της οργανώσεώς του (ανατινάξεις αστυνομικών σταθμών, βόμβαι κ.λ.π.) αίτινες αφ΄ ενός διετάρασσον επικινδύνως την αναγκαίαν ατμόσφαιραν δια τας ενδοκυπριακάς συνομιλίας και αφ΄ ετέρου παρείχον προσχήματα εις την Τουρκίαν δια την προβολήν νέων απαράδεκτων απαιτήσεων εις την τράπεζαν των διαπραγματεύσεων.

Δια της επιστολής του ο Στρατηγός Γρίβας (15.4.1973) απέρριψεν, ως γνωστόν, διαρρήδην τας συστάσεις της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Επικολούθησεν συνέχισις της δυναμικής δράσεως των ομάδων Γρίβα και η απαγωγή του Κυπρίου Υπουργού Δικαιοσύνης....

Υπό τας συνθήκας αυτάς και κατόπιν αλληπαλλήλων συσκέψεων του Α.Σ.Ε.Α. εν Αθήναις, ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας προέβη εις την γνωστήν επώνυμον καταδίκη των δυναμικών ενεργειών του Γρίβα και απηύθυνε έκκλησιν εις τα πατριωτικά του αισθήματα όπως διαλύση ούτως αμέσως τας υπ' αυτόν ομάδας. Η έκκλησις αυτή προεκάλεσεν τας γνωστάς αντιδράσεις και επικρίσεις της Γριβικής παρατάξεως, ήτις εδήλωσεν ότι θα συνέχιζεν τον δυναμικόν αγώνα δια την Ενωσιν....”.

Προ του κινδύνου οι εξελίξεις αυτές (δημόσια αντιπαράθεση και σύγκρουση Γρίβα – χούντας) να προκαλέσουν προβλήματα στις σχέσεις των ελλαδιτών αξιωματικών που υπηρετούσαν στην Κύπρο με την ΕΟΚΑ Β', επιχειρήθηκε η αποτροπή αυτού του ενδεχομένου με συγκεκριμένες ενέργειες αξιωματικών πιστών στην ομάδα Δ. Ιωαννίδη. Με πρωταγωνιστές τους Π. Παπαδάκη, Α. Κονδύλη, Κ. Παπαγιάννη και Ν. Δοντά επιχειρήθηκε η υπονόμηση της βελτίωσης των σχέσεων Αθήνας – Λευκωσίας με υποβολιμαία δημοσιεύματα και την προβολή δήθεν επεισοδίων των Μακαριακών σε βάρος των ελλαδιτών αξιωματικών, αλλά και της σύσφιξης των σχέσεων του Γ. Γρίβα με το Δ. Ιωαννίδη.

Για αυτή τη δεύτερη πτυχή ρόλο μεσάζοντα είχαν αναλάβει περί τον μήνα Ιούνιο του 1973 ο Σ. Ηλιάδης και ο Α. Ποταμιάνος. Την ίδια περίοδο προσδιορίζονται και οι προσπάθειες του Δ. Ιωαννίδη να ανατρέψει το Γ. Παπαδόπουλο. Στα μέσα Αυγούστου 1973 σε συνεδρία του Ανωτάτου Συμβουλίου Εθνικής Αμύνης στην Αθήνα φαίνεται να προέκυψε και η πρώτη ανοικτή σύγκρουση του Γ. Παπαδόπουλου με τον Δ. Ιωαννίδη, αναφορικά με το κυπριακό και τις απόψεις των δύο κορυφαίων στελεχών της χούντας.

Ο Γρίβας στη συνέχεια στις 23.9.1973 κατηγόρησε την Αθήνα ότι απέστειλε στην Κύπρο τέσσερεις ελλαδίτες αξιωματικούς (ταγματάρχες) για να τον συλλάβουν ή να τον δολοφονήσουν. Φαίνεται ότι την πληροφορία αυτή μετέφερε στο Γ. Γρίβα ο Κοσμάς Μαστροκόλιας στα πλαίσια της υπονόμησης Γ. Παπαδόπουλου από την ομάδα του Δ. Ιωαννίδη. Ανάμεσα στα ονόματα των τεσσάρων αξιωματικών αναφέρονται οι Λιάπης(Διαβιβάσεων), Ναπολέων Δαμασκηνός(Διοικητής της 31^{ης} Μ.Κ.) και Κωνσταντίνος Ραφτόπουλος (Διοικητής της 32ας Μ.Κ.). Ο τέταρτος (δεν έχει επιβεβαιωθεί) φέρετε να ήταν απόστρατος αξιωματικός. Οι Ραφτόπουλος και Δαμασκηνός ήσαν της ομάδας Δ. Ιωαννίδη και στενοί συνεργάτες του Κ. Κομπόκη. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την κατάθεση του Κομπόκη στη Βουλή των Ελλήνων στις 9.7.1986, σελ. 149-150. Συμμετείχαν στο σχεδιασμό και την εκτέλεση του πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 1974. Διαφωνία με τον τρόπο χειρισμού του θέματος από τον Γ. Γρίβα είχε εκφράσει και ο Σ. Ηλιάδης, ο οποίος είχε υποστηρίξει ότι η πληροφορία ήταν λανθασμένη, όπως και άλλες πληροφορίες οι οποίες προέρχονταν από την Αθήνα, καθώς και ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος, ο οποίος ανέφερε χαρακτηριστικά: “Παραπλανήσανε τον αρχηγό με αυτή την πληροφορία και ήτανε μια πολύ άστοχη ενέργειά-του να την υιοθετήσει”. (Κατάθεση 17.6.2009, σελ. 103-4).

Σύμφωνα με στοιχεία της ΚΥΠ/Κ οι τρεις ανωτέρω αξιωματικοί οι οποίοι είχαν στενές επαφές με κύκλους της ΕΟΚΑ Β', συμμετείχαν στην οργάνωση της απόπειρας σε βάρος του Αρχ. Μακαρίου στον Άγιο Σέργιο στις 7.10.1973, εν αγνοία του Γρίβα. Την άγνοια του Γρίβα για την απόπειρα επιβεβαίωσε

και ο Κίκης Κωνσταντίνου στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ. 65).

Επιπρόσθετα, ο Γρίβας έδωσε οδηγίες στους ανθρώπους-του καθώς και στα ελεγχόμενα από αυτόν έντυπα, να “εξαπολύσουν επίθεση” εναντίον του Γ. Παπαδόπουλου. Ζήτησε μάλιστα να σταματήσει η μηνιαία επιχορήγηση προς συγκεκριμένη εφημερίδα, καθώς πρόβαλλε περισσότερο την χούντα παρά τον ίδιο και την ΕΟΚΑ Β’ (Λεωνίδας Φ. Λεωνίδου, *Γεώργιος Γρίβας Διγενής, Βιογραφία*, τ. 4, Εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία 2008, σελ. 8).

Είναι πρόδηλο ότι οι ενέργειες αυτές αποσκοπούσαν στη διατάραξη των βελτιωμένων σχέσεων της Λευκωσίας με την Αθήνα και ταυτόχρονα στην περαιτέρω όξυνση της αντιπαράθεσης του Γ. Γρίβα με το Γ. Παπαδόπουλο. Κύριος κομιστής των διαφόρων πληροφοριών από την Αθήνα προς τον Γ. Γρίβα ήταν ο Κοσμάς Μαστροκόλιας, οι σχέσεις του οποίου τόσο με το δικτάτορα Ιωαννίδη όσο και με το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου έγιναν γνωστές στη συνέχεια.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, ο Γ. Γρίβας με επιστολή-του προς τον Δ. Ιωαννίδη ημερομηνίας 21.10.1973 αιτείται βοήθειας. Την επιστολή κατέθεσε στην Επιτροπή ο στενός-του συνεργάτης-του Σπ. Παπαγεωργίου. Η επιστολή αναφέρει συγκεκριμένα: “Μας αναγκαιούν, οικονομική ενίσχυσις και οπλισμός. Όσον το ταχύτερον τα έχομεν τόσο ενωρίτερον θα είμεθα έτοιμοι, τόσο και η επιτυχία θα είναι εξασφαλισμένη”. Την επιστολή είχε μεταφέρει στον Ιωαννίδη ο Παντελής Δημητρίου συνεργάτης του Γ. Γρίβα αλλά και προσωπικός φίλος του δικτάτορα.

Την αναχώρηση για την Αθήνα (την ίδια περίοδο) του Παντελή Δημητρίου και τη συνάντησή-του με το Δ. Ιωαννίδη, επιβεβαιώνει και ο Σωκράτης Ηλιάδης σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχε με τον ευρισκόμενο στην Αθήνα Αρχιμανδρίτη Άνθιμο Ελευθεριάδη.

Από όλα τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι ο Γ. Γρίβας και η ΕΟΚΑ Β’ είχαν άμεση και στενή σχέση τόσο με ελλαδίτες αξιωματικούς που υπηρετούσαν στην Κύπρο και ήσαν έμπιστοι στη χούντα, καθώς και απευθείας με κύκλους του δικτατορικού καθεστώτος στην Αθήνα, κύκλοι οι οποίοι ήσαν είτε στο προσκήνιο, είτε στο παρασκήνιο. Οι κατά καιρούς εσωτερικές συγκρούσεις των διαφόρων ομάδων της χούντας είχαν την αντανάκλασή-τους και στις σχέσεις-τους με την ΕΟΚΑ Β’.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ Γ. ΓΡΙΒΑ

Από τις καταθέσεις προσώπων που κλήθηκαν στην Επιτροπή, έχει αναφερθεί ότι ο αρχικός χώρος διαμονής του Γ. Γρίβα μετά την μουσική άφιξή-του στην Κύπρο, ήταν το σπίτι της Ντιάνας Μαύρου στη Λεμεσό, στο οποίο για τον σκοπό αυτό είχε διαμορφωθεί ειδικός χώρος.

Τις συναντήσεις-του με διάφορα πρόσωπα τις πραγματοποιούσε σε διάφορους άλλους χώρους, όπου μεταφερόταν ειδικά για αυτό τον σκοπό.

Σύμφωνα με την κατάθεση του Κίκη Κωνσταντίνου το καλοκαίρι του 1973 (Ιούνιο ή αρχές Ιουλίου) ο Γ. Γρίβα του ζήτησε να του ετοιμάσει χώρο για να μετακινηθεί στην περιοχή Αμμοχώστου, επιθυμία η

οποία δεν έγινε δυνατό να ικανοποιηθεί γιατί ήδη όπως ανέφερε ήταν καταζητούμενος (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ. 25).

Το καλοκαίρι του 1973 ο Γ. Γρίβας μετακινήθηκε σε νέα κρυψώνα στο κέντρο της Λεμεσού. Οι συνθήκες διαμονής-του δεν ήταν ιδανικές και σε συνδυασμό με τις ψηλές θερμοκρασίες παρουσίασε υποτροπή το βρογχικό άσθμα από το οποίο υπέφερε. Η κατάσταση αυτή επιδείνωσε τα καρδιολογικά-του προβλήματα.

Παρά τη θεραπευτική αγωγή στην οποία είχε υποβληθεί, φαίνεται ότι η κατάσταση της υγείας-του δεν παρουσίασε ιδιαίτερη βελτίωση. Αυτό τον υποχρέωσε να μετακινηθεί στο γνωστό κρησφύγετο στον Άγιο Νικόλαο, όπου και απεβίωσε στις 27.1.1974 (κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 2-3).

Γύρω από τα αίτια του θανάτου του στρατηγού Γρίβα κυκλοφόρησαν κατά καιρούς διάφορες εκδοχές. Η πλέον ενδιαφέρουσα για διερεύνηση είναι αυτή που ισχυριζόταν ότι ο Γ. Γρίβας δηλητηριάστηκε με στόχο “να φύγει από τη μέση” και να προωθήσουν κάποιοι τους σχεδιασμούς-τους, υπονοώντας σαφώς τη χούντα των Αθηνών.

Τόσο ο προσωπικός γιατρός του Γ. Γρίβα ο οποίος ετύγχανε να είναι συγγενής-του, όσο και ο γιατρός ο οποίος είχε κληθεί για νεκροτομή στη σορό του στρατηγού, βεβαιώνουν με την κατάθεσή-τους στην Επιτροπή, ότι ο θάνατός-του ήταν αποτέλεσμα της ηλικίας-του, αλλά και της καρδιοπάθειας από την οποία υπέφερε. Οι δε συνθήκες διαβίωσής-του πιθανόν να είχαν επιδεινώσει την κατάσταση της υγείας-του (καταθέσεις Δρ Χριστόδουλου Λιβέρη 29.10.2008 σελ. 9-10, και Δρ Δώρου Παπαπέτρου 3.3.2008, σελ. 9,14) .

Η νεκροτομική έκθεση η οποία έχει κατατεθεί στην Επιτροπή αναφέρει σχετικά:

“Πνεύμονες: Οιδηματώδεις με λίγη υπεραϊμία. Συλλογή υγρού περίπου 1 λίτρου στο αριστερό ημιθωράκιο και πολύ λίγο στη βάση του δεξιού πνεύμονος.

Καρδιά: Τεράστια και υπερτροφική. Η αριστερά κοιλία της καρδιάς διατεταμένη. Η αορτική βαλβίδα στενωμένη, το μικρό δάκτυλο του χεριού δεν περνούσε. Σκληρή σαν να είχε δύο γλωχίνες. Μικρές προεξοχές με σκληρία πάνω στην κορυφή των γλωχίνων. Το μυοκάρδιο υπερτροφικό.

Αιτία θανάτου: Κάμψις της αριστεράς καρδιάς λόγω στενώσεων της αορτής από αρτηριοσκλήρωση”.

Στο περιβάλλον του Γ. Γρίβα παρουσιάστηκε διχογνωμία όσον αφορά τον χώρο ταφής-του. Η σύζυγός-του ήθελε η σορός να μεταφερθεί στην Αθήνα για ταφή, ενώ οι συνεργάτες-του πρόκριναν την Κύπρο. Τελικά με την παρέμβαση του Δ. Ιωαννίδη απεφασίσθη η ταφή να γίνει στην Κύπρο. Την ευθύνη αλλαγής της αρχικής απόφασης για ταφή στην Αθήνα, ανέλαβε ο Κ. Μαστροκόλιας ο οποίος ήλθε στην Κύπρο στις 28.1.1974. Σαν χώρος ταφής είχε επιλεγεί ο περίβολος της οικίας όπου βρισκόταν το κρησφύγετό-του.

Η ΜΕΤΑ ΤΟΝ Γ. ΓΡΙΒΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Μετά την εξαγγελία του θανάτου του Γ. Γρίβα ο Αρχ. Μακάριος παρεχώρησε πλήρη αμνηστία σε όλα τα καταζητούμενα στελέχη της ΕΟΚΑ Β΄ και απέλυσε από τις φυλακές όλους τους κρατούμενους, ως μια χειρονομία καλής θέλησης και τερματισμού της αντιπαράθεσης. Αντίθετα η ΕΟΚΑ Β΄ με εγκύκλιο της ημερ. 6.2.1974 δίδει οδηγίες για αναδιοργάνωση και συνέχιση των δραστηριοτήτων-της.

Αρχικά, την αρχηγία ανέλαβε ο υπαρχηγός της οργάνωσης Γ. Καρούσος, ως φυσικός διάδοχος του αρχηγού-της, ως αντικαταστάτης κατέθεσε ο Κροίσος Χριστοδουλίδης (*κατάθεση Κροίσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 35*). Εξέδωσε μάλιστα και την πρώτη εγκύκλιο μετά το θάνατο του Γρίβα στην οποία τόνιζε την ανάγκη πολιτικοποίησης του αγώνα και αποφυγής εμφύλιου σπαραγμού. Διάφοροι μάρτυρες ανέφεραν ότι το τελευταίο διάστημα ο Γ. Καρούσος βρισκόταν σε σχετική δυσμένεια από τον Γρίβα, λόγω της θέσης-του για εγκατάλειψη της ένοπλης δράσης και την μετατροπή του αγώνα σε πολιτικό. Θέση την οποία εξέφρασε και στην πρώτη συγκέντρωση των ηγετικών στελεχών της οργάνωσης μετά το θάνατο του Γρίβα (*καταθέσεις Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ. 31-32, Λευτέρη Παπαδόπουλου 2.6.2010, σελ. 85-86*).

Ζώντος του Γρίβα αναφέρθηκε ότι για τους σκοπούς της διαδοχής ορίσθηκε ολιγομελές Συμβούλιο, πληροφορία η οποία δεν έχει καταστεί δυνατόν να επιβεβαιωθεί. Σε σύντομο χρονικό διάστημα με οδηγίες της χούντας, ο Γ. Καρούσος όχι μόνο απομακρύνθηκε από την ηγεσία της οργάνωσης, αλλά και από την Κύπρο. Η απομάκρυνση φαίνεται να ήταν προσωπική εντολή του δικτάτορα Δ. Ιωαννίδη στα πλαίσια της προσπάθειας για απόλυτο έλεγχο της ΕΟΚΑ Β΄ και αξιοποίησής-της με στόχο την προώθηση των σχεδιασμών-του. Σε επιστολή του Λ. Παπαδόπουλου ημερομηνίας 14.5.1974 προς τον δικτάτορα Δ. Ιωαννίδη του αναφέρει ότι μετά το θάνατο του Γρίβα είχε διαμηνύσει με τον Β. Βυντζηλαίο, την ανάγκη

- α. Να διατηρηθεί η ΕΟΚΑ Β
- β. Να διατηρηθεί η συνοχή και ο έλεγχος και οι καταζητούμενοι να παραμείνουν στις θέσεις-τους, και
- γ. Να φύγει ο Καρούσος

Στη δεύτερη συγκέντρωση των ηγετικών στελεχών της οργάνωσης η οποία είχε πραγματοποιηθεί στη Λευκωσία μερικές μέρες μετά την ταφή του Γρίβα, απόντος του Γ. Καρούσου, ο Κοσμάς Μαστροκόλιας ανακοίνωσε την απόφαση η οποία λήφθηκε στην Αθήνα για την απομάκρυνσή-του από την Κύπρο. Η απόφαση απομάκρυνσης του Γ. Καρούσου δεν ήταν προς συζήτηση (*κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ.85*). Κατά την παραμονή-του είχε πολλαπλές επαφές με ηγετικά στελέχη της ΕΟΚΑ Β΄. Εμπλοκή στην επιχείρηση είχε και ο Αθανάσιος Σκλαβενίτης. Την επιχείρηση απομάκρυνσης του Καρούσου φαίνεται ότι οργάνωσε και χρηματοδότησε ο Α. Ποταμιάνος.

Ο Λευτέρης Παπαδόπουλος στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή ανέφερε ότι η απομάκρυνση του Γ. Καρούσου έγινε με δική-του εισήγηση προς το κλιμάκιο των Αθηνών, αρνούμενος όμως να αποκαλύψει τα ονόματα των ατόμων που το συγκροτούσαν (*κατάθεση 2.6.10, σελ. 94*).

Ο Γ. Καρούσος ουσιαστικά “συνελήφθη” από άνδρες της ΕΟΚΑ Β΄ με πρόσχημα ότι θα τον μεταφέρουν σε συνεδρία στελεχών της οργάνωσης (κατάθεση Κροΐσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 39). Η απομάκρυνση τελικά πραγματοποιήθηκε το απόγευμα της 19^{ης}.2.74 με το καΐκι ΙΑΣΩΝ ΙΙ, το οποίο απέπλευσε από το λιμάνι της Λάρνακας. Αφού τον παρέλαβε από την περιοχή ΒΑΘΕΙΑ ΓΩΝΙΑ της Ξυλοφάγου κατευθύνθηκε προς την Ρόδο.

Καπετάνιος του καϊκιού ήταν ο Βασίλης Μούγιος. Το όνομα του Β. Μούγιου αναφέρεται και στην περίπτωση του καϊκιού που χρησιμοποιήθηκε για τους σκοπούς του γυρίσματος ταινίας με τον Πήτερ Σέλλερ στην Κερύνεια το καλοκαίρι του 1973. Στο καΐκι επέβαιναν ακόμα οι Γεώργιος Χαραλάμπους από την Αγία Νάπα, ο Απόστολος Ελευθεριάδης από το Παλαιχώρι και ο Κυριάκος Κουτσόφτας από το Λιοπέτρι (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ. 87),.

Η απομάκρυνση του Καρούσου δεν ήταν οικιοθελής. Πριν από την επιβίβασή-του στο καΐκι φαινόταν φοβισμένος και μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν γνώριζε τον τελικό προορισμό-του. Την αναγκαστική φυγάδευσή-του παρακολουθούσαν από αέρος οι δυνάμεις ασφαλείας του κράτους οι οποίες είχαν σχετική πληροφόρηση. Αναφορικά με την παρακολούθηση υπάρχουν δύο εκδοχές.

Η πρώτη ότι γνώριζαν την φυγάδευση και την παρακολουθούσαν για σκοπούς επιβεβαίωσης, και

Η δεύτερη ότι δεν γνώριζαν τον επιβάτη που μετέφερε το καΐκι, αλλά πίστευαν ότι θα παραλάμβανε από ελληνικό νησί (πιθανόν την Ρόδο) τον νέο αρχηγό της ΕΟΚΑ Β΄ για να τον μεταφέρει στην Κύπρο, ο οποίος κατά πάσα πιθανότητα θα ήταν Έλληνας Αξιωματικός.

Τελικά, ο Γ. Καρούσος αποβιβάσθηκε στο Καστελλόριζο και στη συνέχεια με το πλοίο ΜΑΡΙΩ μεταφέρθηκε στην Ρόδο. Και αυτή τη μεταφορά τη διευθέτησε ο Α. Ποταμιάνος. Κατά την αποβίβαση στο Καστελλόριζο το Λιμεναρχείο πραγματοποίησε έλεγχο διαβατηρίων. Ο Καρούσος δεν ήταν κάτοχος διαβατηρίου, ή άλλου ταξιδιωτικού εγγράφου, άρα εισήλθε στην Ελλάδα παράνομα. Έκανε παρέα με το Λιμενάρχη και τελικά τακτοποιήθηκε για την μεταφορά-του στη Ρόδο μετά από συνεννόηση με το Λιμεναρχείο Ρόδου. Όμως δεν συνελήφθηκε από τις Ελληνικές αρχές για να προσαχθεί ενώπιον δικαστηρίου. Η ενέργεια αυτή προκαλεί εύλογες απορίες, δεδομένης της αντίθεσής-του προς το δικτατορικό καθεστώς των Αθηνών, τη φυγή και την απόκρυψή-του στην Κύπρο. Στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή ο Κροΐσος Χριστοδουλίδης ανέφερε ότι για να γίνει αποδεκτή η σύλληψη και φυγάδευση του Καρούσου από την Κύπρο, τα στελέχη της ΕΟΚΑ Β΄ είχαν ζητήσει να μην υποστεί οποιεσδήποτε συνέπειες. Αίτημα το οποίο η χούντα έκανε αποδεκτό.

Το πλήρωμα του ΙΑΣΩΝ ΙΙ με την επιστροφή-του στην Κύπρο συνελήφθη έξω από τις ακτές της Πάφου. Η σύλληψη αυτή πιθανόν να ήταν και η αιτία που το δικτατορικό καθεστώς των Αθηνών δεν απέστειλε νέον αρχηγό από την Ελλάδα. Τα φερόμενα σαν υποψήφια ονόματα ήταν του Ταξιαρχου Νικόλα Ντερτιλή, γνωστού από την παρουσία-του στην Κύπρο το 1964-65 και τις μάχες Μανσούρας-Κοκκίνων και από τα γεγονότα του Πολυτεχνείου το Νοέμβριο του 1973, έμπιστου του Δ. Ιωαννίδη και του Ταγματάρχη Αθανάσιου Σκλαβενίτη, έμπιστου του Δ. Ιωαννίδη αλλά και του Α. Ποταμιάνου, ο οποίος είχε διατελέσει και υπασπιστής του Γ. Γρίβα. Κατά το Λευτέρη Παπαδόπουλο το όνομα του Ν. Ντερτιλή δεν βρισκόταν στον κατάλογο των υποψηφίων αρχηγών. Σε αυτόν εκτός από τον Σκλαβενίτη

περιλαμβάνονταν οι Ανδρέας Σιαπκαράς και Παναγιώτης Θανασούλας (κατάθεση Λ. Παπαδόπουλου 2.6.2010, σελ. 99).

Με την απομάκρυνση του Γ. Καρούσου ξέσπασε διαμάχη ανάμεσα στα κορυφαία στελέχη της οργάνωσης με επίκεντρο τη διαδοχή. Σύμφωνα με τις καταθέσεις που λήφθηκαν από την Επιτροπή αρχικά και μέχρι την άφιξη του νέου αρχηγού από την Αθήνα, είχαν ορισθεί σαν συναρχηγοί ο Λευτέρης Παπαδόπουλος και ο Κίκης Κωνσταντίνου. Μεταξύ-τους δεν υπήρχε συνεργασία και σε πολλές περιπτώσεις όπως έχει αναφερθεί υπήρχαν διαξιφισμοί (καταθέσεις Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ. 90-91, Κροΐσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 41).

Κάποια από τα ηγετικά στελέχη της οργάνωσης ελάμβαναν οδηγίες από την Αθήνα διαμέσου του κλιμακίου της ΚΥΠ/Ε στη Λευκωσία.

Τελικά της διαμάχης επικράτησε ο Λευτέρης Παπαδόπουλος. Στις αρχές Μαρτίου σε συνάντηση των Κ. Μαστροκόλια, Αθ. Σκλαβενίτη, Λ. Παπαδόπουλου και Κ. Κωνσταντίνου ανατέθηκε η κύρια ευθύνη συντονισμού στο Λ. Παπαδόπουλο, ενώ ο Κ. Κωνσταντίνου ουσιαστικά είχε περιθωριοποιηθεί (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ.93). Επιπλέον όπως αναφέρθηκε παραπάνω, γενικός αρχηγός με έδρα την Αθήνα ορίσθηκε ο Αθανάσιος Σκλαβενίτης. Η χούντα έβαλε χέρι στην οργάνωση (κατάθεση Κροΐσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 41).

Την περίοδο μετά τον θάνατο του Γ. Γρίβα η οργάνωση κατά κύριο λόγο χρησιμοποιήθηκε για την παραπέρα επιδείνωση της εσωτερικής κατάστασης μέσα από δολοφονίες πολιτών και άλλων ενεργειών για να δικαιολογηθεί η πραξικοπηματική ανατροπή του Μακαρίου.

Η περίοδος Απριλίου- Ιουνίου 1974 σημαδεύτηκε από σοβαρά γεγονότα, όπως:

- Ένταση των δραστηριοτήτων της ΕΟΚΑ Β' με δολοφονίες πολιτών. Εντός του Ιουνίου η Αθήνα έδωσε εντολή στην οργάνωση να "κτυπά στο ψαχνό" (κατάθεση Κροΐσου Χριστοδουλίδη, 19.5.2010, σελ. 52).
- Το Μάιο αναλαμβάνει την αρχηγία της οργάνωσης ο Κροΐσος Χριστοδουλίδης (ψευδώνυμο Ποσειδών), μετά από έγκριση της Αθήνας. Στις 9.7.74 όπως ανέφερε στην Επιτροπή (κατάθεση 19.5.2010, σελ. 53) παραιτήθηκε από την αρχηγία διαφωνώντας με τις ενέργειες στις οποίες προέβαινε η οργάνωση, η οποία πλέον καθοδηγείτο από την Αθήνα και ως εκ τούτου δεν ήταν δυνατός ο έλεγχός-της. Απόρροια της παραίτησης ήταν και η γνωστή χειρόγραφη επιστολή του Λ. Παπαδόπουλου που τον προέτρεπε να μην προβεί σε καμία ενέργεια μέχρι τις 15 Ιουλίου.
- Συνεχείς συλλήψεις από το εφεδρικό σώμα μελών της ΕΟΚΑ Β' με αποκορύφωμα τη σύλληψη του αρχηγού-της Λευτέρη Παπαδόπουλου στις 11 Ιουλίου 1974
- Νέα ένταση και κρίση στις σχέσεις Λευκωσίας – Αθηνών λόγω της απόφασης του Αρχ. Μακαρίου να μην εγκρίνει τον κατάλογο των Υποψηφίων Εφέδρων Αξιωματικών, αλλά και της απόφασής-του να μειώσει τη στρατιωτική θητεία στους 14 μήνες, με παράλληλη μείωση του αριθμού των ελλαδιτών αξιωματικών που στελέχωναν την Ε.Φ.

- Η αποστολή της επιστολής του Αρχ. Μακαρίου στο Φ. Γκιζίκη.

Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΓΚΙΖΙΚΗ

Της συγγραφής και αποστολής της γνωστής επιστολής του Αρχ. Μακαρίου προς τον Γκιζίκη, προηγήθηκε όξυνση της κρίσης ανάμεσα στη Λευκωσία και την Αθήνα. Αφορμή είχε αποτελέσει η άρνηση του Μακαρίου να εγκρίνει τον κατάλογο των Υποψηφίων Εφέδρων Αξιωματικών την άνοιξη του 1974, καθώς και η πρόθεσή-του να μειώσει τη θητεία της Ε.Φ., με παράλληλη μείωση και του αριθμού των ελλαδιτών αξιωματικών που υπηρετούσαν στη δύναμή-της.

Κατά καιρούς διατυπώθηκε η άποψη ότι η αποστολή της συγκεκριμένης επιστολής προκάλεσε την εκδήλωση του πραξικοπήματος, καθώς επίσης ότι ο συντάκτης-της δεν ήταν ο Αρχ. Μακάριος, αλλά κάποιο άλλο πρόσωπο, φωτογραφίζοντας τον Κ. Καραμανλή.

Μέσα από τη διεξοδική εξέταση των γεγονότων προκύπτουν τα εξής στοιχεία για τα ανωτέρω.

Α. Πέραν από την εκπόνηση σχεδίων πραξικοπήματος από την ΕΟΚΑ Β΄ όπως τα σχέδια ΣΦΕΝΔΟΝΗ, ΑΠΟΛΛΩΝ και ΝΙΚΗ, η χούντα των Αθηνών είχε προβεί στους δικούς-της σχεδιασμούς για την πραγματοποίηση πραξικοπήματος, με στόχο την ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου. Η πραγματοποίηση του πραξικοπήματος είχε σχεδιασθεί προ πολλού. Εκτός από το σχέδιο ΕΡΜΗΣ που προέβλεπε την πραγματοποίηση πραξικοπήματος μετά από τη δολοφονία του Αρχ. Μακαρίου το Μάρτιο του 1970, η επόμενη απόπειρα πραγματοποίησης ήταν ο Φεβρουάριος του 1972. Η απόπειρα ματαιώθηκε μετά την αποκάλυψη του σχεδίου, την κινητοποίηση του λαού και τις ενέργειες στις οποίες είχε προβεί η κυβέρνηση όπως αναφέρθηκαν παραπάνω.

Β. Η ένταση της δραστηριότητας της ΕΟΚΑ Β΄ τους μήνες που προηγήθηκαν, υποδουλιζόταν από ελλαδίτες αξιωματικούς οι οποίοι ασκούσαν επιρροή στην ηγεσία-της και αποσκοπούσε στην όξυνση της εμφύλιας σύγκρουσης και την προετοιμασία του κλίματος για την εκδήλωση του πραξικοπήματος. Οι οδηγίες που έφθαναν από την Αθήνα ήταν να “κτυπούν στο ψαχνό”. Η πραγματοποίησή-του θα δικαιολογείτο ως αδήριτη ανάγκη επέμβασης του στρατού, προς αποφυγή της περαιτέρω εμφύλιας αιματοχυσίας κατά τα πρότυπα της δικαιολογίας που είχε προβληθεί και για το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967 στην Ελλάδα.

Ο πρέσβης Ευστάθιος Λαγάκος στην κατάθεσή-του στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων (9.12.1986, σελ. 61) ανέφερε ότι τον έλεγχο της ΕΟΚΑ Β΄ μετά το θάνατο του Γρίβα είχε αναλάβει κατευθείαν το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών.

Στην κατάθεσή-του στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων ο Υποπτεράρχος Ελευθέριος Λογοθέτης (28.9.1988) ανέφερε ότι αποτελούσε κοινό μυστικό η ανάμειξη της ΕΟΚΑ Β΄ σε όλες τις απαράδεκτες και εγκληματικές ενέργειες κατά του Μακαρίου, που βέβαια δεν είχαν καμιά σχέση με το αίτημα της ένωσης. Το πιο σημαντικό όμως στη δράση αυτής της οργάνωσης είναι ότι βρισκόταν σε συνεχή συνεργασία με αξιωματικούς και στελέχη της Κυπριακής Εθνοφρουράς

Γ. Η αίσθηση για την εκδήλωση του πραξικοπήματος ήταν διάχυτη, ακόμα και στους απλούς πολίτες, οι οποίοι μάλιστα το ανέμεναν να εκδηλωθεί από μέρα σε μέρα. Για το σκοπό αυτό το Εφεδρικό Σώμα καθώς και ομάδες πολιτών πιστές στον πρόεδρο της Δημοκρατίας, τις νυκτερινές ώρες έθεταν υπό την παρακολούθησή-τους τα στρατόπεδα της Ε.Φ. στην ευρύτερη περιοχή της Λευκωσίας.

Δ. Είναι πρακτικά αδύνατο σε διάστημα 10 ημερών να αποφασισθεί, να προετοιμασθεί η οργάνωση και η εκδήλωση του πραξικοπήματος (ετοιμασία σχεδίου δράσης, επιλογή μονάδων για συμμετοχή, επιλογή του αρχηγού κ.ά.), ώστε να θεωρηθεί ότι η αποστολή της επιστολής από τον Αρχ. Μακάριο προς τον Φ. Γκιζίκη, ήταν η πραγματική αιτία η οποία προκάλεσε την πραγματοποίησή-του.

Ε. Στην κατάθεσή-του ο αρχηγός Ναυτικού το 1974 Πέτρος Αραπάκης, ανέφερε: “Η επιστολή Μακαρίου προς Γκιζίκη, που είχε ημερομηνία 2 Ιουλίου, σε καμιά περίπτωση δεν συντέλεσε στη λήψη της τραγικής απόφασης. Όταν έφτασε η επιστολή στην Αθήνα, η εκτέλεση του πραξικοπήματος στην Κύπρο είχε ήδη διαταχθεί...”.

ΣΤ. Ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος ανέφερε (*κατάθεση 17.6.2009, σελ. 46-47*) ότι είχε πληροφορηθεί κατά τον Ιούνιο του 1974 για το σχέδιο εκτέλεσης του πραξικοπήματος. Φοβούμενος για τις συνέπειες που αυτό θα είχε σαν επακόλουθο (εννοώντας την τουρκική εισβολή), στις 16 Ιουνίου είχε αναχωρήσει για την Αθήνα με σκοπό να συναντηθεί με τον Δ. Ιωαννίδη και άλλα ηγετικά στελέχη της χούντας για να αποτρέψει την πραγματοποίησή-του.

Ζ. Ο Μακάριος γνώριζε για τις προθέσεις της χούντας να τον ανατρέψει με πραξικόπημα. Υπήρχε εξ’ άλλου και το προηγούμενο του Φεβρουαρίου του 1972. Η γνωστή επιστολή προς το Φ. Γκιζίκη (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Χ) είχε αποσταλεί σε μια προσπάθεια να κερδίσει χρόνο. Ήλπιζε ότι με τη δημοσιοποίηση του προβλήματος, θα συνέτιζε τη χούντα, θα την υποχρέωνε να κάνει δεύτερες σκέψεις και να αναστείλει την πραγματοποίησή-του. Η ενέργεια αυτή αποτελούσε ουσιαστικά και απόρριψη της εισήγησης συνεργατών-του να προχωρήσει σε αιφνιδιαστική σύλληψη και απέλαση της ηγεσίας της Ε.Φ. για αποτροπή του πραξικοπήματος. Στα πλαίσια ακριβώς μείωσης των κινδύνων για πραξικοπηματική-του ανατροπή με χρήση τμημάτων της Ε.Φ. ήταν και η απόφασή-του να μειώσει τη στρατιωτική θητεία και τη δύναμη-της κατά το ήμισυ και κατ’ επέκταση και τον αριθμό των ελλαδικών αξιωματικών. Το στοιχείο αυτό το ανέφερε και στην ομιλία-του της 19^{ης} Ιουλίου στο Σ.Α. του ΟΗΕ. Ανέφερε χαρακτηριστικά: “...Είναι βεβαίως γεγονός ότι από τινός χρόνου ο σκοπός των (σημ. της χούντας) καθίστατο φανερός. Ο Κυπριακός λαός είχε επί μακρόν χρόνον το αίσθημα ότι η Ελληνική Χούντα ωργάνωνε πραξικόπημα και αυτό το αίσθημα κατέστη εντονότερον κατά τη διάρκεια των τελευταίων εβδομάδων, ότε η τρομοκρατική οργάνωσις ΕΟΚΑ Β, κατευθυνόμενη εξ’ Αθηνών, επανήρχισε τας βιαιοπραγίας”.

Η. Η επιστολή συντάχθηκε από τον Αρχ. Μακάριο. Φαίνεται ότι υπήρξε έντονος προβληματισμός και έγιναν διάφορα προσχέδια πριν το τελικό κείμενο. Για το περιεχόμενο της επιστολής ενημερώθηκαν με ειδικό απεσταλμένο τον Χάρη Βωβίδη και κατά τρόπο μυστικό ο τ. βασιλιάς Κωνσταντίνος στο Λονδίνο και ο Κ. Καραμανλής στο Παρίσι. Αρχικά ενημερώθηκε ο τ. βασιλιάς, ο οποίος όπως ανέφερε στην κατάθεσή-του προς την Επιτροπή, είχε εκφράσει διαφωνία για την αποστολή-της. Ο ίδιος προέτρεψε τον Χ. Βωβίδη να μεταβεί στο Παρίσι και να ενημερώσει τον Κ. Καραμανλή, όπως και εγένετο

(κατάθεση τ.Βασιλέα Κωνσταντίνου, 10.12.2009, σελ. 153-4). Τελικά η επιστολή έφερε ημερομηνία 2.7.1974 και επιδόθηκε στο Γκιζίκη από τον πρέσβη της Κύπρου στην Αθήνα Ν. Κρανιδιώτη το πρωί της 3^{ης} Ιουλίου 1974.

Θ. Η χούντα θα μπορούσε να γνώριζε για την αποστολή της επιστολής και το περιεχόμενο-της πριν από τις 3.7.74 μόνο εάν την ενημέρωνε κάποιος από τους συνεργάτες του Αρχιεπισκόπου που γνώριζε τις προθέσεις-του ή ένας εκ δύο παραληπτών του προσχεδίου. Όμως ακόμα και με αυτό το ενδεχόμενο δεν μπορεί να τεκμηριωθεί ότι η επιστολή προκάλεσε το πραξικόπημα δεδομένου του χρόνου της αρχικής απόφασης για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος..

Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ

Στο πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής της Βουλής των Ελλήνων αναφέρονται με λεπτομέρεια οι σχεδιασμοί και η απόφαση για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος, όπως αυτά έχουν στοιχειοθετηθεί από τις καταθέσεις των πρωταγωνιστών. Αναφέρονται σχετικά:

“Είναι έξω από κάθε αμφιβολία ότι το μοιραίο για την Κύπρο πραξικόπημα της 15.7.74 αποφασίσθηκε από τους

1. Φαίδωνα Γκιζίκη, πρόεδρο της Δημοκρατίας
2. Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο, πρωθυπουργό
3. Δημήτριο Ιωαννίδη, αρχηγό της χούντας
4. Γρηγόριο Μπονάνο, Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων

με ειδικότερη εισήγηση του Δημ. Ιωαννίδη, που επίμονα υποστήριζε, ότι ο Μακάριος ήταν εθνικά απαράδεκτος και επικίνδυνος”.

Είχαν προηγηθεί επανειλημμένες διαβουλεύσεις των τεσσάρων της χουντικής ηγεσίας, που αναφέρονται πιο πάνω, στο σπίτι του Ανδρουτσόπουλου.

Σύμφωνα με την κατάθεση του Γρ. Μπονάνου(*Εξεταστική Επιτροπή Βουλής των Ελλήνων, 16,17.12.1986*), Οι διαβουλεύσεις των ανωτέρω άρχισαν το Φεβρουάριο του 1974. Επιπλέον ανέφερε σχετικά: “Δεν ξέρω τους λόγους που είχε ο Ιωαννίδης. Είναι όμως γεγονός ότι την ανατροπή του Μακαρίου την είχε στο μυαλό-του από το Φεβρουάριο του 1974 και το είχε θέσει παρουσία Ανδρουτσόπουλου, Γκιζίκη και εμού”. Την τελική-του απόφαση για να συμμετάσχει στην ανατροπή του Μακαρίου την έλαβε στις 30.6.74, όταν έλαβε γνώση της επιστολής του Μακαρίου. Η επιστολή όμως δόθηκε στις 3.7.74 και η εντολή ανατροπής του Μακαρίου δόθηκε στη σύσκεψη της 2ας.7.74.

Επιπρόσθετα στο βιβλίο-του ο Μπονάνος (*“Η αλήθεια. 21^η Απριλίου. 25^η Νοεμβρίου. Κυπριακόν” – Αθήνα 1986*) αναφέρει ότι ο Ιωαννίδης είχε προμελετήσει την πραγματοποίηση της ανατρεπτικής ενέργειας πολύ πριν από την 25^η Νοεμβρίου 1973, δια τον Μάιο του 1974, όταν ο Μακάριος θα απουσίαζε σε επίσημη επίσκεψη στην Κίνα.

Σύμφωνα δε με την κατάθεση του Φ. Γκιζίκη η απόφαση για τη διενέργεια του πραξικοπήματος λήφθηκε τον Απρίλιο μήνα του ίδιου χρόνου.

Ο εξ' απορρήτων του Δημ. Ιωαννίδη μάρτυρας Πηλιχός τοποθετεί το χρόνο λήψης της απόφασης για το πραξικόπημα σε 2-3 μήνες πριν από την 15.7.74.

Η οριστική απόφαση των τεσσάρων χουντικών ηγετών λήφθηκε στο δεύτερο δεκαήμερο του Ιούνη του 1974.

Η διαδικασία εκτέλεσης του πραξικοπήματος άρχισε τις τελευταίες μέρες του Ιούνη του 1974, με προσδιορισμό από τους Ιωαννίδη-Μπονάνο της 15^{ης}.7.74 ως ημέρας εκδήλωσης του πραξικοπήματος και με επιλογή από τους ίδιους των αξιωματικών της Ε.Φ. Μιχαήλ Γεωργίτση διοικητή της III ΑΤΔ και Κων/νου Κομπόκη διοικητή των Δυνάμεων Καταδρομών για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος.

Την 1.7.74 με εντολή του ΑΕΔ στρατηγού Γρ. Μπονάνου δόθηκε φύλλο πορείας για να παρουσιασθούν στην Αθήνα οι Μιχ. Γεωργίτσης και Παύλος Παπαδάκης ο οποίος μέχρι και τις αρχές Ιουνίου του 1974 υπηρετούσε στη θέση του Επιτελάρχη του ΓΕΕΦ. Η εντολή προς Μιχ. Γεωργίτση δόθηκε απευθείας στον ίδιο με παράκαμψη του ΓΕΕΦ και του Αρχηγού-του Αντιστράτηγου Γ. Ντενίση.

Ο προγραμματισμός συνεχίσθηκε με σύσκεψη η οποία πραγματοποιήθηκε στις 2.7.74 στις 7.30 μ.μ. στο γραφείο του Γρ. Μπονάνου στο ΑΕΔ και στην οποία έλαβαν μέρος

- Δημήτριος Ιωαννίδης, Συνταγματάρχης
- Γρηγόριος Μπονάνος, Στρατηγός, Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων
- Παύλος Παπαδάκης*, Υποστράτηγος, Διοικητής της 10^{ης} Μεραρχίας που έδρευε στον Έβρο
- Μιχαήλ Γεωργίτσης, Ταξίαρχος Διοικητής της III ΑΤΔ της ΕΦ
- Κων/νος Κομπόκης, Συνταγματάρχης, Διοικητής των Δυνάμεων Καταδρομών της Ε.Φ.

*Η επιλογή του Παύλου Παπαδάκη για να συμμετάσχει στη σύσκεψη φέρεται να έγινε γιατί

- ήταν άριστος γνώστης των πραγμάτων και έτρεφε απεριόριστο μίσος εναντίον του Αρχ. Μακαρίου, ο οποίος λίγες βδομάδες προηγουμένως αρνήθηκε να εγκρίνει την παράταση της παραμονής-του στην Κύπρο και ζήτησε την άμεση ανάκλησή-του
- είχε διατελέσει Επιτελάρχη του ΓΕΕΦ και είχε ισχυρές διασυνδέσεις με τα αντιμακαριακά στοιχεία στην Κύπρο και την ΕΟΚΑ Β΄.
- τον Φεβρουάριο του 1972 σαν διοικητής της ΕΛΔΥΚ είχε συνεργασθεί με τον Ταξίαρχο Α. Κονδύλη για την εκτέλεση του πραξικοπήματος που είχε αποφασίσει ο δικτάτορας Γ. Παπαδόπουλος
- ήταν κουμπάρος του Δ. Ιωαννίδη με τον οποίο διατηρούσε στενές σχέσεις

Στη σύσκεψη αυτή ο Μπονάνος ενημέρωσε τους παρευρισκόμενους για την απόφαση ανατροπής του Αρχ. Μακαρίου με στρατιωτικό πραξικόπημα, που, όπως τους είπε, πάρθηκε από την Κυβέρνηση και την στρατιωτική ηγεσία.

Παράλληλα καθόρισε ως χρόνο εκδήλωσης του πραξικοπήματος την 15^η.7.74 και ώρα 7.30 π.μ. και όρισε τον Μιχ. Γεωργίτη ως αρχηγό και τον Κ. Κομπόκη ως υπαρχηγό.

Στην ίδια σύσκεψη καθορίστηκαν από τον Μπονάνο και οι συνθηματικές εκφράσεις που θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν κατά την έναρξη της εκδήλωσης του πραξικοπήματος και κατά την πορεία-του.

“Αλέξανδρος εισήχθη νοσοκομείον”, ήταν η δηλωτική της έναρξης του πραξικοπήματος φράση (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΙ)

“Αλέξανδρος πάει καλά”, ήταν η φράση που σήμαινε καλή εξέλιξη του πραξικοπήματος

“Αλέξανδρος ασθενεί βαρέως”, ήταν η φράση που σήμαινε κακή πορεία του πραξικοπήματος

Μεταξύ άλλων ο Μπονάνος, είπε στους Γεωργίτη και Κομπόκη ότι για κάθε επικοινωνία που θα ήθελαν να έχουν με το ΑΕΔ δεν επιτρεπόταν να χρησιμοποιήσουν κανένα άλλο μέσο (τηλέφωνο κλπ..) παρά μόνο αγγελιοφόρο, ως τέτοιο δε επέλεξε τον Ταγματάρχη Κ. Κοντώση.

Επιπρόσθετα τους τόνισε ότι δεν πρέπει να ανησυχούν γιατί υπάρχουν διαβεβαιώσεις ότι δεν πρόκειται να επέμβει κανένας διότι “υπήρχε κάλυψη”. Δεν προσδιοριζόταν μεν από ποιόν είχε παρασχεθεί “η κάλυψη”, αλλά φαινόταν ότι ήταν από τις ΗΠΑ.

Η σύσκεψη της 2ας.7.74 τέλειωσε με την εντολή των Μπονάνου – Ιωαννίδη προς τους Γεωργίτη και Κομπόκη να έρθουν σε επαφή με τους επιτελείς-τους, για να καταρτίσουν το σχέδιο δράσης και να συζητήσουν τις λεπτομέρειες του πραξικοπήματος.

Ακολούθησε νέα σύσκεψη στις 3.7.74 για να σχεδιασθεί το πραξικόπημα. Τελικά ο σχεδιασμός δεν έγινε γιατί δεν ήταν γνωστές οι δυνάμεις οι οποίες θα λάμβαναν μέρος.

Επέστρεψαν στην Κύπρο ο Γεωργίτης στις 6 Ιουλίου και ο Κομπόκης στις 7 Ιουλίου.

Στο βιβλίο ΗΔ της ΙΙΙ ΑΤΔ στις 2.7.1974 αναφέρεται σχετικά από το Μιχ. Γεωργίτη:

“Εχορηγήθη σήμερα εκ του υποφαινομένου 4ημερος άδεια δι’ Αθήνας. Κατά την διάρκειαν της απουσίας μου καθήκοντα Δτού ΙΙΙ ΑΤΔ θα εκτελή ο Σχης Νούσκας Κων/νος”.

Αντίστοιχα στις 8.7.1974 αναφέρει:

“Επανάληθεν εξ’ αδείας ο υποφαινόμενος και ανέλαβον υπηρεσίαν από 6^η.7.74”.

Της επίσκεψης Γεωργίτη και Κομπόκη στην Αθήνα είχε προηγηθεί επίσκεψη του διευθυντή του 2^{ου} ΕΓ του ΓΕΕΦ Κώστα Μπούρλου στις 26.6.74. Ο Κ. Μπούρλος επιστρέφοντας στην Κύπρο μετέφερε και ειδικό κώδικα συνθηματικής επικοινωνίας με την Αθήνα.

Οι παραπάνω επισκέψεις δεν είναι γνωστό εάν τις είχε πληροφορηθεί η ΚΥΠ και το Εφεδρικό Σώμα. Εάν τις γνώριζαν τότε φαίνεται ότι αυτές δεν είχαν αξιολογηθεί σωστά.

Τις μέρες που προηγήθηκαν της 7^{ης} Ιουλίου είχαν επισκεφθεί την Κύπρο οι Αθ. Σκλαβενίτης (αρχηγός της ΕΟΚΑ Β), ο Α. Ποταμιάνος και ο Κ. Μαστροκόλιας. Τους συνάντησε στο αεροδρόμιο Αθηνών κατά την επιστροφή-τους στην Αθήνα στις 7.7.74 η μάρτυρας Ελένη Γεωργιάδου (κατάθεση 12.11.2008, σελ. 18-19). Η συμπερίληψη του ονόματος του Κ. Μαστροκόλια γίνεται με κάθε επιφύλαξη δεδομένου ότι στις 6.3.1974 είχε απελαθεί από την Κύπρο και είναι αμφίβολο εάν του είχε επιτραπεί να πραγματοποιήσει νέα επίσκεψη.

Την Τρίτη 9.7.74 μετά την άφιξη-τους στην Κύπρο κάλεσαν σε σύσκεψη για τον καθορισμό των λεπτομερειών αναφορικά με την υλοποίηση του πραξικοπήματος τους

- Παναγιώτη Γιαννακοδήμο, Ταξίαρχο, Επιτελάρχη του ΓΕΕΦ
- Κων/νο Παπαγιάννη, Αντισυνταγματάρχη, υποδιοικητή της ΕΛΔΥΚ
- Γεώργιο Παπαγιάννη, Αντιπλοίαρχο, διοικητή Ναυτικής Δύναμης Κύπρου
- Γρηγόρη Λαμπρινό, Αντισυνταγματάρχη, διοικητή της 23^{ης} ΕΜΑ
- Περικλή Κορκοντζέλο, Επίλαρχο, διοικητή της 21^{ης} ΕΑΝ
- Κων/νο Κοντώση, Ταγματάρχη, σύνδεσμο με το ΑΕΔ
- Κων/νο Ραφτόπουλο, Ταγματάρχη, διοικητή της 31ης Μ.Κ.
- Ναπολέοντα Δαμασκηνό, Ταγματάρχη, διοικητή της 32ας Μ.Κ.
- Παναγιώτη Λάμπρου, Ταγματάρχη, διοικητή της 185 ΜΠΠ
- Κων/νο Ιωαννίδη, Ταγματάρχη, διοικητή της 195 ΜΕΑ/ΑΠ
- Ελευθέριο Ζήδρο, Ταγματάρχη Διαβιβάσεων

Στη σύσκεψη αυτή μετά από συζήτηση κρίθηκε ομόφωνα, ότι το πραξικόπημα δεν θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί, γιατί

- υπήρχε κίνδυνος εσωτερικών ταραχών
- οι μονάδες ήσαν ουσιαστικά διαλυμένες
- η προετοιμασία ήταν ελλιπής
- κύρια υπήρχε κίνδυνος στρατιωτικής επέμβασης της Τουρκίας, και
- Ο Παπαγιάννης υποδιοικητής της ΕΛΔΥΚ, πρότεινε να μη συμμετάσχει η ΕΛΔΥΚ για λόγους σκοπιμότητας επειδή ήταν αμιγής Ελληνική στρατιωτική δύναμη. Τελικά στις 13.7. δόθηκε διαταγή από το ΑΕΔ να χρησιμοποιηθεί και η ΕΛΔΥΚ λόγω έλλειψης δυνάμεων. Τη διαταγή μετέφερε ο Επίλαρχος Σταθάκης απεσταλμένος του Αρχηγού Στρατού Α. Γαλατσάνου.

Στις 10 Ιουλίου ο σύνδεσμος Κ. Κοντώσης μεταφέρει στην Αθήνα στους Ιωαννίδη και Μπονάνο, τους φόβους και τους ενδοιασμούς που εκφράστηκαν στη σύσκεψη. Πλην όμως η απάντηση ήταν ότι οι ενδοιασμοί και τα αιτήματά-τους για αναβολή του πραξικοπήματος απορρίπτονται. Είναι διαταγή του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων και της κυβέρνησης να προχωρήσουν στην εκτέλεση της απόφαση για την ανατροπή του Μακαρίου με μοναδική τροποποίηση του αρχικού σχεδίου, τον περιορισμό της ΕΛΔΥΚ στην κατάληψη του αεροδρομίου Λευκωσίας και τη μετάθεση της ώρας εκδήλωσης από τις 7.15 στις

8.30 π.μ. Επιπρόσθετα ο Κοντώσης είχε αποστηθίσει το Διάγγελμα, τα ονόματα των υποψηφίων προέδρων καθώς και των υπουργών που θα αποτελούσαν την “κυβέρνηση”.

Στις 11 Ιουλίου οι Γεωργίτης και Κομπόκης αφού ενημερώθηκαν από τον Κοντώση, έδωσαν εντολές και οδηγίες στους επικεφαλής των μονάδων, που προσδιόρισαν ότι θα λάβουν μέρος στις επιχειρήσεις για την κατάληψη των προεπιλεγμένων στόχων.

Στις 13.7.74 υπήρξε συνεργασία των Γεωργίτη, Κομπόκη, Παπαγιάννη (ΕΛΔΥΚ), και Γιαννακοδήμου

Για σκοπούς διαφύλαξης της μυστικότητας για την διενέργεια του πραξικοπήματος, φαίνεται να υπήρξε διακριτική απομάκρυνση από κρίσιμης σημασίας θέσεις της Ε.Φ. στρατιωτών, ακόμα και κάποιων που είτε ήσαν προσκείμενοι είτε ακόμα και μέλη της ΕΟΚΑ Β (κατάθεση Χάρη Παττίχη 2.12.2009).

Παράλληλα η χούντα με σειρά ενεργειών φρόντισε να παραπλανήσει τον Αρχ. Μακάριο.

Στις 6 Ιουλίου με την επιστροφή-του στην Κύπρο ο Γεωργίτης συναντάται με τον Α/ΓΕΕΦ Γ. Ντενίση και του μετέφερε διαταγή να αποκαταστήσει τις σχέσεις-του με το Μακάριο με σκοπό να τον αποκοιμήσει.

Στις 8.7.74 επισκέφθηκε την Κύπρο και είχε μακρά συνομιλία με τον Αρχ. Μακάριο ο εκδότης Σάββας Κωνσταντόπουλος (στενός φίλος και κουμπάρος του Ν. Σαμψών). Φαίνεται να ενεργούσε ως απεσταλμένος του πρωθυπουργού της χούντας Ανδρουτσόπουλου, με στόχο “την εκτόνωση της κρίσης”. Με την επιστροφή-του στην Αθήνα διεμήνυσε στον Αρχιεπίσκοπο ότι η Αθήνα θα αναλάβει πρωτοβουλίες με στόχο την εκτόνωση της κρίσης. Για αυτό τον σκοπό είχε αποφασισθεί να πραγματοποιηθεί σύσκεψη στην Αθήνα.

Η ενημέρωση αυτή σε συσχετισμό με την επίσκεψη στην Αθήνα στις 12.7.74 του πρεσβευτή Ευστάθιου Λαγάκου και του αρχηγού του ΓΕΕΦ Γεώργιου Ντενίση και του διοικητή της ΕΛΔΥΚ Νικολαΐδη και της σύσκεψης που έλαβε χώρα στις 13.7.74, δημιούργησαν στον Αρχ. Μακάριο την εικόνα ότι το πραξικόπημα προσωρινά αναβλήθηκε και δεν επρόκειτο να πραγματοποιηθεί τουλάχιστον πριν από την ολοκλήρωση της σύσκεψης στην Αθήνα, η οποία θα συνεχιζόταν τη Δευτέρα 15.7.74 το πρωί.

Αναφορικά με τη σύσκεψη της 13^{ης} Ιουλίου

- Ο Α/ΓΕΕΦ στρατηγός Γ. Ντενίσης ανέφερε στην κατάθεσή-του στη Βουλή των Ελλήνων ότι η σύσκεψη της 13^{ης}.7.74 αναμφιβόλως ήταν μπλόφα για συσκότιση των πραγμάτων. Κράτησε δε 20-30 λεπτά.
- Εξάλλου στην έκθεση την οποία συνέταξε ο Ανχης (ΠΒ) Ιωάννης Μπήτος τον Ιούνιο του 1975, μετά από σχετική εντολή αναφέρει σχετικά:

“Φρονώ ότι η πρόσκλησις των εκ Κύπρου Αξκών εγένετο, είτε διότι ούτοι αντετίθεντο εις το πραξικόπημα, είτε δια παραπλάνησιν, είτε και δι’ αμφοτέρους τους ως άνω λόγους.

Προκύπτει εκ της διαδικασίας και του αποτελέσματος της συσκέψεως της 13^{ης} Ιουλίου, ότι αυτή εις ουδέν άλλον απέβλεπε, παρά εις την συσκότισιν και την παραπλάνησιν, τώσον των συμμετοχόντων εις αυτήν, όσον και γενικώτερον, επί του σχεδιαζόμενου πραξικοπήματος”.

Τόσο ο δικτάτορας Δ. Ιωαννίδης, όσο και ο πρωθυπουργός της χούντας Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος ανέφεραν ότι η διαπραξικοπήματος απομάκρυνση του Μακαρίου είχε καταστεί αναγκαία και επιβεβλημένη λόγω της απόφασής-του να μειώσει τη θητεία στην ΕΦ και κατ'επέκταση τη δύναμή-της και να απομακρύνει τους Έλληνες αξιωματικούς. Όμως όλα τα στοιχεία παραπέμπουν ότι η απόφαση για την πραξικοπηματική ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου είχε ληφθεί πολύ ενωρίτερα σε χρόνο όπου ο Αρχιεπίσκοπος δεν είχε εκδηλώσει τις προθέσεις-του για την ΕΦ.

Η ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑΤΟΣ

Η εκδήλωση της πραξικοπηματικής ανατροπής του Αρχ. Μακαρίου δεν ήταν ένα στιγμιαίο γεγονός. Ήταν το αποκορύφωμα της συνωμοτικής δραστηριότητας η οποία εκπορευόταν από διάφορους κύκλους στην Αθήνα και στόχευε στην ενδοΝΑΤΟική επίλυση του κυπριακού. Ο αρχικός προσδιορισμός αυτών των ενεργειών τοποθετείται στο 1965. Στη συνέχεια με την ανάληψη της εξουσίας στην Ελλάδα από τη χούντα προσλαμβάνει πλέον επιθετική μορφή και με την καθοδήγησή-της σχεδιάζονται απόπειρες δολοφονίας του Αρχ. Μακαρίου, αλλά και διενέργειας πραξικοπήματος.

Το Μάρτιο του 1970 με το σχέδιο ΕΡΜΗΣ το οποίο θα εφαρμοζόταν μετά τη δολοφονία του Αρχ. Μακαρίου. Έγινε ήδη αναφορά στο κεφάλαιο για τη δολοφονική απόπειρα της 8.3.1970.

Για το ματαιωθέν πραξικόπημα του Φεβρουαρίου του 1972 έγινε ήδη εκτενής αναφορά πιο πάνω.

Τον Ιούλιο του 1973 ο Γ. Γρίβας εκπόνησε εκ μέρους της ΕΟΚΑ Β' σχέδιο πραξικοπήματος με την κωδική ονομασία ΝΙΚΗ και το οποίο όπως ανέφερε θα μπορούσε να υλοποιηθεί πριν από τις 20 Ιουλίου 1973. Τη γνησιότητα του σχεδίου επιβεβαίωσε στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή ο Σταύρος Σταύρου-Σύρος (κατάθεση 17.6.2009, σελ. 126-7), ο οποίος μαζί με τον Γ. Καρούσο ήταν οι δύο στους οποίους κοινοποιήθηκε για έκφραση απόψεων. Τελικά για άγνωστους λόγους το σχέδιο ΝΙΚΗ δεν εφαρμόστηκε.

Συνεπεία της κρίσης στις σχέσεις της Αθήνας με τον Γ. Γρίβα και την ΕΟΚΑ Β', το φθινόπωρο του 1973 παρατηρήθηκε σημαντική βελτίωση των σχέσεων Αθηνών – Λευκωσίας. Σε ένδειξη ανταπόκρισης ο Αρχ. Μακάριος επισκέφθηκε την Αθήνα το Νοέμβριο του 1973 και είχε συνάντηση και συνομιλίες με τον “πρωθυπουργό” Σπύρο Μαρκεζίνη.

Η αλλαγή στάσης του Γ. Παπαδόπουλου φαίνεται να μην ήταν άσχετη και με την απόφαση ανατροπής-του από τον σκληρό πυρήνα της χούντας επικεφαλής του οποίου ήταν ο Δ. Ιωαννίδης, ο οποίος και ανέλαβε σαν νέος παρασκηνιακός αρχηγός.

Όπως προκύπτει από την απαντητική επιστολή προς τον Γ. Γρίβα η οποία ελήφθη στις 3.11.1973 ο Δ. Ιωαννίδης, αφήνει κατά τρόπο σαφή τον υπαινιγμό για την σχεδιαζόμενη αλλαγή, αναφέροντας χαρακτηριστικά:

“ Προχθές συναντήθην εκ νέου με ΟΤΟΣΟΛ μου είπε ότι έλαβε σημείωμά σας και ότι σύντομα θα έχετε ότι θέλετε.... Ελπίζω να αντιληφθήτε τα όσα δια των γραμμών αυτών θέλω να σας διαβιβάσω.

Ελπίζω σύντομα έως 10 Νοεμβρίου και εκ νέου μετά 2 Δεκεμβρίου να ενισχυθούμε σημαντικά”.

(Σημ. τόσο η επιστολή Γ. Γρίβα προς τον Δ. Ιωαννίδη ημερομηνίας 21.10.1973, όσο και η απαντητική προς τον Γ. Γρίβα κατατέθηκαν στην Επιτροπή από τον Σπύρο Παπαγεωργίου).

Σε έκθεση την οποία συνέταξε ο Π. Αραπάκης με ημερομηνία 17.4.1975 προς τον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή αναφέρεται σχετικά: “Μόνη σχετική συζήτησής-μου μετά του ταξίαρχου Ιωαννίδη εις όλως ανύποπτον χρόνο, ήτο κατά την επίσκεψιν τούτου εις το γραφείον μου προ ενός μηνός εκ των γεγονότων της 25 Νοεμβρίου, ότε μοι είπεν ότι οι Αμερικανοί του συνέστησαν να ανατρέψει τον Γεώργιον Παπαδόπουλον, αλλ’ ούτος δεν το έπραξεν”.

Στις 5.00 η ώρα το πρωί της 15^{ης} Ιουλίου ο αρχηγός του πραξικοπήματος ταξίαρχος Μ. Γεωργίτης, ο οποίος αντικαθιστούσε τον αρχηγό του ΓΕΕΦ Γ. Ντενίση ο οποίος απουσίασε στην Αθήνα για τη γνωστή σύσκεψη, είχε μεταβεί στο στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ, για να συντονίσει την επιχείρηση. Το αρχηγείο για την εκτέλεση του πραξικοπήματος είχε εγκατασταθεί στο συγκεκριμένο χώρο, για λόγους ασφάλειας. Η επιτυχία του εγχειρήματος δεν ήταν δεδομένη και το ΓΕΕΦ το οποίο συστεγάζετο με το Αρχηγείο Αστυνομίας και γειτνίαζε με το στρατόπεδο του Εφεδρικού Σώματος, δεν πρόσφερε την απαιτούμενη ασφάλεια. Στη σύσκεψη στην αίθουσα επιχειρήσεων της ΕΛΔΥΚ παρευρίσκονταν μεταξύ άλλων ο υποδιοικητής της ΕΛΔΥΚ αντισυνταγματάρχης Κων. Παπαγιάννης, ο διοικητής βρισκόταν στην Αθήνα, ο συνταγματάρχης Σωτήριος Λιανάς ο οποίος προοριζόταν να αναλάβει τη διοίκηση της ΙΙΙ ΑΤΔ. Στην κατάθεσή-του ο Μιχ. Γεωργίτης ανέφερε χαρακτηριστικά: “Στις 15/7 ήμουνα στην ΕΛΔΥΚ και όχι στο ΓΕΕΦ γιατί αν πηγαίναμε όλοι εκεί θα δημιουργούσαμε υπόνοιες, δεν υπήρχαν δε και μέσα επικοινωνιών, αλλά ούτε και ασφάλεια. Ήταν μια μονοκατοικία και έτσι και μια χειροβομβίδα να έριχναν θα μας σκότωναν όλους”.

Ο Μιχ. Γεωργίτης μετακινήθηκε στο ΓΕΕΦ γύρω στις 4.30 το απόγευμα (όπως ανέφερε στην κατάθεσή-του), μετά την κατάληψη του αρχηγείου της αστυνομίας, του στρατοπέδου του Εφεδρικού Σώματος και την επικράτηση του πραξικοπήματος.

Την ίδια ώρα (5.30 π.μ) άλλοι ανώτεροι αξιωματικοί της Ε.Φ. είχαν μεταβεί στο ΓΕΕΦ και συμμετείχαν σε σύσκεψη που είχε πραγματοποιηθεί στην αίθουσα επιχειρήσεων.

Στο ΓΕΕΦ βρίσκονταν ακόμα στρατιώτες που υπηρετούσαν στο 2^ο ΕΓ, καθώς και οι οδηγοί των επιτελών. Σε κάποια στιγμή εξοπλίσθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για την κατάληψη της πτέρυγας της αστυνομικής δύναμης, κάτω από τις διαταγές ελλαδικών αξιωματικών.

Στις 8.17 το πρωί με σήμα-του προς το Γραφείο του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων(ΑΕΔ) και με χαρακτηρισμό, Άκρως Απόρρητον (ΕΧ) και Αστραπιαίο, ο Μιχ. Γεωργίτης ενημέρωνε την Αθήνα για την έναρξη του πραξικοπήματος.

Στις 8.20 τα άρματα Μάχης, τα Τεθωρακισμένα και οι Καταδρομείς εφορμούσαν εναντίον του Προεδρικού αρχικά από την είσοδο και στη συνέχεια από την έξοδο που βρίσκονται στην ανατολική πλευρά επί της λεωφόρου Δημοσθένη Σεβέρη.

Την ίδια στιγμή εκδηλώνονταν και οι επιθέσεις εναντίον του Αρχηγείου Αστυνομίας, του στρατοπέδου του Εφεδρικού και του ΡΙΚ, καθώς και του διεθνούς αεροδρομίου Λευκωσίας.

Για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω μονάδες.

Η 31η ΜΚ κινήθηκε από την περιοχή Αθαλάσσας όπου είχε στρατωνισθεί. Ένα τμήμα-της έλαβε μέρος στην κατάληψη του Προεδρικού Μεγάρου. Σε σημείο της διαδρομής προστέθηκαν στη δύναμή-της αντιαεροπορικά πολυβόλα (τετράκαννα) και πυροβόλα(Μποφώρ) της 195 ΜΕΑ/ΑΠ (*κατάθεση Γιώργου Καλογήρου 27.8.2009, σελ. 11-12*).

Ένα δεύτερο τμήμα της 31^{ης} ΜΚ χρησιμοποιήθηκε για την κατάληψη του στρατοπέδου του Εφεδρικού Σώματος. Την ενέργεια υποστήριξαν αρχικά τεθωρακισμένα οχήματα (Marmor Harrington) της 21^{ης} ΕΑΝ και στη συνέχεια τεθωρακισμένα οχήματα (BTR) του 286 ΜΤΠ.

Η 32^α ΜΚ η οποία στάθμευε στον Άγιο Χρυσόστομο. Το Σάββατο 13.7.74 μετακινήθηκε στο στρατόπεδο της 31^{ης} ΜΚ στην Τύμπου. Στο χώρο αυτό έγινε αναδιοργάνωση της Μοίρας και σχηματίστηκαν Διμοιρίες από άτομα που προέρχονταν από διαφορετικούς λόχους.

Η ενέργεια αναδιοργάνωσης των διμοιριών πιθανόν να αποσκοπούσε αφενός στον αποκλεισμό των φιλομακαριακών στοιχείων και αφετέρου κατά τη διενέργεια της επιχείρησης του πραξικοπήματος, να αποτραπεί τυχόν στάση ή και οργανωμένη αντίδραση, γιατί ακριβώς τα νέα τμήματα αποτελούντο από οπλίτες εν πολλοίς άγνωστους μεταξύ-τους. Παρόμοια ενέργεια παρατηρήθηκε και στις μονάδες της 23^{ης} ΕΜΑ και 21^{ης} ΕΑΝ για αντικατάσταση των μελών των πληρωμάτων και αλλαγής της σύνθεσής-τους.

Το πρωί της 15^{ης} Ιουλίου μετά την αναφορά της Μοίρας, οι στρατιώτες με τον ατομικό-τους οπλισμό, με πυρομαχικά και από δύο χειροβομβίδες που τους παραχωρήθηκαν εκείνη τη στιγμή, επιβιβάστηκαν στα φορτηγά και κινήθηκαν προς τη Λευκωσία. Στο χώρο του ΒΜΗ επιβιβάστηκαν σε τεθωρακισμένα οχήματα. Ένα τμήμα κινήθηκε προς το Προεδρικό Μέγαρο για να λάβει μέρος στην επιχείρηση κατάληψής-του.

Η 33η ΜΚ το Σάββατο το πρωί 13.7.74 μετακινήθηκε από το Πέλλα Παις στην Αθαλάσσα, αφού προηγήθηκε αναδιοργάνωση των Διμοιριών, για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω. Το πρωί της 15^{ης} Ιουλίου κινήθηκε προς το στρατόπεδο του Εφεδρικού και το ΡΙΚ.

Το 286 ΜΤΠ το οποίο είχε τεθεί υπό τη διοίκηση της ΕΛΔΥΚ. Τεθωρακισμένα Οχήματα του τάγματος έλαβαν μέρος στις επιχειρήσεις κατάληψης του Αεροδρομίου Λευκωσίας, των Κεντρικών Φυλακών, του στρατοπέδου του Εφεδρικού Σώματος, καθώς και υποστήριξη της επιχείρησης κατάληψης της Αρχιεπισκοπής το απόγευμα προς βράδυ της 15^{ης} Ιουλίου. Μετά την επικράτηση του πραξικοπήματος το τάγμα χρησιμοποιήθηκε για την τήρηση της τάξης στη Λευκωσία.

Η 23^η ΕΜΑ και η 21^η ΕΑΝ έλαβαν μέρος στην κατάληψη του Προεδρικού Μεγάρου και της Αρχιεπισκοπής.

Τα κεντρικά γραφεία της ΑΤΗΚ κατέλαβε δύναμη της Ναυτικής Διοίκησης με υποστήριξη τεθωρακισμένων. Της επιχείρησης είχε ηγηθεί ο Ελ. Ζήδρος Ταγματάρχης Διαβιβάσεων.

Τμήματα της ΕΛΔΥΚ συμμετείχαν στην επιχείρηση κατάληψης του Αεροδρομίου Λευκωσίας και των Κεντρικών Φυλακών.

Η επιχείρηση κατάληψης του Προεδρικού Μεγάρου διήρκεσε περίπου 1,5 ώρα. Τα αποτελέσματα της επίθεσης ήσαν

- Ολοκληρωτική καταστροφή του Μεγάρου
- 15 περίπου εθνοφρουροί και αστυνομικοί νεκροί.
- Ο συνολικός αριθμός των νεκρών κατά το πραξικόπημα ήταν 41 στρατιωτικοί (5 ελλαδίτες και 36 εθνοφρουροί) και 41 αντιστασιακοί (22 μέλη του Εφεδρικού), καθώς και 16 πολίτες θύματα του πραξικοπήματος.
- Άγνωστος αριθμός εθνοφρουρών και αστυνομικών τραυματίες

Την όλη επιχείρηση κατάληψης του Προεδρικού σχεδίασε και διέυθυνε ο Κ. Κομπόκης διοικητής των Δυνάμεων Καταδρομών. Επικεφαλής των Δυνάμεων Καταδρομών ήταν ο ταγματάρχης Ν. Δαμασκηνός και των αρμάτων-τεθωρακισμένων ο επίλαρχος Π. Κορκοντζέλος, διοικητής της 21 ΕΑΝ.

Το απόγευμα της 15^{ης} Ιουλίου άρματα μάχης της 23^{ης} ΕΜΑ, με επικεφαλής τον διοικητή-της αντισυνταγματάρχη Γρ. Λαμπρινό, με την υποστήριξη τμημάτων της 21^{ης} ΕΑΝ, επιτέθηκαν και κατέλαβαν την Αρχιεπισκοπή. Πριν από την κατάληψη προηγήθηκε κανονιοβολισμός (άρματα της 23ης ΕΜΑ και στοιχεία ΠΑΟ 106 χιλ. του 120 ΛΒΟ) με αποτέλεσμα το κτίριο να υποστεί σοβαρές ζημιές.

Από τις μοίρες Πυροβολικού (195 ΜΕΑ/ΑΠ, 185 ΜΠΠ) οι οποίες έδρευαν σε στρατόπεδα στην περιοχή Αθαλάσσας, έλαβαν μέρος με αντιαεροπορικά στοιχεία στην επίθεση κατάληψης του στρατοπέδου του Εφεδρικού, ενώ παρευρίσκοντο χωρίς εμπλοκή στην επίθεση εναντίον του Προεδρικού Μεγάρου.

Για την κατάληψη του Προεδρικού χρησιμοποιήθηκαν και στοιχεία ΠΑΟ 106 χιλ. του 120 ΛΒΟ.

Τέλος τμήματα της ΕΛΔΥΚ συμμετείχαν στην κατάληψη του αεροδρομίου Λευκωσίας και των Κεντρικών Φυλακών. Η ενέργεια αυτή κρίνεται σαν πιστοποίηση της επίσημης εμπλοκής της Ελλάδας στην πραξικοπηματική ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου και της παράνομης επέμβασης της ελληνικής χούντας για την κατάλυση της συνταγματικής τάξης. Γεγονός το οποίο εκμεταλλεύτηκε η Τουρκία για να εισβάλει μερικές μέρες αργότερα.

Κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος το ΓΕΕΦ ανέφερε ότι φονεύθηκαν 32 αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίτες της ΕΦ και τραυματίστηκαν 113.

Την εκδήλωση του πραξικοπήματος σύμφωνα με αναφορά του Π. Αραπάκη διηύθυναν από ειδική αίθουσα στο ΓΕΣ οι Ταξίαρχοι Δ. Ιωαννίδης και ο Α. Κονδύλης.

Όπως κατέθεσε στην Επιτροπή ο τ. Πρόεδρος Τάσος Παπαδόπουλος, μερικές μέρες μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος, ο τότε Ταγματάρχης της Ε.Φ. Τάσος Μάρκου τον είχε επισκεφθεί και του αποκάλυψε ότι είχε προχωρήσει στην εκπόνηση σχεδίου ανατροπής της πραξικοπηματικής κυβέρνησης. Το σχέδιο δεν τέθηκε σε εφαρμογή, πιθανόν λόγω της τουρκικής εισβολής (*κατάθεση Χαράλαμπου Λόττα 11.11.2009, σελ. 23*).

Η φυγή του Αρχ. Μακαρίου

Περίπου είκοσι (20) λεπτά μετά την εκδήλωση της επίθεσης εναντίον του Προεδρικού και της συνειδητοποίησης της κατάστασης, ο πρόεδρος Αρχ. Μακάριος με προτροπή των συνεργατών-του, εγκατέλειψε το Προεδρικό Μέγαρο από τη δυτική πλευρά. Συνοδευόμενος από άνδρες της προεδρικής φρουράς κινήθηκε προς την οδό Προδρόμου δια μέσου της κοίτης του παρακείμενου ποταμού. Επί της Προδρόμου σταμάτησαν διερχόμενο αυτοκίνητο και σε αυτό επιβιβάσθηκαν ο Αρχιεπίσκοπος και οι συνοδοί-του Ν. Θρασυβούλου, Α. Ποταμάρης και Α. Νεοφύτου. Το αυτοκίνητο κινήθηκε δυτικά με κατεύθυνση προς το Μετόχι Κύκκου. Όμως σε μερικές εκατοντάδες μέτρα ακινητοποιήθηκε λόγω έλλειψης καυσίμων. Ο Αρχιεπίσκοπος και η συνοδεία-του αφού διήνυσαν μερικές δεκάδες μέτρα πεζοί, επιβιβάσθηκαν σε αναπηρικό αυτοκίνητο. Σε μικρή απόσταση από το Μετόχι του Κύκκου συναντήθηκε με τον Ν. Παστελλόπουλο αξιωματικό του εφεδρικού, ο οποίος προστέθηκε στη συνοδεία με δεύτερο αυτοκίνητο και στη συνέχεια κινήθηκαν προς το χωρίο Κλήρου.

Στην Κλήρου αφού πραγματοποίησαν ολιγόλεπτη στάση στο σπίτι του Νεοκλή Μαλέκου, επιβιβάσθηκαν σε άλλο αυτοκίνητο και κινήθηκαν προς το Μοναστήρι του Κύκκου (11.30 π.μ.) και από εκεί κατέληξαν στην Πάφο(4 μ.μ.), όπου το απόγευμα(5.30 μ.μ.) ο Αρχ. Μακάριος εκφώνησε τον γνωστό λόγο από τον Ελεύθερο Ραδιοσταθμό της Πάφου (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΙΙ).

Η Επιτροπή προσπάθησε να διερευνήσει δύο εκδοχές αναφορικά με τη διαφυγή του Αρχ. Μακαρίου από το Προεδρικό Μέγαρο, κατά την διάρκεια της επίθεσης των μονάδων της Ε.Φ. στις 15 Ιουλίου 1974, οι οποίες υποστηρίζονται από διάφορους κύκλους.

Η πρώτη αναφέρει ότι ο Αρχιεπίσκοπος δεν βρισκόταν στο Προεδρικό Μέγαρο κατά τη στιγμή της εκδήλωσης της επίθεσης, αλλά βρισκόταν στο Τρόδος. Προς ενίσχυση αυτής της εκδοχής, γίνεται ακόμα επίκληση του γεγονότος ότι κανένας δεν είδε τα παιδιά από την Αίγυπτο που φέρεται να τον είχαν επισκεφθεί εκείνο το πρωί.

Οι αναφορές

- όλων των συνεργατών του Αρχιεπισκόπου καθώς και μελών της φρουράς-του που προσήλθαν και κατέθεσαν στην Επιτροπή
- Του Λοχαγού του Εφεδρικού Τ. Τσαγγάρη που τη στιγμή της διαφυγής ολοκλήρωσε την επιχείρηση κατάληψης του στρατοπέδου του 9^{ου} Τ.Σ. που γειτνιάζει με το Προεδρικό από τη δυτική πλευρά
- του οδηγού του αυτοκινήτου που σταμάτησε στην οδό Προδρόμου για να επιβιβασθεί ο Αρχιεπίσκοπος και η συνοδεία-του,

- στρατιώτη της 23η EMA ο οποίος ανέφερε ότι μόλις ο Αρχιεπίσκοπος και η συνοδεία-του διήλθαν από την περιοχή του στρατοπέδου της μονάδας στην Κοκκινотριμηθιά, ενημερώθηκε ο διοικητής και αμέσως δόθηκε η διαταγή κινητοποίησης των αρμάτων
- του ανθυπολοχαγού Σωτήρη Καϊτάνη (*κατάθεση 11.8.2010, σελ. 46*) και του καταδρομέα της 32ας ΜΚ Θέμη Θεοδοσίου, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην επίθεση εναντίον του προεδρικού και επιβεβαιώνουν ότι είδαν τα παιδιά καθώς και τους συνοδούς, μετά την ολοκλήρωση της μάχης, καθώς και
- του επικεφαλής των τμημάτων κατάληψης του Προεδρικού Κ. Κομπόκη, στην κατάθεσή-του στη Βουλή των Ελλήνων

διαψεύδουν την παραπάνω εκδοχή. Επιβεβαιώνουν ακριβώς το αντίθετο.

Η δεύτερη εκδοχή αναφέρει ότι σκόπιμα αφέθηκε αφύλακτη η δυτική πλευρά του Προεδρικού Μεγάρου για να μπορέσει να διαφύγει.

- Η σφοδρότητα όμως με την οποία εκδηλώθηκε η επίθεση εναντίον του Προεδρικού Μεγάρου,
- Η ώρα εκδήλωσης του πραξικοπήματος για να είναι σίγουροι οι επικεφαλείς του πραξικοπήματος ότι ο Αρχιεπίσκοπος θα βρίσκεται στο γραφείο-του στο Προεδρικό
- το γεγονός ότι ο Αρχιεπίσκοπος αναχώρησε από το γραφείο-του αμέσως με την εκδήλωση του πραξικοπήματος, και τέλος
- η άφιξη των αρμάτων στη δυτική πλευρά, μερικά λεπτά μετά την επιβίβαση του Αρχιεπισκόπου σε αυτοκίνητο και την αναχώρησή-του

δεν συνηγορούν υπέρ της αποδοχής της παραπάνω εκδοχής.

Εξ' άλλου η οδηγία που είχαν οι Γεωργίτσης και Κομπόκης από τους Ιωαννίδη και Μπονάνο, ήταν να τους παραδοθεί ο Μακάριος ζωντανός ή νεκρός. Στην κατάθεσή-του ο Γεωργίτσης στην Βουλή των Ελλήνων (*Φάκελος Κύπρου, Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα, έκδοση Ελευθεροτυπία Αθηνών, Ιούλιος 2010, σελ. 38-39, 50*, ανέφερε σχετικά: "Αν σκοτωνόταν ο Μακάριος κατά την εμπλοκή δεν θα υπήρχε θέμα. Εάν συνελαμβάνετο θα στέλναμε αεροπλάνο για να τον μεταφέρουν στην Αθήνα".

Σε ερώτηση μάλιστα του βουλευτή Παπαστεφανάκη εάν είχε αποδεχθεί και το φόνο, και τη δολοφονία του Μακαρίου, απάντησε: "Κατόπιν εντολής του ΑΕΔ, ΝΑΙ" *Φάκελος Κύπρου, Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα, έκδοση Ελευθεροτυπία Αθηνών, Ιούλιος 2010, σελ. 38*).

Τέλος στην απάντησή-του προς ερώτηση του κ. Μπλέτσα ανέφερε: "Εγώ μεταβίβασα την εντολή, όπως ακριβώς την είχε διατυπώσει ο κ. Μπονάνος. Είπα δηλ. στον Κομπόκη, που άλλωστε ήταν παρών και αυτός στη σύσκεψη σκοτώστε τον ή πιάστε τον".

Στην κατάθεσή-του ο Γρ. Μπονάνος (16,17.12.1986) ανέφερε σχετικά με την τύχη του Μακαρίου, ότι "δεν εδόθη εντολή να σκοτωθεί, αλλά δεν αποκλειόταν να φονευθεί", από τη στιγμή κατά την οποία "η

ενέργεια ήταν σχεδόν πολεμική” (Φάκελος Κύπρου, Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα, έκδοση Ελευθεροτυπία Αθηνών, Ιούλιος 2010, σελ. 56).

Στη δική-του κατάθεση ο Κ. Κομπόκης (9.7.1986, σελ. 135) αναφέρει ότι έδωσε την εξής εντολή στον επικεφαλής των Τεθωρακισμένων Π. Κορκόντζελο. “Στην περίπτωση που προβληθεί αντίσταση όταν θα καταληφθεί το Προεδρικό Μέγαρο, εφόσον ο Μακάριος είναι ζωντανός, πάλι θα μου αναφέρεις να χειριστώ εγώ το θέμα προσωπικά”.

Επιπλέον κατέθεσε ότι κατ’ ιδίαν ο Ιωαννίδης του είπε να εξασφαλίσει τη ζωή του Μακαρίου, αλλά και τη φυγή-του από την Κύπρο. Τον παρακάλεσε μάλιστα η οδηγία αυτή να παραμείνει μυστική γιατί αν μαθευτεί, ο κόσμος που τον περιβάλλει θα τον καθαιρέσει (Φάκελος Κύπρου, Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα, έκδοση Ελευθεροτυπία Αθηνών, Ιούλιος 2010, σελ. 54).

Τέλος, είναι γνωστή η τηλεφωνική επικοινωνία Ιωαννίδη – Σαμψών όπου ο πρώτος ζήτησε “την κεφαλή του Μούσκου” και μάλιστα να του την μεταφέρει ο ίδιος ο Σαμψών.

Η ασφαλής διαφυγή του Μακαρίου, έγινε κατορθωτή λόγω απρόβλεπτων γεγονότων και συγκεκριμένα:

- της καθυστερημένης άφιξης των αρμάτων, τα οποία είχαν αποστολή να καλύψουν τη δυτική πλευρά του Προεδρικού, λόγω εμπλοκής σε ολιγόλεπτη μάχη στο Μετόχι του Κύκκου, με άνδρες του Εφεδρικού που στάθμευαν εκεί, και
- της επίθεσης τμήματος του Εφεδρικού Σώματος με επικεφαλής τον Λοχαγό Τ. Τσαγγάρη, το οποίο κατέλαβε με ταχύτητα το στρατόπεδο του 9^{ου} Τ.Σ. και δεν επέτρεψε στις επιτιθέμενες δυνάμεις των καταδρομών να κινηθούν και να αποκλείσουν το Προεδρικό και από την Βορειοδυτική πλευρά
- Στην απουσία συγχρονισμού εκδήλωσης της επίθεσης από τις δυνάμεις που είχαν εντολή να επιτεθούν εναντίον του Προεδρικού Μεγάρου

Επιπλέον, φαίνεται ότι η ταυτόχρονη ανάπτυξη πεζοπόρων τμημάτων με τη συνοδεία τεθωρακισμένων και αρμάτων από τη δυτική πλευρά καθώς και τμήματος της νότιας, δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί με ταχύτητα, λόγω της μορφολογίας του εδάφους. Θα μπορούσε να γίνει εύκολα αντιληπτή και να αποτύχει ο αιφνιδιασμός. Ακόμα υπήρχε σοβαρός κίνδυνος τα τμήματα αυτά να βληθούν από τις βολές των αρμάτων που εισέβαλαν στο Προεδρικό από την βορειοανατολική πλευρά. Γι’ αυτό και την περιμετρική φύλαξη ανέλαβαν τα άρματα μάχης. Επιπλέον οι δυνάμεις που θα επιτίθεντο από την νότια κατεύθυνση υπήρχε κίνδυνος να δεχθούν επίθεση από τα μέλη της αστυνομικής δύναμης και του Εφεδρικού που στάθμευαν στην Αστυνομική Σχολή, η οποία βρισκόταν στην νοτιοανατολική πλευρά του Προεδρικού Μεγάρου.

Στην δική-του εκδοχή ο Γεωργίτσης όπως αυτή έχει κατατεθεί στη Βουλή των Ελλήνων (2.7.1986) αναφέρει ότι: “Όπως ήταν το Προεδρικό Μέγαρο, ήταν ένα στρατόπεδο που το είχε καταλάβει το Επικουρικό Σώμα. Από κει βγήκε έξω, πήρε ένα ιδιωτικό όχημα και έφυγε. Δεν είχαμε κλείσει εκείνη τη διέξοδο γιατί δεν υπήρχαν δυνάμεις” Φάκελος Κύπρου, Τα Απόρρητα Ντοκουμέντα, έκδοση Ελευθεροτυπία Αθηνών, Ιούλιος 2010, σελ. 50).

Τέλος από τις καταθέσεις δεν φαίνεται να υπήρχε στο Προεδρικό Μέγαρο υπόγειος έξοδος διαφυγής την οποία να χρησιμοποίησε ο Αρχιεπίσκοπος, όπως κατά καιρούς είχε υποστηριχθεί. Εξ' άλλου μια τέτοια έξοδος διαφυγής θα ήταν εύκολο να εντοπισθεί.

Το απόγευμα της 16^{ης} Ιουλίου ο Αρχ. Μακάριος μεταφέρθηκε με ελικόπτερο των Βρετανικών Βάσεων στο Ακρωτήριο και από εκεί δια μέσω Μάλτας στο Λονδίνο. Προηγήθηκε σύσκεψη στη Μητρόπολη Πάφου στην οποία έλαβαν μέρος μεταξύ άλλων ο τότε Μητροπολίτης Χρυσόστομος, ο Έπαρχος Πάφου Στεφανίδης. Κατά τη διάρκεια-της οι παραβρισκόμενοι είχαν παροτρύνει τον Αρχιεπίσκοπο να εγκαταλείψει την Κύπρο για λόγους ασφάλειας. Έγινε επαφή με το διοικητή της Ειρηνευτικής Δύναμης στην Πάφο και διευθετήθηκε η αναχώρηση με ελικόπτερο.

Η Επιτροπή εκτιμά ότι η διαφυγή διάσωσης του Αρχιεπισκόπου στο εξωτερικό αξιοποιήθηκε για την ολοκλήρωση των σχεδιασμών που οδήγησαν στην ανατροπή-του. Με την απομάκρυνσή-του από την Κύπρο και την ανάληψη της προεδρίας από τον Ν. Σαμψών συνιστούσε συνταγματική εκτροπή και η Τουρκία μπορούσε να δικαιολογήσει την εισβολή. Όπως επίσης αναφέρεται σε έγγραφο του υπουργείου εξωτερικών των ΗΠΑ το 1964 και το 1967 υπήρξε αποτελεσματική παρέμβαση των ΗΠΑ για αποτροπή της εισβολής γιατί στην Κύπρο υπήρχε ένας νόμιμος πρόεδρος, ενώ το 1974 ένας πρόεδρος φονιάς. Ακόμα η συνδρομή των Βρετανών δεν θα πρέπει να εκληφθεί απλά ως βοήθεια προς τον Αρχ. Μακάριο. Αντίθετα θα πρέπει να θεωρηθεί και σαν υποβοηθητική της εφαρμογής των σχεδίων διαίρεσης της Κύπρου.

Η απομάκρυνση του Μακαρίου από την Κύπρο επιβεβαίωνε κατά απόλυτο τρόπο την συνταγματική εκτροπή που επέφερε το πραξικόπημα και έδινε την δικαιολογία στην Τουρκία για εισβολή. Ακόμα στις κρίσιμες συνομιλίες της Γενεύης απουσίαζε από αυτές. Έτσι δεν μπορούσε να αξιοποιηθεί η διεθνής αποδοχή της οποίας ετύγχανε για την αποτροπή της εισβολής ή τουλάχιστον του ΑΤΤΙΛΑ II. Στοιχείο προβληματισμού θα πρέπει να είναι και ο χρόνος επιστροφής του Αρχιεπισκόπου στην Κύπρο. Ο Κ. Καραμανλής μετά από 11 χρόνια αυτοεξορίας επέστρεψε στην Ελλάδα στις 24.7.1974, ενώ ο Αρχ. Μακάριος στις 7.12.1974 όταν πια όλα είχαν ολοκληρωθεί.

Το Εφεδρικό Σώμα της Αστυνομικής Δύναμης Κύπρου

Το Εφεδρικό όπως συνήθως αποκαλείται το συγκεκριμένο τμήμα της Αστυνομικής Δύναμης, συστάθηκε με απόφαση της κυβέρνησης τον Απρίλιο του 1973, με κύρια αποστολή την καταστολή της παράνομης δραστηριότητας της ΕΟΚΑ Β'.

Συγκροτήθηκε κατά τα πρότυπα στρατιωτικής μονάδας και στελεχώθηκε με κύπριους αξιωματικούς οι οποίοι υπηρετούσαν στην Ε.Φ. και αποσπάστηκαν σε αυτό. Επικεφαλής ήταν ο Ταγματάρχης (ΠΖ) Παντελάκης Πανταζής.

Αριθμούσε περί τους 300-330 άνδρες, τοποθετημένους σε λόγους των 55-60 ανδρών ο καθένας. Ήσαν εξοπλισμένοι με σύγχρονα αυτόματα όπλα, καθώς και με ελαφρά ατομικά αντιαρματικά.

Στον ενάμιση χρόνο ζωής-του, το Εφεδρικό κατέγραψε σημαντικές επιτυχίες στην πάταξη της παράνομης δράσης της ΕΟΚΑ Β΄. Τις μέρες πριν από την εκδήλωση του πραξικοπήματος κατά τρόπο αναίμακτο, είχε ουσιαστικά συλλάβει το μεγαλύτερο μέρος της ηγεσίας της οργάνωσης.

Μέσα από τη μελέτη των γεγονότων αλλά και των μαρτυριών, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ενδεχόμενη εκδήλωση πραξικοπήματος θα προερχόταν από τις δυνάμεις της Ε.Φ. και η συνεισφορά της ΕΟΚΑ Β΄ θα ήταν επικουρική.

Με βάση τις εμπειρίες του Μαρτίου του 1970 (Σχέδιο ΕΡΜΗΣ), και του Φεβρουαρίου του 1972, ήταν προφανές ότι το πραξικόπημα θα διενεργείτο από τμήματα της ΕΦ και όχι από την ΕΟΚΑ Β΄, παρά την ύπαρξη σχεδίων πραξικοπήματος τα οποία η ηγεσία της οργάνωσης είχε εκπονήσει όπως τα σχέδια ΣΦΕΝΔΟΝΗ, ΑΠΟΛΛΩΝ και ΝΙΚΗ. Οι δυνατότητες της ΕΟΚΑ Β΄ για τη διενέργεια τέτοιου εγχειρήματος ήταν περιορισμένες. Η ΕΟΚΑ Β΄ θα μπορούσε να παράσχει επικουρική συνδρομή, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν θα μπορούσε να αποτελέσει την κύρια δύναμη εκτέλεσης του πραξικοπήματος.

Στη βάση αυτού του ενδεχομένου η δράση του Εφεδρικού ήταν απόλυτα επιτυχής όσον αφορά την αντιμετώπιση της δράσης της ΕΟΚΑ Β΄, αλλά οι επιχειρησιακοί σχεδιασμοί αντιμετώπισης ή και αντίδρασης σε ενδεχόμενη εκδήλωση πραξικοπήματος από δυνάμεις της Ε.Φ. απουσίαζαν. Στην Επιτροπή δεν έχει κατατεθεί οποιονδήποτε σχέδιο αντιμετώπισης πραξικοπήματος παρά τις προσπάθειες διερεύνησης αυτού του ενδεχομένου.

Επιπλέον ο βαθμός διάβρωσης που είχε υποστεί το Αστυνομικό Σώμα, δυσκόλευε τις επιχειρησιακές ικανότητες του Εφεδρικού και καθιστούσε προβληματική την άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση του πραξικοπήματος.

Οι δυνάμεις οι οποίες θα χρησιμοποιούντο σε τέτοια επιχείρηση θα ήταν κύρια οι Καταδρομείς, οι μονάδες Τεθωρακισμένων (286 ΜΤΠ) και Αρμάτων (21 ΕΑΝ, 23 ΕΜΑ). Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι των βδομάδων που προηγήθηκαν του πραξικοπήματος, άνδρες του Εφεδρικού καθώς και ένοπλοι και άοπλοι πολίτες πιστοί στην κυβέρνηση του Αρχ. Μακαρίου, κατά τις νυκτερινές μέχρι και τις πρωινές ώρες έλεγχαν τις κινήσεις στην περίμετρο των παραπάνω στρατοπέδων.

Από τα στοιχεία και τις πληροφορίες που συγκέντρωσε η Επιτροπή, εκτιμά ότι από την πλευρά της ηγεσίας του Εφεδρικού Σώματος τις κρίσιμες μέρες που προηγήθηκαν του πραξικοπήματος, δεν υπήρξε ορθολογιστική αξιολόγηση της κατάστασης. Μια σειρά από ενέργειες στις οποίες είχε προβεί ή και είχε αποδεχθεί, να μη δικαιολογούνται από την κρισιμότητα της κατάστασης.

Η εκδήλωση του πραξικοπήματος θα γινόταν όπως είναι φυσικό στη Λευκωσία. Αναμενόταν μάλιστα από μέρα σε μέρα. Τα χρονικά περιθώρια στένευαν λόγω της εξαγγελθείσης μείωσης της θητείας, της επικείμενης απόλυσης των στρατιωτών στις 20 Ιουλίου, και κατ' επέκταση της απομάκρυνσης αριθμού ελλαδιτών αξιωματικών. Επιπλέον η ηγεσία της ΚΥΠ αλλά και του Εφεδρικού είχαν ακριβείς πληροφορίες για την αλλαγή πληρωμάτων στα άρματα. Παρόλα αυτά

- Όχι μόνο δεν υπήρξε πρόσθετη ενίσχυση του Εφεδρικού, αλλά αντίθετα σημαντικές δυνάμεις-του βρίσκονταν εκτός Λευκωσίας. Ένας λόχος βρισκόταν στην Αμμόχωστο-Λάρνακα και μία διμοιρία στη Λεμεσό.
- Στα μέσα Ιουνίου ένας λόχος του Εφεδρικού είχε αποσπασθεί στην Αστυνομική Ακαδημία για να τύχει εκπαίδευσης σε αστυνομικά καθήκοντα.
- Στο Προεδρικό Μέγαρο, την Αρχιεπισκοπή και άλλους κρίσιμους στόχους όπως ΡΙΚ, ΑΤΗΚ, Αρχηγείο Αστυνομίας, δεν λήφθηκαν πρόσθετα μέτρα ασφάλειας.
- Απουσίαζε κέντρο συντονισμού των νομίμων δυνάμεων οι οποίες θα αντιδρούσαν σε ενδεχόμενη εκδήλωση πραξικοπήματος, καθώς και αξιοποίησής-τους κατά την εκδήλωσή-του
- Οι καταδρομείς που υπηρετούσαν στο Προεδρικό Μέγαρο και λάμβαναν οδηγίες από τη Διοίκηση Καταδρομών, δεν απομακρύνθηκαν όπως λογικά θα αναμενόταν
- Δεν υπήρχε σχέδιο ανταπόδοσης σε περίπτωση αιφνιδιαστικής ενέργειας της ΕΟΚΑ Β΄ ή της Ε.Φ.
- Παρά το γεγονός ότι το βράδυ της 14^{ης} προς 15^η Ιουλίου τα στρατόπεδα της Ε.Φ. της περιοχής Λευκωσίας βρίσκονταν υπό παρακολούθηση, φαίνεται ότι σε αυτά δεν είχε συμπεριληφθεί το στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ, με αποτέλεσμα να μη γίνει αντιληπτή η επίσκεψη σε αυτό του ταξίαρχου Γεωργίτση και του Επιτελείου-του στις 5 το πρωί της 15^{ης} Ιουλίου.
- Δεν κίνησε υποψίες και δεν αξιολογήθηκε η παρουσία στο ΓΕΕΦ σε ασυνήθιστη ώρα (5.30 το πρωί) της 15^{ης} Ιουλίου, των ανώτατων αξιωματικών της ΕΦ, παρά το γεγονός ότι στην είσοδο του ΓΕΕΦ υπήρχε επανδρωμένο φυλάκιο του Εφεδρικού.
- Για λόγους ασφάλειας δεν θα έπρεπε να είχε επιτραπεί στον Αρχ. Μακάριο να μεταβεί στην εξοχική προεδρική κατοικία στο Τρόδος, το Σαββατοκυριακό πριν από την εκδήλωση του πραξικοπήματος. Τέτοιες μετακινήσεις εξέθεταν τον Αρχιεπίσκοπο σε πρόσθετους κινδύνους, αλλά και διασπούσαν τις ήδη μειωμένες δυνάμεις του Εφεδρικού

Φαίνεται ότι η εκτίμηση και ο σεβασμός προς το πρόσωπο του Αρχιεπισκόπου, επέφερε αδυναμία υιοθέτησης και επιβολής συγκεκριμένων μέτρων ασφάλειας, τα οποία θα έπρεπε να είχαν εφαρμοσθεί χωρίς παρεκκλίσεις, ανεξάρτητα από τις απόψεις του Προέδρου. Σε τέτοιες περιπτώσεις τον πρώτο λόγο θα πρέπει να τον είχαν όσοι είχαν επιφορτισθεί με την ασφάλεια του Προέδρου και την αποτροπή του πραξικοπήματος.

Φυσικά σε καμιά περίπτωση με τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω δεν υποβαθμίζεται ο ηρωισμός των οποίων επέδειξαν οι άνδρες του Εφεδρικού τόσο κατά τις επιχειρήσεις εναντίον της ΕΟΚΑ Β΄, καθώς και κατά την εκδήλωση του πραξικοπήματος, τόσο στην υπεράσπιση του Προεδρικού Μεγάρου και υποβοήθηση της διαφυγής του Αρχ. Μακαρίου, την προστασία-του κατά την μετάβαση από την Κλήρου στον Κύκκο και στη συνέχεια στην Πάφου, καθώς και στο στρατόπεδο του Εφεδρικού. Όλα τα σχετικά στοιχεία είναι κατατεθειμένα στο αρχείο της Επιτροπής.

Η καταδίωξη του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην Πάφο

Γεγονός άξιον αναφοράς κρίνεται και η απόφαση της ηγεσίας του πραξικοπήματος (Μιχ. Γιωργίτσος), να σταλεί στην Πάφο για σύλληψη του Αρχ. Μακαρίου και καταστολή της αντίστασης, του 281 ΤΠ το οποίο έδρευε στο χωριό Διόριος το οποίο βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της επαρχίας Κερύνειας.

Η ώρα 1.30 π.μ. της 16^{ης}.7.74 με κατεπείγον σήμα από το ΓΕΕΦ/3^ο Ε.Γ. δόθηκε η παρακάτω διαταγή: Συγκροτείται απόσπασμα εκ 281 ΤΠ, 184 ΜΠΠ, Διμοιρίας ΠΑΟ 106 χιλ (4 στοιχεία) 120 ΛΒΟ, ίλης Μάρμον (15 οχήματα), Λόχος 12^ο ΤΣ ΥΔ από 160300-7-74. Τμήμα 60 εφέδρων ΥΔ από τούδε, Λόχος 399 από ύψους Σκαρίνου. Διοικητής Συγκροτήματος Σχης Νούσκας Μιχάλης, Επιτελάρχης Ανχης Φατσέας Νικόλαος, Επιτελής Τχης Δελούκος Πέτρος. Αποστολή, Εκκαθάρισις υφισταμένων αντιστάσεων Λεμεσού-Πάφου

Το 281 ΤΠ το οποίο αποτελούσε τάγμα δευτέρου κύκλου εκπαίδευσης πολυβολητών. Μέχρι το 1972 βρισκόταν στη ζώνη ευθύνης της ΙΙ ΑΤΔ που είχε έδρα τη Μόρφου, όπου και μεταφέρθηκε στη ζώνη ευθύνης της ΙΙΙ ΑΤΔ που είχε έδρα τη Λευκωσία. Το τάγμα είχε σαν επιχειρησιακή αποστολή την επάνδρωση των πολυβολείων στην ακτογραμμή της Κερύνειας από την περιοχή Κορμακίτη μέχρι και τη Λάπηθο.

Το απόγευμα της 15^{ης} Ιουλίου(3.30 μ.μ.) μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος, το τάγμα έλαβε διαταγή να μετακινηθεί στη Λευκωσία. Για τη μετακίνησή-του χρησιμοποίησε τα μεταφορικά μέσα (ρυμουλκά) της 183 ΜΠΠ η οποία γειτνιάζε με το 281 ΤΠ. Η ενέργεια αυτή είναι προφανές ότι καθιστούσε την 183 ΜΠΠ από πλευράς επιχειρησιακής δυνατότητας αδρανή, δεδομένου ότι σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης ή συναγερού η μονάδα θα αδυνατούσε να κινητοποιηθεί, τα δε πυροβόλα θα παρέμειναν ακινητοποιημένα στο στρατόπεδο.

Αφού το βράδυ της 15^{ης} Ιουλίου διανυκτέρευσε στη Λευκωσία, την επομένη το πρωί έλαβε εντολή να κατευθυνθεί στην Πάφο δια μέσου της οροσειράς του Τροόδους. Το βράδυ της 16^{ης} κατέλυσε στο ΚΕΝ Πάφου στο οποίο παρέμεινε μέχρι και την Παρασκευή 19 Ιουλίου το απόγευμα.

Κατά την παραμονή-του στην Πάφο εκτέλεσε διάφορες αποστολές, κυρίως έλεγχο της διακίνησης πολιτών με την επάνδρωση σημείων ελέγχου σε διάφορα σημεία της πόλης.

Η συγκεκριμένη ενέργεια δηλ. της αποστολής του 281 ΤΠ στην Πάφο, σε συνδυασμό με σειρά άλλων ενεργειών που θα αναφερθούν στη συνέχεια, δημιουργούν σειρά ερωτηματικών για τις πραγματικές προθέσεις της ηγεσίας του πραξικοπήματος σε Αθήνα και Λευκωσία, καθώς και για τους στόχους που αυτή είχε.

Δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία ότι βασικός στόχος της ηγεσίας του πραξικοπήματος ήταν η αποδυνάμωση της αμυντικής ικανότητας της ΕΦ στην επαρχία Κερύνειας, τόσο με την απομάκρυνση δυνάμεων, όσο και με την αποφυγή αποστολής ενισχύσεων, καθώς και με την απαγόρευση της μετακίνησης δυνάμεων που είχαν σαν επιχειρησιακή ζώνη την επαρχία Κερύνειας.

Στην καταδίωξη του Μακαρίου στην Πάφο χρησιμοποιήθηκαν και άλλα τμήματα της Ε.Φ. όπως Καταδρομείς, στοιχεία ΠΑΟ (106 χιλ) του 120^ο Λόχου Βαρέων Όπλων (ΛΒΟ), καθώς και η Ακταιωρός

ΛΕΒΕΝΤΗΣ η οποία κανονιοβόλησε τη Μητρόπολη Πάφου και τον Ελεύθερο Ραδιοφωνικό Σταθμό Πάφου από τον οποίο είχε μεταδοθεί το μήνυμα του Αρχ. Μακαρίου.

Με νέο κατεπίγον σήμα του ΓΕΕΦ/3^{ov} Ε.Γ. στις 160515-7-74 συγκροτείται στρατιωτικό απόσπασμα εκ των 33 ΜΚ (1 Λόχος) , Δύναμις εξ 180 εφέδρων, 185 ΜΠΠ (8 πυροβόλα 25 lbr+2 Τετράδυμα Α/Α), 2 Α/Α πολυβόλα 195 ΜΕΑ/ΑΠ, Διμοιρία ΠΑΟ 106 χιλ (6 στοιχεία) 120 ΛΒΟ. Διοικητής αποσπάσματος ο Διοικητής της 185 ΜΠΠ, χώρος συγκροτήσεως μεταξύ ΓΕΕΦ και ΡΙΚ. Αποστολή κινούμενη επί δρομολογίου Λευκωσία – Αστρομερίτης- Καρβουνάς-Πεδουλάς-Μονή Κύκκου – Παναγιά – Πάφος να συμβάλει εις εκκαθάρισιν αντιστάσεων Πάφου. Εκκίνησης 0600-7-196

Σημ. Οι δυνάμεις της ΕΦ οι οποίες είχαν σταλεί για την καταδίωξη του Αρχ. Μακαρίου στην Πάφο ήσαν αριθμητικά υπέρτερες από αυτές που είχαν σταλεί στις 20 Ιουλίου για αντιμετώπιση του τουρκικού προγεφυρώματος στο χώρο της εισβολής.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΕ Η ΕΦ

ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΔΙΩΞΗ ΤΟΥ ΑΡΧ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ 1^η ΜΕΡΑ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΕΦΥΡΩΜΑ

ΕΙΔΟΣ ΔΥΝΑΜΕΩΝ	ΚΑΤΑΔΙΩΞΗ ΜΑΚΑΡΙΟΥ	ΠΡΟΓΕΦΥΡΩΜΑ
Καταδρομείς	1 Λόχος	0
Πεζικό	2 Τάγματα (+)	2 Τάγματα (-)
Τεθωρακισμένα	15 Μάρμον Χάριγκτον	4 ΒΤΡ(+50 άνδρες)
Πυροβολικό	14 στοιχεία 25 Λιβρών	12 στοιχεία 25 Λιβρών
Βαρέα Όπλα Πεζικού	10 ΠΑΟ 106 χιλ.	12 ΠΑΟ 106 χιλ
Άρματα Μάχης	0	8 Τ-34

Ακόμα και μετά την εκδήλωση της τουρκικής εισβολής ο Μ. Γεωργίτσης σε έγγραφο (Α.Φ. 100/22/41368/ΓΕΕΦ/2^{ov} Ε.Γ/Ι/25.7.1974) που κοινοποίησε στις Μονάδες της Ε.Φ. με θέμα “Ασφάλεια” ανέφερε σχετικά: “Απαντες οι οπλοφορούντες πολίται εντός της Ζ.Ε. εκάστης μονάδος να αφοπλίζωνται. Του αφοπλισμού εξαιρούνται οι ανήκοντες εις τας εθνικάς οργανώσεις και οι Εθνικόφρονες κάτοικοι οίτινες συνεπολέμησαν με τα Στρατιωτικά τμήματα και νυν υποβοηθούν την Ε.Φ., να διατηρήση τας θέσεις της έναντι του εχθρού αφ’ ενός και αφ’ ετέρου να επιβάλει την τάξιν και το νόμο εις τη νήσον”.

Είναι προφανές ότι με το παραπάνω αποσκοπούσε στη διατήρηση των ένοπλων ομάδων της ΕΟΚΑ Β΄ σε επιχειρησιακή δράση εναντίον και των νομιμόφρονων πολιτών.

Το πόρισμα της Βουλής των Ελλήνων (σελ. 116) αναφέρει σχετικά με τις ευθύνες για τον προγραμματισμό και την εκτέλεση του πραξικοπήματος:

“Οι Ιωαννίδης, Μπονάνος, Γαλατσάνος, καθώς και Ανδρουτσόπουλος, παρέμειναν αμετάπιστοι.

Για όλους αυτούς πρώτος εχθρός ήταν ο Μακάριος και έπρεπε με κάθε τρόπο να εξοντωθεί ή έστω να ανατραπεί.

Έτσι όμως, αποφασίζοντας και διατάσσοντας, ενεργούσαν σε πλήρη και σαφή γνώση, ότι έδιναν στους Τούρκους την ευκαιρία να πραγματοποιήσουν τις απειλές-τους και να δημιουργήσουν πολεμική σύρραξη με τη σύμμαχο χώρα, καθώς και κατάσταση επικείμενου πολέμου με τη δική-μας χώρα.

Και ήξεραν ακόμη όλοι αυτοί, αλλά και όσοι ανέλαβαν να εκτελέσουν και εξετέλεσαν το πραξικόπημα, ότι με την εκτέλεση αυτού του εγκληματικού εγχειρήματος θα προκαλούσαν αποδυνάμωση των αμυντικών δυνατοτήτων της σύμμαχου χώρας και μεγάλη βλάβη στις πολεμικές δυνάμεις αυτής της χώρας, όπως και της δικής-μας χώρας.

Είναι κατά συνέπεια υπεύθυνοι όλοι, γενικά όλοι όσοι αναμίχθηκαν στο πραξικόπημα είτε ως διατάκτες-του (Ιωαννίδης, Μπονάνος, Γκιζίκης, Ανδρουτσόπουλος, Γαλατσάνος κλπ), είτε ως εκτελεστές-του, (Γεωργίτσης, Κομπόκης, Κορκόντζελος, Παπαγιάννης, Υποδ/τής ΕΛΔΥΚ, πλοίαρχος Παπαγιάννης, Υποπλοίαρχος Ταβλαρίδης, Γιαννακοδήμος, Κοκοράκης κλπ), είτε ως συνεργοί-του (Κοντώσης, Σκλαβενίτης, Πηλιχός, Παλαίνης, Ματάτσης κλπ) και πρέπει να λογοδοτήσουν για την εγκληματική-τους αυτή πράξη”.

Το εν λόγω απόσπασμα αφορά μόνο τους ελλαδίτες αξιωματικούς και όχι τους κύπριους που συνέργησαν σε αυτή την πράξη.

Η ορκωμοσία του Ν. Σαμψών

Η αδυναμία εξεύρεσης προέδρου για ορκωμοσία μέχρι και το απόγευμα της 15^{ης} Ιουλίου είναι γνωστή. Γνωστά είναι και τα ονόματα των ατόμων που προσεγγίσθηκαν να αναλάβουν την προεδρία και αρνήθηκαν. Ο κατάλογος των ονομάτων των “υποψηφίων προέδρων” ετοιμάσθηκε στην Αθήνα. Αποστηθίστηκε από τον Κ. Κοντώση, και μεταφέρθηκε στη Λευκωσία. Κομιστής της επιθυμίας της πραξικοπηματικής ηγεσίας του ΓΕΕΦ προς τους “προεπιλεγόμενους υποψηφίους προέδρους” ήταν ο Ν. Σαμψών, ο οποίος προτού ακόμα να επιβληθεί το πραξικόπημα πριν το μεσημέρι της 15^{ης} Ιουλίου, θεάθηκε να κυκλοφορεί στους διαδρόμους του ΓΕΕΦ.

Σύμφωνα με το πόρισμα της Βουλής των Ελλήνων αλλά και την κατάθεση της συζύγου του Ν. Σαμψών, μεταξύ αυτών περιλαμβάνονταν τα ονόματα των Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη, Ζήνωνα Σεβέρη, Τάσου Χατζηναστασίου. Πρόταση φαίνεται να έγινε και στον καθαιρεμένο Μητροπολίτη Πάφου Γεννάδιο. Από αυτούς κάποιοι δεν ανευρέθηκαν και κάποιοι αρνήθηκαν.

Η αδυναμία αυτή, οδήγησε τελικά την ηγεσία του πραξικοπήματος να επιλέξει για “πρόεδρο” το Ν. Σαμψών.

Στην κατάθεσή-του (9.7.1986, σελ. 125-126) στην Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων ο Κ. Κομπόκης απάντησε ως εξής σε σχετική ερώτηση που του είχε υποβληθεί: “Ο Σαμψών όταν τέλειωσε η επιχείρηση του Προεδρικού Μεγάρου και κανά δύο άλλων στόχων, έκανε εμφάνιση στο ΓΕΕΦ, ρώτησε

αν θέλουμε να τον χρησιμοποιήσουμε κάπου”. Συμπληρωματικά σε άλλο σημείο της κατάθεσής-του ανέφερε: “ Μετά το μεσημέρι είδα σε κάποιο γραφείο του ΓΕΕΦ να περιφέρεται ο Σαμψών, όπως περιφέρονταν και άλλοι αντιμακαριακοί. Πιεζόμενος από την ανάγκη να ορκισθεί πρόεδρος το συντομότερο δυνατό χωρίς προηγουμένως να συνεννοηθεί με την Αθήνα, του είπε: “Πήγαινε βάλε μια γραβάτα και έλα να σε ορκίσουμε πρόεδρο”.

Ο δε Γεωργίτσος στην κατάθεσή-του(2.7.1986) στη Βουλή των Ελλήνων ανέφερε: “Τον Σαμψών τον όρκισαν χωρίς να με ρωτήσουν. Αυτοί (Κομπόκης κλπ) ευρίσκοντο στο ΓΕΕΦ και επειδή δεν βρήκαν τα πρόσωπα τα οποία είχαν ορισθεί, όρκισαν τον Σαμψών χωρίς να με ρωτήσουν”.

Στο βιβλίο-του ο Μπονάνος (*Η Αλήθεια. 21^η Απριλίου. 25^η Νοεμβρίου. Κυπριακόν – Αθήνα 1986*) αναφέρει ότι σε εισήγησή-του στον Ιωαννίδη να αντικατασταθεί ο Σαμψών με τον Κληρίδη αυτός αρνήθηκε κατηγορηματικά. (Σημ. τα αναγραφόμενα στο βιβλίο του Μπονάνου η Επιτροπή τα παραθέτει με κάθε επιφύλαξη, αναφορικά με την αντικειμενικότητα, αλλά και την αξιοπιστία-τους)

Τελικά ο Ν. Σαμψών ορκίσθηκε από τον καθαιρεμένο Μητροπολίτη Πάφου Γεννάδιο το απόγευμα της 15^{ης} Ιουλίου. Το διάγγελμα το οποίο εκφώνησε ήταν αυτό το οποίο είχε ετοιμασθεί από την χούντα των Αθηνών. Το πλήρες κείμενο του διαγγέλματος επισυνάπτεται (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ XIII).

Η πραξικοπηματική ηγεσία του ΓΕΕΦ σχημάτισε “κυβέρνηση” την οποία ανακοίνωσε ο Ν. Σαμψών. Η σύνθεσή-της ήταν η παρακάτω:

Πρόεδρος	Νίκος Σαμψών
Υπουργός Εξωτερικών	Ντίμης Δημητρίου
Υπουργός Εσωτερικών και Αμύνης	Παντελής Δημητρίου
Υπουργός Παιδείας	Παναγιώτης Δημητρίου
Υπουργός Εμπορίου και Βιομηχανίας	Άρης Χατζηγεωργίου
Υπουργός Γεωργίας και Φυσικών Πόρων	Ανδρέας Νεοκλέους
Υπουργός Συγκοινωνιών και Έργων	Κυριάκος Σαβεριάδης
Υπουργός Δικαιοσύνης	Κώστας Αδαμίδης
Υπουργός Εργασίας	Γιαννάκης Δρουσιώτης
Υπουργός Υγείας	Οδυσσέας Ιωαννίδης
Υφυπουργός παρά τω προέδρω	Ανδρέας Παρισσινός
Κυβερνητικός Εκπρόσωπος	Σπύρος Παπαγεωργίου

Επίμαχα θέματα συζητήσεων όλα αυτά τα χρόνια και τα οποία αφορούσαν την ανάληψη της “προεδρίας” από τον Ν. Σαμψών και τη συνεργασία-του με την πραξικοπηματική ηγεσία είναι δύο.

Το πρώτο. Ο Ν. Σαμψών ήταν οργανικό στέλεχος της ΕΟΚΑ Β΄;

Το δεύτερο. Ήταν στον κατάλογο των υποψηφίων για την “προεδρία”;

Για μεν το πρώτο ερώτημα.

Τόσο από τις καταθέσεις που έχουν ληφθεί, όσο και από άλλα στοιχεία τα οποία έχουν περιέλθει σε γνώση ή κατοχή της Επιτροπής, σε καμία περίπτωση δεν έχει προκύψει οποιαδήποτε οργανική σύνδεσή-του με την παράνομη οργάνωση ΕΟΚΑ Β.

Η αρθρογραφία της εφημερίδας “Η ΜΑΧΗ” της οποίας ήταν ιδιοκτήτης, είχε σαφή πολιτικό προσανατολισμό υποστήριξης των αντιπάλων του Αρχ. Μακαρίου, καθώς και επίκρισης της κυβερνητικής πολιτικής ειδικότερα κατά τη χρονική περίοδο που προηγήθηκε του πραξικοπήματος.

Από την υποκλοπή τηλεφωνημάτων στην οποία προέβαινε η ΚΥΠ προκύπτει ότι το Νοέμβριο του 1973 έδινε οδηγίες στον Ν. Σαμψών για την γραμμή που θα ακολουθούσε η εφημερίδα-του ο ίδιος ο Δ. Ιωαννίδης. Συγκεκριμένα σε τηλεφωνική επικοινωνία του Κ. Μαστροκόλια με τον τότε Γενικό Γραμματέα της ΕΣΕΑ Στ. Χρηστίδη στις 28.11.1973 του ανέφερε σχετικά με τη στάση της εφημερίδας “Η ΜΑΧΗ” έναντι του νέου καθεστώτος, ότι θα είναι υπέρ και γνωρίζει το γιατί και προσέθεσε: “Η Μάχη είναι του Σαμψών και έχει πάρει οδηγίες απευθείας από τον Ιωαννίδη”.

Η εμφάνιση του Ν. Σαμψών στο χώρο του κρησφύγετου με την αγγελία του θανάτου του Γ. Γρίβα τον Ιανουάριο του 1974, η ομιλία την οποία είχε εκφωνήσει στους συγκεντρωμένους από τη στέγη της κατοικίας, η παρουσία- του στην κηδεία, καθώς και η ενέργειά-του να τοποθετήσει στο φέρετρο του στρατηγού την εφημερίδα-του, σηματοδοτούν συγκεκριμένη πολιτική επιλογή και στάση.

Για δε το δεύτερο ερώτημα

Φαίνεται από τα γεγονότα ότι αποτέλεσε επιλογή ανάγκης. Όσοι είχαν προσεγγισθεί αρνήθηκαν είτε γιατί ποτέ δεν ήσαν συνεργάτες της χούντας, είτε γιατί ο Αρχ. Μακάριος επέζησε.

Η επιλογή-του φαίνεται ότι τελικά δεν ήταν τυχαία, παρά το γεγονός ότι ήταν επιλογή ανάγκης. Διατηρούσε στενές σχέσεις με τους ελλαδίτες αξιωματικούς που υπηρετούσαν στην Κύπρο. Ιδιαίτερες σχέσεις είχε με τον Νίκο Δοντά του 2^{ου} ΕΓ/ΓΕΕΦ, τον διοικητή της ΚΥΠ/Ε στην Κύπρο Κώστα Δουζίνα, κ.α.

Από την παρακολούθηση των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων ελλαδιτών αξιωματικών (κυρίως αυτών που υπηρετούσαν στο 2^ο Ε.Γ. του ΓΕΕΦ), προκύπτει ότι είχε συχνή επικοινωνία μαζί-τους, από τους οποίους μάλιστα λάμβανε οδηγίες και δεχόταν υποδείξεις για την γραμμή που θα ακολουθούσε η εφημερίδα.

Σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχε με τον Παντελή Λαλαούνη διευθυντή του 2^{ου} Ε.Γ. του ΓΕΕΦ στις 18.2.1972 δέχθηκε επίπληξη για άρθρο που έγραψε “Η ΜΑΧΗ” και επιπρόσθετα του αναφέρει σχετικά με τις φήμες που κυκλοφορούν για τη στάση της εφημερίδας. Ακολουθεί δε η παρακάτω στιχομυθία:

Λαλαούνης: Οι φήμες λέγουν και παίρνουν

Σαμψών: Τί λένουν;

Λαλαούνης: Άλλοι ότι πληρώθηκαν, άλλοι ότι φοβήθηκαν είδαν την αλλαγή δυό μέρες και λένουν, γράφεις και αυτό εκεί πέρα

Σαμψών: Ποια αλλαγή;

Λαλαούνης: Την αλλαγή στη Μάχη που είναι χωρίς ρόδια τώρα.

Κλείνοντας η συζήτηση διευθετήθηκε συνάντηση στο ΓΕΕΦ την επαύριον.

Ιδιαίτερες σχέσεις φαίνεται να είχε και με τον αρχηγό της χούντας Δ. Ιωαννίδη, σχέσεις οι οποίες είχαν διαμορφωθεί κατά την περίοδο όπου ο μετέπειτα δικτάτορας υπηρετούσε στην Κύπρο το 1964, σαν διευθυντής του 3^{ου} Ε.Γ. της ΕΛΔΥΚ.

Σε σημείωμα της Ελληνικής ΚΥΠ το οποίο έχει κατατεθεί στην Επιτροπή και το οποίο αφορά τις προετοιμασίες οι οποίες έλαβαν χώρα για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος, αναφέρει σχετικά: “Η τελευταία των συσκέψεων εγένετο τρείς ημέρας προ του εγχειρήματος και μετέσχον εις αυτήν άπαντες (εννοεί τους Χρ. Λαμπράκη, Ι. Σωσίδη, Α. Ποταμιάνο κ.α.) με συμμετοχή του αφιχθέντος εν συνεχεία προέδρου Σαμψών. Αύτη επραγματοποιήθη εις την εν Πόρω πολυτελή έπαυλιν του κ. Χ. Λαμπράκη εις την οποίαν αρκετάς φορές εφιλοξενείτο ο Ταξίαρχος Δ. Ιωαννίδης”.

Η σύζυγος του Ν. Σαμψών ανέφερε στην Επιτροπή ότι τις μέρες προ του πραξικοπήματος είχε ενδεχομένως πραγματοποιήσει για άγνωστους σε αυτή λόγους ταξίδι στην Ελλάδα (*κατάθεση Βέρας Σαμψών, 7.4.2010, σελ. 73-80*).

Επιπρόσθετα ο μάρτυρας Μιχ. Φραγκάκης ανέφερε στην Επιτροπή ότι περίπου πέντε μέρες πριν από το πραξικόπημα είχε συναντηθεί στην Αθήνα για επιχειρηματικούς λόγους με τον Ν. Σαμψών, ο οποίος αναμενόταν να φθάσει στο Πειραιά από κάποιο νησί που βρισκόταν. Μάλιστα όπως ανέφερε ο μάρτυρας μετά από τηλεφώνημα που δέχτηκε ανέφερε ότι την επομένη το πρωί θα πρέπει να επιστρέψει στην Κύπρο (*κατάθεση Μιχάλη Φραγκάκη 13.12.2010, σελ. 10-13*).

Την Παρασκευή 12.7.74 παραβρέθηκε στο αεροδρόμιο Λευκωσίας μαζί με άλλους αξιωματικούς της Ε.Φ., κατά την αναχώρηση των Ντενίση (Α/ΓΕΕΦ), Λαγάκου (Πρέσβη στη Λευκωσία) και Νικολαΐδη (Διοικητή της ΕΛΔΥΚ), για να λάβουν μέρος στην γνωστή παραπλανητική σύσκεψη των Αθηνών της 13^{ης} Ιουλίου 1974.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με μαρτυρία που κατατέθηκε στην Επιτροπή, το Σάββατο 13 Ιουλίου το πρωί είχε πολύωρη συνάντηση με ελλαδίτες αξιωματικούς της ΕΛΔΥΚ στο γραφείο της συζύγου-του στην πολυκατοικία Καραντώκη στη Λευκωσία, το περιεχόμενο της οποίας δεν είναι γνωστό. Ακόμα δεν είναι γνωστό ποιοι αξιωματικοί είχαν λάβει μέρος στη συνάντηση (*κατάθεση Τάκης Χαραλάμπους 3.2.2010, σελ. 6*). Η σύζυγος του Ν. Σαμψών στην κατάθεσή-της στην Επιτροπή δήλωσε πως δεν ενθυμείται για αυτό το γεγονός. Η Επιτροπή δεν αποδέχεται την συγκεκριμένη αναφορά δεδομένου ότι άλλα γεγονότα ήσσονος σημασίας τα οποία έλαβαν χώρα την ίδιαν περίοδο τα περιέγραψε με μεγάλη λεπτομέρεια.

Δεν ήταν εξ' άλλου τυχαία ή συμπτωματική, η μετάβασή-του στο ΓΕΕΦ πριν το μεσημέρι της 15^{ης} Ιουλίου, για να συναντήσει την ηγεσία του πραξικοπήματος και ενώ ακόμα το πραξικόπημα βρισκόταν σε εξέλιξη, καθώς και η προσφορά-του για αξιοποίηση.

Σε συνέντευξή-του στον τηλεοπτικό σταθμό Αντένα και στον δημοσιογράφο Π. Παύλου στις 14 και 21 Ιουλίου 1998, ανέφερε μεταξύ άλλων και τα εξής:

- Στις 10.30 π.μ. ήταν ακόμα στα γραφεία της εφημερίδας Η ΜΑΧΗ και είχε συνεργασία με συντάκτες και λοιπό προσωπικό
- Αμέσως μετά αναχώρησε για το σπίτι-του το οποίο βρισκόταν μεταξύ Τσερίου και Κάτω Λακατάμιας
- Στη λεωφόρο Τσερίου περιμάζεψε 4 στρατιώτες για να τους προστατεύσει από ενδεχόμενα αντίποινα από τους οπαδούς του Μακαρίου
- Στις 12.00 αναχώρησε για να μεταφέρει τους στρατιώτες στην Αθαλάσσα όπου ήταν η μονάδα στην οποία υπηρετούσαν και συνελήφθησαν στα φώτα Καλησπέρα, όπου και μεταφέρθηκαν στο ΓΕΕΦ (*Παύλος Παύλου, ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΘΕΣΗ Εκδόσεις Κυπροέπεια, σελ. 235*).

Τα ίδια περίπου ανέφερε και η σύζυγός-του στην κατάθεσή-της στην Επιτροπή (*κατάθεση Βέρας Σαμψών, 7.4.2010, σελ. 129-134*).

Στο πολεμικό ημερολόγιο της Μ-ΣΕΠ (Καντάρα) της Αεροπορικής Διοίκησης Κύπρου(ΑΔΚ) αναφέρονται τα εξής που αφορούν το Ν. Σαμψών και τα οποία έλαβαν χώρα στις 15.7.1974:

-0850: Ελήφθη εντολή από ΛΑΚΑΤΑΜΙΑ (83) ίνα διαβιβασθεί εις ΑΚΕ ότι ο κος ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΜΨΩΝ ευρίσκεται εις ΛΑΚΑΤΑΜΙΑ

-0925: Ελήφθη υπό ΑΚΕ (55) εντολή να διαβιβασθή εις ΛΑΚΑΤΑΜΙΑ όπως ο κ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΜΨΩΝ δύναται να μεταβή εις ΓΕΕΦ

-1015: Η ΛΑΚΑΤΑΜΙΑ ανέφερε ότι ο κ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΜΨΩΝ μετέβη με στρατιωτικό όχημα και συνοδεία τριών ατόμων εις ΓΕΕΦ.

Ούτε και τυχαίο ήταν το γεγονός ότι την ώρα της δυστοκίας επιλέγηκε από τον Κομπόκη να αναλάβει την ηγεσία της πραξικοπηματικής κυβέρνησης, εάν δεν έχαιρε της απόλυτης εμπιστοσύνης της ηγεσίας του πραξικοπήματος και οπωσδήποτε του Ιωαννίδη.

Σε ιδιόχειρη έκθεση γεγονότων αξιωματικού της αεροπορίας ο οποίος το 1977 τοποθετήθηκε στη Διεύθυνση Κυπριακού (ΔΙΚ) του ΑΕΔ (σελ. 9-10) αναφέρονται τα εξής: "Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι στο γραφείο του Διευθυντού υπήρχε ιδιαίτερη ντουλάπα που φυλάσσοντο σχέδια, κώδικες επικοινωνίας ως και οι προσωπικές αναφορές των αξιωματικών που έλαβαν μέρος στα γεγονότα του κυπριακού και που περιέγραφαν τις λεπτομέρειες.

Τέτοιου είδους επικοινωνία είχε γίνει μεταξύ Γκιζίκη – Σαμψών διότι στο Αρχείο υπήρχαν 3 TELEX του Σαμψών που έλεγαν ότι έλαβε εντολή από τον Κίσεινγκερ να παραδώσει την κυβέρνηση στον Γλαύκο

Κληρίδη και ερωτούσε τον Γκιζίκη αν έπρεπε να υπακούσει διότι είχαν συνεννοηθεί να υπακούει μόνο σε εντολές από την Ελλάδα. Ένα δεύτερο TELEX του Σαμψών υπενθύμιζε το πρώτο και του ζητούσε να διατηρήσει το υπουργείο Αμύνης και Εσωτερικών. Όμως στο αρχείο δεν υπήρχε απαντητικό σήμα του Γκιζίκη. Έτσι ένα τρίτο TELEX με το οποίο ο Σαμψών ζήτησε να διατεθεί ένα αεροπλάνο και κατά τη διάρκεια της νύκτας να συνεννοηθούν και να επιστρέψει στη Λευκωσία. Ουδμία απάντηση υπήρχε στο φάκελο, αλλά υπήρχε TELEX που ανέφερε ότι -κατόπιν εντολής προέδρου ΗΠΑ και συμφώνου γνώμης προέδρου Γαλλίας, η κυβέρνηση στην Ελλάδα να παραδοθεί στον Καραμανλή και στην Κύπρο στον Γλαύκο Κληρίδη”.

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΙΤΙΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ

Η χρονική στιγμή κατά την οποία η Κύπρος απέκτησε την ανεξαρτησία-της σηματοδοτείται από τρεις σημαντικές παραμέτρους

1. Την ένταση του ψυχρού πολέμου και την αντιπαράθεση ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις σε διάφορες περιοχές του πλανήτη (Ινδοκίνα, Κούβα) μεταξύ των οποίων και η Μέση Ανατολή
2. Την επιθυμία της Μ. Βρετανίας να διατηρήσει και να διασφαλίσει την στρατιωτική-της παρουσία στην ευαίσθητη περιοχή της Μέσης Ανατολής μετά την απομάκρυνσή-της από την Ιορδανία, το Ιράκ και τη διώρυγα του Σουέζ. Η Κύπρος παρέμεινε η τελευταία αποικία-της στην περιοχή και είχε κάθε λόγο να επιθυμεί τη διατήρηση τουλάχιστον στρατιωτικών εγκαταστάσεων.
3. Η συνέχιση του μετεμφυλιοπολεμικού διχαστικού κλίματος στην Ελλάδα και της αυξημένης επιρροής των ΗΠΑ στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν να αγνοείται ο εξ’ ανατολών κίνδυνος (από την Τουρκία) και να υπερπροβάλλεται ο κομμουνιστικός κίνδυνος από τον βορρά (από τη Βουλγαρία), καλλιεργώντας συνάμα κλίμα έντονης αντικομμουνιστικής υστερίας.

Παράλληλα θα πρέπει να σημειωθεί και η σταθερή επιθυμία της Τουρκίας για ανακατάληψη της Κύπρου στη βάση σχεδιασμού που εκπονήθηκε από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, από την κυβέρνηση των Μεντερέζ και Ζουρλού και με πρωταγωνιστές του σχεδιασμού τους Νιχάτ Ερίμ Συναγματολόγο καθηγητή στο πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης, μετέπειτα πρωθυπουργό και τον Λοχαγό Ισμαήλ Τανσού που υπηρετούσε στο Γραφείο Ειδικού Πολέμου.

Η ανεξάρτητη πολιτική που ακολουθούσε ο Αρχ. Μακάριος, φαίνεται να ενοχλούσε τις ΗΠΑ οι οποίες ήθελαν να αποτρέψουν οποιαδήποτε περαιτέρω προσέγγιση της Κύπρου προς την ΕΣΣΔ. Η ενόχληση αυτή πρέπει να έγινε εντονότερη μετά τη δολοφονία του προέδρου Τζών Κέννεντυ και την ανάληψη της προεδρίας από τον Τζόνσον.

Η κάθοδος της Ελληνικής Μεραρχίας το 1964 στην Κύπρο ήταν εν γνώση των ΗΠΑ. Εάν δεν είχε την έγκρισή-τους, τύγχανε τουλάχιστον της ανοχής-τους. Ανεξάρτητα από τις προθέσεις του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου, οι ΗΠΑ επεχείρησαν να αξιοποιήσουν την παρουσία- της

στην Κύπρο, για να προωθήσουν τους δικούς-τους σχεδιασμούς, αξιοποιώντας τη συνδρομή ελλαδιτών αξιωματικών που την στελέχωναν και οι οποίοι είχαν στενή συνεργασία μαζί-της.

Οι Αμερικανο - ΝΑΤΟικοί σχεδιασμοί αποσκοπούσαν

- στην αποτροπή περαιτέρω διείσδυσης της ΕΣΣΔ στην περιοχή
- στην επιβολή ΝΑΤΟικής λύσης, που να ικανοποιεί τόσο την Ελλάδα όσο και την Τουρκία,
- στον τερματισμό της αντιπαράθεσης Ελλάδας – Τουρκίας η οποία ίσως να οδηγούσε σε στρατιωτική σύρραξη και αποδυνάμωση της νοτιοανατολικής πτέρυγας της συμμαχίας.

Δεν ήταν τυχαίο το γεγονός ότι εκείνη την περίοδο υπηρέτησαν στην Κύπρο σε νευραλγικές θέσεις αξιωματικοί οι οποίοι στη συνέχεια είχαν διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στο πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967, όπως οι Δ. Ιωαννίδης (3^ο Ε.Γ. ΕΛΔΥΚ), Π. Αραπάκης, ο Ν. Ντερτιλής, ο Λάσκαρης, ο Ι. Ντάβος (3^ο Ε.Γ. ΑΣΔΑΚ), ο Λ. Σταθόπουλος (2^ο Ε.Γ. ΑΣΔΑΚ), Κ. Καρύδας (Επιτελάρχης ΑΣΔΑΚ), Γρ. Μπονάνος (Επιτελάρχης ΓΕΕΦ την περίοδο 1967-69), Α. Κονδύλης, Κ. Ράδος, Π. Παπαδάκης, και άλλοι.

Κατά την παραμονή-της στην Κύπρο, η Ελληνική Μεραρχία απέφυγε επιμελώς να εμπλακεί σε οποιοσδήποτε πολεμικές επιχειρήσεις, όπως στην περίπτωση όπου το 501 ΤΠ είχε αναλάβει την ευθύνη για την τελική επίθεση εκκαθάρισης του θύλακα των Κοκκίνων τον Αύγουστο του 1964, αλλά την τελευταία στιγμή ματαιώθηκε η συμμετοχή-του, με αποτέλεσμα να ματαιωθεί και η επιχείρηση. Για την εκτέλεση μάλιστα της επιχείρησης είχε ζητηθεί από τον Αρχ. Μακάριο να ζητήσει 24ώρη αναβολή της συνεδρίας του ΣΑ του ΟΗΕ ώστε της συνεδρίας να προηγηθεί η επιχείρηση (κατάθεση Κώστα Αχιλλείδη 24.9.2008, σελ. 32-33).

Η προσπάθεια ενδοΝΑΤΟικής ρύθμισης του κυπριακού ήταν έκδηλη κατά τις συζητήσεις Τζόνσον _ Γ. Παπανδρέου (Ιούνιος 1964), καθώς και στις συνομιλίες Ελλάδας – Τουρκίας στη Γενεύη που ακολούθησαν και κατέληξαν στο σχέδιο Ατσεσον και τις πρόνοιες που αυτό προέβλεπε, συμπεριλαμβανομένης της παραχώρησης στρατιωτικής βάσης στην Τουρκία έκτασης 4.5% του συνολικού εδάφους της Κύπρου.

Η σθεναρή στάση του Αρχ. Μακαρίου και τελικά η απόρριψή-του από τον πρωθυπουργό της Ελλάδας Γ. Παπανδρέου ματαίωσε αυτούς τους σχεδιασμούς. Όμως επιδείνωσε την εχθρική συμπεριφορά των Νατοϊκών κύκλων, συμπεριλαμβανομένων και των ελληνικών φιλονατοϊκών, εναντίον της Κύπρου και ο Αρχ. Μακάριος άρχισε να κατηγορείται ως “Ο Κάστρο της Μεσογείου”.

Το 1965 απορρίπτεται από την ηγεσία της ΑΣΔΑΚ η παραλαβή μέρους του Σοβιετικού οπλισμού, ο οποίος αφορούσε 8 πολεμικά αεροπλάνα και αριθμό ανταεροπορικών πυραύλων. Τελικά στα πλαίσια λύσης ανάγκης μέρος του πολεμικού υλικού είχε μεταφερθεί στο Σινά, όπου και περιήλθε στην κατοχή των Ισραηλινών κατά τη διάρκεια του Αραβο-Ισραηλινού πολέμου του 1967.

Σε απόρρητη αναφορά-του ο Γ. Γρίβας προς τον υπουργό Άμυνας Πέτρο Γαρουφαλιά ημερομηνίας 28.9.1964 απορρίπτει την Σοβιετική προσφορά οπλισμού και κύρια τα 8 αεροπλάνα και τους αντιαεροπορικούς πυραύλους εδάφους-αέρος. Είναι προφανές ότι ο λόγος της απόρριψης δεν ήταν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων οπλικών συστημάτων, αλλά η προέλευσή-τους και η αποτροπή περαιτέρω σύσφιξης των σχέσεων με την Σοβ. Ένωση, αλλά και της εξοπλιστικής ενίσχυσης.

Στις παρακάτω περιπτώσεις αναφέρονται πληροφορίες ότι κατά την ίδια περίοδο, σχεδιάσθηκε η εκτέλεση πραξικοπηματικής ανατροπής του Αρχ. Μακαρίου.

1. Σε έκθεση Αμερικανού διπλωμάτη στην Αθήνα ημερομηνίας 28.6.1965, αναφέρεται ότι σε συνάντηση που είχε με τον Κ. Μητσοτάκη του ανέφερε ότι για την επιβολή του σχεδίου Ατσεσον εν ανάγκη ο Μακάριος να ανατραπεί δια πραξικοπήματος (εφ. Αθηνών ΤΑ ΝΕΑ 11.7.2009)
2. Σε κατάθεσή-του στην Επιτροπή ο κ. Ανδρέας Μάτσης ανέφερε ότι κατά τη διάρκεια της νοσηλείας-του στο 401 στρατιωτικό νοσοκομείο των Αθηνών τον Ιούνιο του 1965, τον επισκέφθηκε ο Σκαρλάτος αξιωματικός του Ελληνικού στρατού και του επέδωσε σημείωμα για να το μεταφέρει στον υπουργό εσωτερικών Πολ. Γεωρκάτση, αναφέροντάς-του ταυτόχρονα και το περιεχόμενό-του. Το σημείωμα ανέφερε ότι η Αθήνα ετοιμάζει πραξικόπημα για διαμελισμό της Κύπρου (*κατάθεση 13.1.2010, σελ. 8*).
3. Στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή ο κ. Κώστας Αχιλλείδης (*κατάθεση 24.9.2008, σελ. 26-27*), ανέφερε ότι σε συνάντηση που είχε με τον Γ. Γρίβα του είχε αναφέρει ότι το 1965 έλαβε από την Αθήνα εντολή για ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου, αλλά δίστασε να την πραγματοποιήσει. Σε επιστολή την οποία ο Γ. Γρίβας είχε αποστείλει στον κ. Ι. Σωσίδα διευθυντή του διπλωματικού γραφείου του πρωθυπουργού Στ. Στεφανόπουλου στις 25 του Γενάρη του 1966 και πριν από τις συνομιλίες που θα είχε στην Αθήνα ο Αρχ. Μακάριος (28.1.1966) αναφέρει σχετικά (αφήνοντας υπονοούμενα): "... Εάν η εκεί παρουσία μου είναι αναγκαία, ειδοποιείστε με και θα έλθω αμέσως, εάν εγείρουν ζητήματα ίδια στρατιωτικά, δια να τους αποστομώσω. Έχουν τόσα πολλά εις βάρος των.

Πιστεύω ότι αι συνομιλίες των Αθηνών θα λύσουν όλα τα προβλήματα. Άλλως, να προχωρήσωμεν σύντομα".

Σχολιάζοντας το παραπάνω απόσπασμα ο Αρχ. Μακάριος, σε επιστολή-του προς τον πρωθυπουργό Στ. Στεφανόπουλο ημερομηνίας 16.3.1966, ανέφερε σχετικά: "Πολλά ερωτηματικά γεννώνται εκ του περιεχομένου της επιστολής και ιδιαιτέρως της φράσεως "άλλως να προχωρήσωμεν σύντομα...". Δεν αποκρύπτω όμως τους φόβους μου ότι μίαν ημέραν ο Στρατηγός Γρίβας πιθανώς να δημιουργήσει εις την Κύπρον, όπου ήλθεν δια να προσφέρει και την ιδικήν του βοήθειαν εις τον ενωτικόν αγώνα της, συνθήκας εμφυλίου πολέμου. Δεν θα είναι δε άμοιρος ευθυνών και η Ελληνική Κυβέρνησις".

4. Κατά τη διάρκεια της δίκης για την υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ στην Αθήνα (Φθινόπωρο 1966) καταγγέλθηκε από το δικηγόρο υπεράσπισης των κατηγορουμένων Νικηφόρο Μανδηλαρά, ότι είχε συνταχθεί από τον Αντισυνταγματάρχη Λ. Σταθόπουλο, σχέδιο ανατροπής του Μακαρίου. Δήλωσε μάλιστα την ετοιμότητά-του να το αποδείξει με αξιωματικό ο οποίος είχε

βολιδοσκοπηθεί για τη συμμετοχή-του σε αυτό (Α. Παυλίδη Φάκελος Κύπρου, τόμος 1, σελ. 85-86) και ο οποίος αξιωματικός βρισκόταν στην αίθουσα του στρατοδικείου.

5. Σε συνέντευξή-του στην εκπομπή του ΡΙΚ “Προεκτάσεις” στις 15.7.2004, ο στρατηγός Πανουργιάς Πανουργιάς ανέφερε ότι το 1966 σαν διευθυντής του 2^{ου} ΕΓ του ΓΕΣ, κατέβηκε στην Κύπρο συνοδευόμενος από τον υποστράτηγο Παπαλουκά για να ματαιώσει πραξικοπηματική ανατροπή του Μακαρίου. Σχεδιαστής και οργανωτής του πραξικοπήματος ανέφερε ότι ήταν ο πρέσβης Ι. Σωσίδης, ο οποίος ήταν υπεύθυνος του διπλωματικού γραφείου του πρωθυπουργού (Σημ. Ο Ι. Σωσίδης φαίνεται ότι είχε επίσης ενεργή εμπλοκή στο σχεδιασμό και την εκτέλεση του πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 1974). Η συνέντευξη του στρατηγού Πανουργιά είναι δημοσιευμένη στο βιβλίο του Γ. Καρεκλά “Κυπριακό 1950-1974. Ανατομία της κρίσης”, τόμος Α’ σελ. 348).

Στοιχεία και λεπτομέρειες για το σχεδιαζόμενο εκείνη την περίοδο πραξικόπημα σε βάρος του Αρχ. Μακαρίου αναφέρει ο Α. Παυλίδης στο βιβλίο-του Φάκελος Κύπρου, τόμος 1, σελ. 59.

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΗΣ 20^{ης} ΙΟΥΛΙΟΥ

Η Τουρκία όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω προετοιμάζε το σχέδιο κατάληψης ή επανάκτησης της Κύπρου από τη δεκαετία του 1950, προωθώντας τους στόχους-της στη βάση συγκεκριμένου σχεδιασμού και κατά τρόπο συστηματικό.

Αρχικά με την τριμερή διάσκεψη του Λονδίνου το Σεπτέμβρη του 1955, επανήλθε σαν ενδιαφερόμενο μέρος στο κυπριακό.

Παράλληλα στα πλαίσια στρατηγικής αξιοποίησης της τουρκοκυπριακής κοινότητας ίδρυσε και εξόπλισε την τρομοκρατική οργάνωση ΤΜΤ, με στόχο την παρεμπόδιση της ειρηνικής συνύπαρξης των Ε/Κυπρίων και των Τ/Κυπρίων, αλλά και της δημιουργίας των προϋποθέσεων για μελλοντική αξιοποίηση της Τ/Κυπριακής κοινότητας σαν στρατηγικού προγεφυρώματος.

Στη συνέχεια με τις συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου, επανήλθε και επίσημα στην Κύπρο με την στάθμευση στρατιωτικού αγήματος. Παράλληλα θεσμοθετήθηκε σαν εγγυήτρια δύναμη με δικαίωμα επέμβασης σε περίπτωση ανατροπής της συνταγματικής τάξης. Ήταν η πρώτη φορά όπου η Τουρκία μετά τη συμφωνία των Σεβρών του 1920 επέστρεφε σε έδαφος της πρώην Οθωμανικής αυτοκρατορίας το οποίο είχε εγκαταλείψει.

Στις 30 Νοεμβρίου 1964 ο Αρχ. Μακάριος υπόβαλε προς τον Φ. Κουτσιούκ έγγραφο με 13 σημεία για τροποποίηση του συντάγματος. Την υποβολή της πρότασης φαίνεται ότι είχε εγκρίνει τόσο ο πρόεδρος των ΗΠΑ Τζόν Κένεντυ, όσο και η Μ. Βρετανία. Στις 6 Δεκεμβρίου προτού απαντήσουν οι Τ/Κύπριοι, η Τουρκία απέρριψε την πρόταση και απείλησε ότι σε περίπτωση κατά την οποία οι Ε/Κύπριοι θα προχωρήσουν σε μονομερή τροποποίηση του συντάγματος θα επέμβει στρατιωτικά στην Κύπρο.

Το Δεκέμβριο του 1963 η Τουρκία υποκίνησε τις ένοπλες συγκρούσεις και προχώρησε στη δια της βίας συγκέντρωση των τουρκοκυπρίων σε αμιγείς θύλακες με στόχο τον απόλυτο έλεγχό-τους, αλλά και στη δημιουργία συνθηκών πλήρους διαχωρισμού.

Σταδιακά προώθησε στην Κύπρο πέραν των 1000 αξιωματικών και στρατιωτών για την ενίσχυση των θυλάκων, καθώς και σημαντικών ποσοτήτων οπλισμού για να καλύψει και τις ανάγκες των Τ/Κυπρίων.

Η ΤΟΥΡΔΥΚ εγκατέλειψε το στρατόπεδό-της και μετακινήθηκε στον Τ/Κ θύλακα Λευκωσίας – Κιόνελη, για την ενίσχυση της άμυνας-του.

Παράλληλα οι Τ/Κύπριοι κάτω από την καθοδήγηση της Τουρκίας προχώρησαν στην ανακήρυξη ξεχωριστής Διοίκησης. Επικεφαλής τέθηκε ο αντιπρόεδρος Φ. Κουτσιούκ.

Η Κύπρος παρά τις παραπάνω ενέργειες της Τουρκίας απέκτησε πολιτικά και στρατιωτικά συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Μετά την αποχώρηση των τουρκοκυπρίων από την κυβέρνηση το 1964 όχι μόνο δεν υπήρξαν επιπτώσεις στη διεθνή αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά αντίθετα ο ΟΗΕ με το ψήφισμα του Σ.Α. 186/4 του Μαρτίου του 1964 την αναγνώρισε και την ενίσχυσε όπως αυτή εκφραζόταν από τον πρόεδρο Αρχ. Μακάριο και την κυβέρνησή-του.

Η παρουσία της Ελληνικής Μεραρχίας επέφερε σημαντική αμυντική ενίσχυση και λειτουργούσε σαν δύναμη αποτροπής σε ενδεχόμενη τουρκική εισβολή, εάν και εφόσον θα χρησιμοποιείτο σαν μηχανισμός προστασίας.

Η Τουρκία επεχείρησε σταδιακά να την ανατρέψει τα παραπάνω πλεονεκτήματα τα οποία απέκτησε η Κύπρος, αξιοποιώντας τις ακατανόητες, προδοτικές και εθνικά μειοδοτικές ενέργειες των κυβερνήσεων των αποστατών στην Ελλάδα και ιδιαίτερα της χούντας που ακολούθησε, και οι οποίες ενέργειες αφορούσαν:

- Την προσπάθεια κατάργησης της Κυπριακής Δημοκρατίας και την προώθηση Νατοϊκής λύσης στη βάση της διπλής ένωσης, με την παραχώρηση τεράστιας έκτασης στρατιωτικής βάσης στην Τουρκία, μέσα από τις διμερείς συνομιλίες που είχαν πραγματοποιηθεί
- Την απομάκρυνση της Μεραρχίας μετά τα γεγονότα της Κοφίνου
- Την συστηματική υπονόμευση της Κυπριακής κυβέρνησης και του Αρχ. Μακαρίου
- Τους συνεχείς σχεδιασμούς δολοφονίας ή πραξικοπηματικής ανατροπής του Αρχ. Μακαρίου,
- Την υπόθαλψη της εκκλησιαστικής κρίσης για την καθαίρεση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και την πρόκληση εκκλησιαστικού σχίσματος
- Τη δημιουργία κλίματος διχόνοιας στο εσωτερικό μέτωπο της Κύπρου στη βάση της αντικομμουνιστικής υστερίας που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα την περίοδο μετά τον εμφύλιο με την υποστήριξη παράνομων δραστηριοτήτων από οργανώσεις όπως το Εθνικό Μέτωπο και η ΕΟΚΑ Β΄.

- Την εμπλοκή της χούντας σε διάλογο (με την Τουρκία) για επίτευξη συμφωνίας συνεργασίας με στόχο την ανατροπή του Μακαρίου(Μνημόνιο Κ. Παναγιωτάκου 25.2.1972)
- Τον αποπροσανατολισμό της ΕΦ από την κύρια-της αποστολή, που θα έπρεπε να ήταν η οργάνωση απόκρουσης τουρκικής αποβατικής ενέργειας και της εμπλοκής-της σε σχεδιασμούς πραξικοπηματικής ανατροπής της νόμιμης κυβέρνησης.

Ανέπτυξε στρατιωτικές δυνάμεις στα παράλια απέναντι από την Κύπρο (39^η Μεραρχία) και ενίσχυσε μεθοδικά και συστηματικά τον αποβατικό-της στόλο. Για σκοπούς αποφυγής στρατιωτικού ελέγχου την 39^η Μεραρχία την έθεσε εκτός ΝΑΤΟ.

Ενίσχυσε σημαντικά το δίκτυο κατασκοπείας σε βάρος της ΕΦ, ιδιαίτερα στις επαρχίες Λευκωσίας, Αμμοχώστου και Κερύνειας. Τούρκοι πράκτορες κύρια αξιωματικοί του τουρκικού στρατού, με διάφορες ιδιότητες εισέρχονταν στα στρατόπεδα της ΕΦ, παρακολουθούσαν στρατιωτικές εγκαταστάσεις και οργάνωναν μεθοδικά την επικείμενη στρατιωτική ενέργεια. Από τα μέσα Ιουνίου του 1974 είχε αποσταλεί μεγάλος αριθμός τούρκων αξιωματικών, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή της Κερύνειας, με προφανή στόχο τη συγκέντρωση πληροφοριών, καθώς και την καθοδήγηση των τουρκικών δυνάμεων κατά το στάδιο της απόβασης. Κάποιοι από αυτούς είχαν συλληφθεί μετά την έναρξη της εισβολής. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από την κατάθεση του Μιχ. Γεωργίτη στη Βουλή των Ελλήνων, αλλά και από αριθμό μαρτύρων οι οποίοι προσήλθαν στην Επιτροπή. Επιπλέον την ίδια περίοδο αυξήθηκε σημαντικά και ο αριθμός των μυστικών πρακτόρων που διέθεταν οι ΗΠΑ στην Κύπρο *(κατάθεση Χρ. Φύσα 13.12.2010)*

Ακόμα πιθανολογείται ότι το καλοκαίρι του 1973 με πρόσχημα το γύρισμα κινηματογραφικής ταινίας με πρωταγωνιστή τον αμερικανό ηθοποιό Πήτερ Σέλερ, οι τουρκικές μυστικές υπηρεσίες, είχαν προβεί στην κινηματογράφιση των ακτών τόσο ανατολικά, όσο και δυτικά της πόλης της Κερύνειας. Ακόμα είχαν προβεί σε βυθοσκοπήσεις της θαλάσσιας περιοχής και έλεγχο των ναυτικών δυνάμεων που στάθμευαν στο Κάστρο της Κερύνειας. Η συγκεκριμένη ταινία παρά το μεγάλο ποσό που δαπανήθηκε, ποτέ δεν προβλήθηκε στις κινηματογραφικές αίθουσες.

Δυστυχώς η κυπριακή πολιτική και στρατιωτική ηγεσία δεν έλαβαν οποιαδήποτε μέτρα αποτροπής ενεργειών κατασκοπείας. Η μεν στρατιωτική ηγεσία ενδιαφερόταν για την ανατροπή του Μακαρίου, ενώ η ΚΥΠ ήταν υποχρεωμένη να διαθέτει σημαντικές δυνάμεις για την παρακολούθηση των ενεργειών της ΕΟΚΑ Β' και της Ε.Φ.

Στην κατάθεσή-του στην Επιτροπή (22.11.10) ο τότε Λοχαγός του Ελληνικού Στρατού Αλέξανδρος Σημαιοφορίδης, ο οποίος ήταν επικεφαλής του κλιμακίου της ΚΥΠ/Ε στην Κερύνεια την περίοδο 1969-74, ανέφερε ότι:

Από τον Απρίλιο του 1974 το κλιμάκιο της ΚΥΠ/Ε στην Κερύνεια, ενημέρωνε αρμοδίως όλες τις προϊστάμενες υπηρεσίες (ΓΕΕΦ, Ελληνική Πρεσβεία, ΑΕΔ, ΚΥΠ/Ε στην Αθήνα), για ασυνήθιστες δραστηριότητες του τουρκικού στρατού στα παράλια απέναντι από την Κύπρο. Οι δραστηριότητες περιλάμβαναν αποβατικές ασκήσεις όλων των συνταγμάτων της 39^{ης} Μεραρχίας, μετακίνηση δυνάμεων στην περιοχή Μερσίνας, απαγόρευση μετακίνησης των αξιωματικών χωρίς έγκριση,

εφοδιασμό των μονάδων με υλικά εκστρατείας κ.ά. Όμως κανένας δεν ανησυχούσε και κανένας δεν ζήτησε περαιτέρω διερεύνηση.

Παρά το γεγονός ότι οι πληροφορίες διαβιβάζονταν στα ανώτερα κλιμάκια, τόσο στο ΓΕΕΦ, όσο και στο ΑΕΔ, δεν υπήρχε η ανάλογη αντίδραση. Σε καμία περίπτωση δεν είχαν ζητήσει πρόσθετες διευκρινήσεις όπως έπρατταν στο παρελθόν σε περιπτώσεις ασκήσεων μικρότερης έκτασης και διάρκειας.

Μετά το πραξικόπημα δεν έδωσαν πρόσθετες οδηγίες ή εντολές για εντατικοποίηση των παρακολουθήσεων, παρά τις έκδηλες προετοιμασίες της Τουρκίας για εισβολή.

Την Τετάρτη 17.7.1974 πραγματοποιήθηκε στη Μερσίνα σύσκεψη ανωτάτου επιπέδου στην οποία έλαβαν μέρος μεταξύ άλλων οι διοικητές του 6^{ου} Σώματος Στρατού και της 39^{ης} Μεραρχίας, ενώ αμέσως μετά άρχισαν οι προετοιμασίες για την απόβαση με τη συγκρότηση της αποβατικής δύναμης.

Ο Διοικητής του 230^{ου} Συντάγματος Πεζικού, συνταγματάρχης Νεζίχ Σιράλ αναφέρει στις αναμνήσεις-του για το 1974: “Τελικά, στις 25.5.74 οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις τέθηκαν σε επιφυλακή. Ανακλήθηκαν οι άδειες. Στο σύνταγμα και στη Μεραρχία και σε κάποιες μονάδες, κλήθηκαν πίσω οι στρατιώτες οι οποίοι υπηρετούσαν στη διοίκηση. Πήραμε μέτρα κατά της κατασκοπείας και για την ασφάλεια. Περιορίσαμε τις επισκέψεις για τους στρατιώτες.

Στις 18 Ιουνίου του 1974, κάναμε ασκήσεις με το Τάγμα Ελικοπτέρων του 2^{ου} Σώματος Στρατού. Στις 19 και 20 Ιουνίου κάναμε όλη μέρα ασκήσεις για τη φόρτωση εφοδίων και βαρέως εξοπλισμού”.

Από τα παραπάνω είναι σαφές ότι η Άγκυρα ανάμενε (ή καλύτερα ήταν ενήμερη) για τις επερχόμενες εξελίξεις και προέβαινε σε ενέργειες προετοιμασίας, λαμβάνοντας όλα τα αναγκαία μέτρα για την εκδήλωση της εισβολής.

Παρόλα αυτά για την ηγεσία της ΕΦ όπως προκύπτει από τα δελτία πληροφοριών που κυκλοφορούσαν, πρώτος στόχος ήταν “ο εσωτερικός εχθρός” δηλ. κάθε κύπριος που δεν ήταν συνοδοιπόρος-τους, και όχι ο τουρκικός κίνδυνος τον οποίο συστηματικά υποβάθμιζαν. Είχε αναπτυχθεί ένα μεγάλο δίκτυο πληροφοριών για παρακολουθήσεις πολιτών σε ολόκληρη την επικράτεια. Υπάρχει σωρεία από απόρρητα στρατιωτικά έγγραφα στα οποία καταγράφονται και αναφέρονται όχι μόνο ενέργειες πολιτών, αλλά ακόμα και απλές κουβέντες που αντάλασαν στα καφενεία των πόλεων και των χωριών.

Στην κατάθεσή-του στη Βουλή των Ελλήνων (3.7.1986) ο τότε Α/ΓΕΕΦ στρατηγός Γ. Ντενίσης ανέφερε ότι από τις αρχές Ιουλίου τόσο το ΓΕΕΦ, όσο και το ΑΕΔ και η Ελληνική κυβέρνηση γνώριζαν για τις απειλές της Τουρκίας για εισβολή στην Κύπρο.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι τα χρόνια πριν από το 1974, δεν έγιναν ασκήσεις επιστράτευσης και δεν πραγματοποιήθηκαν ασκήσεις απόκρουσης εχθρικής αποβατικής ενέργειας. Η συντήρηση των πολυβολείων και πυροβολείων στην ακτογραμμή της Κερύνειας ήταν ελλιπής και υποτυπώδης. Δεν πραγματοποιήθηκαν ασκήσεις συνεργασίας των διαφόρων τμημάτων της ΕΦ. Το πρόβλημα αυτό έγινε ιδιαίτερα αισθητό κατά τη διάρκεια της τουρκικής εισβολής.

Στην αναφορά-του ο Υπολοχαγός (ΠΒ) Νικόλαος Σκαρλάτος Διοικητής της Γ΄ Πυρ/ρχίας της 183 ΜΠΠ, αναφέρει χαρακτηριστικά: “Οι Δόκιμοι έφεδροι αξιωματικοί δεν ηδύνατο να ανταποκριθούν επαρκώς εις τα καθήκοντα του αξ/κού παρατηρητού. Δεν επετεύχθη η συνεργασία μεταξύ Πεζικού – Πυροβολικού”.

Ενώ η πραξικοπηματική ηγεσία της Ε.Φ. καταγινόταν με την επιβολή του πραξικοπήματος και την καταστολή των επιμέρους εστιών αντίστασης, η Τουρκία βρισκόταν στο τελικό στάδιο προετοιμασίας για την εκδήλωση αποβατικής ενέργειας στην Κύπρο.

Η ηγεσία της Ε.Φ. και το ΑΕΔ στο διάστημα από 17 Ιουλίου και μετά, τύγγχαναν συνεχούς και λεπτομερούς ενημέρωσης, για τις κινήσεις του εχθρού και συγκεκριμένα

- για αυξημένη και ασυνήθιστη κίνηση σκαφών (πιθανόν πολεμικών) στο ναύσταθμο της Μερσίνας
- για επιστράτευση που έγινε στους Τ/Κυπριακούς θύλακες
- για διπλασιασμό του αριθμού των Τ/Κυπρίων σκοπών στα φυλάκια που επάνδρωναν
- για ετοιμασία νέων και βελτίωση υφισταμένων αμυντικών θέσεων, στην περίμετρο των Τ/Κυπριακών θυλάκων
- για εκκένωση του στρατοπέδου της ΤΟΥΡΔΥΚ και μετακίνησης της δύναμης εντός του Τ/Κυπριακού θύλακα Λευκωσίας
- για ανησυχία Τ/Κυπρίων θύλακα Λευκωσίας λόγω αναμενόμενης τουρκικής εισβολής και μετακίνηση των Τ/Κυπρίων κατοίκων της Κερύνειας προς το θύλακα Λευκωσίας (ΑΣ 16/III ΑΤΔ/191800-7-74)
- για πτήση 2 - 3 πολεμικών Α/Φ υπεράνω της Καρπασίας (ΑΣ 2063/Ι ΑΤΔ/3^{ov} ΕΓ-181800-7-74). Η Μ-ΣΕΠ Καντάρας της ΑΔΚ στις 09.15/18-7-74 αναφέρει στο ΑΚΕ πτήση ζεύγους Α/Φ F-104 στις βόρειες, βορειοανατολικές περιοχές της Κύπρου. Ομοίως στις 22.15/18-7-74 αναφέρει την παρουσία ελικοπτέρου στο χωριό Γαλάτεια της Καρπασίας. Τέλος στις 20.00/19-7-74 αναφέρει τον εντοπισμό 14-15 πλοίων πλησίον της Μερσίνας να κινούνται με κατεύθυνση νότιο – νοτιοδυτική.

Στις 17.7.74 και ώρα 20.30 η ΙΙ ΑΤΔ με απόρρητο σήμα με αριθμό Φ.100/21 προς το ΓΕΕΦ/2^{ov} Ε.Γ-3 αναφέρει μεταξύ άλλων ότι: “Συλληφθέντες σήμερα αναρχικοί Ε/Κ οίτινες κατέφυγον αρχικώς εις θύλακα Λεύκας ανέφερον ότι Τ/Κ ποιμήν επληροφόρησεν αυτούς περί επεμβάσεως της Τουρκίας εντός 24ώρου.

Περί 1100 ώραν σήμερον Τ/Κ πρόσφυγες επανεγκατασταθέντες εις μικτόν χωρίον Περιστερώννα Μόρφου μετεκόμησαν εις αμιγή Τ/Κ χωρία»

Η παραπάνω πληροφορία είχε διαβιβασθεί με άκρως απόρρητο (ΕΧ) σήμα του ΓΕΕΦ προς το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων στις 17.7.74 και ώρα 23.45:

Με Άκρως Απόρρητον (ΕΧ) σήμα στις 19.7.74 και ώρα 23.10 η Ελληνική Πρεσβεία στη Λευκωσία ενημερώνει το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας για τα εξής: “Κλιμάκιον ΚΥΠ γνωρίζει ημίν εξής.

Κατά πληροφορίας παρασχεθείσας αυτώ υπό ΓΕΕΦ, 5 τουρκικά πλοία πλέουν εις απόστασιν 12 μιλίων βορείως ακρωτηρίου Αποστόλου Ανδρέου. Ταύτα ακολουθούνται υπό 10 σκαφών αποβατικής δυνάμεως άτινα πλέουν 28 εως 30 μιλίων βορείως αυτού ακρωτηρίου. ΓΕΕΦ δεν ανησυχεί”.

Τα τουρκικά πολεμικά σκάφη που αποτελούσαν τη συγκεκριμένη νηοπομπή, είχαν αρχίσει να αποπλέουν από τη Μερσίνα με κατεύθυνση την Κύπρο, στις 12.55 της 19^{ης} Ιουλίου 1974. Ο απόπλους ολοκληρώθηκε στις 2 μ.μ. και όπως αναφέρει στις αναμνήσεις-του από την εισβολή ο τούρκος διοικητής του 1^{ου} αμφίβιου τάγματος πεζοναυτών πλωτάρχης Ιλχάν Άλογλου, μετά τον απόπλου είχαν 16 ώρες στη διάθεσή-τους για να σχεδιάσουν τις ενέργειες στις οποίες θα προέβαιναν.

Αντίθετα, όπως δήλωσε στην κατάθεσή-του στη Βουλή των Ελλήνων ο ΑΕΔ Γρ. Μπονάνος, ούτε αυτός ανησύχησε μέχρι τις 6.10 το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου όταν ενημερώθηκε για την τουρκική εισβολή. Ισχυρίζεται μάλιστα ότι στις 18.7.74 δεν υπήρχε τεταμένη κατάσταση με την Τουρκία, γιατί “δεν είχαμε λόγους να έχουμε τεταμένη κατάσταση”. Ακόμα ότι το βράδυ της 18^{ης} Ιουλίου Έλληνας αξιωματικός επιτελής, που υπηρετούσε στο στρατηγείο του ΝΑΤΟ στη Σμύρνη του μετέφερε ορισμένες σφυγμομετρήσεις μετά από συναντήσεις με τούρκους αξιωματικούς. Όλα αυτά σε συνάρτηση με την επίσκεψη στην Αθήνα του Αμερικανού υφυπουργού Εξωτερικών Σίσκο, δεν προκάλεσαν ανησυχία στον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων, για την αναγκαιότητα λήψης έστω προληπτικών μέτρων.

Δεδομένων των απειλών που η Τουρκία στο παρελθόν (1963, 1964, 1967) είχε εκτοξεύσει, καθώς και των βομβαρδισμών που είχε διενεργήσει στην περιοχή Τυλληρίας τον Αύγουστο του 1964, καθιστούσε κατά τρόπο σαφή και αναμφισβήτητο τις προθέσεις-της, για στρατιωτική εισβολή και κατάληψη εδαφών της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Από τον Μάρτιο του 1973 ο Βρετανός στρατιωτικός ακόλουθος στη Βρετανική Υπάτη Αρμοστεία της Λευκωσίας Στόκερ, από πληροφορίες που είχε συλλέξει από συναδέλφους-του που υπηρετούσαν στην Άγκυρα, είχε ενημερώσει την ηγεσία του ΓΕΕΦ με κάθε λεπτομέρεια για τους τουρκικούς σχεδιασμούς, καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο θα ενεργούσε ο τουρκικός στρατός σε περίπτωση εισβολής. Οι πληροφορίες είχαν διαβιβασθεί στο ΑΕΔ για διασταύρωση, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν φαίνεται να είχαν αξιολογηθεί σοβαρά και ορθολογιστικά.

Συγκεκριμένα το ΓΕΕΦ/2^ον Ε.Γ./ΙΙΙ με έγγραφο-του ημερ. 28.3.1973 προς ΑΕΔ/2^α ΜΕΟ αναφέρει σχετικά με την επίσκεψη Στόκερ στο ΓΕΕΦ στις 27.3.1973, τα ακόλουθα:

- Εν αρχή ανέφεραν ότι βάσει της παλαιάς εκτιμήσεως η Τουρκία ανεμένετο να ενεργήσει αποβατικήν ενέργειαν εις τας βορείας ακτάς της νήσου να κινηθή εκ Βορράν προς Νότον συνενουμένη με τά του Τ/Κ θύλακος Λευκωσίας συγχρόνως δε να ανακόψη την κυρίαν αρτηρίαν Αμμοχώστου – Λευκωσίας.
- Η απειλή έναντι της Νήσου αυξάνει συνεχώς
- Μία ενδεχόμενη εισβολή της Τουρκίας εις την νήσο φρονεί ότι θα πραγματοποιηθή βασικώς δια αερομεταφερομένων τμημάτων και αλεξιπτωτιστών τα δε πλοία θα χρησιμοποιηθούν δια την μεταφοράν των όπλων υποστηρίξεως και Μονάδων, και άτινα θα αφιχθούν μετά τινας ημέρας από της πραγματοποιήσεως της εισβολής.

- Ο χρόνος αποβιβάσεως των ανωτέρω μέσων εις την ακτήν (Λιμένα) κυμαίνεται μεταξύ 5-7 ημερών μετά την εισβολήν.
- Με βάση τα ανωτέρω στοιχεία εκτιμάται ότι εις μιαν διαδρομήν δύναται να μεταφερθούν από αέρος 2200 άνδρες εντός δε οκτώ ωρών ο αριθμός ανέρχεται εις 12000 άνδρες. Οι ανωτέρω αριθμοί δυνατόν να ελαττωθούν κατά το 1/3 εφ' όσον τα τμήματα φέρουν μεθ' εαυτών ελαφρά μέσα υποστηρίξεως.
- Ως προς την κλιμάκωσιν ενεργειών δια την εκπλήρωσιν φρονεί ότι αύτη διακρίνεται εις τρία στάδια.
 - (1) Αμεσος επέμβασις αεροσκαφών και ελικοπτέρων
 - (2) Κατάληψις τοποθεσιών υπό τμημάτων επί μικρόν χρόνον
 - (3) Πραγματοποιήσις της διχοτομήσεως εν ευθέτω χρόνω
- Προτείνεται όπως τα ανωτέρω εκτιμηθώσι υπό του ΑΕΔ

Παρ' όλες τις πληροφορίες οι οποίες ήσαν ακριβείς και συγκεκριμένες κανένα μέτρο δεν είχε ληφθεί στην περίμετρο του Τ/Κυπριακού θύλακα Κιόνελλι – Αγύρτας. Δεν ενισχύθηκαν οι δυνάμεις της Ε.Φ., δεν ενισχύθηκε και δεν εκσυγχρονίσθηκε ο οπλισμός, ούτε βελτιώθηκε το σύστημα επικοινωνίας των φυλακίων με τη διοίκηση των λόχων ή των μονάδων.

Η όποια λοιπόν πραξικοπηματική ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου συνιστούσε πρόκληση-πρόσκληση προς την Τουρκία. Θα έπρεπε λοιπόν να είχαν ληφθεί πρόσθετα και επαρκή μέτρα αποτροπής αυτού του ενδεχομένου, όπως η ενίσχυση των θέσεων της ΕΦ στις ακτές Κερύνειας κατά προτεραιότητα και της Αμμοχώστου δευτερευόντως, η δημιουργία ισχυρής αντιαεροπορικής άμυνας, καθώς επίσης και η μεταφορά πρόσθετων ενισχύσεων από την Ελλάδα.

Εκ των γεγονότων αντίθετα προκύπτει, ότι όλες οι ενέργειες στις οποίες είχε προβεί τόσο η χούντα, όσο και η πραξικοπηματική ηγεσία της Ε.Φ., αποσκοπούσαν στην επιβεβαίωση της ελληνικής άμεσης εμπλοκής στο πραξικόπημα, καθώς και στην αποδυνάμωση των θέσεων της ΕΦ στην περιοχή της Κερύνειας.

- Η εμφανής ανάμειξη της ΕΛΔΥΚ για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος με την κατάληψη του Αεροδρομίου Λευκωσίας και των Κεντρικών Φυλακών
- Η εμφανής καθοδήγηση και ο συντονισμός των ενεργειών από την Αθήνα
- Η έγκριση του Ν. Σαμψών ως “προέδρου” της πραξικοπηματικής κυβέρνησης και η άμεση αναγνώρισή-της από το καθεστώς των Αθηνών

ήσαν μόνο μέρος αυτών των ενεργειών. Δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία ότι η διενέργεια του πραξικοπήματος και η ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου ήταν όχι μόνο σε γνώση της Τουρκίας, αλλά όπως αποκαλύπτει και σχετικό Μνημόνιο του υφυπουργού Εξωτερικών της χούντας Κ. Παναγιωτάκου, μετά από συνάντηση που είχε με τον τούρκο πρέσβη στην Αθήνα Τουρκμέν, υπήρχε συνομολογημένη συμφωνία συνεργασίας ανάμεσα στην Αθήνα και την Άγκυρα.

Το σχετικό Μνημόνιο ημερομηνίας 25 Φεβρουαρίου 1972 μεταξύ άλλων αναφέρει ότι ο κος Κ. Παναγιωτάκος υπέδειξε στο συνομιλητή-του “Πάντα τα ανωτέρω οδήγησαν την ελληνικήν κυβέρνησιν

εις το συμπέρασμα ότι βασική προϋπόθεσις δια διαρκή και δικαία εν Κύπρω λύσιν είναι η απομάκρυνσις του Μακαρίου από της πολιτικής σκηνής”.

Ανταπαντώντας ο Τουρκμέν ανέφερε ότι “άποψις των τουρκικών κυβερνήσεων ήτο ανέκαθεν ότι ο Μακάριος ήτο εναντίον πάσης λογικής και παραδεκτής υπό των δύο χωρών μας λύσεως του κυπριακού. Αλλ’ ότι η μέχρι τούδε πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων δεν επέτρεπε την απομάκρυνσιν του Μακαρίου. Τώρα όμως, ότε από κοινού κατεστρώθη μακροπρόθεσμος πολιτική των χωρών μας, υφίσταται υπαλλακτική λύσις και διάφοροι δυνατότητες. Ιδία δε διότι αι λύσεις αύται χαίρουν και της υποστηρίξεως των συμμάχων μας.” Προφανώς θα πρέπει να αναφέρεται στις συνομιλίες της Λισσαβόνας τον Ιούνιο του 1971 κατά τη σύνοδο των υπουργών εξωτερικών του ΝΑΤΟ. Σε αυτές είχαν λάβει μέρος ο αν. υπουργός εξωτερικών Ξανθόπουλος Παλαμάς και ο υπουργός εξωτερικών της Τουρκίας Ολτζάυ (σημ. πρωθυπουργός της Τουρκίας εκείνη την περίοδο ήταν ο Νιχάτ Ερίμ!).

Καταλήγοντας στο σχετικό Μνημόνιο ο Κ. Παναγιωτάκος αναφέρει: “Ως ήτο φυσικόν, δεν ήτο εις θέσιν (εννοεί τον κο Τουρκμέν) να μου απαντήση κατά πόσον η χώρα του θα ήτο διατεθειμένη να συμβάλη εις την δια δελεασμού παγίδευσιν του Μακαρίου”. Νομίζει όμως, ότι “η απάντησις θα είναι θετική..”

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω το γεγονός ότι όχι μόνο δεν λήφθηκαν προληπτικά μέτρα, αλλά αντίθετα η πραξικοπηματική ηγεσία της Ε.Φ. είχε προβεί σε ενέργειες οι οποίες από στρατιωτικής άποψης δεν μπορούν να δικαιολογηθούν, επιβεβαιώνουν τα περί ύπαρξης συμφωνίας και συνεννόησης.

Την 1^η Ιουνίου 1974 ο ΑΕΔ Γρ. Μπονάνος εξέδωσε Άκρωσ Απόρρητον (ΕΧ) έγγραφο με το οποίο εντέλλονταν οι Αρχηγοί των Επιτελείων όπως αποφεύγονται προκλήσεις κατά της Τουρκίας. Καθώς και κάθε ενέργεια ή εκδήλωση κατά της Τουρκίας θα αναλαμβάνεται μόνο κατόπιν εγκρίσεως του ΑΕΔ.

Το πρωί της 19^{ης} Ιουλίου πραγματοποιήθηκε στο γραφείο του πρωθυπουργού Αδ. Ανδρουτσόπουλου σύσκεψη, στην οποία παραβρέθηκαν εκ μέρους των ΗΠΑ ο υφυπουργός Εξωτερικών Σίσκο, ο υφυπουργός Άμυνας Ελσγουόρθ, ο πρέσβης στην Αθήνα Τάσκα, και ο συνταγματάρχης Μάρνερ, από δε ελληνικής πλευράς οι Ανδρουτσόπουλος, Κυπραίος, Μπονάνος κ.ά. Στόχος της σύσκεψης η εξεύρεση λύσης και η αποφυγή πολεμικής εμπλοκής της Ελλάδας με την Τουρκία για το κυπριακό.

Η ίδια Αμερικανική αντιπροσωπεία επισκέφθηκε και στις 20 Ιουλίου στις 8 π.μ. το ΓΕΕΘΑ κατά τη διάρκεια της σύσκεψης του Πολεμικού Συμβουλίου, όπου η επιδίωξή-της σύμφωνα με τις αναφορές του Π. Αραπάκη ήταν φανερή. Ήθελε να παρεμποδίσει την κήρυξη πολέμου κατά της Τουρκίας, υποστηρίζοντας ότι η σύρραξη θα είναι καταστροφική για όλους. Ζήτησε δε να επιδειχθεί σύνεση και να της δοθεί χρόνος να ενεργήσει προς αποτροπή της σύρραξης.

Την Παρασκευή 19 Ιουλίου είχαν κορυφωθεί οι φήμες για ενδεχόμενη τουρκική εισβολή. Τα ξένα ειδησεογραφικά πρακτορεία αναφέρονταν στις προετοιμασίες που λάμβαναν χώρα στη Μερσίνα και στον επικείμενο απόπλου του τουρκικού στόλου. Η χούντα στην Αθήνα, αλλά και η πραξικοπηματική ηγεσία στη Λευκωσία δεν ανησυχούσαν και δεν λάμβαναν μέτρα αντιμετώπισης μιας τέτοιας ενδεχομένως ενέργειας.

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας (Παρασκευής) στην οικία του Σωκράτη Ηλιάδη επί της λεωφόρου Αρχ. Μακαρίου στη Λευκωσία, πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στην οποία έλαβαν μέρος μεταξύ άλλων ο οικοδεσπότης και οι εξ' Ελλάδος αφιχθέντες μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος

- Αθανάσιος Σκλαβενίτης Ταγματάρχης (Αρχηγός της ΕΟΚΑ Β' ο οποίος στις 16 Ιουλίου ανέλαβε καθήκοντα στο 2^ο Ε.Γ. του ΓΕΕΦ),
- Ανδρέας Ποταμιάνος εφοπλιστής και
- Κοσμάς Μαστροκόλιας

οι οποίοι διαβεβαίωσαν τους λοιπούς κυπρίους παρευρισκομένους, ότι δεν πρόκειται να υπάρξει οποιαδήποτε αποβατική στρατιωτική επιχείρηση εκ μέρους της Τουρκίας (κατάθεση Σπύρου Παπαγεωργίου)

Περί την 10^η νυκτερινή της ίδιας ημέρας στην ίδια οικία με τα ίδια πιο πάνω αναφερόμενα πρόσωπα σαν πρωταγωνιστές, πραγματοποιήθηκε δεύτερη συνάντηση στην οποία κλήθηκαν και παρευρέθηκαν τομεάρχες της ΕΟΚΑ Β', προς οποίους δόθηκαν οι ίδιες διαβεβαιώσεις. Επιπλέον έγινε βολιδοσκόπηση για ενδεχόμενη αντικατάσταση του Σαμψών και κάποιων υπουργών-του (κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ. 106).

Ενώ το ΓΕΕΦ είχε ενημερωθεί για τις προετοιμασίες οι οποίες ελάμβαναν χώρα στο ναύσταθμο της Μερσίνας, καθώς και για τον απόπλου του τουρκικού αποβατικού στόλου με κατεύθυνση την Κύπρο, με εντολές (ευρίσκονται στα έγγραφα τα οποία παρέδωσε στην Επιτροπή η ΔΙΕΦ) υπογεγραμμένες από τον ταξίαρχο Μ. Γεωργίτη ηγέτη του πραξικοπήματος

- κλήθηκε η Ι ΑΤΔ (Αμμοχώστου) το απόγευμα της 19^{ης} Ιουλίου, να εξασφαλίσει την ασφαλή αναχώρηση της ΕΛΔΥΚ, στα πλαίσια της συνήθους αντικατάστασης-της (ΑΣ 37/181000-7-74). Τελικά το άγημα της ΕΛΔΥΚ αναχώρησε με το αρματαγωγό ΛΕΣΒΟΣ στις 5.30 μ.μ. Στις 20.7.74 στις 2 μ.μ. το πλοίο έπλευσε στην Πάφο και αποβίβασε το άγημα. Εκτέλεσε δε βολές πυροβολικού εναντίον στόχων στον Τ/Κυπριακό θύλακα της Πάφου.
- ζητήθηκε η αποχώρηση των δυνάμεων της Ε.Φ. που βρίσκονταν στην πύλη Πάφου και η παραμονή δύναμης από ένα (1) αξιωματικό και 8 οπλίτες (ΑΣ 38/181130-7-74).
- Με κατεπείγον σήμα (ΑΣ 40/181430-7-74) απαγορεύθηκε σε όλες τις μονάδες η ρήψη πυροβολισμών εναντίον ελικοπτέρων άνευ διαταγής του ΓΕΕΦ
- Με άλλο κατεπείγον σήμα (ΑΣ 45/191400-7-74) τροποποιήθηκε η διάταξη των δυνάμεων ως εξής. Να αποσυρθεί ο λόχος του 241 από την περιοχή ΣΟΠΑΖ. 23 ΕΜΑ να παραμείνουν 2 Τ34 στο αεροδρόμιο, 2 Τ34 στις Κεντρικές Φυλακές, η υπόλοιπη ΕΜΑ να συγκεντρωθεί στην περιοχή Χίλτον. 286 ΜΤΠ να παραμείνει στο ΓΣΠ. 21 ΕΑΝ να παραμείνουν 5 Μάρμον και 2 ερπυστριοφόρα στο Προεδρικό, 4 Μάρμον στο ΓΕΕΦ, 2 ΒΤΡ στο Αεροδρόμιο, η υπόλοιπη μονάδα στο στρατόπεδο ΚΑΠΟΤΑ (ΒΜΗ).

- Με το ΑΣ 49/19***-7-74 καθορίσθηκε η διάταξη των τριών Μοιρών Καταδρομών με έναρξη εφαρμογής το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου. Η νέα διάταξη καθόριζε οι ΜΚ να ευρίσκονται τοποθετημένες στο ΓΕΕΦ, ΡΙΚ, Προεδρικό, Κεντρικές Φυλακές, Κυβερνητικά κτίρια, στρατόπεδο 31 ΜΚ στην Αθαλάσσα, Αεροδρόμιο και δύναμη 50 ανδρών της 33ΜΚ στο Πέλλα Πάις.
- Το 281 ΤΠ κλήθηκε την Παρασκευή το μεσημέρι (12.45) να επιστρέψει από την Πάφο στη Λευκωσία. Αναχώρησε από την Πάφο στις 17.15 και περί την 10^η νυκτερινή έφθασε στην Αθαλάσσα όπου και στρατοπέδευσε. Οι στρατιώτες και το πολεμικό υλικό αποβιβάσθηκαν των φορτηγών για να διανυκτερεύσουν, ενώ τα οχήματα κενά αναχώρησαν με προορισμό το στρατόπεδο της 183 ΜΠΠ. Το ερώτημα που τίθεται είναι γιατί να μην μεταφερθούν και οι στρατιώτες του 281 ΤΠ, αφού το στρατόπεδό-τους γειτνιάζε με την 183 ΜΠΠ (τα δύο στρατόπεδα τα χώριζε συρματοπλεγμα). Το 281 ΤΠ τελικά μετακινήθηκε προς την Κερύνεια το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου και δέχθηκε την επίθεση των τουρκικών πολεμικών αεροσκαφών στο χωριό Κοντεμένος. Παρόλα αυτά το βράδυ της επιστροφής στην Αθαλάσσα, στις 10.30 (ΑΣ 57/192230-7-74) δόθηκε εντολή ένας λόχος του 281 ΤΠ να μετακινηθεί προς την περιοχή Αμμοχώστου (τοποθεσία Μοναρκά)
- Με το ΑΣ 58/191929-7-74 το ΓΕΕΦ ζήτησε ετοιμότητα εφαρμογής του σχεδίου ΣΑΚ ΑΦΡΟΔΙΤΗ 1973, με κύρια προσπάθεια Ι ΑΤΔ(Αμμόχωστος) και δευτερεύουσα προσπάθεια ΙΙΙ ΑΤΔ(Κερύνεια). Όμως
- Τόσο η Ι ΑΤΔ Αμμοχώστου όσο και οι μονάδες που στάθμευαν στην περιοχή της Αμμοχώστου δεν ήσαν ενήμερες για αυτές τις ενέργειες
- Η 173 ΜΕΑΤ/ΠΒ δεν έλαβε εντολή να τοποθετήσει τα αντιαρματικά πυροβόλα (6 λιβρών) στα παράκτια πυροβολεία της περιοχής
- Η εκδήλωση της εισβολής το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου βρήκε τον διοικητή της Ι ΑΤΔ Αμμοχώστου να κοιμάται καθώς και τον αξιωματικό υπηρεσίας να μην έχει πληροφόρηση από το ΓΕΕΦ για την ευρίσκομε σε εξέλιξη τουρκική εισβολή *(κατάθεση Κίκη Κωνσταντίνου 4.9.2008, σελ. 106)*.
- Παρά την επιλεκτική επιστράτευση πυρήνων το βράδυ της Παρασκευής 19^{ης} Ιουλίου, εντούτοις δεν είχε κηρυχθεί επιστράτευση, και δεν μετακινήθηκαν στρατιωτικές δυνάμεις προς την περιοχή της Κερύνειας, όπου ήταν η πιθανότερη περιοχή εκδήλωσης αποβατικής ενέργειας

Οι σταθμοί ραδιοεπικοινωνίας (Ραντάρ) του Ναυτικού και της Αεροπορίας, κατέγραφαν την πορεία των δύο νηοπομπών του τουρκικού στόλου και στην αίθουσα επιχειρήσεων της Διοίκησης Ναυτικού στο ΓΕΕΦ είχε διαμορφωθεί ξεκάθαρη άποψη ότι ο χώρος απόβασης ήταν οι ακτές της Κερύνειας *(κατάθεση Κρίστη Ασημένου 27.8.2009, σελ. 44)*.

Το 251 ΤΠ το οποίο στρατοπέδευε σε μικρή απόσταση από το σημείο της απόβασης (περίπου 5 χιλιόμετρα), δεν τέθηκε σε επιφυλακή, ακόμα και όταν οι σκοποί του τάγματος τις πρώτες πρωινές ώρες της 20^{ης} Ιουλίου διαπίστωσαν ύποπτες κινήσεις στην ακτή (πιθανόν να επρόκειτο για τούρκους

βατραχανθρώπους οι οποίοι αποβιβάσθηκαν στην ακτή με στόχο την προετοιμασία της απόβασης) και πυροβόλησαν εναντίον-των (κατάθεση Γ. Αποστολίδη, 6.8.2009).

Σύμφωνα με την κατάθεση του οπλίτη του 251 ΤΠ Μιχ. Ελληνα (οδηγό του Διοικητή) μερικές βδομάδες πριν από το πραξικόπημα συνόδευσε αξιωματικό του τάγματος μαζί με άνδρες του ΟΗΕ σε επιθεώρηση των φυλακίων και πολυβολείων στη ζώνη ευθύνης του τάγματος και στη συνέχεια κατέληξαν σε στρατόπεδο Τ/Κυπρίων στο χωριό Τέμπλος, όπου είχε πολύωρη συνάντηση (στην απουσία-του) με τούρκους αξιωματικούς (κατάθεση 14.4.2010, σελ. 7-9)

Δεν λήφθηκε πρόνοια ναρκοθέτησης των πιθανών περιοχών διενέργειας αποβατικής ενέργειας. Οι νάρκες παρέμειναν αποθηκευμένες στις εγκαταστάσεις του III Τακτικού Συγκροτήματος. Ακόμα δεν ναρκοθετήθηκαν οι θαλάσσιες περιοχές σε σημεία πιθανής απόβασης.

Τα πυροβολεία και τα πολυβολεία στην ακτογραμμή της Κερύνειας δεν επανδρώθηκαν

Το 286 ΜΤΠ συγκεντρώθηκε στο χώρο του παλαιού σταδίου ΓΣΠ έναντι της III ΑΤΔ στη Λευκωσία. Ενωρίς το βράδυ της 19^{ης} Ιουλίου ετοιμάσθηκε για μετακίνηση στο χώρο διασποράς της μονάδας στην περιοχή Κερύνειας (Μύρτου – Πάναγρα), τελικά όμως η μετακίνηση ακυρώθηκε. Έλαβε χώρα την επομένη το πρωί στις 5.30, ακολουθώντας την πορεία του 281ΤΠ, όπου επίσης δέχθηκε την επίθεση της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας στο χωριό Κοντεμένος γύρω στις 7.00 π.μ. (κατάθεση Χρίστου Τουφεξή 18.11.2009, σελ. 39-46). Είχε ήδη προηγηθεί στις 5.20 το πρωί ο βομβαρδισμός του στρατοπέδου της ΕΛΔΥΚ και λογικά η φάλαγγα του 286 ΜΤΠ έπρεπε να είχε λάβει μέτρα αντιαεροπορικής προστασίας. Κάτι το οποίο δεν έπραξε. Κατά τη διέλευση της φάλαγγας από το χωριό Γερόλακκος, τουρκικά μεταγωγικά αεροσκάφη ίπταντο σε χαμηλό ύψος και προέβαιναν σε ρίψη αλεξιπτωτιστών στο θύλακα Κιόνελλι-Λευκωσίας.

Οι δύο μονάδες πυροβολικού η 182 ΜΠΠ η οποία στάθμευε ανατολικά της Κερύνειας (Βόσπορος), και η 183 ΜΠΠ η οποία στάθμευε δυτικά (Διόριος) δεν μετακινήθηκαν στους χώρους τάξης. Η 183 ΜΠΠ την πρώτη μέρα της εισβολής είχε μετακινηθεί στο χώρο διασποράς χωρίς να λάβει μέρος σε οποιαδήποτε επιχειρησιακή δραστηριότητα. Οι δύο Μοίρες διέθεταν από 12 πυροβόλα 25 λιβρών.

Ακόμα, η 190 ΜΕΑ/Τ ΠΒ (Μοίρα Ελαφρού Αντιαρματικού Πυροβολικού, διάθετε 18 πυροβόλα 6 λιβρών) η οποία στρατοπέδευε στην περιοχή Καραβά (Μοναστήρι Αχεροποιήτου), δεν επάνδρωσε τα πυροβολεία της περιοχής, αλλά και ούτε η Μοίρα είχε μετακινηθεί στο χώρο διασποράς. Η κίνηση πραγματοποιήθηκε το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου μετά το βομβαρδισμό του στρατοπέδου από την τουρκική αεροπορία (κατάθεση Σοφοκλή Νεοφύτου, 8.4.2010, σελ. 14-15, 32).

Οι δύο τορπιλάκατοι της Ε.Φ. οι οποίες βρίσκονταν ελλιμενισμένες στο λιμανάκι της Κερύνειας παρά το κάστρο, δεν αξιοποιήθηκαν στην αντιμετώπιση της απόβασης. Σύμφωνα με την κατάθεση του Κρίστη Ασημένου ανθυποπλοίαρχου που υπηρετούσε στην αίθουσα επιχειρήσεων του ΓΕΕΦ, οι εντολές που δόθηκαν ήταν να εξέλθουν για αναγνώριση της τουρκικής νηοπομπής, παρά την αντίθετη άποψη του επικεφαλής της δύναμης, να ενεργήσουν με διαφορετικό τρόπο. Δυστυχώς η υλοποίηση της διαταγής είχε σαν αποτέλεσμα μετά την έξοδο από το λιμανάκι, να υποστούν την επίθεση της τουρκικής

αεροπορίας και να καταστραφούν και οι δύο με σημαντικές απώλειες από το πλήρωμά-τους(κατάθεση Κρίστη Ασημένου, 27.8.2009, σελ.56-58).

Η κατάρριψη του ελληνικού πολεμικού αεροσκάφους Noratlas που μετέφερε τους Έλληνες Καταδρομείς από φίλια πυρά, ήταν αποτέλεσμα της ανευθυνότητας και ολιγωρίας που επέδειξε η ηγεσία της Ε.Φ. και η απαράδεκτη παράλειψη να ενημερωθούν τα αντιαεροπορικά πολυβόλα και πυροβόλα στην περιοχή της Λευκωσίας, για την αναμενόμενη προσέγγιση και προσγείωση των ελληνικών αεροπλάνων στο αεροδρόμιο Λευκωσίας (κατάθεση Γιώργου Καλογήρου, 27.8.2009, σελ. 54, 57-58).

Ακόμα και όταν είχε πια εκδηλωθεί η τουρκική απόβαση, η πραξικοπηματική ηγεσία του ΓΕΕΦ καθυσάχαζε τους επικεφαλής των διαφόρων τμημάτων και μονάδων της Ε.Φ., πως πρόκειται για ασκήσεις εκφοβισμού και εντυπώσεων, και όμως νωρίς το πρωί του Σαββάτου 20 Ιουλίου

- Ο Κοσμαδόπουλος πρέσβης της Ελλάδας στην Άγκυρα κλήθηκε στις 5.45 το πρωί στο υπουργείο εξωτερικών και ενημερώθηκε από τον Γκιουνές για την έναρξη της τουρκικής αποβατικής επιχείρησης. Ο Κοσμαδόπουλος ενημέρωσε αμέσως με κρυπτογραφημένο επείγον σήμα στις 6.15 το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών.
- Το στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ είχε δεχθεί σφοδρό βομβαρδισμό από την τουρκική αεροπορία όπως και άλλοι στρατιωτικοί στόχοι.

Ο ΑΕΔ Γρ. Μπονάνος γνώριζε από τις 6.10 το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου για την έναρξη της τουρκικής αποβατικής ενέργειας, όμως σύμφωνα με την κατάθεσή-του στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων

- Μέχρι και τις 8 π.μ. που συγκλήθηκε το πολεμικό συμβούλιο επιτελούσε άλλα καθήκοντα
- Μετά τις 10 το πρωί δόθηκαν τελικές διαταγές εφαρμογής σχεδίων απόκρουσης της στρατιωτικής επέμβασης της Τουρκίας
- Ολόκληρη τη μέρα δεν επικοινωνήσε με το ΓΕΕΦ γιατί δεν ήταν δικό-του έργο για να επικοινωνήσει
- Είχε ιεραρχήσει άλλα για να κάνει

Είχε αναφέρει χαρακτηριστικά στην κατάθεσή-του: “Πηγαίνοντας στο ΑΕΔ το πρωί της εισβολής δεν επικοινωνήσα με την Κύπρο. Δεν ήταν έργο δικό-μου να επικοινωνήσω με το ΓΕΕΦ. Είχα άλλα ιεραρχήσει να κάμω. Δεν πήρα όλη τη μέρα της 20.7.74 το ΓΕΕΦ. Με πήραν όμως αυτοί”.

Ακόμα, ανέφερε ότι:

- Είχε αποφασισθεί να σταλεί το πλοίο ΡΕΘΥΜΝΟ το οποίο θα μετέφερε το 513 ΤΠ, μία ίλη αρμάτων και μερικά ερπυστριοφόρα μεταφοράς προσωπικού. Όμως διέταξε την επιστροφή-του στη Ρόδο όταν ενημερώθηκε ότι έξω από τη Λεμεσό περιπολούν τρία αντιτορπιτικά.

- Την 21^η Ιουλίου διετάχθη μία μοίρα καταδρομών να μεταφερθεί με αεροσκάφη της Ολυμπιακής, αλλά επικαλέστηκαν μηχανικά προβλήματα και παρέμειναν καθηλωμένα στο Καστέλλι της Κρήτης. Τελικά είχε διαπιστωθεί ότι δεν υπήρχε μηχανική βλάβη, αλλά η καθήλωση ήταν αποτέλεσμα της απροθυμίας των αξιωματικών της μοίρας να συνεχίσουν το ταξίδι προς την Κύπρο. Παρόλα αυτά δεν είχε ληφθεί κανένα μέτρο εναντίον των αξιωματικών

Ο αρχηγός Ναυτικού Πέτρος Αραπάκης στην κατάθεσή-του στη Βουλή των Ελλήνων, αλλά και στο βιβλίο που κυκλοφόρησε με τίτλο “Το τέλος της σιωπής” (εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 2000), μεταξύ άλλων αναφέρει:

- Διετάχθησαν να μετασταθμεύσουν στην Κρήτη σύγχρονα βομβαρδιστικά Α/Φ τύπου Φάντομ F-4E. Το πρώτο σμήνος προσγειώθηκε στο Ηράκλειο στις 11 π.μ. της 22ας Ιουλίου και το δεύτερο σμήνος τρεις ώρες αργότερα. Τα Α/Φ ήταν επανδρωμένα από ικανούς πιλότους οι οποίοι είχαν εκπαιδευτεί για 6 μήνες στην Αμερική και ήταν εξοπλισμένα με καταστροφικά όπλα του 6^{ου} Αμερικανικού Στόλου, τα οποία είχαν αφαιρεθεί αυθαίρετα από τις αποθήκες του ΝΑΤΟ στη Σούδα και είχαν παραδοθεί στην αεροπορία. Τα Α/Φ ήταν πανέτοιμα και τα πληρώματα δεμένα μέσα στα αεροσκάφη εν αναμονή διαταγών απογείωσης και προσβολής. Δεν το επιθυμούσε όμως ο ΑΕΔ, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για τις επιχειρήσεις στην περιοχή της Κύπρου.
- Τα δύο σύγχρονα υποβρύχια ΓΛΑΥΚΟΣ και ΝΗΡΕΥΣ τα οποία έπλεαν στις 19 Ιουλίου στην περιοχή της Ρόδου, με εντολή του Αρχηγού Ναυτικού να προσβάλουν τον τουρκικό αποβατικό στόλο σε περίπτωση εισβολής στην Κύπρο, κλήθηκαν με εντολή του ΑΕΔ Γρ. Μπονάνου να επιστρέψουν στη βάση-τους. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Π. Αραπάκης: “Η επιμονή του Μπονάνου να επιστρέψουν τα υποβρύχια βασίστηκε ακριβώς στο γεγονός ότι δεν είχε εκδώσει διαταγή να κατευθυνθούν στην Κύπρο, διότι δεν επιθυμούσε την αποστολή τους. Επιθυμούσε και απαιτούσε να γυρίσουν, και τα γύρισε”.
- Γίνεται αντιληπτό ότι μια συνδυασμένη επίθεση όλων αυτών των σύγχρονων όπλων το μεσημέρι της 22ας Ιουλίου θα σήμαινε την ολοκληρωτική καταστροφή της τουρκικής αποβατικής δύναμης πριν από την κατάπαυση του πυρός. Αν είχε γίνει η επίθεση, η εξέλιξη των πραγμάτων θα ήταν τελείως διαφορετική-και στο πεδίο των ελληνοτουρκικών σχέσεων-. Και κάτι πολύ πιο σημαντικό: διαφορετικό θα ήταν το παρόν και το μέλλον της Κύπρου.

Τα περισσότερα από τα όσα ανέφερε ο Π. Αραπάκης επιβεβαιώνονται από την έκθεση ημερ. 10.2.1975 του αναθεωρητού κ. Μπέλκα, ο οποίος την επίμαχη περίοδο του Ιουλίου 1974 ετύγγανε επιστολεύς του Στολίσκου Υποβρυχίων (ΣΥΒ).

Μεταξύ άλλων ανέφερε στην έκθεσή-του:

- Ούτω και στη συγκεκριμένη περίπτωση κατόπιν τηλεφωνικής εντολής εκ του Α.Ν. (Αρχηγού Ναυτικού) εγκαταστάθηκα μετά του Διοικητή-μου (Πλοίαρχου Βαφειάδη Α.) εις τον θάλαμο επιχειρήσεων Α.Ν.
- ..τις απογευματινές ώρες της 19/7/74 κατόπιν Δ/γής του Α.Ν. είχαν αποπλεύσει κατ' αρχήν δια τον ΘΑΛΑΣΣΙΟΝ ΧΩΡΟΝ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ δύο Υ/Β (Γλαύκος, Νηρέυς), τας εσπερινάς ώρας της αυτής ημερομηνίας το τρίτο υποβρύχιον (επρόκειτο για το Υ/Β Τρίτων) δια τον ίδιον χώρον και την πρωίαν της επομένης το τέταρτον δια το Βόρειον Αιγαίον.
- Τις πρώτες μεταμεσημβρινές ώρες της ίδιας μέρας (20.7.74) διατάχθηκαν τα Υ/Β ΓΛΑΥΚΟΣ και ΝΗΡΕΥΣ να συνεχίσουν τον πλουν των στη Κύπρο και να εγκαταστήσουν πολεμικήν περιπολίαν μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας.
- Την επομένην (και περί την μεσημβρίαν) διετάχθησαν τα εν λόγω Υ/Β να επαναπλεύσουν εις θαλασσίαν περιοχὴν Ρόδου.
- Προσθέτω ότι αι προς τα Υ/Β διαταγαί του Α.Ν. δεν διελάμβαναν επίθεσιν κατά Τουρκικῶν μονάδων, πλην της περιπτώσεως αμύνης, τυχόν δε πολεμική δράση αυτών θα διατάσσετο δια νεωτέρας.
- Ακόμα φέρεται ότι κατά την ανάκριση ο συλληφθείς στις 31.7.1974 Τούρκος Ταγματάρχης Μουσταφά Τσετινέλ διοικητής του τάγματος αρμάτων της 28^{ης} Μεραρχίας, είχε αναφέρει ότι η μονάδα-του δεν διέθετε αντιαεροπορικά γιατί οι διαβεβαιώσεις που είχε από τη διοίκηση της Μεραρχίας ήταν πως δεν θα υπήρχε προσβολή από εχθρικά αεροσκάφη.

Ο Μιχ. Γεωργίτης στην κατάθεσή-του στη Βουλή των Ελλήνων (2.7.1986) ανέφερε ότι: Όταν στις 13/8 επέστρεψα στην Αθήνα πληροφορήθηκα από επιτελείς ότι ο Μπονάνος τους είχε πεί: “Να τους αφήσουμε τους Τούρκους για λόγους τιμής-γοήτρου να ακουμπήσουν κάπου στην περιοχή της Κερύνειας. Ιδίαν όμως αντίληψη αυτού δεν έχω”.

Το Ελληνικό Αρχηγείο Ναυτικού/2^ο Ε.Γ. ετοίμασε Άκρως Απόρρητη (Ε.Χ.) πληροφοριακή μελέτη ημερομηνίας 21.10.1974 η οποία αφορούσε την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Η 56σέλιδη μελέτη στηρίχθηκε κύρια στις πληροφορίες οι οποίες έφθαναν στο Αρχηγείο Ναυτικού. Μεταξύ άλλων αναφέρονται και τα εξής ενδιαφέροντα:

“Στις 23.5.1974 τετραμελής ομάδα Τούρκων αξιωματικών έφθασε στη Λευκωσία για να μελετήσει τις ανάγκες του τουρκικού αποσπάσματος.

Την 29^{ην}.5.74 από υποκλοπές είχε διαπιστωθεί η απόσπαση ανώτερου και κατώτερου προσωπικού στα πλοία.

Από την 1^η μέχρι την 7^η Ιουνίου με πρόσχημα την Αμερικανοτουρκική άσκηση “DOUBLE EFFECT” τμήμα του τουρκικού στόλου πραγματοποίησε ασκήσεις στην Ν. Τουρκία, ενώ στις 5.6.74 ο τουρκικός στόλος είχε προβεί σε αποβατική άσκηση στη Ν. Τουρκία

Συγκροτήθηκε από τμήματα της 39^{ης} Μ.Π. η 39^η Ταξιαρχία Πεζικού

Πραγματοποιήθηκε συνεργασία αξιωματικών Στρατού και Ναυτικού των αποβατικών δυνάμεων της Μερσίνας

Παρατηρήθηκαν κινήσεις πλοίων στην περιοχή Αλεξανδρέττας – Μερσίνας

Η 39^η Μ.Π. διέταξε τις μονάδες-της να φορτώσουν τα υλικά βάση σχεδίου και να υποβάλουν μέχρι τις 18.7.74 τις καταστάσεις προσωπικού και υλικών για να μεταφερθούν στην Κύπρο βάση του σχεδίου YILDIZ.

Στις 16.7.1974 η 39^η Μ.Π. που αποτελούσε την κύρια αποβατική δύναμη του τουρκικού στρατού είχε τεθεί σε επιφυλακή.

Στις 17.7.74 συγκροτήθηκε Τακτικό Συγκρότημα Αποβατικού Συντάγματος (ΣΑΣ) το οποίο αποτελείτο από το 50^ο Σύνταγμα Πεζικού, 2 ίλες αρμάτων και 2 διμοιρίες Κόμπρα, συνολικής δύναμης 3000 ανδρών, το οποίο είχε μετακινηθεί στη Μερσίνα.

Πρωθήθηκαν προς τις αποβατικές δυνάμεις της Μερσίνας 50 τόνοι πυρομαχικών

Την 18^η.7.74 διατάχθηκε το 50 ΣΑΣ να ολοκληρώσει τη φόρτωση προσωπικού και υλικού μέχρι της 190700 Ιουλίου. Την ίδια ημερομηνία καταβαλλόταν προσπάθεια μεταξύ των Τ/Κυπριακών στρατιωτικών δυνάμεων και της 39^{ης} Μ.Π. να αποκατασταθεί επικοινωνία

Η διαταγή πραγματοποίησης της σχεδιασθείσας αποβατικής ενέργειας στην Κύπρο δόθηκε στις 19.7.74 στις 10.20 το πρωί.

Από την μέχρι τώρα ανάλυση που προηγήθηκε, υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι ειδικό τμήμα από 300 περίπου τούρκους, που ομιλούσαν άπταιστα ελληνικά, βρισκόταν στην Κύπρο πριν από την απόβαση με σκοπό την προετοιμασία της εισβολής, την υποδοχή και την καθοδήγηση των στρατευμάτων τα οποία θα πραγματοποιούσαν την απόβαση”.

Παρά την αδράνεια και τη μη συντονισμένη προσπάθεια απόκρουσης της απόβασης, οι τουρκικές δυνάμεις δεν κατόρθωσαν τα πρώτα 24ώρα να σημειώσουν σημαντικές επιτυχίες. Η κατάπαυση του πυρός η οποία τηρήθηκε μόνο από την Ε.Φ. έδωσε τη δυνατότητα στην Τουρκία να αποβιβάσει ενισχύσεις καθώς και άρματα μάχης και άλλα βαρέα όπλα και να προετοιμάσει αρχικά την επίθεση εναντίον των κωμοπόλεων Καραβά και Λαπήθου και στη συνέχεια τη 2^η φάση της εισβολής.

Πληθώρα πληροφοριών που έχουν προέλθει από τους μάρτυρες που κλήθηκαν στην Επιτροπή, αναφέρουν ότι κατά τη διάρκεια της κατάπαυσης του πυρός και του ελέγχου που γινόταν από τα ΗΕ για τον καθορισμό των θέσεων της Ε.Φ. στη γραμμή αντιπαράταξης, ακολουθούσε βομβαρδισμός των θέσεων από τις τουρκικές δυνάμεις, ένδειξη απουσίας σεβασμού στη συμφωνία, σε αντίθεση με την Ε.Φ. που την τήρησε σχολαστικά και απαρέγκλιτα.

Σοβαρά ερωτηματικά προκαλεί και ο τρόπος αξιοποίησης της ΕΛΔΥΚ.

- Η δύναμη δεν αξιοποιήθηκε για την αντιμετώπιση του τουρκικού προγεφυρώματος

- Παρά το βομβαρδισμό που δέχθηκε το στρατόπεδο της δύναμης από την τουρκική αεροπορία, εντούτοις δεν υπήρξε μετακίνησή της σε χώρους διασποράς
- Η επίθεση εναντίον του θύλακα Κιόνελλι – Αγύρτας το μεσημέρι της 20^{ης} Ιουλίου, ενώ εξελισσόταν θετικά, αδικαιολόγητα δόθηκε διαταγή αναστολής και επιστροφής στο στρατόπεδο, για να επιχειρηθεί νέα νυκτερινή επίθεση η οποία όμως συνάντησε την οργανωμένη άμυνα των τουρκικών δυνάμεων, οι οποίες εν τω μεταξύ είχαν ενισχυθεί από τις αερομεταφερόμενες δυνάμεις των αλεξιπτωτιστών. Το αποτέλεσμα της επίθεσης τελικά ήταν αρνητικό.

Κατά την περίοδο κατάπαυσης του πυρός αδικαιολόγητα είχε επιτραπεί στις τουρκικές δυνάμεις να προωθήσουν και να οργανώσουν θέσεις άμυνας στην περίμετρο της Λευκωσίας, κύρια στην περιοχή του Αγίου Δομετίου – ΕΛΔΥΚ, ώστε κατά την εκδήλωση της επίθεσης στη δεύτερη φάση της εισβολής να βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση, έναντι των ημετέρων δυνάμεων.

Οι διαβάσεις από την Κερύνεια προς τη Λευκωσία ήτοι, Μπογαζίου, Πανάγρων, Κλεπίνης και Βασίλειας – Λάρνακα Λαπήθου, δεν ναρκοθετήθηκαν και δεν καταστράφηκαν, ούτε λήφθηκαν ως θα έπρεπε μέτρα άμυνας για αποτροπή μεταφοράς στρατιωτικών δυνάμεων και αρμάτων μάχης από την περιοχή της απόβασης προς τη Λευκωσία, ώστε να αποτραπεί η εκδήλωση της δεύτερης φάσης.

Κατά τη δεύτερη φάση δεν λήφθηκαν μέτρα άμυνας της Αμμοχώστου με αποτέλεσμα να παραδοθεί αδικαιολόγητα στις τουρκικές δυνάμεις. Οι οπισθοχωρούσες δυνάμεις της Ε.Φ. είχαν οδηγίες να συγκεντρωθούν στην περιοχή των Αγγλισίδων και όχι της Αμμοχώστου.

Πολλά έχουν λεχθεί για την ομιλία του Αρχ. Μακαρίου στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ στις 19.7.74 και ότι αυτή είχε αποτελέσει ανοικτή πρόσκληση προς την Τουρκία για να εισβάλει στην Κύπρο. Από την προσεκτική μελέτη της ομιλίας του Μακαριωτάτου σε καμία περίπτωση δεν επιβεβαιώνεται αυτός ο ισχυρισμός. Εξάλλου η τουρκική νηοπομπή είχε αποπλεύσει από τη Μερσίνα με κατεύθυνση την Κύπρο το μεσημέρι της 19^{ης} Ιουλίου, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος εκφώνησε την ομιλία-του το βράδυ της ίδιας μέρας, όταν η επιχείρηση της απόβασης βρισκόταν ήδη σε εξέλιξη, δεδομένης και της διαφοράς ώρας μεταξύ Ν. Υόρκης και Κύπρου (η Κύπρος βρίσκεται 7 ώρες μπροστά). Στη σύνταξη της ομιλίας είχαν συμβουλευτικό ρόλο, ο εκπρόσωπος της Κύπρου στα ΗΕ Ζ. Ρωσίδης, ο πρέσβης στην Ουάσινγκτον Ν. Δημητρίου και ο Ευγ. Ρωσίδης στέλεχος του Ρεπουμπλικανικού κόμματος. Η ομιλία του Αρχ. Μακαρίου επισυνάπτεται (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΙΥ).

Ακόμα δεν ευσταθεί η πληροφορία ότι πριν από την εισβολή ο Αρχ. Μακάριος είχε γευματίσει στο Λονδίνο με τον Τούρκο πρωθυπουργό Μπ. Ετζεβίτ. Αυτό έχει επιβεβαιωθεί από τις καταθέσεις μαρτύρων που προσκλήθηκαν στην Επιτροπή, από το προσωπικό ημερολόγιο του Αρχ. Μακαρίου όπου διαπιστώνεται ότι ο Αρχ. Μακάριος είχε ήδη αναχωρήσει για τις ΗΠΑ, και μετά έφθασε ο Μπ. Ετσεβίτ στο Λονδίνο, καθώς και από σχετικές εκθέσεις του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών. Κατά μία έγκυρη πληροφορία “η είδηση” αυτή είχε χαλκευτεί στο ΡΙΚ από τον συνταγματάρχη Αθ. Λιασκώνη, ο οποίος είχε διοριστεί “διοικητής” του ΡΙΚ κατά την περίοδο του πραξικοπήματος μέχρι και πριν από τη 2^η φάση της εισβολής.

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ Ε.Φ.

Η Επιτροπή στο πλαίσιο της διερεύνησης των λόγων επιτυχίας της απόβασης κάλεσε επιπρόσθετα για κατάθεση εν ενεργεία και εν αποστρατεία ευρισκόμενους αξιωματικούς της ΕΦ, για να σχολιάσουν τον τρόπο με τον οποίο η ΕΦ είχε ενεργήσει για την απόκρουση της τουρκικής εισβολής.

Ο υποστράτηγος ε.α. Στέλιος Χατζηχαλαράμπους ο οποίος είχε υπηρετήσει σε μονάδες Αρμάτων και Τεθωρακισμένων ανέφερε:

Για την επιτυχία μιας αποβατικής ενέργειας οι επιτιθέμενες δυνάμεις πρέπει να ικανοποιούν 4 προϋποθέσεις

- Οι αποβατικές δυνάμεις να διαθέτουν 7πλάσιο αριθμό ανδρών απ' ότι οι αμυνόμενες δυνάμεις
- Να τους εξασφαλίζεται η δυνατότητα απρόσκοπτης προώθησης νέων δυνάμεων για διεύρυνση του προγεφυρώματος
- Να αξιοποιήσουν το στοιχείο του αιφνιδιασμού
- Να διαθέτουν υπεροχή στον αέρα και την θάλασσα

Με βάση τη διάταξη δυνάμεων και τα δεδομένα του 1974, η επιτυχία της απόβασης δεν στηρίχθηκε στην ικανοποίηση των προϋποθέσεων, αλλά σε σοβαρά λάθη τα οποία διέπραξε η ηγεσία της ΕΦ, τόσο σε επίπεδο επιτελείου όσο και σε επίπεδο διοίκησης μονάδων

1. Δεν πραγματοποιήθηκε έγκαιρη επιστράτευση και ούτε μετακίνηση των μονάδων στους χώρους της επιχειρησιακής αποστολής-τους. Η επιστράτευση κηρύχθηκε στις 6.30 το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου, ενώ βρισκόταν σε εξέλιξη η εισβολή, αποβατική ενέργεια στην Κερύνεια και αερομεταφορά τμημάτων στο θύλακα Κιόνελλι.
2. Η κίνηση των μονάδων έγινε σε φάλαγγες κατά τη διάρκεια της ημέρας, χωρίς επαρκή αντιαεροπορική προστασία και σε κανονικό δρομολόγιο με αποτέλεσμα οι περισσότερες από αυτές να αποδεκατισθούν από την τουρκική αεροπορία.
3. Το βράδυ της 20^{ης} Ιουλίου δεν πραγματοποιήθηκε συνδυασμένη και ισχυρή αντεπίθεση για την εξάλειψη του προγεφυρώματος, με αποτέλεσμα αυτό να παρουσιάσει σταδιακή σταθεροποίηση. Ο ΟΥΜΑ των αρμάτων Τ 34 (5 άρματα) που βρισκόταν πλησίον του σημείου απόβασης δεν αξιοποιήθηκε.
4. Η εκχειρία της 22ας Ιουλίου έδωσε τη δυνατότητα να αποβιβασθεί το δεύτερο κύμα των αποβατικών δυνάμεων και ο αντίπαλος να επιτύχει αριθμητική και οπλική υπεροχή. Να διευρύνει το προγεφύρωμα και να κινηθεί προς την Κερύνεια την οποία και κατέλαβε μετά την εκχειρία.

Ακόμα ανέφερε ότι η καταστροφή των προσβάσεων από την Κερύνεια προς τη Λευκωσία δια μέσω του Πενταδακτύλου, θα καθιστούσε δυσχερή αν όχι αδύνατη τη μεταφορά των αρμάτων στην πεδιάδα της Λευκωσίας και την εκδήλωση της 2^{ης} φάσης της εισβολής με τις γνωστές συνέπειες. Λόγω της μορφολογίας του εδάφους και της αδυναμίας ανάπτυξης σε έκταση έστω και ενός ΟΥΜΑ, η παρεμπόδιση θα μπορούσε να γίνει ακόμα και με πέτρες τόνισε χαρακτηριστικά.

Ο πλοίαρχος Ανδρέας Ιωαννίδης, Διοικητής της Ναυτικής Διοίκησης Κύπρου σε σχέση με τον τρόπο που είχε ενεργήσει το Ναυτικό της Ε.Φ. το 1974, ανέφερε:

Οι σταθμοί επισήμανσης του Ναυτικού οι οποίοι ήσαν εγκατεστημένοι στον Κορμακίτη και τον Απ. Ανδρέα, είχαν επισημάνει από τις πρώτες ώρες την κίνηση του τουρκικού στόλου προς την Κύπρο. Ο χρόνος ήταν αρκετός για να σχεδιασθεί και να οργανωθεί η αντιμετώπιση εντός της θάλασσας.

Η διαταγή για απόπλου των τορπιλακάτων για αναγνώριση του τουρκικού στόλου το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου, υπό το φως της μέρας ήταν λανθασμένη.

Οι τορπιλάκατοι θα έπρεπε να προβούν σε νυκτερινή επίθεση εναντίον της τουρκικής νηοπομπής και μάλιστα με τη χρήση παραπλανητικής τακτικής. Η επίθεση θα έπρεπε να εκδηλωθεί είτε το πρώτο είτε το δεύτερο βράδυ. Στην επίθεση θα έπρεπε να είχαν χρησιμοποιηθεί και οι 5 τορπιλάκατοι που διέθετε η Ε.Φ.

Η βύθιση έστω και ενός τουρκικού πολεμικού πλοίου θα οδηγούσε σε αποδιοργάνωση την επιχείρηση και ενδεχομένως σε αποτυχία.

Τα δύο ελληνικά υποβρύχια ΝΗΡΕΥΣ και ΓΛΑΥΚΟΣ εάν συνέχιζαν την πορεία προς την Κύπρο θα μπορούσαν να πλησίαζαν τον τουρκικό στόλο στις 22 Ιουλίου και λόγω των δυνατοτήτων που είχαν θα μπορούσαν να επιφέρουν καίριο πλήγμα.

Το κυπριακό ναυτικό διέθετε νάρκες θαλάσσης και θα μπορούσε σε σύντομο χρόνο και με σχετική ευκολία να είχε προβεί σε ναρκοθέτηση της θαλάσσιας περιοχής στο 5 μίλι

Ο Ταξίαρχος ε.α. Κυριάκος Παπακυριάκου ο οποίος είχε υπηρετήσει σε μονάδες Πυροβολικού κατά την κατάθεσή-του στην Επιτροπή στις 12.1.2011 ανέφερε σχετικά με τον τρόπο που έδρασαν οι μονάδες ΠΒ τα εξής:

Σύμφωνα με το σχέδιο ΣΑΚ Αφροδίτη '73 θα έπρεπε σε περίπτωση εκδήλωσης αποβατικής ενέργειας στις ακτές της Κερύνειας να καλύψουν τα φίλια τμήματα προς εξουδετέρωση του προγεφυρώματος οι εξής μονάδες Πυροβολικού.

- Η 182 ΜΠΠ η οποία στρατωνίζετο ανατολικά της Κερύνειας (Βόσπορος) και η οποία διέθετε 12 πυροβόλα 25 λιβρών (δραστικό βεληνεκές 10 χιλιόμετρα)
- Η 183 ΜΠΠ η οποία στρατωνίζετο δυτικά της Κερύνειας (Διόριος) και η οποία διέθετε 12 πυροβόλα 25 λιβρών και ο χώρος τάξης για εκτέλεση βολών είχε καθορισθεί το χωριό Πέλλα Πάις
- Η 185 ΜΠΠ η οποία στρατωνίζετο στην Αθαλάσσα και η οποία διέθετε 12 πυροβόλα 25 λιβρών και ο χώρος τάξης για εκτέλεση βολών είχε καθορισθεί η Λάπηθος
- Η 190 ΜΕΑ/Τ ΠΒ η οποία στρατωνίζετο στον Καραβά (Αχεροποιήτου) και η οποία διέθετε 18 πυροβόλα 6 λιβρών και η αποστολή-της ήταν η επάνδρωση των παράκτιων πυροβολείων της ακτογραμμής της Κερύνειας από τη Λάπηθο μέχρι την

Κεράνεια για την εκτέλεση βολών εναντίον αποβατικών σκαφών, Τεθωρακισμένων και Αρμάτων Μάχης

- Οι 187 ΜΠΠ και η 189 ΜΠΠ οι οποίες στρατωνίζοντο στην Αθαλάσσα και διέθεταν από 12 πυροβόλα 100 χιλ (δραστικό βεληνεκές 20 χιλιόμετρα) και είχαν χώρο τάξης για εκτέλεση βολών το χωριό Αγία Μαρίνα Σκυλλούρας

Οι παραπάνω Μοίρες είχαν τη δυνατότητα να πλήττουν την περιοχή της απόβασης με περίπου 300 βλήματα το λεπτό, η οποία συνιστά μεγάλη δύναμη πυρός ικανή να αναχαιτούσε την αποβατική ενέργεια.

Παρά το γεγονός ότι από τις 19.7.74 το απόγευμα ήταν γνωστός ο απόπλους του τουρκικού αποβατικού στόλου εντούτοις η Διοίκηση Πυροβολικού δεν επέτρεψε στις Μοίρες να μετακινηθούν στους χώρους τάξης και να ετοιμασθούν για εκτέλεση βολών.

Με εξαίρεση την 182 ΜΠΠ η οποία με πρωτοβουλία του Διοικητή-της εξήλθε του στρατοπέδου, όλες οι υπόλοιπες το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου βρίσκονταν εντός των στρατοπέδων, με αποτέλεσμα να προσβληθούν από την τουρκική αεροπορία. Η 185 ΜΠΠ απώλεσε συνεπεία της επίθεσης τα 5 από τα 12 πυροβόλα.

Η μετακίνησή-τους κατά τη διάρκεια της μέρας και με δεδομένη την εχθρική αεροπορική υπεροχή ήταν αρκετά δυσχερής και επικίνδυνη.

Σύμφωνα με τον προβλεπόμενο σχεδιασμό ο απαιτούμενος χρόνος για τη μετακίνηση των Μοιρών στους χώρους τάξης και η προετοιμασία εκτέλεσης βολής ανήρχετο στις 2 ώρες. Ως εκ τούτου υπήρχε σημαντικό χρονικό περιθώριο κινητοποίησης των Μοιρών κατά τη διάρκεια της νύκτας της 19^{ης} προς 20^η Ιουλίου έτσι ώστε να αποφευχθεί η προσβολή από την τουρκική αεροπορία.

Την πρώτη ημέρα της εισβολής με εξαίρεση την 182 ΜΠΠ η οποία πραγματοποίησε περιορισμένης έκτασης βολές εναντίον του προγεφυρώματος, καμία από τις υπόλοιπες Μοίρες δεν έδρασε σύμφωνα με το προκαθορισμένο σχέδιο.

Ακόμα και το βράδυ της 20^{ης} προς 21^η Ιουλίου δεν προηγήθηκε της νυκτερινής επίθεσης εναντίον του προγεφυρώματος, προετοιμασία της επιχείρησης με βολές πυροβολικού.

Επιπρόσθετα δεν υπήρξε ανάπτυξη αντιαεροπορικών πολυβόλων στην περίμετρο του Τ/Κυπριακού θύλακα Λευκωσίας – Κιόνελλι για την αντιμετώπιση των αερομεταφερόμενων αημάτων καθώς και της ρίψης αλεξιπτωτιστών εντός του θύλακα το εύρος του οποίου βρισκόταν εντός του δραστικού βεληνεκούς των πολυβόλων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία τα οποία έχει στη διάθεσή-της η Επιτροπή καθίσταται σαφές ότι ο τρόπος με τον οποίο ενήργησε ή και απέφυγε να ενεργήσει τόσο η ηγεσία του ΑΕΔ, όσο και της Ε.Φ. υποβοήθησε στην υλοποίηση της συγκατάθεσης της χούντας για κατάληψη κυπριακών εδαφών από την Τουρκία προς ικανοποίηση του γοήτρου-της λόγω της πραγματοποίησης του πραξικοπήματος.

Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΗΠΑ – Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ

ΗΠΑ

Από όσα έχουν αναφερθεί στα κεφάλαια που έχουν προηγηθεί, ο Αμερικανικός ρόλος εμπλοκής στο κυπριακό γίνεται ξεκάθαρα πρωταγωνιστικός από το 1964, όταν επεδίωξαν να προωθήσουν τη λύση του κυπριακού στα πλαίσια μυστικών συνομιλιών Ελλάδας – Τουρκίας στο Κάμπ Νταϊήβιτ υπό την εποπτεία-τους. Τελικά η προσπάθεια κατέληξε στις συνομιλίες της Γενεύης και στα σχέδια Ατσεσον.

Βασικός στόχος των επιλογών-τους η ΝΑΤΟική λύση ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, ώστε από τη μια να αποφευχθεί η όποια Σοβιετική διείσδυση στην Κύπρο και από την άλλη η αποφυγή σύγκρουσης ανάμεσα στις δύο χώρες μέλη του ΝΑΤΟ σε περίοδο όπου οι εξελίξεις στην Μέση Ανατολή ήταν ιδιαίτερα κρίσιμες για τα Αμερικανικά συμφέροντα.

Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του υφυπουργού Άμυνας των ΗΠΑ Ρ. Ελσγουώρθ στη σύσκεψη της 19^{ης} Ιουλίου 1974 στην Αθήνα με την ηγεσία της χούντας: “Η παρούσα κυπριακή κρίσις αν δεν τύχη επιδεξίου και πολιτικώς σφύρονος χειρισμού, θα ηδύνατο να φέρη τους Σοβιετικούς, εις Α. Μεσόγειον, με μεγάλας επιζημίους συνεπείας δι’ όλους” (Απόσπασμα από τα πρακτικά της σύσκεψης, σελ. 3).

Η καθοδήγηση των εξελίξεων μέσα από τον άμεσο έλεγχο των κυβερνήσεων των αποστατών στην Ελλάδα και της χούντας είναι εμφανής

Η εμπλοκή-τους στο πραξικόπημα του Φεβρουαρίου του 1972, αποκαλύπτεται από το υποκλαπέν τηλεφώνημα του τότε πρέσβη της Ελλάδας στη Λευκωσία Κ. Παναγιωτάκου για το πράσινο φως που δόθηκε για την εκδήλωσή-του.

Ακόμα το Μνημόνιο Κ. Παναγιωτάκου αποκαλύπτει ότι οι Αμερικανοί είχαν αναλάβει και ρόλο συντονιστή της συνεργασίας χούντας-Τουρκίας για την ανατροπή Μακαρίου και επιβολής λύσης αρεστής και στους συμμάχους.

Σε Άκρωσ Απόρρητο τηλεγράφημα (6374) του υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ Χ. Κίσιγκερ ημερομηνίας 4.6.1974 προς την υπηρεσία CAS στη Μέση Ανατολή, ζητά συνθηματικά “να καθαρίσουν το τραπέζι στον Αμερικανό πρέσβη στην Κύπρο γιατί είναι απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας”. Η υπηρεσία εντέλλεται μάλιστα να ακολουθήσει το πρόγραμμα χωρίς παρεκκλίσεις.

Σε Άκρωσ Απόρρητο έγγραφο του Γ.Γ. του ΝΑΤΟ Γιόζεφ Λούνς ημερομηνίας 12.7.1974 (5G/5D/WASHDC-12/526-D48) αναφέρει τη συμφωνία-του στην απόφαση του υφυπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ Σίσκο για υποστήριξη των τουρκικών στρατευμάτων κατά την αποβίβασή-τους (στην Κύπρο), κατά την βίαιη ανατροπή του Μακαρίου.

Το πρωί της 19^{ης} Ιουλίου πραγματοποιήθηκε στο Γραφείο του πρωθυπουργού Ανδρουτσόπουλου σύσκεψη στην οποία παραβρέθηκαν μεταξύ άλλων οι Σίσκο, Τάσκα και υφυπουργός Άμυνας των ΗΠΑ, Ρ. Ελσγουώρθ, όπου σύμφωνα με την κατάθεση του Μπονάνου, ο Σίσκο είχε αναφέρει ότι η κατάσταση είναι πολύ κρίσιμη και κατά την επίσκεψή-του στη συνέχεια στην Άγκυρα κάτι πρέπει να δώσει στους Τούρκους. Διευκρίνισε περαιτέρω ότι αυτό αφορούσε την παραχώρηση στους Τ/Κυπρίους διεξόδου

προς τη θάλασσα. Τα ανωτέρω επιβεβαιώνονται και από τα πρακτικά τα οποία τήρησε η ελληνική αντιπροσωπεία.

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία για το ρόλο τον οποίο επιτέλεσε ο τ. υπουργός Χ. Κίσιινγκερ τόσο στο πραξικόπημα όσο και στην εισβολή. Σύμφωνα με τον πρέσβη Α. Νικολαΐδη (σελ. 64 της κατάθεσης) σε συνάντηση με τον Αρχ. Μακάριο στην οποία παρευρισκόταν και ο ίδιος, το Νοέμβριο του 1974, προσπάθησε να τον αποτρέψει από το να επιστρέψει στην Κύπρο, για να μη διακινδυνεύσει το σχέδιο λύσης το οποίο είχε ετοιμάσει και το οποίο ανέμενε ότι θα το αποδεχόντουσαν οι κ.κ. Καραμανλής, Ετσεβίτ και Κληρίδης. Σύμφωνα με τον ίδιο μάρτυρα (σελ. 66-67) την πρόταση μη επιστροφής του Μακαρίου στην Κύπρο την είχε αποδεχθεί και ο Κ. Καραμανλής.

Σε Άκρωσ Απόρρητη έκθεση προς τον Χ. Κίσιινγκερ ο Α. Χάρτμαν αναφέρει ότι από τα τέλη Ιουνίου 1974 οι ΗΠΑ γνώριζαν από σύνδεσμο της ΣΙΑ ότι ο Ιωαννίδης σχεδίαζε τη βίαιη ανατροπή του Μακαρίου.

Οι βασικές θέσεις καθώς και η στάση την οποία τήρησαν οι ΗΠΑ καταγράφονται στα πρακτικά σύσκεψης που πραγματοποιήθηκε τη Δευτέρα 5 Αυγούστου 1974 στις 10.50 π.μ.(ώρα ΗΠΑ) στην αίθουσα διασκέψεων του υπουργού υπό την προεδρία του Χ. Κίσιινγκερ.

Ανέφερε συγκεκριμένα κατά την ενημέρωση ο Χ. Κίσιινγκερ

1. Υπήρχαν πληροφορίες για το επικείμενο πραξικόπημα της χούντας εναντίον του Αρχ. Μακαρίου, αλλά δεν εδόθη σε αυτές ιδιαίτερη σημασία. Δεν θεωρείτο όμως το θέμα ζωτικό
2. Η προτεραιότητα των ΗΠΑ να διαχειρισθούν την κρίση διασφαλίζοντας τα δικά-τους στρατηγικά και εθνικά συμφέροντα αποτρέποντας τη διείσδυση των Σοβιετικών και αυτό θα επιτυγχανόταν με
 - α. την αποφυγή διεθνοποίησης και συζήτησης του θέματος στο Σ.Α. του ΟΗΕ για να μην λάβουν μέρος οι Σοβιετικοί, και
 - β. να μην υποστηριχθεί ο Μακάριος γιατί το ενδεχόμενο της αποκατάστασης-του θα του έδινε την δυνατότητα να στηριχθεί στην αριστερά στην Κύπρο και εφόσον οι ΗΠΑ δεν θα μπορούσαν να τον αποκαταστήσουν να απευθυνθεί στη Σοβ. Ένωση. Και όλα αυτά παρά το γεγονός ότι οι ΗΠΑ δεν θεωρούσαν τον Μακάριο αντιαμερικανό, ούτε και σαν "Κάστρο της Μεσογείου". Αντίθετα όπως αναφέρθηκε τα τελευταία χρόνια είχαν καλή συνεργασία μαζί-του. Το μειονέκτημα-του είναι πως το ταλέντο-του είναι πολύ μεγάλο για το νησί-του και συνεπώς έμπαινε στον πειρασμό να παίζει σε μια κλίμακα η οποία είναι ανησυχητική, όχι για εμάς, αλλά για τα άλλα μέρη που ενδιαφέρονται για το κυπριακό. Άρα πήραμε μια επιφυλακτική θέση έναντι του Μακαρίου, η οποία δεν εξέφραζε την αντίθεση μας σε αυτόν, αλλά στόχευε στο να μην καταστήσει την επιστροφή-του έναν από τους όρους της ρύθμισης.
3. Κρίναμε πως εάν εμποδίζαμε την επιτυχία του πραξικοπήματος, ήταν εξαιρετικά πιθανή μια αλλαγή στην Ελλάδα. Ωστόσο, η πεποίθησή μας ήταν πως μια αλλαγή στην Ελλάδα θα έπρεπε να επέλθει όχι σαν αποτέλεσμα της αμερικανικής συνέργειας με την Τουρκία, κατά τη διάρκεια μιας

ελληνο-τουρκικής κρίσης, αλλά σαν αποτέλεσμα της ανικανότητας της κυβέρνησης που είχε με δική της υπαιτιότητα μπει σε κρίση.

4. Το 1964 και 1967 στερήθηκαν (οι Τούρκοι) την ευκαιρία να παρέμβουν λόγω της μεγάλης Αμερικανικής πίεσης. Εκείνη την εποχή, η μεγάλη Αμερικανική πίεση ήταν αποδοτική, διότι υπήρχε μια νόμιμη κυβέρνηση στην Κύπρο που μπορούσε να κάνει έκκληση στην παγκόσμια κοινότητα και υπήρχε μια κυβέρνηση στην Ελλάδα που είχε διεθνή υποστήριξη. Το 1974, χάρη στη βλακεία της ελληνικής χούντας, στους Τούρκους έπεσε ο πρώτος αριθμός του λαχείου. Δεν υπήρχε κυβέρνηση στην Κύπρο που να αναγνωρίζεται από οποιονδήποτε, έτσι δεν έκαναν επίθεση σε νόμιμη κυβέρνηση, αλλά ένας άνδρας που θεωρούνταν, διεθνώς, φονιάς, και υπήρχε μια κυβέρνηση στην Ελλάδα που ήταν διεθνώς απόβλητη, που κανένας δεν την υποστήριζε. Υπ' αυτές τις συνθήκες, κανείς δεν μπορούσε να σταματήσει την τουρκική επέμβαση. Και αυτή ακριβώς ήταν η ευκαιρία.

5. Αλλά εκείνο που κανείς έπρεπε να εμποδίσει ήταν η κλιμάκωση του πολέμου, της σύγκρουσης, σε ένα πόλεμο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Και, βεβαίως, θα έπρεπε να επιβάλει στους Σοβιετικούς μια μη επεμβατική συμπεριφορά, τόσο στο διεθνές επίπεδο όσο και στην Κύπρο.

Στις 5.8.1974 ο υφυπουργός Εξωτερικών Τζ. Σίσκο σε συνάντησή-του με τον τούρκο πρέσβη στις ΗΠΑ Μεχίλ Ενενμπέλ μεταξύ άλλων είχε αναφέρει:

“Οι ΗΠΑ είχαν υιοθετήσει μια ισορροπημένη προσέγγιση που λάμβανε υπόψη τα κοινά συμφέροντα που έχουν οι ΗΠΑ και η Τουρκία με τη Νατοϊκή Συμμαχία και τη σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο....

Ο μακροπρόθεσμος στόχος των ΗΠΑ είναι να βοηθήσουν τα μέρη στην εξεύρεση λύσης που θα είναι συμβατή με όλα μας τα συμφέροντα...

.... Η στάση των ΗΠΑ (προς την Άγκυρα) είναι στάση συμπάθειας και κατανόησης δηλαδή, ότι είμαστε έτοιμοι να βοηθήσουμε καταλλήλως με οποιοδήποτε τρόπο μπορούμε”.

Στη ίδια συνάντηση ο τούρκος πρέσβης απάντησε ότι η θέση των ΗΠΑ ήταν θετική και πίστευε ότι αυτή οφειλόταν σε αξιοσημείωτο βαθμό σε αμφότερος, τους Κίσινγκερ και Σίσκο.

Σε Απόρρητο έγγραφο του υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ που συντάχθηκε στις 13 ή 14 Αυγούστου 1974 αναφέρονται τα βασικά σημεία μιας συμφωνίας στη Γενεύη και επιπρόσθετα και τα ακόλουθα προς επιβεβαίωση των ανωτέρω: Είναι επιθυμητό να κινήσουμε αυτή τη διαδικασία όσο το δυνατό ταχύτερα για να εμποδιστεί η περαιτέρω επιδείνωση της κατάστασης ασφαλείας στο νησί, να μειωθεί η πιθανότητα εισόδου του Μακαρίου ή των Σοβιετικών στη διαδικασία και να υπάρξει πλεονέκτημα της διοίκησης Κληρίδη στη Λευκωσία. Αυτή η ώθηση είναι αναγκαία διότι ενώ ο Κληρίδης επιδιώκει γρήγορη πρόοδο και είναι πρόθυμος να κάνει μεγάλες παραχωρήσεις, δεν υπάρχει σημάδι ότι η Αθήνα ή η Άγκυρα βιάζονται και πολύ.

Ο Σίσκο σε συνάντηση με τον Δανό πρέσβη Μπάρτελς στις 16.8.74 ανέφερε: “αλλά είχαμε επίσης παρατηρήσει ότι οι Τούρκοι στην πραγματικότητα δεν ήθελαν τον Μακάριο και ότι ο Κληρίδης ήταν

ένας αποδεκτός συμβιβασμός για την Άγκυρα. Η εκτίμηση μας ήταν ότι η επιστροφή Μακαρίου δεν μπορεί να αποτελέσει λύση του προβλήματος”.

Σε Άκρωσ Απόρρητο έγγραφο του NATO (5G/SD/WASHDC-12/S26-D-48/JULE 74) το οποίο υπογράφει ο Γεν. Γραμματέας Γιόζεφ Λούνς αναφέρει χαρακτηριστικά: “Συμφωνούμε με τον κο Σίσκο για υποστήριξη των τουρκικών στρατευμάτων κατά την αποβίβαση στην Κύπρο, κατά την βίαιη ανατροπή του Μακαρίου”.

Το ρόλο των ΗΠΑ και την εμπλοκή-τους στα γεγονότα του 1974, αποκαλύπτουν και τα παρακάτω αποσπάσματα από καταθέσεις ανώτατων στελεχών της χούντας.

Κατάθεση Γεωργίτη: “Όταν ρωτήσαμε ποιοι το γνωρίζουν (το πραξικόπημα) και αν υπάρχει κάλυψη μας είπαν έχει δοθεί οκέι. Αυτό βγαίνει τότε ποιοι ήταν οι άλλοι, οι Αμερικανοί”.

Κατάθεση Μπονάνου: “Πολλάκις ο Ιωαννίδης με διαβεβαίωσεν, ότι οι Τούρκοι δεν πρόκειται να αναμειχθούν, διότι και οι Αμερικανοί είναι υπέρ της ανατροπής του Μακαρίου και θα σταθούν δίπλα μας εις πάσαν περίπτωση”.

Στο βιβλίο-του ο Μπονάνος “Αλήθεια” που κυκλοφόρησε το 1986 αναφέρει ότι ο διοικητής της ΚΥΠ Σταθόπουλος του είχε μεταφέρει τις εξής πληροφορίες σχετικά με τη στάση των Αμερικανών:

“Α. Ο εις Αθήνας αρχηγός του κλιμακίου της CIA, που δεν γνωρίζω ποίος ήτο, είπε στο Σταθόπουλον ότι τώρα είναι η κατάλληλη ευκαιρία δια να επέμβωμεν στην Κύπρον, ότι οι Αμερικανοί δε θέλουν τον Μακάριον στην εξουσία και είναι μαζί μας.

Β. Ότι τον επεσκέφθη –τον Σταθόπουλον- ο Ελληνοαμερικανός επιχειρηματίας Τομ Πάπας, ο οποίος του είπεν ότι η κατάσταση με τον Μακάριον πρέπει να εκκαθαρισθή και ότι τώρα είναι η κατάλληλος ευκαιρία. Επίσης του είπε ότι η Αμερική είναι μαζί μας”.

Ο δικτάτορας Δ. Ιωαννίδης σε γραπτή δήλωση την οποία κατέθεσε στην Βουλή των Ελλήνων, ανέφερε: “Σε κατάθεσή-του ο Τάσκα σε επιτροπή της Αμερικανικής Γερουσίας στις 25.9.75 δήλωσε ότι την 21^η Ιουλίου είχε συναντηθεί με τους ηγέτες των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και τους προειδοποίησε να μην επιτεθούν. Ακόμα ότι αργότερα η CIA τον είχε ενημερώσει ότι η προειδοποίηση Τάσκα είχε ληφθεί σοβαρά υπόψη από τους επιτελάρχες και έτσι η Ελλάδα απέφυγε τον πόλεμο με την Τουρκία”.

Ο Πέτρος Αραπάκης ανέφερε στην κατάθεσή-του:

Α. “Οι σχεδιασμοί ξένων κέντρων αποφάσεων απέβλεπαν στην εξυπηρέτηση συμμαχικών συμφερόντων σε βάρος, στην περίπτωση αυτή, της Ελλάδας και της Κύπρου και υπέρ της Τουρκίας. Η εξόντωση του Μακαρίου απέβλεπε, πέρα από την αποτροπή του κινδύνου “κουβανοποίησης” της Κύπρου και της πρόληψης τριτοκοσμικών ενεργειών-του, που θα μπορούσαν να αποβούν σε βάρος του Ισραήλ και των Δυτικών συμμάχων, στη διαμόρφωση συνθηκών ικανών να δικαιολογήσουν τη δημιουργία τουρκικής βάσης στη βόρεια Κύπρο, σύμφωνα με συμμαχική επιδίωξη”.

Β. “Για να μη γίνουν όμως αποκαλύψεις για το ρόλο της CIA στο Κυπριακό, δεν επιτράπηκε να πραγματοποιηθεί η έρευνα αυτή στην Αμερική ή και την Ελλάδα. Ο Ιωαννίδης δε δικάστηκε ποτέ για το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου”.

Στην Έκθεσή-του ο Πλοίαρχος Ε. Χανδρινός (23.12.1974) κυβερνήτης του Α/Γ Λέσβος αναφέρει: “Την 210430 ογδοήκοντα περίπου μίλια νοτιοδυτικώς της Πάφου ενετοπίσθη και ανεφέρθη Αμερικανική δύναμις κρούσεως αποτελούμενη εξ ενός (1) Αεροπλανοφόρου, δύο (2) αντιτορπιλικών και ενός (1) βοηθητικού”.

Ο Χένρυ Τάσκα πρέσβης των ΗΠΑ στην Αθήνα το 1974, έχασε τη ζωή-του αφού έπεσε θύμα “μυστηριώδους ατυχήματος” στις Άλπεις, μετά που είχε εκφράσει την πρόθεση να μιλήσει για τα γεγονότα του 1974.

Ο Ρότζερ Νταϊήβις πρέσβης των ΗΠΑ στη Λευκωσία δολοφονήθηκε στις 20.8.1974

Στην έγγραφη κατάθεσή-του στην Εξεταστική επιτροπή για το Φάκελο της Κύπρου (2.7.1987), ο Γεώργιος Μαύρος Αντιπρόεδρος και Υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας το 1974, αναφέρει στους σημαντικότερους λόγους για την αποτυχία της Διάσκεψης της Γενεύης τα εξής: “Η στρατιωτική ανισορροπία στην Κύπρο, η ουδέτερη και απαθής στάση της Μεγάλης Βρετανίας και η φιλοτουρκική στάση του Κίσινγκερ ο οποίος υπήρξε –την περίοδο εκείνη της κατάρρευσης της προεδρίας Νίξον- ο απόλυτος κυρίαρχος της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ. Θυμάμαι σχετικά ότι ο Κάλλαχαν, την παραμονή του Αττίλα II μου είπε ότι ο Κίσινγκερ ήτο απρόθυμος να ασκήσει πίεση επί της Τουρκίας προκειμένου να παρεμποδίσει την προέλαση των στρατευμάτων της στην Κύπρο. Η στάση αυτή του Κίσινγκερ έδινε στον Κάλλαχαν, ο οποίος ισχυριζέτο ότι η χώρα του αδυνατούσε να ενεργήσει μονομερώς χωρίς την υποστήριξη των ΗΠΑ ή των Ηνωμένων Εθνών, το αναγκαίο πρόσχημα για να αποφύγει να αναλάβει τις ευθύνες που απέρρεαν από το γεγονός ότι η Μεγάλη Βρετανία ήταν –και είναι- εγγυήτρια δύναμη της Κυπριακής Δημοκρατίας”.

Κατά την επίσκεψη του Αμερικανού προέδρου Μπιλ Κλίντον στην Αθήνα στις 20.11.1999 έκανε αυτοκριτική στην πολιτική των ΗΠΑ κατά την περίοδο της χούντας σημειώνοντας ότι οι ΗΠΑ έδωσαν προτεραιότητα στα συμφέροντά-τους κατά την εποχή του ψυχρού πολέμου, αντί να στηρίξουν τη δημοκρατία στην Ελλάδα.

M. ΒΡΕΤΑΝΙΑ

Τις προθέσεις της Τουρκίας για εισβολή στην Κύπρο, γνώριζε η Μ. Βρετανία για αρκετό χρονικό διάστημα πριν από την εκδήλωσή-της. Στις 5 Ιουνίου ο Γραμματέας της Βρετανικής Υπάτης Αρμοστείας στη Λευκωσία είχε ενημερώσει Έλληνα συνάδελφό-του ότι οι Τ/Κύπριοι επρόκειτο να ανακηρύξουν ανεξάρτητο Τ/Κυπριακό κράτος.

Κατάθεση Γεωργίτση: “Οι εγκαταστάσεις των Βρετανικών Βάσεων χρησιμοποιήθηκαν για την επισκευή τουρκικών αεροπλάνων που είχαν βληθεί από τα αντιαεροπορικά πυρά της ΕΦ”. Τα παραπάνω δεν έχουν επιβεβαιωθεί από άλλη πηγή. Επίσης δεν έχει καταστεί δυνατή η επιβεβαίωση πληροφορίας η

όποια έντονα κυκλοφορούσε την περίοδο μετά την εισβολή για κατάρριψη τουρκικού Α/Φ ο πιλότος του οποίου ήταν Βρετανός.

Παρουσία του Ε/Π ΕΡΜΗΣ πλησίον του σημείου απόβασης. Την 19^η Ιουλίου ο σταθμός Ραδιοεπίσημανσης της ΕΦ στην Καντάρρα, είχε εντοπίσει και είχε αναφέρει στην Αίθουσα Επιχειρήσεων της Διοίκησης Αεροπορίας την παρουσία στις ακτές της Κερύνειας του συγκεκριμένου σκάφους. Ο κατάπλους είχε σχέση με την επικείμενη απόβαση των Τούρκων την οποία οι Βρετανοί γνώριζαν, για να απομακρύνει τους Βρετανούς υπηκόους. Δεν είναι εξακριβωμένο εάν είχε παράσχει οποιανδήποτε βοήθεια στις τουρκικές δυνάμεις. Το σίγουρο είναι ότι για να φτάσει στην Κύπρο, ταξίδεψε τουλάχιστον 2 μέρες. Άρα η Βρετανία γνώριζε για την απόβαση το αργότερο από τις 17 Ιουλίου. Ουδέν έπραξε για την αποτροπή-της.

Σε τηλεγράφημα με ημερομηνία 21.7.74 το οποίο είχε αποσταλεί στο υπουργείο Εξωτερικών της Αυστραλίας, αναφέρεται ότι επίσημος Βρετανός αξιωματούχος δήλωσε ότι η Βρετανία δεν θα αρνηθεί εάν τα τουρκικά στρατεύματα καταλάβουν περίπου το 1/3 του νησιού πριν από την συμφωνία κατάπαυσης του πυρός (Ο.ΛΗ13267 2130 21/.7.74 CLA)

Σε απόρρητο σήμα (Z 220405Z JUL 74) του Διοικητή Βρετανικών Δυνάμεων Εγγύς Ανατολής ημερομηνίας 22.7.1974, αναφέρει: "Ελληνικά μεταφορικά αεροσκάφη ίπτανται προς και από Λευκωσία υπεράνω εναερίου Βρετανικού χώρου εντός της Κύπρου, άνευ ημετέρας άδειας. Από του Π.Φ. θα απογειούνται προς αναχαίτιση τα ημέτερα μαχητικά αεροσκάφη εναερίου άμυνας σύμφωνα προς τους κανόνες μας εμπλοκής".

Τους μήνες που προηγήθηκαν της εισβολής Βρετανικά πολεμικά Α/Φ πραγματοποιούσαν στα πλαίσια περιπολιών, συχνές πτήσεις σε χαμηλό ύψος κατά μήκος των ακτών της Κερύνειας. Οι πτήσεις αυτές δεν δικαιολογούντο σε σχέση με την πολεμική σύρραξη στη Μ. Ανατολή τον Οκτώβριο του 1973.

Το Βρετανικό απόσπασμα των ΗΕ το οποίο βρισκόταν στην περιοχή Λευκωσίας, ουδέν έπραξε για τον περιορισμό ή την αποτροπή προώθησης των τουρκικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια της εκχειρίδας, στην περιοχή Αγίου Δομετίου – στρατοπέδου ΕΛΔΥΚ – Γερολάκκου, με αποτέλεσμα κατά την έναρξη της 2^{ης} φάσης της εισβολής στις 14 Αυγούστου να βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση.

ΟΗΕ

Οι δυνάμεις του ΟΗΕ ανεξάρτητα από το μικρό αριθμό ανδρών που διάθεταν σε καμιά περίπτωση πριν από την εκδήλωση της τουρκικής εισβολής δεν παρεμπόδισαν τους Τ/Κυπρίους να ενισχύσουν τις αμυντικές-τους θέσεις στην περίμετρο των θυλάκων, να ετοιμάσουν νέες και να προβούν στη διάνοιξη ορυγμάτων και σηράγγων επικοινωνίας

δεν φρόντισαν να τηρηθεί η κατάπαυση του πυρός

δεν παρεμπόδισαν τις τουρκικές δυνάμεις να προωθηθούν σε νέες θέσεις κατά τη διάρκεια της εκχειρίδας

Σε κάποιες περιπτώσεις όπως έχει αναφερθεί στην Επιτροπή όχι μόνο δεν διασφάλισαν την προστασία εγκλωβισμένων στρατιωτών, αλλά πιθανόν και να ενημέρωσαν τις τουρκικές δυνάμεις για την παρουσία-τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Επιτροπή εκτιμά ότι οι λόγοι της αποτυχίας για την απόκρουση της Τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974 διακρίνονται σε πολιτικούς και στρατιωτικούς. Έχουν σχέση τόσο με τις εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή της Αν. Μεσογείου, όσο και με αποφάσεις οι οποίες ελαμβάνοντο κατά κύριο λόγο στην Αθήνα.

Οι σοβαρές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, η προσπάθεια ελέγχου των πετρελαϊκών πηγών της περιοχής και η Αραβοϊσραηλινή διένεξη προσέδιδαν στην Κύπρο αναβαθμισμένο γεωστρατηγικό ρόλο. Δεν ήταν τυχαίος ο χαρακτηρισμός ότι η Κύπρος αποτελεί αβύθιστο αεροπλανοφόρο. Επιπρόσθετα με αυτά εμπλεκόνταν αφενός οι Βρετανικοί σχεδιασμοί για μονιμοποίηση και νομιμοποίηση των στρατιωτικών βάσεων και αφετέρου οι αντίστοιχοι Τουρκικοί για ενίσχυση του ρόλου της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή με την μερική ή ολική κατάληψη της Κύπρου.

Την περίοδο 1965-1974, η Ελλάδα λόγω των συχνών κυβερνητικών αλλαγών, της εσωτερικής ασταθούς πολιτικής κατάστασης, του πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου 1967, αλλά και των εξαρτήσεων από τους ατλαντικούς συμμάχους και κύρια τις ΗΠΑ, δεν είχε διαμορφώσει ενιαία και σταθερή γραμμή διαχείρισης του κυπριακού. Ο επηρεασμός των αποφάσεων από εξωγενείς παράγοντες (ΗΠΑ, ΝΑΤΟ) είναι εμφανής. Όσοι ασκούσαν την εξουσία κινούντο περισσότερο στη λογική για την προώθηση της πολιτικής των ΝΑΤΟικών κύκλων, στα πλαίσια του ψυχρού πολέμου εκείνης της περιόδου, παρά της προάσπισης των εθνικών συμφερόντων. Η στάση αυτή επηρεαζόταν σημαντικά και από το αντικομμουνιστικό κλίμα που συστηματικά καλλιεργείτο στην Ελλάδα την περίοδο μετά τον εμφύλιο πόλεμο.

Επιπλέον οι σχέσεις Αθήνας – Λευκωσίας από την ανεξαρτησία της Κύπρου ταλανίζονταν από το ζήτημα του προβαδίσματος, ποιος δηλαδή θα είχε τον τελευταίο και καθοριστικό λόγο κάθε φορά που υπήρχε διαφωνία. Η Αθήνα προβάλλοντας το ότι είναι το “Εθνικό Κέντρο” διεκδικούσε για τον εαυτό-της αυτό το ρόλο. Αντίθετα η Λευκωσία προβάλλοντας το επιχείρημα του ανεξάρτητου κράτους, αποδεχόταν τη συνεννόηση και ενίοτε την επιζητούσε, καθώς και τον συντονισμό με την Αθήνα, αλλά διεκδικούσε τη δυνατότητα να έχει αυτή τον τελευταίο λόγο. Λόγω αυτής της αντιπαράθεσης η Αθήνα επεδίωκε τον έλεγχο της Ε.Φ. για να ασκεί πίεση και να επιβάλλεται στον Αρχ. Μακάριο, ο οποίος αντίστοιχα επεδίωκε αποδέσμευση με την ενίσχυση της αστυνομίας.

Βασική πολιτική επιλογή σε διάφορους κύκλους στην Αθήνα, ήταν η αποτροπή οποιασδήποτε Σοβιετικής επιρροής στην Κύπρο. Αυτό θα επιτυγχανόταν με την επιβολή λύσης που θα διασφάλιζε τα ΝΑΤΟικά συμφέροντα, στη βάση της διπλής ένωσης, αγνοώντας τις ευρύτερες στρατηγικές επιδιώξεις της Τουρκίας. Για την υλοποίηση του στόχου θα έπρεπε να απομακρυνθεί από την εξουσία ο Αρχ. Μακάριος ο οποίος αποτελούσε εμπόδιο στην προώθησή-της. Η απομάκρυνση θα επιτυγχανόταν είτε

δια εθελούσιας αποχώρησής-του από την προεδρία (μετά φυσικά από άσκηση πιέσεων), είτε δια βίαιης ανατροπής.

Βασικό και αναπάντητο ερώτημα παραμένει, γιατί αυτοί οι κύκλοι τη στιγμή που ο Ελληνισμός διέθετε:

- πλήρη στρατιωτική υπεροχή στην Κύπρο με την παρουσία της Ελληνικής Μεραρχίας η οποία αποτελείτο από 8500 άνδρες με δύναμη πυρός Σώματος Στρατού, την ΕΛΔΥΚ που αριθμούσε 950 άνδρες και την Ε.Φ. που αριθμούσε περίπου 14000 άνδρες, επιπλέον τις εφεδρείες,
- την πολιτική υπεροχή λόγω της διεθνούς αναγνώρισης της Κυπριακής Δημοκρατίας μετά την απομάκρυνση των Τ/Κυπρίων από την κυβέρνηση,
- αλλά και των διεθνών συνθηκών (Σεβρών και Λωζάνης) με τις οποίες η Τουρκία στερείτο κάθε δικαίωματος στην Κύπρο,

επεδίωκαν διμερή διάλογο με την Τουρκία για επίλυση του κυπριακού στη βάση της διπλής ένωσης;

Το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου δεν ήταν ούτε στιγμιαίο γεγονός, ούτε αυθόρμητη ενέργεια που αποτελούσε μορφή αντίδρασης όπως κάποιοι ισχυρίζονται, στην απόφαση του Αρχ. Μακαρίου να μειώσει τη δύναμη της Ε.Φ. και τον αριθμό των ελλαδικών αξιωματικών που υπηρετούσαν στην Κύπρο, ή της γνωστής επιστολής προς το Γκιζίκη. Ήταν το αποκορύφωμα μιας σειράς γεγονότων και ενεργειών που στόχευαν στην απομάκρυνση από την προεδρία ή την ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου. Οι πρώτες ενέργειες αποδυνάμωσης και αποσταθεροποίησής-του έχουν χρονικά προσδιορισθεί στο 1965.

Η χούντα από την πρώτη στιγμή της ανάληψης της εξουσίας στην Ελλάδα, επεδίωξε την αποδυνάμωση του Αρχ. Μακαρίου με την πρόκληση αντιπαράθεσης και τη δημιουργία εσωτερικής κρίσης. Στόχος η δημιουργία έκρυθμης κατάστασης, η οποία να δικαιολογεί την εκδήλωση πραξικοπήματος και την ανατροπή του Μακαρίου. Προς τον σκοπό αυτό χρησιμοποίησε διάφορους μηχανισμούς μεταξύ των οποίων πρωταγωνιστικό ρόλο είχε διαδραματίσει αριθμός ελλαδικών αξιωματικών που υπηρετούσαν στην Κύπρο. Αιχμή αυτής της πολιτικής ήταν το κλιμάκιο της Ελληνικής ΚΥΠ στη Λευκωσία και το 2^ο Ε.Γ. του ΓΕΕΦ. Μεταξύ άλλων:

- Απέσυρε τη μεραρχία από την Κύπρο, αποδυναμώνοντας ουσιαστικά την άμυνα έναντι της τουρκικής επιβουλής (εάν όντως ο αντικειμενικός σκοπός της αποστολής-της ήταν η άμυνα της Κύπρου).
- Επεδίωξε τη διαίρεση του λαού σε ενωτικούς και ανθενωτικούς, σε εθνικόφρονες και κομμουνιστές- συνοδοιπόρους
- Στήριξε τη δράση της παράνομης οργάνωσης Εθνικό Μέτωπο
- Οργάνωσε τη δολοφονική απόπειρα εναντίον του Αρχ. Μακαρίου το Μάρτιο του 1970, στο πλαίσιο πραγματοποίησης πραξικοπήματος (σχέδιο ΕΡΜΗΣ)
- Οργάνωσε και εκτέλεσε τη δολοφονία του Πολ. Γιωρκάτζη
- Στήριξε την ίδρυση και τη δράση της ΕΟΚΑ Β, την οποία χρησιμοποίησε για την πρόκληση αστάθειας και αποδυνάμωσης του Αρχ. Μακαρίου ώστε να δικαιολογηθεί η διενέργεια του πραξικοπήματος. Απέτρεψε την πολιτικοποίηση

της οργάνωσης και κατά την περίοδο πριν από το πραξικόπημα την εξώθησε σε έξαρση της εμφύλιας διαμάχης.

- Αξιοποίησε τον πόθο των κυπρίων για ένωση, ενώ η επιλογή-της ήταν η διπλή ένωση την οποία και επιμελώς απέκρυπτε.
- Χρηματοδότησε και καθοδήγησε μερίδα του κυπριακού τύπου σε μια πρωτοφανή προπαγάνδα, εναντίον του Αρχ. Μακαρίου και υπέρ των επιλογών-της
- Παρακίνησε τους τρεις Μητροπολίτες να προχωρήσουν σε αντικαταστατική καθαίρεση του Αρχ. Μακαρίου, προκαλώντας μείζονα εκκλησιαστική κρίση και περαιτέρω διχασμό του λαού
- Είχε προβεί σε απειλητική υπόδειξη προς τον Αρχ. Μακάριο(Γενάρης 1972) να αποχωρήσει από την προεδρία της Δημοκρατίας και από την ενεργό πολιτική
- Σχεδίασε την πραγματοποίηση το Φλεβάρη του 1972 πραξικοπήματος σε βάρος του Αρχ. Μακαρίου, το οποίο ματαιώθηκε την τελευταία στιγμή λόγω αποκάλυψης του σχεδίου στις αρχές της Κυπριακής Δημοκρατίας
- Προχώρησε σε άτυπη συμφωνία συνεργασίας με την Τουρκία για την ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου και επιβολή λύσης αρεστής στις δύο χώρες και τους συμμάχους-τους. Από επίσημο έγγραφο του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών επιβεβαιώνεται ότι Ελλάδα και Τουρκία, με τη σύμφωνη γνώμη ίσως και την υποστήριξη και προτροπή των ΗΠΑ, ΝΑΤΟ, είχαν συζητήσει το ενδεχόμενο συνεργασία-τους, με στόχο την ανατροπή του Αρχ. Μακαρίου και την επιβολή ΝΑΤΟικής λύσης στο κυπριακό. Η σύνοδος των υπουργών εξωτερικών της συμμαχίας στη Λισσαβόνα τον Ιούνιο του 1971, φαίνεται ότι απετέλεσε κρίσιμης σημασίας γεγονός για τα όσα επακολούθησαν για το κυπριακό.
- Είχε προχωρήσει σε σταδιακή αλλαγή του βασικού προσανατολισμού της Ε.Φ. Από μηχανισμό άμυνας της Κύπρου έναντι τουρκικής επιβολής την μετέτρεψε σε μηχανισμό εσωτερικού ελέγχου της Δημοκρατίας.

Η απόφαση για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 1974, είχε ληφθεί αρκετούς μήνες πριν την εκδήλωσή-του από την τότε ηγεσία της χούντας (Ιωαννίδης, Γκιζίκης, Ανδρουτσόπουλος, Μπανάνος, Γαλατσάνος). Χρονικά προσδιορίζεται στο φθινόπωρο του 1973, ενώ από το Φεβρουάριο του 1974 άρχισε η συστηματική προπαρασκευή-του.

Τελικός στόχος του πραξικοπήματος ήταν είτε η εξόντωση του Μακαρίου, είτε η βίαιη απομάκρυνσή-του, όχι μόνο από την εξουσία αλλά και από την Κύπρο.

Τον Απρίλιο του 1974 ελήφθη η απόφαση για τον προσδιορισμό του χρόνου πραγματοποίησης του πραξικοπήματος και δόθηκε η εντολή στην ΕΟΚΑ Β' "να κτυπά στο ψαχνό" με στόχο την δημιουργία συνθηκών που να δικαιολογούν την πραγματοποίησή-του. Την ίδια χρονική στιγμή οι τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις στην περιοχή της Μερσίνας άρχισαν τις προετοιμασίες για την εισβολή. Τα τρία συντάγματα της 39^{ης} Μεραρχίας πραγματοποίησαν εκ περιτροπής αποβατικές ασκήσεις στον κόλπο της Μερσίνας, μετακινήθηκαν μονάδες, πραγματοποιήθηκαν ασκήσεις αερομεταφοράς δυνάμεων και όλες οι μονάδες εφοδιάστηκαν με υλικό εκστρατείας.

Περί τα τέλη Μαΐου του 1974, οι τουρκικές δυνάμεις οι οποίες θα λάμβαναν μέρος στην εισβολή τέθηκαν σε κατάσταση επιφυλακής με λήψη πρόσθετων μέτρων εναντίον της κατασκοπείας.

Η πραξικοπηματική ηγεσία της ΕΦ αντιμετώπισε πλημμελώς τις διασταυρωμένες πληροφορίες τις οποίες ελάμβανε για την επικείμενη τουρκική εισβολή. Αλλά και κατά την έναρξη της εισβολής η αντιμετώπιση ήταν χλιαρή έως απαθής. Οι δυνάμεις της Ε.Φ. που χρησιμοποιήθηκαν για την καταδίωξη στην Πάφο του Αρχ. Μακαρίου ήσαν αριθμητικά και οπτικά υπέρτερες από τις αντίστοιχες που απέστειλε για την αντιμετώπιση του τουρκικού προγεφυρώματος στο χώρο της αποβίβασης την πρώτη μέρα της εισβολής (βλέπε σχετικό πίνακα).

Την ίδια στάση τήρησε και το ΑΕΔ στην Ελλάδα. Δεν προχώρησε σε καμιά ενέργεια αποστολής ενισχύσεων, κύρια αεροπορικής και ναυτικής κάλυψης, ώστε να προσβληθεί το αποβατικό εχθρικό άγημα πριν από την σταθεροποίησή-του.

Από τα μέτρα τα οποία είχε υποδείξει στην έκθεσή-του ο Στρατηγός Δημ. Γεωργιάδης το 1964, ως ενέργειες άμεσης δράσης σε περίπτωση εχθρικής απόβασης, σχεδόν κανένα δεν υλοποιήθηκε, και συγκεκριμένα:

1. Σύστημα Ραντάρ το οποίο να χειρίζεται έμπειρο προσωπικό

Οι σταθμοί των Ραντάρ ενημέρωσαν την ηγεσία του ΓΕΕΦ έγκαιρα τόσο για τις κινήσεις των τουρκικών πλοίων στο ναύσταθμο της Μερσίνας, όσο και για τον απόπλου με κατεύθυνση τα παράλια της Κερύνειας. Η ενημέρωση αγνοήθηκε, ουδέν μέτρο ελήφθη.

2. Μηχανοκίνητα εξοπλισμένα μέσα, τα οποία να ελέγχουν δια νυκτερινών περιπολιών σε ικανό βάθος το θαλάσσιο χώρο.

Πέραν της ακταιωρού Λεβέντης, δεν υπήρχαν άλλα μέσα για να περιπολούν στα βόρεια παράλια

3. Τορπιλάκατοι και άλλα ευέλικτα μαχητικά σκάφη επιφανείας, υποβρύχια και άλλα μέσα

Υπήρχαν μόνο οι δύο τορπιλάκατοι οι οποίες στάθμευαν στο κάστρο της Κερύνειας. Καταστράφηκαν από την τουρκική αεροπορία προτού προλάβουν να προβούν σε οποιαδήποτε ενέργεια. Τόσο οι παραπάνω δύο τορπιλάκατοι όσο και οι 3 που βρίσκονταν στη Ναυτική Βάση Μπογαζίου είχαν τον χρόνο για ανάπτυξη στα βόρεια παράλια της Κύπρου, ώστε το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου να βρίσκονται σε ετοιμότητα εκδήλωσης επιχείρησης εναντίον του αποβατικού στόλου. Καμία όμως διαταγή δεν δόθηκε προς τον σκοπό αυτό. Τα δύο Ελληνικά υποβρύχια ΓΛΑΥΚΟΣ και ΝΗΡΕΑΣ, ενώ έπλεαν μεταξύ Ρόδου και Κύπρου πήραν διαταγή να επιστρέψουν στην περιοχή Ρόδου και να μην προβούν σε επίθεση εναντίον του τουρκικού αποβατικού στόλου.

4. Ναρκοθέτηση του θαλάσσιου χώρου για προσβολή και αποδιοργάνωση των αποβατικών σχηματισμών

Ουδεμία ναρκοθέτηση έγινε στη θαλάσσια περιοχή της Κερύνειας.

5. Έγκαιρη επέμβαση της αεροπορίας για διάλυση του αποβατικού σχηματισμού

Παρά τη μεταστάθμευση αριθμού πολεμικών Α/Φ (Φάντομ F-4E) στην Κρήτη, με αποστολή να πλήξουν τις δυνάμεις απόβασης, εντούτοις ποτέ δεν δόθηκε η διαταγή πραγματοποίησης της επιχείρησης.

6. Άμεση ναρκοθέτηση επικίνδυνων αρματικών ακτών δια ναρκοζωνών, βαλλομένων δια Α/Τ όπλων, πολυβόλων και πυροβόλων, δια την πρόκληση σοβαρών ζημιών σε άρματα του εχθρού τα οποία θα αποβιβασθούν από τα μεταφέροντα αυτά αποβατικά σκάφη

Δεν υπήρξε ναρκοθέτηση των επικίνδυνων αρματικών ακτών και ούτε τα Α/Τ πυροβόλα τοποθετήθηκαν στα πυροβολεία. Ακόμα δεν υπήρξε έγκαιρη και αποτελεσματική προσβολή της περιοχής της απόβασης από το πυροβολικό της Ε.Φ. το οποίο ήταν σε θέση να την πλήξει.

7. Ανάπτυξη λογικού ποσοστού ημετέρων αρμάτων τύπου Μ 47 για την τελική συντριβή των εχθρικών αρμάτων

Τα άρματα Μ47 απομακρύνθηκαν από την Κύπρο με την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας το 1967, ενώ η ΟΥΜΑ της 23^{ης} ΕΜΑ η οποία στάθμευε στο 251 ΤΠ, δεν αξιοποιήθηκε για προσβολή των εχθρικών δυνάμεων στο σημείο αποβίβασης.

Συνοψίζοντας, οι στρατιωτικοί λόγοι που επέδρασαν αρνητικά στην επιτυχή αντιμετώπιση της Τουρκικής εισβολής, ανάγονται σε γεγονότα και παραλείψεις προ και κατά τη διάρκεια της εισβολής

Γεγονότα και παραλήψεις προ της εισβολής:

1. Ελλείψεις σε
 - Οπλισμό
 - Στελέχωση
 - Εκπαίδευση της Ε.Φ.
 - Ναυτική και Αεροπορική υποστήριξη
2. Λανθασμένη εκτίμηση για τις πραγματικές προθέσεις και τις δυνατότητες της Τουρκίας
3. Το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου επέδρασε δυσμενώς στη μαχητική ικανότητα και στο ηθικό των μονάδων της Ε.Φ.
4. Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρήθηκε έλλειψη εμπιστοσύνης ανάμεσα σε Ε/Ε και Ε/Κ αξιωματικούς της Ε.Φ.
5. Ο αποπροσανατολισμός της Ε.Φ. από τον πραγματικό στόχο που θα έπρεπε να ήταν η ετοιμασία για απόκρουση τουρκικής εισβολής και η χρησιμοποίησή της για αποδυνάμωση του Αρχ. Μακαρίου και αποσταθεροποίηση της Κυπριακής Δημοκρατίας
6. Δεν υπήρχαν επαρκείς πληροφορίες για την οργάνωση και τις δυνατότητες των Τ/Κυπρίων

Γεγονότα και εγκληματικές παραλήψεις κατά τη διάρκεια της εισβολής:

1. Παρά τις συνεχείς και επιβεβαιωμένες πληροφορίες για την προετοιμασία των τουρκικών στρατευμάτων και τον απόπλου του στόλου από τη Μερσίνα με κατεύθυνση την Κύπρο, τόσο το ΓΕΕΦ όσο και το ΑΕΔ καλλιεργούσαν την ιδέα ότι επρόκειτο για προγραμματισμένη άσκηση, συμβάλλοντας έτσι στον αιφνιδιασμό των φίλιων δυνάμεων. Οι Μονάδες δεν μετακινήθηκαν έγκαιρα στις πολεμικές-τους θέσεις με αποτέλεσμα αρκετές από αυτές να προσβληθούν από την τουρκική αεροπορία και να υποστούν σοβαρές απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό, αλλά και σε στρατιωτικό υλικό

2. Σκόπιμα δεν αντιμετωπίσθηκε κατά προτεραιότητα το προγεφύρωμα στο χώρο της εισβολής όπως προνοούσαν τα σχέδια άμυνας Κύπρου και δόθηκε βαρύτητα πρώτα στην εξουδετέρωση των Τ/Κυπριακών θύλακων
3. Η επιστράτευση λόγω του τρόπου και της ώρας που κηρύχθηκε απέτυχε παταγωδώς
4. Η αργοπορημένη έκδοση διαταγής για την εφαρμογή των σχεδίων άμυνας από το ΑΕΔ καθώς και η δέσμευση των πυροβόλων και των αντιαεροπορικών πολυβόλων τις πρώτες ώρες της εισβολής υποβοήθησε στην αερομεταφορά στρατευμάτων στο θύλακα Κιόνελλι-Αγύρτας καθώς και στην ενίσχυση του προγεφυρώματος
5. Η απουσία ναυτικής και αεροπορικής στήριξης από την Ελλάδα και η μη ορθολογιστική αξιοποίηση του ναυτικού της Ε.Φ., μείωσε σημαντικά την επιχειρησιακή ικανότητα της Ε.Φ.
6. Δεν υπήρξε επικέντρωση της κύριας προσπάθειας των ημετέρων δυνάμεων, στην εξάλειψη του προγεφυρώματος. Η ΕΛΔΥΚ δεν αξιοποιήθηκε σύμφωνα με το σχέδιο Αμύνης για αντιμετώπιση του προγεφυρώματος
7. Οι Μοίρες Καταδρομών και Τεθωρακισμένων δεν χρησιμοποιήθηκαν σύμφωνα με τις δυνατότητες-τους
8. Οι Μοίρες Πυροβολικού δεν αξιοποιήθηκαν και δεν έδρασαν σύμφωνα με το σχέδιο Αμύνης για την αντιμετώπιση του προγεφυρώματος
9. Η μη κατάληψη ή καταστροφή της διάβασης Μπογαζίου επέτρεψε τη συνένωση του προγεφυρώματος με το θύλακα Κιόνελλι-Αγύρτας και την μετακίνηση μεγάλου αριθμού αρμάτων κατά τη διάρκεια της κατάπαυσης του πυρός, γεγονός το οποίο έκρινε και την έκβαση της επιχείρησης κατάληψης του 36% των εδαφών της Κύπρου
10. Η Τουρκία εκμεταλλεύθηκε την κατάπαυση του πυρός της 22ας Ιουλίου για να μπορέσει να αποβιβάσει πρόσθετα στρατεύματα και βαρύ οπλισμό και να προβεί σε σταδιακή κατάληψη εδαφών, υπό την απαθή στάση των ΗΠΑ, Μ. Βρετανίας, αλλά και του Διεθνούς Οργανισμού.
11. Δεν υπήρξε ουσιαστικός συντονισμός και διεύθυνση των επιχειρήσεων από το ΓΕΕΦ.

Από τα πρακτικά της σύσκεψης της συνάντησης της ηγεσίας της χούντας με τον Σίσκο και την λουπή Αμερικανική αντιπροσωπεία στην Αθήνα στις 19.7.74 προκύπτει έμμεσα αλλά με σαφήνεια, η συναίνεσή-της για παραχώρηση στους Τ/Κυπρίους εξόδου προς τη θάλασσα. Αυτό ουσιαστικά υποδηλώνει συγκατάθεση για κατάληψη από την Τουρκία εδαφών στις ακτές της Κερύνειας και συνένωσή-τους με τον Τ/Κυπριακό θύλακα Κιόνελλι – Αγύρτας.

Η Επιτροπή καταλήγοντας εκτιμά ότι:

- Η απουσία ξεκάθαρων στόχων για την πορεία την οποία θα έπρεπε να είχε η εθνική-μας υπόθεση
- Η απουσία ενότητας στο εσωτερικό μέτωπο
- Η απουσία ουσιαστικής και συντονισμένης συνεννόησης μεταξύ Αθήνας και Λευκωσίας, καθώς και η απουσία δημοκρατικά εκλεγμένης κυβέρνησης στην Ελλάδα
- Η σημαντική εξάρτηση που είχαν από τους ΝΑΤΟικούς κύκλους οι κυβερνήσεις των αποστατών και η χούντα στην Ελλάδα
- Η υποτίμηση των κινδύνων οι οποίοι προέρχονταν από την Τουρκία

- Η ένταση του ψυχρού πολέμου ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις της εποχής καθώς και οι σοβαρές εξελίξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής
- Η αδικαιολόγητη σύσταση και δραστηριοποίηση ένοπλων παράνομων οργανώσεων στην Κύπρο, οι οποίες αποσταθεροποιούσαν το εσωτερικό μέτωπο και έδιναν το πρόσχημα σε ξένες παρεμβάσεις
- Η εμφάνιση τυχαίων και απρόβλεπτων γεγονότων (π.χ. υπόθεση Παναγούλη)

ήσαν μερικοί από τους παράγοντες που οδήγησαν και συνέθεσαν την προδοσία ενάντια στην Κύπρο.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑ – ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ΑΔΚ	Αεροπορική Διοίκηση Κύπρου
ΑΕΔ	Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων ή Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων
ΑΚΕ	Αεροπορικό Κέντρο Επιχειρήσεων
ΑΚΕΛ	Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού
ΑΝ	Αρχηγείο ή Αρχηγός Ναυτικού
ΑΝΣΚ	Αντικειμενικός Στόχος
ΑΣ	Αριθμός Σήματος
ΑΣΔΑΚ	Ανωτάτη Στρατιωτική Διοίκηση Κύπρου
ΑΣΕΑ	Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας
Α/Τ	Αντιαρματικό
ΑΤΔ	Ανώτερη Τακτική Διοίκηση
ΑΤΗΚ	Αρχή Τηλεπικοινωνιών Κύπρου
Α/Φ	Αεροσκάφος
ΒΜΗ	Βρετανικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο (ονομασία στρατοπέδου της ΕΦ)
ΓΕΕΦ	Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς
Γ.Γ.	Γενικός Γραμματέας
ΓΕΕΘΑ	Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας
ΓΕΣ	Γενικό Επιτελείο Στρατού
Γ.Σ.	Γενική Συνέλευση
ΓΣΠ	Γυμναστικός Σύλλογος Παγκύπρια (Γήπεδο Ποδοσφαίρου)
ΔΗ.ΚΟ	Δημοκρατικό Κόμμα
ΔΗ.ΣΥ	Δημοκρατικός Συναγερμός
ΔΙΕΦ	Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς

ΕΑΔΕ	Επιτροπή Αποκατάστασης της Δημοκρατίας στην Ελλάδα
ΕΑΝ	Επιλαρχία Αναγνώρισης
Ε.Γ.	Επιτελικό Γραφείο
Ε.ΔΗ	Ενωμένοι Δημοκράτες
Ε/Ε	Έλληνας Ελλάδας (Ελλαδίτης)
Ε/Κ	Ελληνοκύπριος
ΕΛΔΥΚ	Ελληνική Δύναμη Κύπρου
ΕΜ	Εθνικό Μέτωπο
ΕΜΑ	Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων
ΕΟΚΑ	Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών
ΕΣΕΑ	Επιτροπή Συντονισμού Εθνικού Αγώνα
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
Ε.Φ.	Εθνική Φρουρά
Ε.Χ.	Ειδικού Χειρισμού
ΗΕ(ΟΗΕ)	Ηνωμένα Έθνη (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών)
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Η/Υ	Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
ΚΥΠ/Ε	Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών Ελλάδας
ΚΥΠ/Κ	Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών Κύπρου
ΛΒΟ	Λόχος Βαρέων Όπλων
ΜΕΑ/ΑΠ	Μοίρα Ελαφρού Αντιαεροπορικού Αντιαρματικού Πυροβολικού
ΜΕΑ/ΤΠΒ	ΜΟΪΡΑ Ελαφρού Αντιαρματικού Πυροβολικού
ΜΚ	Μοίρα Καταδρομών
ΜΠ	Μεραρχία Πεζικού
ΜΠΠ	Μοίρα Πεδινού Πυροβολικού

ΜΤΠ	Μηχανοκίνητο Τάγμα Πεζικού
ΝΑΤΟ	Σύμφωνο Βορειοατλαντικής Συμμαχίας
ΟΤΕ	Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος
ΟΥΜΑ	Ουλαμός Μέσων Αρμάτων
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΠΒ	Πυροβολικό
ΠΖ	Πεζικό
ΡΙΚ	Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου
ΣΑΚ Αφροδίτη	Σχέδιο Άμυνας Κύπρου Αφροδίτη
ΣΔΙΚ	Στρατιωτική Διοίκηση Κύπρου
ΣΙΑ ή CIA	Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών ΗΠΑ
Σ.Κ.ΕΔΕΚ	Σοσιαλιστικό Κόμμα ΕΔΕΚ
ΤΟΥΡΔΥΚ	Τουρκική Δύναμη Κύπρου
ΤΜΤ	Μυστική Παράνομη Οργάνωση των Τ/Κυπρίων
Τ.Σ.	Τακτικό Συγκρότημα
Υ/Β	Υποβρύχιο/α